

โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน

พัฒนาศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 4 บทเรียนจากภาคตะวันออก

คำนำ

ผลการวิจัยที่นำมาเสนอเป็นความรู้ที่ได้จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาและเรียนรู้ร่วมกับชุมชนในช่วงที่ชุมชนได้รับการจัดสร้างกองทุนหมู่บ้านจากวัสดุป้าด เนื่องจากกองทุนหมู่บ้านเป็นนโยบายที่มีเป้าหมายในระยะยาวที่จะให้กองทุนหมู่บ้านเข้าไปมีส่วนในการเสริมสร้างกระบวนการพัฒนาของชุมชน การสร้างกระบวนการเรียนรู้ การสร้างความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนและการสร้างเสริมศักยภาพของชุมชน ในอันที่จะก้าวไปสู่การมีเศรษฐกิจพอเพียงและพึ่งตนเองได้ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศในอนาคต ดังนั้นถึงแม้ว่ากองทุนหมู่บ้านจะใช้ยุทธศาสตร์ของการจัดสร้างลงไปให้หมู่บ้านในวงเงิน 1 ล้านบาทเพื่อให้เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนของชุมชน พัฒนาอาชีพสร้างงาน สร้างรายได้ หรือเพิ่มรายได้ ให้กับสมาชิกของชุมชน แต่เป้าหมายสำคัญมิใช่เป็นเพียงการสร้างระบบสินเชื่อหรือระบบธนาคารให้กับชุมชนเท่านั้น หากแต่เป็นการหวังผลในระยะยาวที่ต้องการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ดังนั้น กองทุนหมู่บ้านจึงนับเป็นทุนอย่างหนึ่งที่ได้นำเข้าไปในชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้ใช้ทุนนี้ ร่วมกับทุนทางด้านทรัพยากร สังคม ความรู้ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่มีอยู่เดิม เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการสะสานทุนอย่างต่อเนื่อง และเกิดประโยชน์กับครอบครัวและชุมชน การวิจัยนี้จึงให้ความสนใจกับกระบวนการที่กองทุนหมู่บ้านมีปฏิสัมพันธ์กับทุนที่ชุมชนมีอยู่แต่เดิม และผลที่ติดตามมาจากการปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวว่าสามารถทำให้ชุมชนมีการดำรงชีวิตแบบพอเพียงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมโดยเฉพาะการพึ่งตนเองได้ทั้งด้านความรู้ และเทคโนโลยี รวมทั้งสามารถติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลและองค์กรทางสังคมภายนอกอื่น ๆ อย่างเสมอภาค ทั้งนี้ความรู้และความเข้าใจในมิติอันซับซ้อนของทุนชุมชนจะช่วยให้เข้าใจเกี่ยวกับการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน และผลของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชนได้ดียิ่งขึ้น

การสร้างความรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อน เนื่องจากแต่ละชุมชนตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมาธิ ไม่ว่าจะเป็นความสูงต่ำของพื้นที่ สภาพความอุดมสมบูรณ์ของดิน แหล่งน้ำ หรือสถานที่ตั้งที่มีการคมนาคมติดต่อกับเมืองหรือชุมชนอื่น ๆ ได้อย่างสะดวกเป็นต้น โดยชุมชนแต่ละแห่งได้มีกระบวนการของกิจกรรมทางสังคมและความรู้ที่จะทำมาหากิน สร้างที่อยู่อาศัย สร้างความมั่นคงปลอดภัยในการดำรงชีวิต ฯลฯ ซึ่งต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ เช่น การแลกเปลี่ยนหรือการจ้างแรงงาน การแลกเปลี่ยนความรู้ การร่วมมือกันสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายและความต้องการของคนในชุมชนมาโดยตลอด ก่อให้เกิดเป็นทุนในด้านต่าง ๆ ของชุมชน เช่น ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนเศรษฐกิจ ซึ่งทุนเหล่านี้เมื่อกรุ๊ปขึ้น ก็จะช่วยให้เกิดการสะสมทุนในด้านต่าง ๆ ต่อไปอีก โดยกระบวนการนี้จะดำเนินต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ

เป้าหมายสำคัญของการดำเนินการวิจัย ได้แก่ การศึกษาถึงกระบวนการฯ ดำเนินการของกองทุนหมู่บ้าน ทั้งที่เป็นความสำเร็จ ปัญหา และอุปสรรค และเพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการฯ สะสมทุนชุมชน โดยนักวิจัยเป็นผู้ศึกษาและทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ จากมุมมองของชุมชนเพื่อให้ได้ความรู้ที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (grounded theory) ซึ่งเป็นวิธีวิทยาที่จะช่วยให้ได้ความรู้หรือทฤษฎีที่เหมาะสมจะนำมาใช้ทำความเข้าใจกับชุมชนจากดินยืนของชุมชนได้อย่างแท้จริง คณะผู้วิจัยคาดหวังว่าผู้วางแผนนโยบายจะได้ใช้ประโยชน์จากการวิจัยและความรู้ เพื่อวางแผนนโยบาย การปรับเปลี่ยนนโยบาย การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ การดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบาย และการประเมินการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายในระยะยาวที่ตั้งไว้ อันจะเป็นการเชื่อมโยงการวิจัยกับนโยบาย เพื่อนำไปสู่การเปิดพื้นที่ให้กับความรู้ที่ชุมชนได้สร้างและสะสมมา รวมทั้งเพื่อให้ความรู้ที่สร้างขึ้นมีนัยสำคัญในระดับนโยบาย และเพื่อให้นโยบายต่าง ๆ เกี่ยวกับชุมชนสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

ในการดำเนินการวิจัย โครงการวิจัยนี้ได้เลือก ชุมชน 53 แห่ง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีวิถีการดำรงชีวิตในแบบต่าง ๆ เป็นกรณีศึกษา (case studies) เพื่อทำความเข้ากับกระบวนการฯ สะสมทุนชุมชนซึ่งรวมถึงทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจ เพื่อทำความเข้าใจกับชุมชนที่มีวิถีการดำรงชีวิตในแบบต่าง ๆ กัน และมีเงื่อนไขความพร้อม และกระบวนการนำกองทุนหมู่บ้านมาดำเนินการแตกต่างกัน วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีฐานรากเน้นการสร้างความรู้จากจุดยืนและมุมมองของชุมชน โดยมีได้รุ่งตรวจสอบความถูกต้องของทฤษฎีที่มีอยู่ ทฤษฎีและความรู้ที่ได้มาจากประสบการณ์ การรับรู้ ความคิดของชุมชน

นอกจากนี้ โครงการวิจัยนี้ยังได้เลือกชุมชนอีก 9 แห่งเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน โดยใช้วิธีวิทยาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ซึ่งมีกระบวนการฯ ที่มุ่งเน้นให้ชุมชนกับนักวิจัยได้เรียนรู้ร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคอันเกิดจากการดำเนินงานที่เกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน โดยนักวิจัยและชุมชนจะรวมกันประสานงานกับสถาบันวิชาการ องค์กรของรัฐและเอกชน เพื่อเข้ามาช่วยกันทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้จะเลือกดำเนินการในชุมชนซึ่งมีปัญหาอุปสรรคที่ไม่สามารถแก้ไขได้โดยชุมชนเอง ซึ่งกระบวนการฯ เชิงปฏิบัติการจะช่วยให้สามารถเข้าใจความต้องการและอุปสรรค แลปัญหาได้

การวิจัยนี้ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการฯ สะสมทุนของชุมชน โดยทุนของชุมชนมีความหมายกว้างหมายรวมถึง สิ่งที่ชุมชนได้พยาบาลสร้างและสะสมเป็นเวลานาน เพื่อให้ชุมชนมีอาหารที่เพียงพอต่อการบริโภค มีสุขภาพที่ดี มีการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทุนชุมชนจึงอาจหมายรวมถึงแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชน การร่วมมือร่วมใจกันทำงานหากิน การแบ่งปันผลได้จากการผลิต การดูแลผู้เจ็บป่วย การดูแลเด็ก การดูแลผู้สูงอายุ การช่วยกันป้องกันโรคผู้วัย การพึ่งพา กันและกันระหว่างหมู่บ้านเมื่อเกิดฝนแล้ง ฯลฯ

ทุนชุมชนอาจมีการสะสมพอกพูนขึ้นหรือสูญหายไปตามช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ของชุมชน การสืบคันเพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับทุนชุมชนตั้งแต่อดีต มาจนถึงปัจจุบันจึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะช่วยให้เข้าใจถึงการสะสมทุนของชุมชนที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน และรวมไปถึงการวางแผนชุมชนที่จะทำให้ทุนที่ชุมชนที่มีอยู่เกิดการสะสมทุนของชุมชนต่อไปอย่างยั่งยืน โดยรวมวัตถุประสงค์สำคัญของการวิจัยกรณีศึกษา มีดังต่อไปนี้

(1) เพื่อศึกษาแบบแผนวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนที่มีลักษณะหลากหลายแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และทรัพยากร โดยวิถีการดำรงชีวิตมีความหมายรวมถึง สิ่งที่ทำให้คนในชุมชนดำรงชีวิตอยู่ได้ เช่น ระบบการผลิต การบริโภค การจัดสรร การแลกเปลี่ยน ระบบความรู้และเทคโนโลยี ระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมในด้านต่าง ๆ (เช่น ระบบการแลกเปลี่ยน การรวมกลุ่ม ระบบความคิด ความเชื่อ ฯลฯ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชีวิตชุมชนดำรงอยู่)

(2) เพื่อศึกษากระบวนการที่วิถีการดำรงชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ ของชุมชน ลักษณะที่มีอยู่บุคคลและองค์กรสังคมภายนอกชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและเติบโต หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการศึกษาถึงระดับความพอดีย์ของวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนแต่ละรูปแบบว่ามีความพอดีย์ในลักษณะใด หรือยังคงต้องพึ่งพิงบุคคลและองค์กรภายนอกชุมชนในลักษณะใด

(3) เพื่อศึกษากระบวนการสะสมทุนชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงทุนสังคม ทุนวัฒนธรรมและทุนเศรษฐกิจ อันมีผลวัตถุของการปรับเปลี่ยนมาจากการอุดหนุนชุมชนเป็นสิ่งที่ชุมชนสร้างขึ้นมา และทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ และสามารถสะสมทุนชุมชนต่อได้อย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบัน การศึกษากระบวนการสะสมทุนชุมชนจะทำให้เข้าใจถึงความหมายของทุนชุมชนในมิติต่าง ๆ รวมทั้งศักยภาพและจุดอ่อนของชุมชนว่าเป็นอย่างไร

(4) ในส่วนของทุนทางเศรษฐกิจ จะศึกษาถึงภาวะหนี้สินของคนในชุมชน กระบวนการที่หนี้สินสะสมพอกพูนขึ้น หรือลดน้อยถอยลง รวมทั้งกระบวนการจัดการเกี่ยวกับหนี้สิน ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการจัดการกับหนี้สิน

(5) เพื่อศึกษาว่ากองทุนหมู่บ้านมีส่วนในการสร้างกระบวนการสะสมทุนชุมชน ซึ่งรวมถึงทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจอย่างไร และกองทุนหมู่บ้านมีปฏิสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนอย่างไร เช่น ในเรื่องการทำมหาภิญ การจัดการกับหนี้สิน การทำงานร่วมกันของชุมชน เป็นต้น

ผลจากการศึกษากรณีศึกษาได้แก่องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการสะสมทุนของชุมชน ซึ่งโครงการวิจัยนี้จะนำเสนอเป็น 3 ช่วงใหญ่ ๆ ได้แก่

(1) ช่วงก่อนที่ชุมชนจะเข้าสู่กระบวนการพัฒนาไปสู่สังคมสมัยใหม่ (เช่น การผลิตเพื่อขาย การซื้อสินค้าเพื่อบริโภคแทนการผลิตเองเป็นส่วนใหญ่ การแลกเปลี่ยนผ่านกลไกตลาด ฯลฯ)

(2) ช่วงที่ชุมชนเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ จนถึงช่วงก่อนมีกองทุนหมู่บ้าน

(3) ช่วงที่กองทุนหมุนบ้านเข้าไปในชุมชน ซึ่งในช่วงนี้จะได้องค์ความรู้จากการศึกษาติดตามชุมชนในระยะเวลา 2 ปี คือเริ่มจากช่วงเวลาที่ชุมชนได้รับกองทุนหมุนบ้านและศึกษาติดตามชุมชนเหล่านี้เป็นสิ้นปีที่ 2 และจากการศึกษาแบบย้อนประสบการณ์ ซึ่งเป็นการศึกษาชุมชนที่ได้เริ่มดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมุนบ้านไปแล้วเมื่อเริ่มต้นโครงการวิจัย

คณะกรรมการศึกษาจะช่วยให้เกิดความเข้าใจว่าในแต่ละวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน (เช่น การปลูกข้าว การทำไร่ การเลี้ยงสัตว์ การแปรรูปสินค้า การท่องเที่ยวและบริการอื่น ๆ ฯลฯ) จะต้องมีเงื่อนไขใดบ้าง (เช่น ทางด้านกฎหมาย ระบบตลาดสาธารณูปโภค ระบบสินเชื่อ ความรู้และเทคโนโลยี องค์กรสนับสนุน ฯลฯ) ใดบ้างที่จะช่วยให้ประสบความสำเร็จในระดับที่ชุมชนมีอำนาจอยู่ และสามารถพึงตนเองได้ทั้งในด้านความสัมพันธ์กับองค์กร/บุคลภายนอก ในด้านความรู้และเทคโนโลยี ในด้านเงินทุน และในด้านการตลาด ซึ่งในแต่ละวิถีการดำรงชีวิตต้องการเครือข่ายของการติดต่อสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน นับตั้งแต่ระดับชุมชน ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับประเทศ ไปจนถึงระดับโลก (เช่น กรณีของการนำผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ไปขายในตัวจังหวัด กรณีของการส่งออกผลผลิตไปขายต่างประเทศ)

ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการสะสมทุนชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจ จะช่วยให้ผู้วางแผนนโยบายชุมชน นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงาน และสาธารณะมีความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนในสภาวะการณ์ต่าง ๆ กัน ต้องการความรู้จากนักวิชาการที่เหมาะสมรวมทั้งความต้องการจำเป็นในระดับการวางแผนนโยบายและกำหนดแผนการพัฒนาที่แยกออกได้หลายระดับ ซึ่งจะมีผลทำให้ผู้เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความรู้ของนักวิชาการ และกระบวนการกำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงานได้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนมากกว่าที่เป็นมาในอดีตผลจากการวิจัยนี้จะช่วยให้ชุมชนได้มีเครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตและกระบวนการสะสมทุน โดยบทเรียนจากชุมชนหนึ่งเป็นประโยชน์กับชุมชนอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ การนำความรู้จากชุมชนเผยแพร่ไปสู่ผู้วางแผนนโยบาย นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงาน และสาธารณะจะช่วยให้ชุมชนสามารถสื่อสารกับองค์กรและบุคคลต่าง ๆ ภายนอกชุมชนบนฐานของความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงกัน ไม่เกิดข้อสงสัยว่างทางความรู้และความคิดอย่างที่เคยเป็นมา

นางสาวรณ์ หวานท์
เพ็ญสิริ จีระเดชาภุล
สุรุ่ย ปัสดีวงศ์

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 4: บทเรียนจากภาคตะวันออก

ชุดที่ 4 : บทเรียนจากภาคตะวันออก

การดำเนินอย่างชุมชนชาวสวน

พศ.ดร. สุรุณี ปัจจิบาน

ชาตรี ทองสาริ

คนสู่ทะเล: วิถีการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวประมง

พศ.ดร. สุรุณี ปัจจิบาน

วัลยา ภูมิภักดีพรวณ

กองทุนหมู่บ้านริมฟี่ฟังทะเลกับการปรับตัวทุนชุมชน

ดร. ศิริกาญจน์ โภสุภก

กองทุนหมู่บ้านเข้มมิ่น: ภาพสะท้อนจากผู้แปรรูปผลิตกลุ่มย่อย

ดร. ศิริกาญจน์ โภสุภก

โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน

พัฒนาศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

โดยการสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 4: บทเรียนจากภาคตะวันออก
การดำเนินอย่างชุมชนชาวสวน
พศ.ดร. สุรุณิ ปัจจนาสัง^ก
ชาตรี ทองสาริ

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1	บทนำ	1
	- ชุมชนที่ศึกษา	1
	- วัตถุประสงค์ของการศึกษา	2
	- วิธีการศึกษา	2
	- ผู้ให้ข้อมูลหลัก	2
	- การเลือกชุมชน ลักษณะสำคัญของชุมชน	3
บทที่ 2	ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศ ได้สู่ความทันสมัย	4
	- สภาพแวดล้อมทางธรรมาภัตติ	4
	- ความสัมพันธ์ทางสังคม	8
	- การสร้างบ้านเรือน	10
	- การศึกษา	13
	- การสาธารณสุข	13
	- การประกอบอาชีพ	14
	◆ ข้าวไร่	14
	◆ มันสำปะหลัง และแตงโม	14
	◆ หน่อไม้	15
บทที่ 3	การเข้ามาของความทันสมัยสู่ชุมชน	17
	- การเปลี่ยนแปลงด้านสาธารณูปโภค	17
	- แหล่งน้ำจากคลองชลประทาน	19
	- การศึกษา	20
	- การสาธารณสุข	21
	- การทำสวนผลไม้สมัยใหม่	21
	◆ ทุเรียน	22
	◆ เงาะ	25
	◆ มังคุด	28

	หน้า
◆ สาระ	30
◆ กระท้อน	32
◆ ลองกอง	33
- การทำสวนยาง	34
- การเลี้ยงไก่	40
- การจัดตั้งกลุ่ม องค์กรประชาชน	43
บทที่ 4 การ ปรับตัวของชุมชน	46
- การเรียนรู้ตลอดชีวิต	46
- การทำสวนผสม	50
- การรวมกลุ่ม	52
- การขายตรงผู้บริโภค	53
- เทคโนโลยีการเกษตร	53
- ความเข้มแข็งของชุมชน	55
- ปัจจัยที่ทำให้สวนผลไม้ดำเนินอยู่	56
◆ ทุนทางสังคม วัฒนธรรม	56
◆ ทรัพยากรของชาติของชุมชน	57
◆ ความรู้เรื่องการทำสวนผลไม้	57
◆ การตลาด	58
◆ แหล่งเงินทุน	60
- ปัญหาและข้อจำกัด	63
บทที่ 5 กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน	66
- กองทุนหมู่บ้าน บ้านชะเวก หมู่ที่ 3 ตำบลนาตาขวัญ	66
- กองทุนหมู่บ้าน บ้านเขา Wang ม่าน หมู่ที่ 5 ตำบลนาตาขวัญ	69
- ข้อคิดเห็นต่อโครงการกองทุนหมู่บ้าน	71
- ผลที่มีต่อชุมชน	72

บทที่ 6	บทสรุป และข้อเสนอแนะ	75
	- บทสรุป	75
	- ข้อเสนอแนะ	76

การดำเนินอย่างชุมชนชาวสวน
รายงานโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน
บ้านชะวีก หมู่ที่ 3 และบ้านเขาวังม่าน หมู่ที่ 5 ตำบลนาตาขวัญ
อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

*****

โดย พศ.ดร.สุรุณ พด.ไชสง
นายชาตรี ทองสาริ

บทที่1

บทนำ

ชุมชนที่ศึกษา

ตำบลนาตาขวัญ เป็นชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดระยอง ตั้งอยู่ห่างจากเขตเมืองระยองประมาณ 7 กิโลเมตร มีจำนวนประชากรประมาณ 4,260 คน เป็นชาย 2,100 คน หญิง 2,164 คน ประกอบด้วยหมู่บ้านจำนวน 6 หมู่บ้าน มีพื้นที่รวมประมาณ 33.8 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 21,178 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่ในปัจจุบันเป็นสวนผลไม้ ประมาณ 12,000 ไร่ พื้นที่ป่าเขาประมาณ 6,300 ไร่ พื้นที่นาประมาณ 2,200 ไร่ ภูมิประเทศดังกล่าวเป็นที่ราบบริมทะเลและที่ราบเชิงเขา ส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทราย มีลำคลองที่สำคัญคือ คลองนาตาขวัญ คลองบ้านชะวีก คลองเขาวังม่าน คลองห้วยหมู ภูเขาที่สำคัญคือ ภูเขาท่าฉุด ภูเขาไม้แดง ภูเขากลีก และเขาวังม่าน ซึ่งบริเวณพื้นที่เชิงเขาดินจะมีความอุดมสมบูรณ์

ชุมชนที่ศึกษาคือชุมชนบ้านชะวีก หมู่ที่ 3 และชุมชนบ้านเขาวังม่าน หมู่ที่ 5 ซึ่งเป็นหมู่บ้านตั้งใหม่ มีข้อเดิมว่าบ้านลาดယายคำ แยกจากหมู่ที่ 4 บ้านชาขันนุน เมื่อปี พ.ศ.2522 ตั้งอยู่ในตำบลนาตาขวัญ เขตอำเภอเมือง จังหวัดระยอง แต่แม้จะตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองระยองก็ตาม สภาพโดยทั่วไปยังเป็นชุมชนชนบท การตั้งบ้านเรือนค่อนข้างมีระยะห่างพอสมควร เนื่องจากเป็นพื้นที่สวน คือการปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่กลางสวนของตน มีสภาพเป็นชุมชนเก่าแก่มีคุณอยู่อาศัยมานานนับร้อยปี

สมัยก่อนนั้นประชาชนส่วนใหญ่ทำนาทำไร่ ข้าวไร่ เนื่องจากดินดี มีน้ำฝนเพียงสามารถเก็บไว้ใช้ได้ตลอดทั้งปี แต่เป็นการทำนาให้ได้ข้าวได้บริโภคไม่ได้ขาย ต่อมาจึงเปลี่ยนแปลงมาปลูกพ稻谷 ไทย มันสำปะหลัง ถั่วถิ่ง ยางพารา ปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวนผลไม้ เนื่อง

จากสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม และที่ริมแม่น้ำ พื้นดินเป็นดินร่วนปนทราย ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะสมสำหรับการปลูกไม้ผลประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ทุเรียน มังคุด บาง ขัน กระท้อน ลองกอง สลัด ระกำ มะปราง และการทำสวนยางพารา ก็ยังคงมีอยู่จนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เป็นการศึกษาถึงทุนชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนกระบวนการดำเนินการอยู่ของชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากอดีต จนถึงปัจจุบันและเนื่องมาจากการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านในชุมชน ในเบื้องต้นกระบวนการบริหารจัดตั้งกองทุน การมีส่วนร่วมของประชาชน และผลที่มีต่อชุมชนนั้นเป็นอย่างไร

วิธีการศึกษา

การศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นสภาพทั่วไปของชุมชนหมู่บ้านที่เป็นทุนทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเมืองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ระดับลึก ซึ่งมีแนวการสัมภาษณ์เป็นค่าตอบปลายเปิด ที่ผู้สัมภาษณ์สามารถซักถามพูดคุย หรือสนทนากันในประเด็นต่าง ๆ ได้อย่างเป็นกันเอง เพื่อให้เข้าถึงข้อมูลที่ศึกษาได้อย่างละเอียดเพียงพอ เช่น ข้อมูลในอดีตที่จะได้จากผู้อาวุโส อดีตผู้นำหมู่บ้าน หรือข้อมูลที่เป็นปัจจุบันในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ การทำมาหากิน ความสัมพันธ์เชื่อมโยง และความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนหมู่บ้าน และเรื่องของโครงการกองทุนหมู่บ้าน ตั้งแต่การจัดตั้ง การเข้าเป็นสมาชิกกองทุน การคัดเลือกคณะกรรมการกองทุน การพิจารณาให้สมาชิกกู้ยืมเงินกองทุน การบริหารจัดการกองทุน และการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารกองทุน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เลือกจึงประกอบไปด้วย ผู้อาวุโส และผู้นำหมู่บ้าน คือ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์กรบริหารส่วนตำบล ประธานหมู่บ้าน พระภิกษุ และเกษตรกรที่ทำสวนผลไม้ ตั้งแต่ขนาดเล็กจนถึงขนาดกลาง ทั้งที่เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน และที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน รวมถึงสมาชิกกองทุนหมู่บ้านที่สามารถกู้เงินและไม่สามารถกู้เงินกองทุนได้

การเลือกชุมชน ลักษณะสำคัญของชุมชน

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้เลือกชุมชนบ้านจะวึก หมู่ที่ 3 และชุมชนบ้านเขาวังม่าน หมู่ที่ 5 ตำบลนาตาขวัญ ด้วยเหตุผลที่ว่าเป็นชุมชนที่มีการทำสวนผลไม้เป็นหลัก และมีคณะ กรรมการกลุ่มต่าง ๆ ของหมู่บ้านเกิดขึ้นหลากหลายตามภารกิจและความต้องการ ซึ่งมีการทำเนิน งานที่มีความเข้มแข็ง เช่น ประชามหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภา องค์กรบริหารส่วนตำบล กลุ่มเกษตรกรปรับปูรุ่งคุณภาพทุเรียน มังคุด รวมถึงคณะ กรรมกรกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งทำให้การบริหารงานของหมู่บ้านตามแผนงานและโครงการต่าง ๆ ที่ เข้าไปยังหมู่บ้านมีการทำเนินงานที่ได้รับผลสำเร็จเป็นอย่างดี โดยผู้ที่ชาวบ้านให้การยอมรับเชื่อ ถือ มักจะได้รับเลือกให้เป็นผู้ที่ต้องมีตำแหน่งหน้าที่และความรับผิดชอบจากกลุ่มต่าง ๆ ด้วย

นอกจากนี้ การที่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นชาวสวนผลไม้ซึ่งมีที่ดินทำกินจำนวนไม่ มาก รายเล็ก รายละ 1 – 5 ไร่ ส่วนรายขนาดกลาง รายละ 50 - 60 ไร่ วิถีการทำธุรกิจของ เกษตรกรชาวสวนผลไม้จึงต้องดีนิรន เพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ในภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจที่ ประสบอยู่ ด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งเป็นทางเลือกเพื่อการอยู่รอดในอาชีพชาวสวนผลไม้ เช่น การ ทำสวนผลไม้แบบผสมหลักชนิดในสวนเดียวกัน เพื่อให้มีรายได้หมุนเวียนกันตลอดทั้งปี และค่อยเสริมกัน หากขาดผลผลิตไม่ผลบางชนิดราคากาตกลดหรือไม่ได้ผล ก็ยังมีผลอย่างอื่น ขายได้ราคา จึงทำให้สภาพเศรษฐกิจของประชาชนในชุมชนอยู่ในฐานะที่สามารถเลี้ยงตนเองได้ ไม่มีสภาพเป็นหนี้สินล้นพ้นตัว บางรายที่มีสวนผลไม้ขนาดกลางจนถึงขนาดใหญ่ก็จะมีฐานะค่อน ข้างดี

บทที่ 2

ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ชุมชนดังเดิมของตำบลนาตาขวัญนั้น เริ่มต้นที่บริเวณปัจจุบันของวัดนาตาขวัญ แต่ก่อนเป็นเพียงสำนักสงฆ์ มีหลังพ่อชูยจำพระachooy แล้วก่อสร้างเป็นวัดใหม่ปี พ.ศ.2482 มีพื้นฐานการอยู่อาศัยของผู้คนมานับร้อยปีแล้ว ประมาณปี พ.ศ. 2280 หรือประมาณ 265 ปีมาแล้ว มีการเล่าต่อ ๆ กันมาว่า มีสามีภรรยาคู่หนึ่งเข้ามาตั้งบ้านเรือนทำมาหากิน โดยหักล้างถังป่าเพื่อจะทำไรข้าวตามเชิงเขา คนที่เป็นสามีนั้นชื่อ “ขวัญ” ภรรยาชื่อ “กันยา” เมื่อครองผ่านมาเกือบเลยกำหนดจุดตรงนั้นเป็นจุดหมายที่เรียกวันติดปากว่า “นาตาขวัญ” และเรียกวันจนมาถึงทุกวันนี้ สำหรับบ้านจะวึก หมู่ที่ 3 นั้น คำว่า “จะวึก” ได้เพียนมาจากภาษาจีน ในสมัยนั้นจะวึกเป็นปอดดิบ มีสัตว์ป่ามากมายและเชื้อโรคประจำแรงมาก คนที่เข้ามายังบริเวณนี้มักจะป่วยเป็นไข้เดือดชีวิต น้อยรายที่จะรอดชีวิต ต่อมามีชาวจีนคนหนึ่งเข้ามาประกอบอาชีพในสถานที่นี้ได้หักล้างถังป่าแห่งนี้ ผู้คนในบริเวณใกล้เคียงจึงเรียกวันว่า “ทุ่งรอดชีวิต” เมื่อคนจีนผู้นี้ต้องการของชำเป็นจะต้องเดินทางเข้าไปในตัวเมือง เมื่อผ่านผู้คนที่รู้จักเข้าจะถามคนจีนผู้นี้ว่า แบะมาจากไหน แบะจะตอบว่ามาจาก “พงมะชีวิก” หรือ “มะชีวิก” เพราะพูดภาษาไทยไม่ชัด คำว่าทุ่งรอดชีวิตจึงเพียนมาเป็น “จะวึก” จนถึงปัจจุบัน ส่วนบ้านเขาวังม่าน มีชื่อเรียกมาจากชื่อ เขาวังม่าน เนื่องจากจะมองเห็นภาพแนวเขาที่ทอดยาวเหมือนม่าน ต่อมาก็เรียกต่อ กันมาจนกลายเป็น เขาวังม่าน

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

แหล่งน้ำ ชาวบ้านสมัยก่อนที่มาอยู่อาศัยหรือครอที่จะทำสวน จะต้องคำนึงถึงแหล่งน้ำก่อน ซึ่งพื้นที่ของตำบลนาตาขวัญ มีลำคลองธรรมชาติ ตามชายเข้าใหญ่ลงมาเรื่อย ๆ ตลอดปี ชาวสวนจึงมีการกักเก็บน้ำไว้เป็นช่วง ๆ โดยทำเป็นฝาย บางรายมีการขุดบ่อน้ำ สำหรับการใช้ประโยชน์และทำสวน เพราะมีน้ำได้ดินเพียงพอ เนื่องจากแต่ก่อนยังทำสวนกันไม่มาก

สมัยก่อนในชุมชนยังไม่มีไฟฟ้าใช้ เริ่มแรกใช้จุดได้ แล้วก็มาใช้ตะเกียงน้ำมันก้าด สำหรับคนที่มีฐานะดีจะซื้อตะเกียงเจ้าพายุมาใช้ เพราะให้แสงสว่างมากกว่า ต่อมาก็มีการใช้แบตเตอรี่จากการถ่ายต่อมาที่ดวงไฟ แล้วจึงมีการขยายเขตไฟฟ้าเข้ามาประมาณปี พ.ศ.2518

สมัยก่อนสภาพพื้นที่เป็นป่าดิบ มีไม้ยัง ตะแบก ประดู่ และมะค่า ซึ่งเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์มีพืชพรรณนานาชนิด มีสัตว์ป่าหลายประเภท เช่น กวาง เสือ เป็นต้น และเริ่มนีคิดเชื้อสายจีนเข้าไปบุกเบิกทำไร่กันมากขึ้น เรียกว่า “ชินตึ๊ง” หรือคนที่มาจากเมืองจีน มาตั้งรกราก

ทำสวนพริกไทยกัน แต่ต่อมาประสบปัญหาโรคราพิกรไทย หรือโรคราดำ และโรคราคน่า ต้นพริกไทยตายกันเป็นสวน ๆ จึงได้เปลี่ยนไปปลูกพืชชนิดอื่นแทน รวมถึงการทำสวนผลไม้

การที่ในปัจจุบันมีต้นยางขนาดใหญ่จำนวนมาก จึงมีคุณภาพได้เป็นนายทุนเข้ามาทำโรงเลื่อย เลื่อยไม้มายางแปรรูปส่งขาย และชาวบ้านบางส่วนก็ร่วมตัดไม้มายางขายด้วย โดยการขันย้ำของพวกราชชาวบ้านจะตัดไม้ทำเป็นท่อนซุงผูกแพลงไปตามลำคลอง ส่งไปขายที่ท่าแพในตัวเมืองระยอง “ตอนนั้นมาทางเรือก็ได้มีลำคลอง ... พวงทำไม้ ทำไม้มายาง ทำเป็นท่อนซุงหนะ เค้าเรียกท่อนซุงหนะ ล่องไปตามน้ำเป็นแพ ล่องไปขายเมืองระยอง มีท่าแพ ไม้มายางหนะมีโรงเลื่อยใช้มัยเค้าก็จะฟันกันเอง แล้วก็เลื่อยให้เป็นบีก ๆ แล้วก็ผูกเป็นแพ ล่องไปขายลำคลอง...” หลังจากไม้มายางเริ่มหมดป่าไปแล้ว ชาวบ้านก็ไปจับจองที่ดินกันมากขึ้น คนรุ่นนั้นเล่ากันว่า บริเวณนั้นปกติไม่มีใครเป็นเจ้าของ กล่าวคือ เป็นไร่ครัวสักคนอาจจะถางพื้นที่ตรงนี้ แล้วก็ปลูกข้าวไว้ แต่ปลูกที่เดียว ปลูกเอกสารผลิตครั้งเดียวพอ หลังจากนั้นไปหนักย้ายไปถางพื้นที่ทำเลดี ๆ อีกแห่งหนึ่งปลูกข้าวไว้ใหม่ คล้ายกับการทำไว้เลื่อนลอยของพวกราชฯ ในภาคเหนือ โดยต่างเชื่อกันว่า การถางป่าแล้วเผาหญ้าให้เตียนจะทำให้ดินสูญ หญ้าจะไม่มีชีวิตนานประมาณ 2-3 ปี แต่หลังจากนั้นไปแล้ว พวกราชฯ จะปลูกตามต้นไม้และเจริญเติบโตขึ้น ที่ทำกินตรงนั้นจะรกราก ทำให้พวกราชฯ บ้านบุกเบิกทำไว้ข้าวแล้วย้ายที่ทำกินไปเรื่อย ๆ ทำให้มีที่ว่างเหลืออยู่จำนวนมาก ต่อมาคนบริเวณใกล้เคียงเห็นว่าเป็นโอกาสที่จะทำมาหากิน เพราะไม่ต้องลงทุนลงแรงไปถางป่า เพียงแค่ทำที่ว่างเหล่านั้นให้รับเตียนก็เพียงพอจะปลูกพืชได้แล้ว จึงได้ขยายเข้ามาจับจองและทำมาหากินในปีนั้น เนื่องจากคนในท้องที่ไม่สามารถทำเกษตรกรรมในที่ดินที่มีอยู่แล้ว จึงได้เข้ามาร่วมกับชาวบ้านที่ทำมาหากิน จึงมีการค้าขายกันอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชาวบ้านในท้องที่มีที่ดินอยู่แล้ว สามารถนำทรัพยากราชฯ ไปขายและนำเงินมาซื้อที่ดินในท้องที่ไม่มีอยู่แล้ว จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการใช้ชีวิตร่วมกัน

การซื้อขายที่ดินได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาถัดมาโดยคนที่มาจากตัวเมืองและบริเวณใกล้เคียงเริ่มอพยพมาแสวงหาที่ทำกินกันมากขึ้น ราคาในช่วงแรกตกไว้หนึ่งประมาณ 400 – 500 บาท สำหรับพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ สค.1 แต่พื้นที่ยังรกร้าง ต้องมาบุกเบิกกันอีกให้เตียน อีกทั้งเครื่องทุนแรงยังมีไม่มาก ใช้มีดกับจบจอบางcosa แต่พอประมาณปี 2503 – 2504 จึงมีรถไถเข้ามาซ่วยทุ่นแรง การไดบุกเบิกป่าทำได้มากขึ้น ควบคู่ไปกับการจับจองที่ดิน แต่สมัยนั้นยังไม่มีการเก็บภาษีที่ดิน การจับจองเพียงแค่คิดว่าให้มีผู้เดินพอดต่อการเพาะปลูกและดำรงชีวิตเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ ครา莫อยู่ก่อนนาน ๆ ก็ขยายที่ทำกินไม่มากนัก ขณะที่บางคนขยายที่ดินไปแล้วแต่ไม่ได้ไปทำ ทิ้งปล่อยไป คนที่มาที่หลังก็เข้าไปทำต่อ ในที่สุดจึงได้สิทธิ์ไป

การปลูกข้าวไร่เป็นที่นิยมมากของคนรุ่นบุกเบิก ซึ่งต่างจากการทำนาข้าวในนาทั่วไปในภาคกลาง เพราะพันธุ์ข้าวต่างพันธุ์กัน ข้าวบนบกนี้จะต้องคำดองหวาน และอกรวงสุกให้เก็บเกี่ยวก่อน แต่เดี๋ยวนี้การทำข้าวไร่เกือบจะสูญสิ้นไปหมดแล้วตั้งแต่ปี 2530 เพราะไม่มีน้ำเพียงพอ และราคาข้าวตอกต่ำเหลือเกวียนละ 2,500 บาท หลังจากนั้นชาวบ้านได้เปลี่ยนจากการทำข้าวไร่ไปปลูกพืชอื่น ๆ ทดแทน เช่น ข้าวโพด มันเทศ มันสำปะหลัง ถั่วลิสง ผลที่ตามมาคือชาวบ้านไม่มีข้าวบริโภคในครัวเรือน ต้องหันมาซื้อข้าวภายนอกที่เคยเป็นผู้ผลิตมาก่อน

ชุมชนนาตาขวัญแต่เดิมค่อนข้างจะห่างไกลความเจริญพอสมควร สภาพหมู่บ้านเป็นป่าเหมือนป่าละเมะ มีสวนหลักอยู่ 3 - 4 สวน ปลูกงาเพ็นบ้าน ทุเรียนเพ็นบ้าน และสวนพริกไทย โดยมากคนเชื้อสายจีนมาทำกิน มีคนอาศัยอยู่ไม่กี่ครอบครัว มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตามประสาชาวบ้าน คือ สีข้าวเอง ข้อมข้าวเอง และไฟฟ้าก็ไม่มีใช้ อยู่กันแบบเหมือนบ้านป่า จำนวนครัวเรือนไม่ถึง 40 หลังคาเรือน ในสมัยก่อนชาวบ้านนิยมปลูกงาเพนบ้านไม้ก้อ ฯ ต่อมาเมื่อมีผู้ปลูกงาเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ราคางานตอกต่ำลง ชาวบ้านจึงหันมาปลูกทุเรียนและผลไม้ชนิดอื่น ๆ ทำการสัญจรจะต้องใช้การเดินเท้าเป็นหลัก มีแต่ทางเดินตัดผ่านทุ่งนาและทางเกวียน คระจะนำผลผลิตหรือของป้าไปขายในเมืองรายอย ต้องออกจากบ้านตั้งแต่ประมาณตี 1 – 2 หรือช้าที่สุดคือช่วงเช้ามืด โดยชาวบ้านจะใช้เสียงนำทางเดินกันเป็นสาย ถ้าหิว ก็ต้องไปหากินกันกลางทาง บางคนก็ห่อข้าวไปกิน "... รุ่นที่ฉันยังเด็กมากแม่กับเตี่ยกต้องหาบทของไปขายไม่มีรถ หาบไปขายถึงรายอยในเมือง ... ออกจากร้านก็ตี 1 ตี 2 ก็ออกแล้ว..." ซึ่งต้องใช้ความทรหดอดทนมาก เพราะต้องเดินแล้วหาบทของไปด้วย ถ้าจ้างเข้าห้าบก็ได้เที่ยวละ 12 สถาบัน เด็กผู้ชายบางคนเข้าไปเรียนหนังสือในตัวเมืองจะช่วยพ่อแม่บำบัดกันไม่ไปขาย มีทั้งมังคุด เงาะ ทุเรียน มีกระบุง มีสาแหลก และมีมีคาน กว่าจะเดินถึงใช้เวลาเป็นวัน ส่วนมากนิยมจะนัดกันออกไปตอนช่วงดึก ๆ ต้องใช้น้ำมันย่างมาจุดไฟถือสองทางไปด้วย "... บ้านแม่เข้าทำได้... ก็เอาตันสะเม็ดที่ลอกเปลือกเป็นกาบเอามาปุบบันมันย่าง น้ำมันย่างก็ไปเอาจากรากตันย่างใหญ่ เจ้าตันย่างให้เป็นช่อง แล้วเอ้าไฟลน้ำย่างก็จะออกมาก็จะออกมาก็จะออกมาเคี่ยวแล้วเอากับสะเม็ดมะชูบ แล้วมัดเป็นใต้..." กลับมาก็ในตอนค่ำที่พระอาทิตย์ตกดินไปแล้ว ขาดลับจะต่างคนต่างกลับ ใครเสร็จธุระก่อนจะกลับก่อนและมีการทำการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ด้วย โดยพากที่นำผลไม้ไปขายจะซื้อพวงสินค้าจำเป็นหรือของจิปากรจากตัวเมืองมาขาย เช่น น้ำตาล ขنم นมขัน และเสื้อผ้า กลับมาขายแก่เพื่อนบ้านที่ไม่ได้ออกไปในเมือง "... เราก็เก็บผักในสวนเอามาปุบบันได้ 20 บาท 25 บาท ก็เก่งแล้ว ... ขายได้ 20 บาท ซื้อปลา 10 บาท รุ่นฉันนะ ... ถ้าหากขายได้ 25 บาท ซื้อปลา 10 บาท ปลา ก"

3 ໂລ ... ກິນກັນທີ່ບ້ານແລຍ ຕ້ອງກະເອາ 3 ໂລ ... ດຶງຈະພອດເລື່ອງກັນມາຍໃນຄວອບຄວ້າ ກິນກັນວັນເດືອນກີ່ວົງ
ໜົດແລ້ວ... ຂໍ້ອໜນ ອົມ ກະເທື່ອນ ... ຂອງໃຊ້ໃນບ້ານ ... ກົ້ມຸນເວີຍກັນອູ່ອ່າງນີ້ແລະ”

ດັດຈາກຢູ່ນຳມາຈຶ່ງເຮື່ອມືຣັດຈັກຍານໃໝ່ ໂດຍທາງຮາຊາກາໄດ້ຕັດຄົນລູກຮັງເມື່ອປີ ພ.ສ.
2510 ມີຄວາມຍາວປະມານ 2,800 ເມຕົວ ໃຫ້ໜ້າບ້ານສາມາດຮັດສ້າງຈາກໄປ – ມາ ໄດ້ສະດວກຂຶ້ນ ແລະ
ຕອນຫລັງກາຮັນສົ່ງສະດວກມາກີ່ຂຶ້ນເມື່ອມືຣັດຍັດໂດຍສາວົງຮະຫວ່າງຊຸມໜີນັບເມື່ອຮະຍອງ ດົກທີ່ນໍາ
ຂອງໄປໝາຍກີສະດວກສບາຍຂຶ້ນ ສັງເປົນໃຫ້ກາຮັກຕ້າງໆໃນຊຸມໜີນັບເມື່ອຮະຍອງຕົວ ຈ້າວໄໝ້ຈ້າວສົວສາມາດຮັນນຳພລ
ຜົດມາຫຍາຍໄດ້ມາກີ່ຂຶ້ນ ມີຫົ່ວ່າງຮະບາຍສິນຄ້າ ອີກທີ່ຈຳເປົ້າຫາມາຍເພັະປຸລູກກີປັບປຸງໄປຈາກການ
ເພັະປຸລູກເພື່ອພອດຍູ່ພອກນີ້ຮ້ອແກເປັບປຸງຮະຫວ່າງຊຸມໜີນັບເມື່ອຮະຍອງ ຊຶ່ງເປັນການສ້າງ
ຮາຍໄດ້ແລະກາຮັກສົມຫຸນໜ່າງແກ່ຂອງຊຸມໜີນັບເມື່ອຮະຍອງ ກ່ອນທີ່ຈະພັດນາຫົວຍກຽນະຄວາມເປັນອູ່ໃນດ້ານນີ້ ບໍ່

ຕົວອ່າງເຊັນ ການທຳໂຮງສື່ຂ້າວຂາດເລັກໃນຊຸມໜີນັບເມື່ອຮະຍອງ ເປັນການສື່ຂ້າວແບບອະນຸມາດ ທຳແບບ
ຈຳກັດ ໂດຍໃຫ້ເຄື່ອງຍົດສູບເດືອນແບບໂປຣານ ໃຫ້ປັບຕົກຂ້າວເທິງໄປສິກັບເຄື່ອງເອາເປົ້າຫຼືອກອອກ ຊຶ່ງ
ຈະໄດ້ຮັກກັບປລາຍຂ້າວມາເລື່ອງໜູ້ອີກທີ່ໜຶ່ງ ໂດຍນໍາຮໍາແລະປລາຍຂ້າວມາຕົມກັບຕົ້ນບອນ ເຮັມຈາກນໍາ
ປລາຍຂ້າວໄປເຄື່ອງ ແລ້ວຕໍ່າຫຍວກກໍລ້ວຍໃຫ້ລະເອີດໄສລົງໄປພຣົມກຳນົມບອນທີ່ລົກເປົ້າຫຼືອກອອກແລ້ວ ທຳ
ໃຫ້ສາມາດຮັດຕົ້ນຖຸນໄດ້ເປັນອ່າງດີ ແລະໜູ້ຈະໄຕເວົ້ວມາກ ທັນນີ້ ຈ້າວບ້ານສ່ວນໃຫ້ຈະນິຍມເລື່ອງໜູ້
ແບບປັບປຸງໄຫ້ເດືອນໄປເດືອນນາມ ໄມ່ນິຍມທຳເປັນຄອກກັນ ແຕ່ຢຸກຫັ້ງຈາກນັ້ນ ການທຳໂຮງສື່ແບບນີ້ໄມ່ເພື່ອ¹
ພອດ່ອກາຮັກບົຣິໂກດີທີ່ເພີ່ມມາກີ່ຂຶ້ນ ຈ້າວບ້ານຈຶ່ງນິຍມນຳຂ້າວໄປໝາຍໃຫ້ໂຮງສື່ຂາດໃຫ້ງັກນໍາມີ
ໄດ້ເຈິ່ງຈາກເວົ້ວແນວແລ້ວແນວໃຫ້ງັກນໍາມີເວົ້ວແນວໃຫ້ງັກນໍາມີເວົ້ວແນວໃຫ້ງັກນໍາມີເວົ້ວແນວ

ຂ້າວທີ່ຄົນຈືນເຂົ້າມາອູ່ແຮກ ບໍ່ພົກໄທຢ ກັບໄຟ ເປັນພື້ນທີ່ນິຍມປຸລູກ ເພົ່າວະດູແລວກໜ່າຍ
ໃຫ້ພົດພັນຍ່າງຕ່ອນເນື້ອງ ມີໜ້າບ້ານແຕ່ລະຫັ້ງຈະມີປ່ອນ້າເວລາຈະຮັດນໍາຕ້ອງຫາບຕັກນໍາຂຶ້ນມາຮັດຕົ້ນໄມ້
ເປັນຄຽງທີ່ໃຫ້ໄຟແລ້າເປັນຕອກແລ້ວເອົາມາສານມີລັກຊະນະເປັນກລມ ຈຳກັດກຳນົມບຸ້ນ ແລ້ວໃຫ້ໜ້າຍກັນ
ກັນຮ້ວ່າ ໃຫ້ໄຟມີຄານຫາບໃສ່ນໍ້າໄປຮັດຜັກແລະໄມ້ຜົດ ຕ່ອມາໄມ່ນານຈຶ່ງໃຫ້ກະປົງຮ້ອມປັບຫາບນໍ້າໄປຮັດຕົ້ນ
ໄມ້ແກນ ແຕ່ຍັງໄມ້ໄດ້ມີເຄື່ອງທຸນແຮງເໝືອນສມ້ຍນີ້ ເມື່ອກ່ອນແກວນີ້ຄົນໃນຊຸມໜີນຈະຫອບອູ່ອ່າຕີຍຕາມ
ຮົມໝາຍຄລອງ ເພົ່າວະແຕກກ່ອນປ່າຍັງອຸດມສມບູຽນ ມີນໍ້າດີໄມ້ເໝືອນຕອນນີ້ທີ່ນໍ້າແທ້ງໝາດ ແຕ່ກ່ອນຈະມີ
ນໍ້າເກີ່ມນໍ້າຫັບ ອູ່ທີ່ກິນກັນຍ່າງອຸດມສມບູຽນ ໃນນໍ້າຕາມລຳຄລອງມີພວກປລາຊ່ອນ ປລາດຸກຊຸກຊຸມ
ເພື່ອພອສໍາຫັກກາຮັກບົຣິໂກດີໃນຄວ້າເວົ້ວມາ ຊຶ່ງຈາກຕຳບອກເລົ່າຂອງຈ້າວບ້ານທີ່ວ່າ “ທຳສວນ ປຸລູກພື້ນຫລາຍ
ຍ່ອງ່າງ ທັນນີ້ຈ້າວໄໝ້ ຜັກ ຜົດໄນ້ ພວກຖຸເຮີຍນ ເງວະ ໄນເນື່ອງຫຼືອພັນຫຼຸ ແລະຈັບປາໄລນຄລອງ” ຂະທິປ່າຈຸບັນ
ສັດວັນນຳມີນໍ້ອຍລົງ ພັນຫຼຸປຳຕ່າງ ເຮັມຫາຍໄປໝາດ ຜັກໜົນດີຕ່າງ ຈະຂຶ້ນອູ່ຕາມອະນຸມາດ ເກີດຂຶ້ນ
ເອງແລະຮອການມາກ ທຳໃຫ້ຈ້າວບ້ານໄມ້ຈຳເປັນເຫັນຫຼືອກາຫາພວກຜັກ ຍກເວັ້ນພຣະທີ່ຂໍ້ອໜູມາທຳ
ໃຫ້ພິເສະເພື່ອງທີ່ເຫັນນັ້ນ ນອກນັ້ນກົດທາກິນໃນບົຣິເວັນບ້ານ ພື້ອັກຕ່າງ ປຸລູກກັນໃນບ້ານທັນນັ້ນ

และที่สำคัญไม่มีการจัดยาจากเมืองมากเหมือนสมัยนี้ "... มีป้าอยู่ใกล้ ๆ แต่ไม่เคยขึ้นไปหาของป้า เขาไม่นิยมเอา มีแต่หาปลากินในคลองแควบ้าน ผักปลูกกินเอง หรือเก็บต่ำลึ่งข้างรั้wm"'

ความสัมพันธ์ทางสังคม

ด้วยพื้นฐานของความเป็นญาติพี่น้องกันของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ทางสังคมจึงสะท้อนออกมากลายรูปแบบ ผ่านความเป็นเครือญาติ ที่ให้ความเคารพนับถือกัน การช่วยเหลือกัน ผ่านการทำอาหารโดยการแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องการทำส่วน การเข้าแรงหือการลงแขกกันในกิจการต่าง ๆ และยังผ่านทางประเพณีวัฒนธรรมโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมชุมชน จากข้อมูลคนในชุมชนจะช่วยเหลือกัน แลกเปลี่ยนความรู้เรื่องการทำส่วน การเข้าแรงหือการลงแขกกันในกิจการต่าง ๆ และยังผ่านทางประเพณีวัฒนธรรมโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมชุมชน จากข้อมูลคนในชุมชนจะช่วยเหลือกัน แลกเปลี่ยนความรู้เรื่องการทำส่วน "... สมัยก่อนก็ดีกว่าสมัยนี้นะ พูดถึงเรื่องความถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันนะ..." ซึ่งที่เริ่มปลูกสร้างบ้านเรือนตั้งชุมชนกันใหม่ ๆ นั้น ชาวบ้านจะรวมตัวกันอย่างสมัครสมานสามัคคี เนื่องจากต้องร่วมแรงกันในการไปตัดไม้ในป่า มาปลูกบ้าน สร้างใหญ่盛大ในหมู่บ้านจะเป็นซึ่งกันและกัน ไม่ใช่พื้นฐานในการสร้างบ้าน ซึ่งบ้านในสมัยก่อนจะไม่มีความซับซ้อนหรือมีรายละเอียดในการสร้าง เมื่อช่วยกันสร้างเจ็งให้เวลาไม่มากนัก และหากเป็นญาติพี่น้องกันจะช่วยเหลือกัน "ก็พึ่งกันกู้กัน..." "...ไปดูที่นั่นที่นี่ก็ไปกับพี่ ๆ น้อง ๆ นี่แหละ... พี่น้องเขาจะไปไหน เขาเก็บมาชวนชิ" "ใครเห็นใครรู้อะไรที่ไหน ก็จะมาชวนกันไป" "... ตอนแพนป่วย... หนักเหลือเกินได้อาชญาพีสาวแล้วกันน้อง ๆ พี่ ๆ ทุกคนเข้าไม่ได้ทึ่งใจ ก็ทำให้ไม่หนักใจเท่าได มีผลไม้เขาก็มาช่วยกันขาย ช่วยกันเก็บ ช่วยกันดูแล ชันก์ไปฝ่าแพนที่โรงพยาบาล"

ในเรื่องของการประกอบอาชีพ สมัยก่อนยังมีการเข้าแรงกัน เช่น เมื่อเราไปช่วยบ้านอื่นมา ก็วัน บ้านนั้นก็จะมาช่วยบ้านเรากลับเช่นกัน อย่างการชุดบ่อน้ำเพื่อรดน้ำไม้ข่องแต่ละสวน จะใช้แรงงานคนช่วยกันลงแขกเข้าแรงกันใช้เวลาประมาณ 1 อาทิตย์ ต่อ 1 บ่อ เป็นการชุดดินแล้วใช้บุกก์หานบินขึ้นมาเลย โดยมีการทำบันไดไม้ลงไป ไม้พากนิ่งยูดีถึง 20 – 30 ปี เพราะเป็นไม้ประดู่ หรือจำพวกไม้เนื้อแข็ง ตกเย็นก็เลี้ยงข้าวเลี้ยงน้ำกัน นอกจากนั้นในสมัยก่อนที่ยังมีการทำนา กัน คนส่วนใหญ่จะมีความผูกพันกัน ช่วยเหลือกันด้วยการลงแขก เช่น การดำเนินข้าว การเก็บเกี่ยวข้าว ชาวบ้านที่รู้จักกันก็จะไปช่วยกันเก็บเกี่ยว และนาดข้าว บางเจ้าของนาจะมีแขนงมาช่วยถึง 50 คน 80 คน ซึ่งก็ต้องไปใช้เวลา 50-80 คนเช่นเดียวกัน โดยไม่ต้องจ้างแรงงานเหมือนในสมัยปัจจุบัน "ช่วยกันขอแรงงานกันได" "ช่วยเขา ถึงเวลาเราทำอะไรเขาก็มาช่วยเรา ก็อยู่กันแบบญาติกันหมวด ไม่คิดว่าถึงจะไม่ใช่ญาติกันจริง ๆ" " ส่วนมากก็เข้าแรงกันปลูกผัก ถากหญ้า ทำอะไรไร้ก็ช่วยกันไปทุกอย่าง" "ไม่ต้องจ้างกัน ไม่มีเงินจะจ้าง"

วัดที่เป็นศูนย์รวมของชุมชน เดิมเป็นสำนักสงฆ์มีหลังพ่อชูยเป็นผู้ก่อตั้งและต่อมาจึงได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นวัดซึ่งวัดนาตาขวัญ เป็นผู้คนในชุมชนอาศัยวัดเป็นศูนย์กลางเนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่เป็นคนดั้งเดิมที่อยู่อาศัยในพื้นที่มาเป็นระยะเวลารายวัน ตั้งแต่รุ่นพ่อแม่จนถึงรุ่นลูก ทุกคนจึงมีความเป็นญาติพี่น้องและรู้จักกันทั้งชุมชน มีการแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกัน เช่น คนที่ปลูกผัก ก็มาขายไปแลกอาหารทะเล ผลิตภัณฑ์จากทะเล เช่น น้ำปลา กับคนที่อยู่ใกล้ท่าเรือทำประมง มีการประสานสัมพันธ์กัน ถ้อยที่ถ้อยอาศัยเชื้ออาทร ช่วยเหลือกัน ทำการแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งโดยวิธีการประนีประนอมไกล่เกลี่ยพูดคุยกัน จึงมีเรื่องที่ต้องให้เจ้าหน้าที่ของรัฐตัดสินคดีน้อยมาก และจากชีวิตชาวสวนจึงทำให้คนที่นี่รักในชีวิตที่สงบเรียบง่าย ใกล้ชิดกับธรรมชาติจนถึงปัจจุบันนี้ โดยรวมแล้วชุมชนบ้านชะวึก และบ้านเขาวังม่าน มีกำเนิดของชุมชนและความสืบเนื่องมาจาก การสั่งสม การเรียนรู้ในแบบวิถีชีวิตทางสังคม โดยระบบความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเครือญาติเป็นฐานเดิมที่มีพลัง บวกกับได้รับความสนับสนุนและการสนับสนุนและเจตจำนงของชีวิตชาวสวนได้เป็นอย่างดี

การประกอบกิจกรรมใด ๆ โดยเฉพาะวันสำคัญ ๆ ของทางราชการ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา หรือวันสำคัญทางพุทธศาสนา ในช่วงเช้าประชาชนจะมาทำบุญกันจำนวนมากจนเต็มวัด เมื่อทำบุญเสร็จจะรับประทานอาหารร่วมกัน หลังจากนั้นก็จะร่วมกันประกอบกิจกรรม โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางบำเพ็ญประโยชน์สาธารณะของชุมชน เช่น การทำความสะอาดวัด ถนน คุคลองต่าง ๆ เมื่อเสร็จกิจกรรมสาธารณะประโยชน์แล้ว ช่วงเย็นยังมีการร้องทำเพลงสนุกสนานรื่นเริงกัน วัดจึงมีบทบาทสำคัญในชุมชน เพราะเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านจะมาร่วมกันทำบุญในวันพระ และเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านนิยมมาพับปะแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างกัน

งานบุญหรืองานประเพณี	ในรอบ 1 ปี ที่คนในชุมชนจะมาร่วมกันทำกิจกรรมคือ
เดือนมกราคม	งานทำบุญวันขึ้นปีใหม่
เดือนกุมภาพันธ์	งานทำบุญข้าวหลาม และทำบุญวันตรุษจีน
เดือนเมษายน	งานทำบุญสงกรานต์
เดือนพฤษภาคม	วันวิสาขบูชา
เดือนกรกฎาคม	วันօคลาฟูชา และวันเข้าพรรษา
เดือนสิงหาคม	วันเฉลิมพระชนมพรรษา (วันแม่ 12 สิงหาคม)
เดือนตุลาคม	วันออกพรรษา และวันตักบาตรเทโว
เดือนพฤศจิกายน	วันลดอโยगวะท
เดือนธันวาคม	วันเฉลิมพระชนมพรรษา (วันพ่อ 5 ธันวาคม)

ขับธรรมเนียมประเพณีชาวสวน ลิ่งที่ยังคงเป็นความเชื่อ และยังดำรงอยู่คือความเชื่อเรื่อง “เจ้าที่” ชาวสวนจะมีพิธีกรรมในการไหว้บูชาเจ้าที่ ถ้าสวนไหนได้ทำพิธี สวนนั้นจะให้ผลผลิตมาก โดยการทำพิธีไหว้ด้วยผลไม้ให้เจ้าที่ปีลีครั้ง แล้วยังมีการไหว้ในช่วงตรุษจีนด้วย นอกจากนั้นเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตในสวนหมดแล้ว ชาวสวนจะนิมนต์พระมาถวายภัตตาหารหนึ่งมื้อและถือโอกาสทำบุญบ้านไปด้วย “เก็บผลไม้เสร็จก็ให้เจ้าที่ บอกแก่ว่าถ้าได้ผลไม้ดกได้ผลดี ไม่ให้แมลงมาบกวนเยอะ ขายได้สมบูรณ์ดีก็จะเอามาให้ก่อภราณ์” ขณะเดียวกัน หากมีฝ้าผ่าลงมาในบริเวณหนูบ้าน ชาวบ้านจะนิมนต์พระให้ไปสวัสดีปัดรังควานให้ ซึ่งเป็นความเชื่อของคนโบราณว่า ฝ้าผ่าลงมาในหมู่บ้านถือว่าไม่ดี นอกจากนั้น ยังมีพิธีกรรมการทำบุญข้าวหลาม ในเดือน 3 และ 15 ค่ำ ชาวสวนจะทำบุญกันที่ที่ดิน โดยนิมนต์พระไปสวัสดิ์ให้กุตผีปีศาจกันกลางทุ่งนา ซึ่งเป็นประเพณีการทำบุญ เพื่อขับไล่ลิ่งที่ไม่ดีให้ออกไปจากที่ทางของชาวบ้าน

การสร้างบ้านเรือน

การปลูกสร้างบ้านเรือนในสมัยก่อน มีชุดของความรู้ ภูมิปัญญาและความเชื่อของผู้คนในชุมชนแฝงอยู่มากมาย เริ่มจากการเลือกไม้เป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก จำนวนไม่มีมากในป่า ใกล้ชุมชนทำให้ชาวบ้านสามารถเลือกเอาไว้ได้ ๆ ไปใช้ได้ การเลือกไม้เน้นขี้นอยู่กับคติความเชื่อของคนโบราณที่ปลูกผังกันมาจนกระทั่งกลายเป็นความเชื่อที่ไม่มีใครยกจะเปลี่ยน เพราะโบราณเข้าถือ หรือบางครั้งจะเสียเครื่อง เป็นต้น ตัวอย่างที่สำคัญ มีดังนี้

1. ถ้าต้นไม้มีต้นได้ลำต้นมี 3 ง่าม ชาวบ้านเรียกว่าเป็นต้นไม้แบบแล้งทำรัง รูปทรงจะไม่สม่ำเสมอ จึงไม่ตัดโค่นลงมา รวมทั้งไม่จากต้นไม้ที่มี根มาทำรัง ชาวบ้านจะไม่ค่อยตัดโค่นลงมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นที่มี根ตัวใหญ่ ๆ เช่น นกเงือก เป็นต้น เพราะไม่ต้องการเบี้ยดเบี้ยนพวงกันเหล่านั้น อีกทั้งเนื้อไม้จะไม่สวยสม่ำเสมอ เพราะจะมีจุดที่ถูกเจาะเป็นโพงเข้าไป

2. ต้นไม้ได้ที่ถูกฟ้าผ่าแล้ว จะไม่นำมาทำบ้าน เพราะถือว่าเป็นลงไม้ดี

3. ต้นไม้ได้ที่ถูกโค่นลงมาแล้วไปพาดกับจอมปลวก ชาวบ้านก็จะไม่เอา เพราะถือว่า

ลงไม้ดี

4. ต้นไม้ที่พ่อโค่นลงแล้วพบว่าเป็นไม้ 2 ໄส หรือที่เรียกว่า ไม้ 2 ใจ โดยลำต้นตรงขึ้นมาเป็น 2 ง่ามโดยเท่า ๆ กัน ก็จะเป็นลักษณะอย่างที่ชาวบ้านบอก คือไม้ 2 ใจ จะไม่นำมาเลือย

5. ไม่ที่โค่นลงมาแล้ว ชาวบ้านที่ชำนาญจะเอาขวนเจาะเปลือกออกมานองเปาดู ถ้าสมนูติว่าเป่าแล้วทิศทางลมมันเดินสะทวาย ชาวบ้านจะซักลากออกไปแพรูป เพราะว่ามันเลือยง่าย หรือใช้ตักแต่งง่าย แต่บางต้นเนื้อไม้จะเหนียว ทำให้เลือยยากก็จะไม่นำออกไป เพราะจะเสียเวลา

ในการเลือย บางครั้งเลือยขึ้นลงแลวยังฝ่าไม่ได้เล็ก พอใช้แรงอัดลงไปอีกไม้ก็จะบิด ลังเกตได้ว่าถ้าเนื้อแน่นเนื้อบิด ๆ มักจะเลือยไม่ออก

กรณีที่เลือยไม่ได้แล้ว ก็จะใช้เลือยตัด สมมุติว่าตันมันโตมาก ชาวบ้านก็จะทำเป็นรังร้านขึ้นไปโคนไม้ข้างบน ซึ่งผู้ที่ไม่ชำนาญมักจะทำไม่ได้ เพราะว่าเมื่อขึ้นไปสักประมาณ 8 ศอกแล้ว ลำตันมันจะเล็ก และก็ตัดเอาเพียงท่อนเดียวเท่านั้น ซึ่งถ้าเป็นไม้ที่ตันโตมาก ๆ จะไม่มีเลือยตัด อีกทั้งถ้าเลือยเข้าไปก็ติดขัด ซักใบเลือยไม่ได้ ยิ่งไปกว่านั้น ถ้าเจอตันไม้ที่ใหญ่มากไป เวลาโคนไม้ลงมันจะมีโอกาสแตกหักไปได้ ซึ่งเคยมีชาวบ้านทำพลาดแล้วอาจเกิดอุบัติเหตุถึงตายได้

ในส่วนของตันไม้ใหญ่ ยังคงมีความเชื่อปลูกฝังว่าเป็นตันที่มีเทพารักษ์หรือเจ้าป่าคุ้มครองอยู่ เช่น พากไม้ตะเคียน จะต้องมีผู้เชี่ยวชาญด้านไสยาสต์ หรือหมอดี เข้าร่วมบวงไฟป่าในป่าด้วย พอโคนลงแล้วต้องเอาหมอดีไปทำพิธีปัดรังควาน หรือปัดผี ถ้าไม่ปัดก็ไม่ได้ เพราะเชื่อกันว่าเจ้าที่แรง คนที่ไปด้วยจะเจ็บไข้ได้ป่วย บางรายร้ายแรงถึงขั้นตายก็มี รวมทั้งที่มีปรากฏการณ์แปลก ๆ ให้เห็นด้วย เช่น ตันไม้บางตัน ปกติมองเห็นลำตันเดิม ๆ จะตรงและใหญ่ พอโคนลงมาแล้วพบผีมันออกฤทธิ์แก่กล้า ดังนั้นพากไม้ตะเคียนจึงไม่ค่อยมีชาวบ้านกล้าแตะ หรือโคนทั้ง จนกระทั่งปัจจุบันนี้ก็ยังเหลือให้ดูหลายที่ บางตันอายุเป็นร้อย ๆ ปี บางตันก็เพิ่งล้มลงมาในคลองชาวบ้านก็ไปชักลากขึ้นมาล้างปิดทองและกราบไหว้บูชา

การชักลากไม้ออกจากป่าหรือลากลงมาจากภูเขา ไม่สามารถไปคนเดียวได้ ชาวบ้านจะนัดกันไปทั้งวัน บางที่ไปตั้งแต่เช้ากลับมาเย็น และต้องอาศัยวัวดี ๆ หรือควายดี ๆ แลวยังต้องใช้เกรียงที่ดีอีกด้วย ทั้งนี้การขนย้ายจะต้องช่วยจ่ายค่าแรงด้วย ราคาก่อติดเที่ยвлะ 15 บาทโดยจัดส่งให้ถึงบ้าน และค่าอยามาเลือยแปรรูปกันทีหลัง

ชาวบ้านที่ได้ไม้มาแล้ว เวลาจะปลูกบ้านเข้าจะกำหนดว่าจะปลูกลงเสา กี่ต้น ทำบ้านกี่ชั้น สมัยก่อนจะไม่มีคนที่ยืดอาชีพเป็นช่างไม้ แต่หลายคนในหมู่บ้านต่างก็มีวิชาช่างติดตัวมาจากการถ่ายทอด เรียกว่าเป็นช่างประจำหมู่บ้าน ตามหาตัวกันง่าย โดยจะเรียกมาเอกสารกันเริ่มต้นจากหวานที่เป็นฤกษ์ดีว่าเมื่อไร เมื่อกำหนดแล้ว ก่อนถึงวันดังกล่าว เจ้าของบ้านจะเตรียมไม้เตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ไว้ บางหมู่บ้านมีช่างเก่ง ๆ 2-3 คน ก็จะขอให้มาช่วย ซึ่งช่างพวนื้ออาทิตย์ประสบการณ์มีความแม่นยำพอสมควร กล่าวคือ บ้านส่วนใหญ่ที่ปลูกมักจะเอาสัดส่วนของบ้านให้เหมือนหลังอื่น ๆ คือปลูกเหมือน ๆ กัน ส่วนใหญ่จะเป็นบ้าน 3 ห้อง มีมุขห้องหนึ่ง ถ้าบ้าน 2 ห้อง ก็ทำอีกแบบหนึ่ง แต่ก่อนไม่จะมีลักษณะเป็นท่อนใหญ่ บางที่ผ่าแล้วได้ 20 แผ่น แผ่นหนึ่งขนาด 6

นิ้วคุณ 12 นิ้ว บางที่ฝ่าขานาด 6 นิ้ว คุณ 6 นิ้วแล้วนำมาราบเป็นเส้าบ้าน ถ้าจะฝ่าไม่นิ่ว ก็ฝ่าเต็มขานาด 12 นิ้ว ก็จะได้ประมาณ 6 แผ่น ถ้าซอยอีกทางหนึ่งก็ได้ 8-9 แผ่น ส่วนมากซ่างถนนดังไปเขาก็จะทำตามที่เคยทำ

ส่วนเส้าไม้ นิยมใช้พากไม้แก่น ไม้ตะเกา และไม้จกร แต่การเลือยแปรรูปเสานั้น กว่าจะได้มาตันหนึ่งใช้เวลานาน และไม่มีเสานุ่มขายแบบทุกวันนี้ แต่ทว่าเส้าไม้เหล่านี้ก็มีความทนทานและคงอยู่ได้นานโดยไม่ผุกร่อน สำหรับฝ่าบ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมใช้ไม้ยางเพราะแผ่นใหญ่และหนักเบากว่าไม้อื่น ส่วนไม้ที่นำมาทำพื้นบ้านนิยมใช้ไม้ตะแบก และมะค่า เพราะเป็นไม้ที่เลือยง่าย และเป็นไม้ที่เนื้อสะอาด มีลวดลายสวยงาม ทำให้บ้านดูน่าอยู่ ขณะที่ไม้ยางถ้านำมาทำพื้น มีข้อเสียคือเวลา弄จะติดเนื้อผ้า จะรู้สึกหนึบ ๆ เพราะมียางเหนียว ๆ หล่อเลี้ยงเนื้อไม้ตลอด นอกจากนี้ ยังมีไม้อื่น ๆ ที่สามารถนำมาใช้ได้ เช่น ไม้มหาด แต่สมัยก่อนชาวบ้านไม่ค่อยนิยมใช้ ยกเว้นบางคนที่ไม่ถือเคล็ดลาง เพราะคิดว่าคนเราเมื่อมีอายุมากก็ต้องตายกันทุกคน จึงมีการนำไม้มหาดมาทำเสาล้วน ๆ

สำหรับไม้มะค่า คนในชุมชนสมัยนี้ไม่ค่อยสนใจเท่าไร จึงมีการเผาทิ้งไม้มะค่ากันบ่อย ยกเว้นพากไม้ยางที่ชาวบ้านจะเก็บไว้หมด ต่างกับสมัยที่มูลค่าของไม้สูงขึ้น เพราะหาก และมีการห้ามตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งเดี๋ยวนี้ไม้มะค่าถือว่าเป็นไม้ขั้นหนึ่ง ทั้งที่สมัยก่อนชาวบ้านไม่ค่อยสนใจ เนื่องจากไม้มะค่ามีหล่ายชนิด เช่น มะค่าแต มะค่าโมง มะค่าลูกหนาม บางชนิดจะมียาง ทำให้กัดพันเลือยและไม่สะดวกในการแปรรูป ยิ่งไปกว่านั้นพอผ่าเสร็จแล้วก็จะมีร่องมีไส้ไม้ แต่ถ้าชาวบ้านไปเจอต้นมะค่าลูกหนามเมื่อไร ก็จะต้องตัดนำมาทำต้นเกวียน นับว่าได้รับความนิยมมากในชุมชน สมัยก่อนถ้าชาวบ้านมีเกวียนใช้สวย ๆ ลักษณะนี้จะเหมือนกับสมัยนี้ที่คนมีรถยนต์ยึ้หอดี ๆ นั่นเอง เวลาชาวบ้านไปมาหาสู่กันก็อย่างจะไปดูเกวียนบ้านอื่นว่าสวยงามย่างไร ซึ่งต้นเกวียนจากไม้มะค่าลูกหนามนั้นนำมาทำยากกว่าไม้ชนิดอื่น ต้องมีการกลึงไม้อย่างประณีต ดังนั้น ซ่างทำเกวียนในชุมชนมักไม่ค่อยจะได้หยุดพัก พอทำให้บ้านหลังโน้นเสร็จ บ้านหลังนึงก็ขอให้ซ่างเหลือต่อ เป็นการพึ่งพาอาศัยกันในชุมชน ไม่มีครูพูดถึงเรื่องค่าตอบแทน ปัจจุบันยังคงเหลือซ่างอยู่ไม่กี่คน ซึ่งเป็นคนรุ่นเก่าทั้งหมด ไม่มีการรับซ่างต่อมายังรุ่นลูกรุ่นหลาน ด้วยเหตุนี้ อาชีพซ่างเกวียนนี้ ก็สิ้นสุดไปตามยุคสมัย และสิ่งที่นอกเหนือไปจากความชำนาญด้านไม้แล้ว ซ่างเกวียนสมัยก่อนต้องมีความสามารถเฉพาะตัวด้านความเชื่อในคลังด้วย ต้องมีน้ำมนต์มารดเกวียน เพื่อแก้ก้อนปรีย์จัญโธหรือสิ่งที่ไม่ดีตามความเชื่อของคนโบราณ อิกสิ่งหนึ่งที่ทำให้ไม้มีการสืบทอดคือ ซ่างพากนี้ส่วนมากไม่ค่อยสอนคนมาเลย หลายคนที่เป็นครูได้ก็เกิดขึ้น เพราะการลัก

จำเสียเป็นส่วนใหญ่ เห็นเข้าทำอะไร เค้าสักส่วนจากไหน แล้วเข้าทำยังไง อะไรมี คนที่เป็นแบบครู พักลักษณะจะมองไว้แล้ว และนำไปทดลองทำเองในภายหลังด้วยตนเอง

การศึกษา

ชาวบ้านสมัยก่อนมีระบบการเรียนรู้ผ่านการกระทำที่มาจากการสอนจริงของชีวิต ทั้งในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพตั้งแต่การทำไม้ การทำนาข้าว การปลูกพืชไร่ และ การทำสวน ซึ่งการเรียนรู้ของชาวบ้านเหล่านี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการอยู่รอดของชีวิตและครอบครัว เพื่อการมีกินมีใช้อย่างพอเพียงในครัวเรือน ต่อมาระบบการศึกษาที่เรียกว่าระบบโรงเรียนจึงเข้า มาแทนที่การเรียนรู้จากอาชีพในชีวิตจริง เป็นการเรียนรู้ความรู้ใหม่ในโรงเรียนซึ่งเพิ่งเกิดมีขึ้นมา ประมาณ 60 – 70 ปีที่ผ่านมา เมื่อชาวบ้านเข้ามาอยู่ร่วมกันหลายครอบครัว ทำให้เด็กมีมากขึ้น ซึ่งต้องเรียนหนังสือ ชาวบ้านจึงร่วมกันสร้างอาคารเรียนชั่วคราวให้ที่วัด เริ่มต้นจากที่ยังไม่มีฝา ผนัง มีเพียงหลังคามุง และตีระแนงเรียนเท่านั้น ทำให้เด็ก ๆ ได้เรียนกันที่นี่ ตอนนั้นไม่ยังห่าง่าย โดยเฉพาะ ไม่ย่างตันใหม่ ๆ เมื่อชาวบ้านคิดตกลงใจจะสร้างโรงเรียนกัน จึงร่วมกันไปตัดไม้ นำ มาสร้างอาคารเรียนกันเอง ไม่ได้ใช้งบประมาณจากทางราชการ การให้การศึกษาเริ่มต้นให้พระ เป็นคนสอนหนังสือ เพราะสมัยก่อนยังไม่มีครูสอนกันแค่ชั้น ป.1 และ ป.2 เน้นการสอนให้เด็กอ่าน หนังสือออก บวกลบเลขได้ ไม่ได้แยกเป็นวิชาอย่างปัจจุบัน ต่อมาจึงได้ ging บประมาณมาทีหลัง จึงมี ครูมาช่วยพระสอนแล้วขยายเพิ่มถึงชั้น ป.3 และ ป.4

การสาธารณสุข

สมัยก่อนพื้นที่ตำบลนาตาขวัญ เวลาชาวบ้านเจ็บไข้ได้ป่วยมักจะไม่ไปหาหมอด้วย
พยายามหรืออนามัย เนื่องจากไกลจากตัวเมืองระยองพอสมควร ประกอบกับในหมู่บ้านมีภูมิ
ปัญญาดังเดิมในเรื่องการรักษาโรคต่าง ๆ โดยจะมีหมอมสมุนไพร หรือหมอดำ夷 ซึ่งชาวบ้านนิยม
จะรักษาหมอมพื้นบ้าน มีการนำสมุนไพรมาต้มทาน ซึ่งหมอมสมุนไพรนั้นจะมีการสืบทอดความรู้เป็น
ตระกูลต่อเนื่องกัน มีตำราヤเขียนไว้ แล้วไปเก็บไปคัดเลือกด้วยาสมุนไพรมาจากการป่าและชุมชน
ดังคำบอกเล่า "... ไม่มี ไปหาหมອแผนโบราณ กินรากไม้ต้มกับน้ำ..." "... ก็แม่ก็สามารถรักษา
อะไรกินแก้ได้ก็เอามาให้กิน ก็หาเอาในสวนนี้แหละ แม่จะหามาต้มให้กิน" หรือแม้แต่การทำคลอด
"ตอนจะคลอด ถ้าเข้ารู้ว่าท้องจะคลอด ชาวบ้านเขาก็จะมาช่วยกันทำ" "เขาก็มาดู ช่วยกันทำแคร์
แล้วก็ทำเตาไฟ" "เขาก็มีคนมาดูแลอยู่ คนมาช่วยขึ้นท้อง" นอกจากนี้ที่วัดบ้านแลง มีหมอมแผน

โบราณหากไครป่วยเป็นโรคօร์โกริตาม ก็จะสามารถดูแลรักษาให้หายได้ รวมทั้งยังมีวัดนาตาขวัญ ที่พระบรมองค์ทำการรักษาแพทย์แผนโบราณ โดยใช้สมุนไพรชนิดต่าง ๆ และเมื่อมีไครเจ็บป่วยด้วยระดับเครื่องญาติในชุมชน ทำให้มีการไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนกันอย่างสม่ำเสมอ ความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้องจะดีเสมอต้นเสมอปลาย มีอะไรก็จะช่วยกัน

การประกอบอาชีพ

ข้าวไร่

แต่ก่อนจำนวนบ้านเรือนແບນนาตาขวัญมีผู้คนไม่มาก เริ่มแรกมีประมาณ 40-50 หลัง คาเรือน และเพิ่มขึ้นประมาณ 100 หลังคาเรือน พื้นที่บ้านทุ่งโพธิ์ หมู่ที่ 2 และบ้านชะเวก หมู่ที่ 3 จะทำข้าวไร่กันมาก ส่วนบ้านชาภูนุน หมู่ที่ 4 ก็ทำกันบ้างพอสมควร เมื่อก่อนมีการทำข้าวไร่และปลูกมันสำปะหลัง ข้าวไร่จะทำในบริเวณที่เป็นป่ามีต่อไม่ เนื่องจากเป็นที่ดินใหม่ ทำให้ข้าวออก ранงามและหากมีเหลือจะขายได้ราคادي

การทำข้าวไร่จะเริ่มนิ่งช่วงหน้าฝน ชาวบ้านจะนำข้าวใส่หลอดไม้บงที่ยาว ๆ ใส่แล้วก็รินใส่เมื่อนิดหน่อยแล้วก็มีคนกระทุ้นทำหลุม โดยไม่นีกระทุ้นต่างไปในดินให้เป็นหลุม แล้วเอาข้าวใส่ไปประมาณ 3 เม็ด และเอาดินกลบ เอ韶ปลายกระบวนการไม่เขียวเอาดินกลบเล็กน้อย ไม่กวันข้าว ก็จะขึ้น พันธุ์ข้าวที่ใช้คือข้าวพันธุ์เหลืองเตย โดยมากคนที่ปลูกส่วนใหญ่ไม่ค่อยจะมีทุนรอน จะต้องยืมพันธุ์ข้าวจากผู้ที่มีมาปลูก โดยนำมาเก็บเมล็ดแล้วก็จะนำไปใช้หลังจากเก็บเกี่ยวแล้ว จะไม่มีการซื้อขายพันธุ์ข้าวต่อกัน ในช่วงเก็บเกี่ยวชาวบ้านที่ทำข้าวไร่จะมาลงแขกช่วยเหลือกัน เพราะเกี่ยวคนเดียวไม่ทัน ต้องหาคนมาช่วยเกี่ยวด้วย ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเก็บไว้กินในครอบครัวให้พอเพียง ส่วนที่เหลือจริง ๆ จะจ่ายกัน

มันสำปะหลังและแตงโม

ชาวบ้านนิยมปลูกมันสำปะหลังควบคู่ไปกับการทำข้าวไร่ โดยใช้พื้นที่โล่งเตียนซึ่งมักจะเป็นที่เมื่อถูกสมบูรณ์ เนื่องจากมันสำปะหลังจะมีความทนทานต่อสภาพแห้งแล้งได้ดีกว่า ขณะเดียวกันชาวบ้านก็เริ่มปลูกต้นไม้ลงตามไป คือหลังจากเลิกทำข้าวไร่หรือไร่มันสำปะหลังก็ขยายปลูกอย่างอื่นไปเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะเป็นปลูกถั่ว ปลูกข้าว แตงโม ปลูกผัก มีการทำทุกอย่าง รวมทั้งการปลูกยางพาราแซมตามแต่ละแห่ง ต่อมาจึงทำให้ในพื้นที่เต็มไปด้วยไม้ยืนต้น และไม่สามารถปลูกพืชล้มลุกได้มากเท่าที่ควร การปลูกมันสำปะหลังได้เกิดความผิดพลาดขึ้นและมีปัญหาในตอนขาย คือเมื่อมีการตกลงกับโรงงานแบ่งมันแล้วว่า จะรับซื้อมันสำปะหลังจากชาวบ้านในราคากิโลกรัมละ 12 บาท เมื่อตกลงกันแล้วชาวบ้านก็ไปหาเงินมาลงทุนในการเพาะปลูก ตอนที่มัน

สำປະහລັງເຮີມແກ່ ໄດ້ມີການພູດຄຸງກັນອີກ ທາງໂຮງງານກົງຍັນຢືນວ່າຕົກລຈະເໜາໄປໜົດເລຍຕາມນັ້ນ ແຕ່ ທົວພອເກີບເກີຍວເສຣງແລະນຳໄປຂາຍກລັບຄິດຮາຄາໃຫ້ເພີ່ງກິໂລກັມລະ 8-9 ບາທ ທຳໄຫ້ຄົນປຸລູກໝົດ ກຳລັງໃຈໄປເລຍໃນປິນ້ນ ເພວະຮາຄາມັນລົງມາມາກຈົນຂາດຖຸນ ແລ້ວຍັງຕ້ອງໄປຈ່າຍໜີສິນທີ່ກົມາລົງຖຸນ ອີກ ອີກທີ່ສມັຍກ່ອນມັນສຳປະහລັງໄມ້ໃຊ້ຕົ້ນເລັກແບບໃນປັຈຈຸບັນ ເປັນມັນສຳປະහລັງພັນຄູ່ໂປຣານທີ່ຕົ້ນ ໃຫຍ່່ ລວມທັງໝາວບ້ານຕ້ອງໄປເຖິງຫາໄມ້ມາກ່ອ ສຳຫັບຮາມຫວັມນັ້ນ ແລ້ວຍັງຕ້ອງເສີຍເຈີນຄ່າຈ້າງແຮງ ຈາກໃນກາຮັດໂຄນເກີບຫວັນດ້ວຍ ພາວບ້ານຈຶ່ງຂາດຖຸນກັນຄ້ວນໜ້າ ບາງຮາຍເຈີນໝົດກ່ອນກີເກີບຜລ ພລືຕ ໄນໝົດຕ້ອງທີ່ໄວ້ອ່ອຍ່າງນັ້ນ ນອກຈາກກາຮັດປຸລູກມັນສຳປະහລັງຕິດຕ່ອກັນ ທຳໄຫ້ດິນເສື່ອມສກາພ ພາວ ບ້ານບອກວ່າປຸລູກໄປນານ ຊ ດິນກົດໝົດບູ່ຢ່າງ ເລຍໜ້ານມາປຸລູກພີ່ໜີນິດອື່ນແທນ

ຫລັງຈາກເກະຫຼາກຮາບາງສ່ວນປະສບປົມຫາຂາດຖຸນຈາກກາຮັດປຸລູກມັນສຳປະහລັງແລ້ວ ແຕ່ ໂນໄດ້ກລາຍເປັນພີ່ໜີຍະສັນທີ່ທຳໃຫ້ພວກເຂົາເຫຼົ່ານັ້ນພື້ນໜີ້ມາຈາກກວະຂາດຖຸນ ກາວທຳໄວ້ແຕ່ງໂນສົງ ພລໃຫ້ເກະຫຼາກຮາບໃນໜຸ່ມໜົນນີ້ຢ່າງໄດ້ແລະຜລກໍາໄກລັບຄືນມາ ລວມທັງກາຮັດໜາປຸລູກແຕ່ງລ້ານຫວີ້ໜ້າ ປ້ານເວີກວ່າ “ແຕ່ງທ່ອນ” ກີສາມາຮັດຂ່າຍໃຫ້ໝາວບ້ານແຕ່ລະຮາຍນີ້ຢ່າງໄດ້ເສີມເພີມຈີ້ນ ແຕ່ອ່າງໄຣກີດີ ປະສບກາຮັດທີ່ໄດ້ຮັບຈາກກາຮັດທຸມເທັກພີ່ໜີນິດໄດ້ຈົນິດໜີ້ນຳກີນໄປ ທຳໃຫ້ໝາວບ້ານຫລາຍຮາຍໄມ່ ກລ້າປຸລູກເຕີມທີ່ ທຳມາກທີ່ສຸດຄື່ອປະມານ 4-5 ໄວ ສາມປັດ່ອມາຄວາມນີຍມໃນກາຮັດປຸລູກແຕ່ງໂນໄດ້ລົດລົງ ເກະຫຼາກຮາບເຮີມເຫັນວ່າຮາຍນີ້ແນວໂນມຈະທຽງຕ້ວ ແລະໃນໜ່ວຍຕ່ອໄປອາຈຈະໄປໄມ່ໄວ້ແລະນຳໄປສູ່ກາຮັດ ທຸນໄດ້ ກາຮັດເຮີມທຳສ່ວນຈຶ່ງເກີດຈີ້ນ ປະກອບກັບຜລຈາກກາຮັດປຸລູກມັນສຳປະහລັງທຳໃຫ້ດິນຈີ້ດີ ປຸລູກພີ່ໜີນິດອື່ນຈີ້ໄມ່ຄ່ອຍງານ ແຕ່ໜ່ວງແຮກໝາວບ້ານປຸລູກມັນສຳປະහລັງເພວະຄຳນິ້ນຄື່ນເຈີນ ສາມາຮັດເກີບເກີຍໄວ້ ໄດ້ເວົວ ອີກທີ່ບາງຄນຕ້ອງສົງລູກເຮີນໜ້າສື່ອ ດັ່ງນັ້ນແມ່ວ່າມັນສຳປະහລັງຈະມີຜລທຳໃຫ້ດິນຈີ້ດີ ແຕ່ໝາວ ບ້ານທີ່ປະສບປົມຫາເຫັນນີ້ກີດຕ້ອງສູ້ ພອມາປຸລູກໄມ້ຢືນຕົ້ນທີ່ຫລັງແລ້ວຜລຜລືຕທີ່ໄດ້ໄມ່ຄ່ອຍສົມບູຮົນ ຕົ້ນໄມ້ ໂດຍ້າ ບູ່ຢ່າງໃນດິນໄມ່ຄ່ອຍມີເລີຍຈຳເປັນຕ້ອງປຸລູກພີ່ໜີນິດອື່ນແຮມດ້ວຍ

ໜ້າໄມ້

ກາຮັດຂອງປ່າສມັຍກ່ອນ ສ່ວນມາກກະທຳໄດ້ຈ່າຍເພວະສກາພພື້ນທີ່ຍັງມີຄວາມອຸດນ ສົມບູຮົນອູ່ມາກ ອີກຍ່າງໜີ້ຄື່ອຂອງຕ່າງ ຊ ໃນສ່ວນມັນນີ້ໄມ້ຄວບ ເຊັ່ນ ໜ້າໄມ້ຈະໄມ້ຕ້ອງປຸລູກກີນ ແຕ່ເປັນໜ້າໄມ້ໄຟປ່າທີ່ຕ່າງໄປເກີບຈາກປ່າເຂົາມາເອງ ພາວບ້ານຈະນໍາມາຫຍຍ ຊ ກ່ອນຈາກນັ້ນຈຶ່ງຕົ້ມແລ້ວ ເຄົ້ານໍາທີ່ກ່ອນ ເພື່ອຂັດຮສ່າມຂອງໜ້າໄມ້ປ່າ ເດືອນນີ້ເກີບໄມ້ມີເລີຍ ບາງຄນໄປເສະໜາພັນຄູ່ແລວ ຈັງຫວັດປຣາຈິນບຸຮີ ກົງຫາໄດ້ໄມ້ເໜືອນເກ່າ ເພວະເປັນກາຮັດເນື້ອເຢືອຂາຍ ທີ່ໄມ້ເໜືອນແບບເດີມ ແຕ່ ກ່ອນໜ້າໄມ້ໄຟຕົ້ນເປັນພີ່ໜີເຕີບສົງກົງຈະປະຈຸມໜັນ ປຸລູກເພີ່ງ 4-5 ໄວ ຈະໄດ້ກໍໄວຈໍານວນນາກ ພາວ ສ່ວນຫລາຍຮາຍບອກວ່າ ຄວາມເປັນອູ່ພື້ນໜີ້ມາເພວະໜ້າໄມ້ໄຟຕົ້ນ ຍິ່ງດັ່ງເປັນພັນຄູ່ແບບເດີມຈະມີ

ขนาดใหญ่มาก 1 หน่อ ซึ้งน้ำหนักได้ประมาณ 5-6 กิโลกรัม ขณะเดียวกันหน่อไม้ไผ่ตงรุ่นใหม่ ที่ใช้การเพาะเนื้อเยื่อ จะมีขนาดเล็กและมีน้ำหนักไม่เหมือนหน่อไม้แบบเดิม

ชาวบ้านที่หันมาทำการค้าหน่อไม้ไผ่ตงเล่าว่า จะทำการรับซื้อหน่อไม้ไผ่ตงจากเพื่อนบ้านแล้วนี้ แล้วจ้างคนงานหันหน่อไม้กิโลกรัมละ 80 สถาค์ แล้วก็ให้ปลอกเปลือกออก จากนั้นนำไปแขวน้ำเกลือ โดยใส่ต่ำเรียงๆกัน ส่วนแบบที่ทำสำเร็จจะปูบรรจุปีบมัน จะต้องทำให้เป็นสูญญากาศ เวลาจะอุดฝาต้องมีกรรมวิธีไล่อากาศออกไปก่อนจึงจะสามารถเก็บไว้ได้นาน แต่ชาวบ้านบางคนไม่มีความรู้เรื่องนี้ ทำบรรจุปีบไม่ได้ เดຍทดลองทำแล้วมันยุ่ย จึงหันไปทำอย่างเดียวคือการดอง ซึ่งขายได้ราคาดีพอสมควร กิโลกรัมละ 9 บาท ถ้าหน่อไม้เมชุมคือมีปริมาณออกไม้มากกิโลกรัมละ 10-11 บาท แต่หากราคาลดลงเหลือ 6-8 บาท ถือว่าเริ่มขาดทุนแล้ว เพราะต้นทุนซื้อหน่อไม้ดิบราคา 3-3.50 บาท ไม่รวมกับค่าจ้างแรงงานหัน ค่าเกลือ ค่าจ้างคนปลอกที่ต้องใช้คนจำนวนมากจริง ๆ เนื่องจากต้องทำแข็งกับเวลา บางครั้งถ้าหน่อไม้มากคงอยู่หน้าบ้านประมาณ 2 ตัน จะต้องทำให้เสร็จ แล้วจะทิ้งข้ามคืนไม่ได้ มีฉันนั้น หน่อไม้จะด่า ส่วนมากจะหาลูกจ้างมาจากทางภาคอีสานมาช่วยทำ เพราะว่าคนແสนบชุมชนนี้มีงานทำกันหมดแล้ว

กล่าวโดยสรุปแล้ว การประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมของชาวบ้านในสมัยก่อน ยังคงพึงพึงธรรมชาติอยู่มากทั้งในเรื่องน้ำ เรื่องความอุดมสมบูรณ์ของดินที่ยังไม่มีการใช้ปุ๋ยและสารเคมี การทำสวนผลไม้ต่าง ๆ ยังไม่มีความหลากหลายพันธุ์มากนัก และที่สำคัญสวนผลไม้ที่ปลูกยังคงเป็นพันธุ์พื้นเมืองของท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ การค้าขายผลผลิตที่ได้จึงยังมีปริมาณไม่มาก เช่น การหابผลไม้เปรี้ยวในเมือง เป็นชีวิตความเป็นอยู่ในแบบพ่ออยู่พอกิน มากกว่าที่จะผลิตเพื่อการค้าขายในปริมาณมากอย่างในสมัยปัจจุบัน

บทที่ 3

การเข้ามาของความทันสมัยสู่ชุมชน

จากเดิมที่ชาวบ้านได้มีการหักล้างถังพงจากพื้นที่ป่า จนสามารถปรับพื้นที่เป็นที่ราบสามารถปลูกข้าวทำนาได้ แต่เป็นการปลูกข้าวไว้ เพื่อการบริโภค มีใช้เพื่อการค้าขาย แต่จะมีการแลกเปลี่ยนกับสิ่งของที่จำเป็นในชุมชนอื่นบ้าง เช่น ของทะเล พากปลาทะเล น้ำปลา กะปิ และสิ่งของจำเป็น เช่น เสื้อผ้า ได้สำหรับจุดไฟให้แสงสว่าง กระเบื้องว่าวสำหรับมุงหลังคา ต่อมาจึงเริ่มทำไร่ควบคู่ไปกับการทำนา มีการทำไร่มันเทศ มันสำปะหลัง ถั่วลิสง และทำสวนผลไม้พันธุ์โบราณ จนถึงยุคที่สิ่งของต่าง ๆ จำเป็นต้องใช้เงินตราเป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้มา สิ่งใดที่สามารถผลิตแล้วมีราคาขายได้ ก็ถูกปรับเปลี่ยนไปในการทำมาหากิน การปลูกข้าวไว้ไม่สามารถสร้างรายได้ที่มากพอสำหรับความต้องการหาซื้อสิ่งของจำเป็น สิ่งอำนวยความสะดวกและศึกษาของลูกหลาน ในยุคการพัฒนาเพื่อความทันสมัย การทำไร่หรือการทำสวนผลไม้เพื่อการค้าจึงเริ่มมีมากขึ้น จนกลายเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชนนี้ มีการอบรมที่นาเพื่อทำสวน จนสภาพการทำนาเกิดความหลากหลายไปในปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงด้านสาธารณูปโภค

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะด้านสาธารณูปโภค เมื่อมีการก่อสร้างถนนลาดยางผ่านเข้ามายังหมู่บ้านแทนถนนลูกรังเดิม เมื่อปี พ.ศ.2517 เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่ไม่ไกลจากเขตเมือง ทำให้การติดต่อเชื่อมโยงกับภายนอกมีมากขึ้น และสะดวก รวดเร็ว หลังจากนั้นในปี พ.ศ.2518 จึงมีการขยายเขตไฟฟ้าเข้าไปในหมู่บ้าน และติดตามมาด้วยการมีโทรศัพท์ สิ่งอำนวยความสะดวกที่เป็นเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น พัดลม ทีวี ตู้เย็น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนของทั้ง 2 หมู่บ้าน เป็นไปอย่างรวดเร็ว ไม่แตกต่างจากในเขตเมือง โดยเฉพาะในช่วงที่มีโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งภาคตะวันออก (อิสเทิร์นซีบอร์ด) เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาล พลเอกชาติชาย ชุณหวัณ ถนนเส้นทางหลักได้รับการลาดยาง โครงการของสมาคมสภាភัฒนาชนบทฯ ที่แต่ละคนต่างวิ่งทางบประมาณมาลงในเขตพื้นที่เลือกตั้งของตน มีการติดป้ายชื่อโครงการพร้อมด้วยรายชื่อ ส.ส.ที่ของบประมาณมาได้ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเงื่อนไขของความทันสมัยที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่และการทำมาหากินของคนในชุมชน

ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่เคยอยู่แบบพอ มีพอกิน เป็นการผลิตจากการเพาะปลูกเพื่อการบริโภคจะค้าขายก็เพียงการหาพืชผักและผลไม้ไปขายในตัวเมือง เริ่มมีการขยาย

การเพาะปลูกพืชผักและผลไม้เพื่อขาย ตามความต้องการของตลาดที่กว้างขวางและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มุ่งเน้นการแข่งขันกันในเรื่องของคุณภาพ มีมาตรฐานและการค้า ทำให้ชาวบ้านเริ่มมีรายได้เพิ่มมากขึ้นเนื่องจากผลผลิตมีราคา การทำสวนเงาะ สวนทุเรียน ที่เคยใช้แรงงานคนเองโดยใช้กระป๋องมาหับรถด้านในแล้ว เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงด้านการลงทุนในรูปแบบต่าง ๆ มาใช้เครื่องสูบน้ำหรือใช้เครื่องทุ่นแรงมาช่วยสูบน้ำจากบ่อหน้าที่ดูดໄร์ของแต่ละสวนขึ้นมาลดต้นไม้แทนแรงงานเจ้าของสวน มีการลงทุนโดยการเปลี่ยนแปลงพันธุ์ผลไม้ที่เป็นความต้องการของตลาด มีการใช้ปุ๋ยเคมี ใช้ยากำจัดศัตรูพืช สองผลให้ได้ผลผลิตมากขึ้น รายได้จากการขายผลผลิตของแต่ละครัวเรือนสูงขึ้น ต่างคนต่างมีเงินเก็บออม หลังจากนั้นจึงนำเงินที่ได้ไปซื้อรถจักรยาน ซื้อรถจักรยานยนต์ คนที่มีเงินเหลือมาก ๆ ก็ลงทุนซื้อรถยนต์ปิคอัพ หรือรถยนต์โดยสารมาวิ่งโดยสารรับส่งคนในหมู่บ้านไปยังเมืองระยะห่าง หรือมารับจ้างบรรทุกพืชผลที่ปลูกได้ไปขายในตัวเมืองหรือชุมชนใกล้เคียง

ในช่วงเวลา 20 กว่าปีที่ผ่านมา สภาพสังคมของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากเหตุผลความเจริญทางการเกษตรด้านสาธารณูปโภค ได้แก่ ถนน ไฟฟ้า โทรศัพท์ เข้าไปยังชุมชน การดำรงชีวิตที่ต้องแข่งขันกับคนทำงาน การส่งลูกหลานให้ได้รับการศึกษาที่สูง ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ในลักษณะแบบตัวครัวตัวมัน ต่างคนต่างอยู่มีมากขึ้น กำหนด ผู้ใหญ่บ้านสมัยก่อนคือผู้นำตามธรรมชาติ ที่มีคุณให้ความเคารพนับถือ เชือฟัง เป็นคนดี ที่ไม่ใช้ลักษณะของเจ้าฟองหรือนักเลงหัวไม้ ชาวบ้านเลือกผู้นำจากความดี ความเสียสละ แต่ต่อมาจะหลังจะเป็นแบบพอกไดร์พากมัน แยกกันเป็นกลุ่ม ๆ กลุ่มไหนมีพื้นที่มาก มีเพื่อนฝูงมากรวมถึงมีฐานะด้วย ก็จะได้รับเลือกเป็นผู้นำ แต่อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านก็ยังคงให้ความเคารพ และเชือฟังผู้ใหญ่บ้าน กำหนด เมื่อมีความขัดแย้งหากเป็นเรื่องเล็กน้อย ไม่รุนแรง ก็สามารถปรับความเข้าใจกันได้ แม้ปัจจุบันจะมีการจัดตั้งองค์กรบริหารส่วนตำบล ประจำหมู่บ้าน ก็เข้ามาช่วยกันบริหารงานชุมชนหมู่บ้านทำงานร่วมกัน แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่บ้านและกำหนดมากกว่า ถ้ามีเรื่องอะไรในตำบล หมู่บ้าน กำหนด ผู้ใหญ่บ้านก็จะเป็นหลัก เป็นที่พึ่งของชาวบ้าน แต่ที่หลายคนยกย่องเป็นสมาชิกสภากองค์กรบริหารส่วนตำบล เพราะเห็นว่ามีค่าตอบแทนต่าง ๆ เงินเดือนที่สูงกว่า และมีหน้าที่ความรับผิดชอบในการบริหารงานพัฒนาหมู่บ้านชุมชน

ลักษณะของการช่วยเหลือแบบลงแขกเจ้าแรกกันไม่มีในสมัยปัจจุบันคือเป็นการจ้างแรงงานเกือบทั้งหมด เป็นวิถีการผลิตแบบที่ทันสมัย การใช้เครื่องจักรไถนาไร์แทนแรงงานสัตว์ การขุดบ่อหน้าของแต่ละสวนก็ใช้เครื่องจักรหรือรถตักที่รับจ้างชุด คิดราคาตามขนาดความกว้างยาวและลึกของบ่อ หรือการจ้างแรงงานคนตามแบบเวลาเชิงเหตุผลสมัยใหม่ แล้วจึงสูบน้ำจากบ่อ

ขึ้นไปรอดตามต้นไม้ในสวน แทนการตักหรือหาน้ำอย่างสมัยก่อน แต่ในช่วง 5 – 6 ปีที่ผ่านมา สภาพอากาศแห้งแล้งมาก ทำให้ชาวบ้านขาดแคลนน้ำ เนื่องจากน้ำประปาไม่มี อีกทั้งในหลายพื้นที่ไม่สามารถดูดจากบ่อมาได้ เพราะพื้นดินด้านล่างเป็นหินใหญ่ไม่มีตาน้ำ กรมพัฒนาที่ดิน เคยเข้ามาชุดตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น วัด และโรงเรียนแล้ว แต่ไม่ได้ผล ทางราชการจึงต้องซ่อมแซม เหลือโดยการเอาถุงรุกน้ำเป็นแท็งก์มาช่วยใส่บ่อให้ เที่ยวหนึ่งจะคิดราคา 200-300 บาท โดยวิ่งรถบรรทุกน้ำจากคลองชุมมาลงให้ที่สวนทั้งคืนถึงจะได้น้ำเพียงพอ ดังนั้น เมื่อวิธีการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวสวนก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย กลายเป็นแบบตัวต่อตัวมั่นมากขึ้น

นอกจากนี้ ยังมีผู้คนจากที่อื่น เช่น มาจากกรุงเทพเข้ามาซื้อที่ดินเพื่อทำการขยายสวนผลไม้ ขนาดพื้นที่แปลงละ 30-35 ไร่ กันมากขึ้น ส่วนใหญ่แล้วเข้ามาโดยไม่มีความผูกพันกับชุมชนเลย คือไม่ได้เข้าร่วมประชุม เป็นกรรมการ เป็นสมาชิกประชาคม หรือแม้แต่จะไปทำบุญที่วัด มีทั้งที่มาอยู่ประจำ และมาเป็นครัวครัว แต่ให้คนงานที่ไม่ใช่คนในพื้นที่ เป็นคนงานมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือดูแล เจ้าของสวนเหล่านี้มักจะมีฐานะดีเป็นอดีตข้าราชการที่เกษียณแล้ว

แหล่งน้ำจากคลองชลประทาน

ปัจจุบันแหล่งน้ำที่สำคัญของชาวสวน คือการอาศัยน้ำชลประทานที่มาตามคลองชลประทานชีเมนต์ ซึ่งมีมานานกว่า 50 ปีแล้ว จากหนองปลาไหล หนองโขกหมู หนองตะแบก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง ซึ่งมีมานานแล้วตั้งแต่ปี 2532 โดยการติดตั้งโรงสูบน้ำพร้อมเครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่ 50 แรงม้า และเริ่มสูบน้ำไปใช้ได้มีปี 2533 ให้แก่บ้านทุ่งโพธิ์ หมู่ที่ 2 และบ้านชาภูนุน หมู่ที่ 4 ก่อน ต่อมาเมื่อปี 2535 ได้รับงบประมาณจากทางสภาตำบล อำเภอและจังหวัด ได้มีการขุดฝังท่อชีเมนต์ขนาดท่อ 6 นิ้ว ฝังลงดินผ่านไปตามสวนต่าง ๆ โดยอาศัยน้ำจากคลองชลประทานผ่านมาอย่างพื้นที่ตำบลตาขวัญนี้ด้วยการใช้มอเตอร์ปั่นนำต่องมาอย่างหมุนบ้านเพื่อการเกษตร และในปี 2537 ได้รับงบประมาณจาก ส.ส.จักรพันธ์ ymjindia จำนวน 2,288,000 บาท จึงได้มีการวางท่อไปยังบ้านชะเวก หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 6 พร้อมติดตั้งมอเตอร์สูบน้ำขนาด 100 แรงม้า รวมงบประมาณตั้งแต่ต้น 3,608,000 บาท มีการรวมกลุ่มกันให้น้ำ มีสมาชิก 102 คน แบ่งเป็นกลุ่มละ 8-10 สวน เสียค่าสมาชิกแรกเข้า 100 บาท มีหัวหน้ากลุ่มรับผิดชอบซ่อมแซมจ่ายค่าไฟฟ้า มีการตั้งคณะกรรมการเป็นกลุ่มผู้ใช้น้ำโดยดูแลการบิดเปิดน้ำ แล้วเก็บเงินจากการสูบน้ำโดยชาวบ้านไม่ต้องจ่ายค่าน้ำ แต่จะเสียค่าไฟฟ้าในการสูบน้ำจากท่อเม่น (ท่อหลัก) ขนาด 10 นิ้ว

มาพักลงบ่อในสวนของตนเอง คิดตามอัตรารายชั่วโมง ชั่วโมงละ 163 บาท หากสูบหัววัน 8 ชั่วโมงคิด 1,304 บาท ถ้า 9 ชั่วโมง คิด 1,467 บาท และค่าคนเฝ้ามอเตอร์สูบน้ำ 200 บาท ต่อวัน สำหรับท่อขนาด 2 นิ้ว จากนั้นชาวบ้านก็จะสูบน้ำจากบ่อเพื่อรอต้นไม้อีกทีหนึ่งด้วยระบบสปริง เกอร์หมุนเวียน ชาวบ้านจะไม่นิยมใช้ระบบสายพะระจะใช้ทั้งเวลาและแรงงานด้วย ในช่วงหน้าแล้ง (เดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม) จะมีการสูบนำ้กันตลอดทั้งวัน ตั้งแต่ 8 โมงเช้าถึง 5 โมงเย็น แล้วพักเครื่องสูบนำ้ จากนั้นจะสูบนำ้ต่อจาก 2 หุ่มจนลีบตี 4-5 โดยผู้ดูแลนำ้ ซึ่งปัจจุบันคืออดีตกำนันเก่า (นายอุดรทัย ขวัญบุรี) ต้องดูแลจัดสรรให้ทั่วถึง โดยรับค่าจ้างจากผู้ต้องการใช้น้ำ และหากมีความเสียหายเกิดขึ้นในขณะปล่อยน้ำ เช่น ท่อแตก ผู้ขอใช้น้ำต้องชดใช้เป็นเงินตามราคาก่อซ่อมท่อ ซึ่งขณะนี้พื้นที่ของตำบลดาวรุษที่ระบบชลประทานได้เข้ามาถึงแล้ว คือบ้านทุ่งโพธิ์ หมู่ที่ 2 บ้านชะวีก หมู่ที่ 3 และบ้านชาอกขันนุน หมู่ที่ 4 เป็นบางส่วน ทำให้ชาวสวนได้ใช้น้ำจากชลประทานและน้ำฝนเป็นหลัก ส่วนน้ำบริโภค คุปโภคนันยังคงใช้น้ำจากใต้ดินเหมือนเดิม ดังนั้น ปัญหาการขาดแคลนนำ้ในปัจจุบันในบริเวณนี้จึงหมดไป แต่สำหรับบ้านเขาวังม่าน หมู่ที่ 5 ระบบนำ้จากคลองชลประทานยังเข้าไปไม่ถึงเนื่องจากระยะทางไกลมาก ชาวสวนยังคงใช้น้ำตามธรรมชาติจากการขุดบ่อเก็บกักนำ้ไว้หรือนำ้ใต้ดินรวมกับนำ้ฝน ซึ่งจะเหลือน้ำน้อยลงในช่วงฤดูแล้ง ตั้งนั้น จึงต้องเพื่อขนาดของบ่อให้เก็บกักนำ้ได้ปริมาณพอเพียงกับความต้องการของไม้ผลทั้งปี ปัจจุบันการขุดบ่อจะใช้รถตักดินขุดคิดค่าใช้จ่ายชั่วโมงละ 800 บาท (เมื่อก่อนประมาณ 650 บาท) แล้วจึงติดตั้งระบบสปริงเกอร์ โดยใช้ไฟฟ้าหรือเครื่องปั๊มน้ำสูบน้ำจากบ่อหน้าขึ้นมาต้นไม้ ซึ่งเฉพาะการลงทุนติดตั้งระบบสปริงเกอร์ต่ำกว่า 10,000 บาท และหากต้นไม้ผลนั้นมีปริมาณมากก็ต้องลงทุนมากกว่านี้ แต่ชาวสวนส่วนใหญ่จะค่อยๆ ลงทุนตามกำหนดการลงทุนที่มีหรือที่ขายผลผลิตได้ในแต่ละปี เช่น ปีนี้ทำ 1-2 ไร่ ปีหน้าจึงทำต่ออีก 1-2 ไร่ ทำให้มีต้องใช้เงินก้อนใหญ่ในการลงทุน

การศึกษา

ปัจจุบันโรงเรียนที่สำคัญในตำบลดาวรุษมี 1 แห่ง เปิดมาประมาณ 30 ปี จากสมัยก่อนที่ใช้วัดเป็นสถานที่ทำการศึกษา เมื่อเริ่มตั้งโรงเรียนมีนักเรียน 100 กว่าคน มีเฉพาะชั้นประถม หากต้องการศึกษาต่อในระดับมัธยม จะต้องนั่งรถไปเรียนที่โรงเรียนในเมืองราชบุรี แต่เด็กส่วนมากที่เรียนที่นี่มักเป็นลูกหลานคนงานชาวอีสานที่มารับจ้างทำสวนในพื้นที่ ขณะที่ผู้ปกครองในหมู่บ้านมักนิยมส่งบุตรหลานไปเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาในสถานศึกษาที่มีชื่อเสียงในเขตอำเภอเมืองราชบุรี เนื่องจากโรงเรียนในหมู่บ้านมีเพียงระดับชั้นประถมศึกษาเท่านั้น หรือส่งไป

อยู่ในเรียนประจำที่มีเชือดเสียงตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา เช่น โรงเรียนอัสสัมชัญคริริยา จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นที่นิยมของคนในภาคตะวันออกมาก และการเดินทางก็ไม่ลำบาก เพราะมีรถบัส-ส่งประจำด้วย โดยมีพื้นฐานความเชื่อและค่านิยมว่าจะได้ความรู้มากกว่า ดูดีกว่า

การสาธารณสุข

การรักษาพยาบาล เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย ชาวบ้านจะไม่ไปหาหมอและรักษาด้วยยาพื้นบ้านอย่างแท้จริง แต่จะเข้าไปหาหมอตามคลินิก โรงพยาบาลเอกชนในอำเภอเมือง ด้วยเหตุผลทางด้านการให้บริการ การดูแลเอาใจใส่ และการที่ไม่ต้องเสียเวลาอนาน เมื่อตอนโรงพยาบาลของรัฐ นอกจากรักษาในตัวเมืองมีความสะดวกสบาย เพราะประชาชนส่วนใหญ่ไม่แต่ละครอบครัวมีรถยนต์บิคอัพ รวมถึงรถยนต์โดยสารประจำทางก็สะดวก และใช้เวลาเดินทางไม่มาก

การทำสวนผลไม้สมัยใหม่

จากการที่อาชีพเกษตรกรชาวสวนเป็นอาชีพที่ต้องทำงานหนักและลำบาก รวมทั้งเสี่ยงต่อการขาดทุนมากในปัจจุบัน ชาวสวนจึงไม่ต้องการให้ลูกหลานสืบทอดการทำสวนเหมือนตน ยกเว้นลูกที่ไม่ได้ส่งเสียให้ได้รับการศึกษาภัยคงต้องทำสวนอยู่ แต่จะไม่ทำสวนเพียงอาชีพเดียว ยังมีอาชีพอื่นเพื่อหารายได้ด้วย “...ที่นี่ก็คนขยายตัว ที่เข้าทำสวนเนี้ย มีเวลาว่างเนี้ยก็ขายของที่ตลาดนัด” สวนคนรุ่นพ่อรุ่นแม่ที่ยังทำสวน ก็ปรับเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการอยู่รอด โดยการทำสวนผลไม้ผสมหลากหลายชนิด ดังนั้น จึงเห็นการปลูกไม้ผลหลาย ๆ ชนิด การทำสวนยาง การเลี้ยงสัตว์ในชุมชนแห่งนี้ ซึ่งแต่ละชนิดต่างก็มีการเรียนรู้ที่สั่งสมสืบทอดกันมา

แต่โดยทั่วไปแล้ว พ่อแม่ผู้ปกครองที่เป็นชาวสวนผลไม้尼ยมส่งบุตรหลานให้มีการศึกษาที่ดีถึงขั้นสูงสุดเท่าที่จะสามารถทำได้ โดยเฉพาะสถานศึกษาในเขตอำเภอเมืองระยอง และในกรุงเทพมหานคร เด็กรุ่นใหม่จึงเรียนรู้วิธีชีวิตการทำสวนผลไม้เบื้องต้น พอกที่จบการศึกษามาแล้ว จึงนิยมทำงานทำในกรุงเทพฯ หรือในเขตเมือง หรืออยู่่านอุตสาหกรรม ทำงานในโรงงาน ในพื้นที่โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก โดยไม่กลับไปประกอบอาชีพเป็นชาวสวนผลไม้เหมือนเช่นรุ่นพ่อแม่ รวมถึงตัวพ่อแม่เอง ก็ไม่ต้องการให้ลูกที่ได้ส่งให้เรียนกลับมาประกอบอาชีพเป็นชาวสวนเหมือนรุ่นพ่อแม่

นอกจากนั้นคนรุ่นใหม่เองยังเห็นว่า การทำงานในบริษัทเอกชน ในโรงงาน หรือการรับราชการ มีรายได้เป็นเงินเดือนประจำทุกเดือน แต่การทำสวนผลไม้ มีรายได้เพียงครั้งเดียวเมื่อผลผลิตออก แต่ต้องลงทุนดูแลบำรุงรักษาสวนผลไม้ตลอดทั้งปี ซึ่งคนรุ่นใหม่เห็นว่าไม่คุ้มค่า และยิ่งในปัจจุบันที่ราคาผลไม้ตกต่ำลงมาตลอดอย่างต่อเนื่อง เมื่อคิดคำนวนกันจริง ๆ ทั้งค่าปุ๋ย ค่ายา และค่าแรงงานที่เสียไปแล้ว ต้นทุนต่อ กิโลกรัมสูงกว่าราคาน้ำยาได้ คนรุ่นใหม่จึงมีความคิดว่า ทำสวนทำเมื่อไหร่ก็ได้ เมื่อทำงานมีเงินเดือนก็เขามาเป็นค่าจ้างแรงงานในการทำสวน หรือใช้เวลาว่างของตนเอง วันหยุดเสาร์-อาทิตย์จะเข้าสวน เมื่อว่างจากการทำงานประจำแล้ว ปัจจุบันการทำสวนผลไม้ในชุมชน ชาวสวนนิยมทำแบบสวนผสม คือมีความหลากหลายพันธุ์ของไม้ผลปลูกอยู่ในสวนเดียวกัน ได้แก่

ทุเรียน

สมัยก่อนชาวบ้านปลูกทุเรียนพันธุ์พื้นเมือง หรือพันธุ์โบราณ หรือทุเรียนตัน เป็นหลัก ซึ่งมีหลายพันธุ์ เช่น กบจำปา กบพิกุล ฯลฯ ซึ่งทุเรียนพันธุ์พื้นเมืองเหล่านี้ต้นจะสูงใหญ่ ผลจะมีขนาดเล็ก และยังมีเมล็ดที่ใหญ่ ทำให้มีเนื้อน้อย ไม่หวาน และมีสีขาว เวลาสุก เนื้อจะแฉะเหละ ซึ่งไม่เป็นที่นิยมของผู้บริโภค ทำให้ราคากลางๆ แพงกิโลกรัมละ 2 บาท ต่อมาชาวบ้านจึงเปลี่ยนมาปลูกทุเรียนพันธุ์ที่ผู้บริโภคนิยม เช่น พันธุ์ชานนี หมอนทอง ก้านยาว ซึ่งนำพันธุ์มาจากชาวสวนที่ตำบลสองสิ้ง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ซึ่งเป็นเขตติดต่อกับอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี ที่เป็นเขตพื้นที่ปลูกต้นทุเรียนแหล่งใหญ่ของภาคตะวันออกที่เพาะพันธุ์ทุเรียนไว้ขาย การที่ทุเรียนพันธุ์หมอนทองได้รับความนิยมจากผู้บริโภคมาก เนื่องจากผลทุเรียนที่ได้มีรสหวานหอม ให้เนื้อมาก สีเหลืองนวลอ่อน ๆ และเมล็ดยังเล็กกว่าพันธุ์พื้นเมืองเดิม แต่ทุเรียนพันธุ์ใหม่ ๆ เหล่านี้ดูแลยาก เนื่องจากไม่สามารถต้านทานต่อโรคและแมลงได้เท่ากับทุเรียนพันธุ์พื้นเมืองเดิม ประกอบกับปัจจุบันมีโรคและศัตรูควบคุณมาก จึงทำให้ต้องลงทุนสูงขึ้น ซึ่งเห็นได้จากข้อมูลของชาวสวนที่บอกว่า “สวนทุเรียนนี้ต้องอยู่กับมันจริง ๆ แบบเหมือนกับลูกอ่อนเลยครับ มันเป็นพืชที่ตากแดดต้องค่อยดูแล ตุ่นตือพืช และเราต้องทำแบบสมัยใหม่ ต้องใช้สารเคมี ใช้ยาฆ่าแมลงเกือบทุกวัน ทำให้ต้นทุนสูงขึ้น”

การปลูกทุเรียนจะเริ่มจากการหาต้นพันธุ์มาก่อนว่าจะปลูกพันธุ์ไหน โดยใช้ต้นที่ได้จากการติดตัว พันธุ์หมอนทอง ชานนี ก้านยาว กระดุม โดยมากมักจะใช้กิงพันธุ์ เพราะหากใช้เมล็ดอาจจะกลایพันธุ์คือ ออกผลช้า ให้เนื้อน้อย แต่เมล็ดใหญ่ นอกจากนั้นลำปลูกโดยใช้เมล็ดต้นจะขึ้นสูงมาก การปลูกโดยใช้กิงพันธุ์จะเริ่มต้นด้วยการเตรียมหลุม เอาปุ๋ยคอกใส่ เอาขยาย เศษหญ้า

สำรวจ ๆ เพื่อกันน้ำระเหยเวลาหน้าแล้ง บางครั้งใช้ฟางคลุม ต้นทุเรียนจะไม่นิยมปลูกหน้าฝน เพราะถ้าชุดหลุมไว้ รากรุ่นจะแซ่น้ำ แค่วัน-สองวันรากรก็จะเน่าและตาย ดังนั้น ชาวสวนจึงเลือกที่จะปลูกช่วงปลายฝน และเมื่อปลูกแล้วไม่จำเป็นต้องรดน้ำทุกวัน เว้นช่วงเป็นเวลา 2-3 วัน รดน้ำ 1 ครั้งก็เพียงพอ เพราะต้นทุเรียนจะปรับตัวเอง และรากรจะไม่เน่า การปลูกทุเรียนจะปลูกห่างกันประมาณ 5 วา ส่วนใหญ่จะปลูกไม้ผลหลากหลายชนิดในสวนเดียวกัน เช่น ปลูกทุเรียนตามมุ Km สีเหลี่ยม และปลูกมังคุดตรงกลาง ชาวสวนบางรายก็ปลูกถั่วลิสงแทรกระหว่างต้นทุเรียน ระหว่างที่ต้นทุเรียนกำลังเจริญเติบโต ชาวสวนจะนิยมตัดยอดทุเรียน เพื่อไม่ให้ต้นทุเรียนสูงเกินไป เพราะจะยากลำบากต่อการเก็บผลผลิต แต่เป็นการบังคับให้ทุเรียนแตกยอดออกมากด้านข้าง นอกนั้นยังต้องระวังไม่ให้กิ่งทุเรียนทับข้อกันเอง ปลูกไว้ประมาณ 5 ปี ก็จะออกผล อย่างพันธุ์หมอนทอง ถ้าดูแลอย่างดี จะใช้เวลา 3 ปีครึ่งถึง 4 ปี ก็ให้ผลแล้ว ต้นทุเรียนจะมีอายุอยู่ได้ประมาณ 20-30 ปี ต้นทุเรียนก็จะตาย บางต้นเมื่อปลูกได้ประมาณ 15 ปี ก็จะเริ่มตายแล้ว จึงต้องเตรียมปลูกต้นใหม่ทดแทน

การดูแลบำรุงรักษา ต้นทุเรียนมีศักดิ์รุ่มๆ กัน ทั้งหนอนกินใบ กินลำต้น และกินผล ซึ่งหนอนกินใบเรียกว่า ไก่ฟ้าหรือเพลี้ยแปঁ มีลักษณะลำตัวขาวขนาดเล็ก ๆ เวลาบินขึ้นจะหลุด จะกัดกินใบจนใบหักงอและหลุดร่วง เพราะมันกินน้ำเลี้ยงของใบอ่อน หนอนกินลำต้นทุเรียน หนอนรังชอน หรือหนอนแมงมุน ส่วนหนอนกินลูกเรียกหนอนตันผิว หรือหนอนใต้คง นอกจากนั้นยังมีโรคเชื้อรากินที่โคนต้นทุเรียน พอกินแล้วจะมีน้ำออกเป็นน้ำตา (เป็นรู ฯ เปลือกที่โคนก็จะเน่า) เมื่อน้ำเลี้ยงไม่มี ทุเรียนก็จะค่อย ๆ ตาย ชาวสวนพยายามลองแก้ไขอย่างไม่ได้ผล โดยเฉพาะทุเรียนพันธุ์หมอนทองจะตายง่ายกว่าพันธุ์ชนิดอื่น ชาวสวนบางคนไม่ใช้ยาฉีด แต่ใช้วิธีทางธรรมชาติ ปราบภัยว่าทุเรียนกลับมีโคน้อยลง ซึ่งวิธีการเหล่านี้เกษตรกรชาวสวนล้วนใช้ประสบการณ์ของตนเองหรือเพื่อนชาวสวนด้วยกันเอง โดยไม่ได้รับความรู้จากเจ้าหน้าที่ทางการเกษตรของรัฐเท่าไหร่ แม้จะมีการสัมมนาภักบอยแต่ก็ไม่ได้ผล

การให้ผลของทุเรียน จะเริ่มต้นจากการออกดอกเป็นช่อ ช่อหนึ่งจะมีดอกทุเรียนหลายดอก ชาวสวนจะต้องตัดบางดอกทิ้งไป โดยพิจารณาว่าควรจะเลือกดอกใดไว้ แล้วค่อย ๆ ตัดทิ้งให้เหลือประมาณ 2-3 ดอกต่อช่อ เพื่อให้ดอกทุเรียนที่เหลืออยู่เติบโตเป็นผลทุเรียนที่สมบูรณ์ สวยงาม ซึ่งจะสามารถนำไปขายได้ราคาดี แต่อย่างไรก็ตามการดูแลรักษาตั้งแต่ยังเป็นดอกก็ต้องมีด้วยการฉีดยาปราบศัตรูพืช เพื่อกำจัดหนอนใต้ดอก นอกจากนั้นบางสวนยังมีวิธีการทำดอกโดยการผ่าดอกทุเรียนที่กำลังจะบาน แล้วเอาเกสรตัวผู้ที่ผลลัพธ์ออกมากจากดอกทุเรียนมาต่อ กับเกสรตัวเมียในดอกเดียวกัน เพื่อให้ดอกทุเรียนติดดี การทำดอกต้องใช้เวลาพอสมควร ดังนั้นบางสวนจึงใช้วิธี

การจ้าง และมักทำในกรณีที่เป็นทุเรียนส่งออก ที่ต้องการผลทุเรียนที่สวย ไม่งอก และมีน้ำหนักไม่เกิน 4 กิโลกรัมต่อลูก

เมื่อทุเรียนแก่ โดยสังเกตจากสีเปลี่ยนจากเขียวเข้มด่าง ๆ กลายเป็นสีเขียวอ่อน ๆ หรือการดูข้าวที่ร่องหนาม อย่างหมอนทองร่องหนามจะแห้ง ๆ ปลายจะมันออกแห้ง ๆ ออกสีเหลือง ๆ แต่ถ้าทุเรียนอ่อนจะออกสีเขียวอ่อน ๆ หรือการสังเกตดูที่ก้านต้องมีสีเข้มหรือการเคาะที่ลูกแล้วฟังเสียงพลวง ๆ ไม่แน่น สามารถเก็บขายได้ ซึ่งการตัดทุเรียนจะต้องอาศัยความชำนาญมาก โดยการปืนขึ้นไปใช้มีดตัด หรือหินตัดใช้มือเดียว หรือการใช้นิวเคลียบแล้วใช้มือตัดเรียกว่า ตัดกีกอก ถ้าคนทำไม่เป็นจะทำไม่ได้ เพราะมีดจะบาดมือได้ ในปัจจุบันพ่อค้าที่มาซื้อทุเรียนส่วนมาก จะมีคนงานตัดผลทุเรียนมาด้วย ทำให้เจ้าของสวนไม่ต้องจ้างแรงงาน เมื่อตัดแล้วจะมีคนรอรับอยู่ข้างล่าง คอยเอกสารสอบรับ โดยรับแล้วต้องไม่ให้หนามหักหรือข้ำ เปราะผลทุเรียนอาจจะเน่าได้ หรือไม่เน่าแต่ผลจะไม่สวยก็ขายไม่ได้ราคา ทุเรียนจะเก็บปีละครั้ง คือเริ่มจากที่ต้นทุเรียนออกดอกประมาณเดือนธันวาคม หลังจากนั้นประมาณ 6 เดือนคือ ประมาณเดือนเมษายนถึงมิถุนายน ก็สามารถเก็บผลทุเรียนได้ บางสวนหากแรงงานในครอบครัวไม่เพียงพอ ก็ต้องจ้างแรงงาน ซึ่งเมื่อก่อนแรงงานส่วนใหญ่มักเป็นคนในพื้นที่ แต่ปัจจุบันเป็นแรงงานนอกพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ คือแรงงานรับจ้างที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยคิดค่าจ้างเป็นรายวัน ประมาณวันละ 300-400 บาท หรือแล้วแต่จะตกลงกัน การจ้างแรงงานจะเริ่มทำงานตั้งแต่ 2 โมงเช้า ถ้าตัดไม่เสร็จต้องทำต่อไปจนถึงเย็น รายได้จากการผลทุเรียนเมื่อก่อนราคายังดี จากเงื่อนที่ปลูกประมาณ 5 ไร่ จะได้ปีหนึ่งถึงสองแสนบาทสามารถเลี้ยงตัวเองได้

การแปรรูปทุเรียน มีทำกันบ้างในชุมชนแต่ยังมีน้อย เช่น การทำทุเรียนทอด โดยใช้ทุนส่วนตัว แต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะมีปัญหาเรื่องการตลาด นอกจากนั้นชาวสวนยังให้เหตุผลว่าไม่มีเวลาในการแปรรูป เพราะต้องใช้เวลาในการปรับแต่งสวน ดูแลสวน คัดผลไม้ เพราะไม่ไว้ใจพ่อค้าที่มาซื้อผลไม้ที่สวน อย่างการแปรรูปทุเรียนเป็นทุเรียนกรุนนั้น ต้องจ้างคนมากกว่ากิโลกรัมละ 8-10 บาท และชาวสวนต้องแกะเนื้อให้ ซึ่งไม่คุ้มกัน เพราะราคาทุเรียนสุกก็ถูกอยู่แล้ว เช่น ทุเรียนพันธุ์ซันนี่ กิโลกรัมละ 3-4 บาท และนอกจากนั้น ชาวสวนยังต้องรับผิดชอบกับผลผลิตที่แปรรูป อย่างทุเรียนกวนหากใช้ทุเรียนที่ไม่สด ครกินเข้าไปห้องจะเสียได้ ดังนั้น ถึงแม้ว่าชาวสวนจะเสียดายทุเรียนสุก แต่ก็ต้องยอมทิ้งไป เพราะข้อจำกัดข้างต้น

ทางออกของผลผลิตทุเรียนที่จะช่วยในเรื่องราคาได้ก็คือ การส่งขายไปยังต่างประเทศที่จะต้องมีการเตรียมสวนให้ดี เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี ต้องมีการใช้ปุ๋ยและสารเคมีช่วย โดยจะมีพ่อค้าคนกลางเข้ามาดูที่สวน และจัดการเรื่องการตลาดให้ ซึ่งทุเรียนที่ส่งขายต่างประเทศได้จะเป็น

พันธุ์หมอนทอง ไปยังตลาดญี่ปุ่นและญี่ริป แต่ผลที่เกิดขึ้นก็คือдинที่ถูกกระทำอย่างเต็มที่จากปัจจัย และสารเคมีจะคงสภาพของความอุดมสมบูรณ์อยู่ได้ไม่กี่ปี เมื่อส่วนเดิมไม่สามารถให้ผลผลิตได้ตามที่ต้องการ พ่อค้าคนกลางก็จะหันไปหาสวนอื่น พื้นที่อื่นและกระทำเช่นเดียวกันนี้อีก

ปัจจุบันแม้ว่าราคากุเรียนจะตกลงมาก แต่ชาวสวนหลายคนก็ยังมีความเห็นว่า ยังอยู่ได้เมื่อขาดทุน เพราะเมื่อต้นทุกๆ เกษตรนี้จะมีผลได้แล้ว ก็เหมือนมีทุนอยู่แล้ว ค่อยๆ แลบนำรุ่งรักษามาให้ปัจจุบันอยู่ก็พอแต่จะไม่ลงทุนมาก และชาวสวนเองก็มีความรู้ ความชำนาญในการปลูกการดูแลกุเรียน จึงยังคงปลูกกุเรียนต่อไปจนกว่าต้นเดิมจะตาย แล้วจึงค่อยคิดหาวิธีการปลูกใหม่ผลอื่นมาทดแทนใหม่

เงาะ

ชาวบ้านที่ทำการปลูกเงาะตั้งแต่เมืองที่ต้นมาแต่แรกแล้ว สวนใหญ่เป็นเงาะพันธุ์โบราณ หรือพันธุ์พื้นเมืองหรือเงาะต้น แต่มีรูปร่าง ลักษณะที่นิยมบริโภคของผู้บริโภคโดยทั่วไป สวนเงาะพันธุ์สีชมพู มาจากชาวสวนที่ตำบลสองสิ้ง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ซึ่งเป็นเขตติดต่อกับอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี ซึ่งเป็นแหล่งผลิตผลไม้ของภาคตะวันออก ต้อมาจึงได้มีการนำพันธุ์เงาะโรงเรียนหรือเงาะนาสารมาจากการได้มาปลูกด้วย โดยตัดโค่นเงาะพันธุ์โบราณทิ้ง ซึ่งชาวบ้านนิยมปลูกเงาะโรงเรียนมากกว่า เนื่องจากรสชาดหวานกรอบ เป็นที่นิยมของผู้บริโภคทำให้ราคาดีกว่า จึงได้มีการปลูกตาม ๆ กัน งาพันธุ์โรงเรียนใช้เวลาประมาณ 3 ปี ก็ได้ผล โดยช่วงเวลาที่ยังไม่ให้ผล ชาวสวนต้องทำโคนต้น ใส่ปุ๋ย และดูแลบำรุงรักษาระยะต้นเงาะตลอดด้วย

การเพาะพันธุ์เงาะมักนิยมใช้วิธีการทำกิง ติดตาหรือเสียบยอด โดยใช้ต้นตอเป็นเงาะพันธุ์พื้นเมืองที่เพาะจากเมล็ด เมื่อต้นตอโตได้ขนาดคือสูงประมาณ 50 เซนติเมตร ลำต้นขนาดหัวแม่มือ จึงนำเงาะพันธุ์ที่ต้องการปลูกมาทำการทำกิง จากนั้นปล่อยให้ต้นเจริญเติบโตประมาณ 2 เดือน จึงนำมาตัดแล้วใส่ไว้ในถุงเพื่อให้มีรากออก แล้วจึงนำไปปลูก หากเป็นการเพาะพันธุ์เพื่อขายมักจะนิยมเพาะชำลงพื้นดิน เพราะต้องทำเป็นจำนวนมาก เมื่อมีคนซื้อก็จะชุดใส่ถุงเพื่อขายอีกทีหนึ่ง

การดูแลบำรุงรักษาระยะต้นเงาะ สามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงแรก หลังจากที่เก็บผลผลิตแล้ว ตัดแต่งกิงให้เรียบร้อย จะใส่ปุ๋ยเคมี สูตร 15-15-15 เพื่อบำรุงต้นให้แตกใบอ่อน และทำให้ต้นสมบูรณ์ โดยการหัวน้ำปุ๋ยให้ทั่วบริเวณรอบต้น ในปริมาณเฉลี่ยต้นละ 1 กรัมป่อง (ประมาณ 5 กิโลกรัม) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดของต้นเงาะด้วย หาก

ลำต้นใหญ่ก็ต้องใช้ปุ๋ยมากขึ้น ดังนั้น ชาวสวนจึงมักจะค่อนต้นเงาะขนาดใหญ่ลง แล้วปลูกต้นใหม่ขึ้นมาทดแทนต้นเดิม เพื่อเป็นการลดต้นทุนค่าใช้จ่ายเรื่องปุ๋ย หรือการเจาะเป็นร่องรอบ ๆ บริเวณทรงพุ่มแล้วใส่ปุ๋ย กลบดินเพื่อป้องกันน้ำฝนพัดเอาปุ๋ยไป การใส่ปุ๋ยในช่วงแรกนี้จะตรงกับต้นฤดูฝนพอดี

“เมกะโรงเรียนนี้ต้องใส่ซื้อไก่ด้วย ซึ่งซื้อไก่ที่จะใส่นี้ ควรเป็นซื้อไก่จากเจ้าของไก่ไข่ เพราะจะไม่มีแหล่ง ในบ้านเรานี่มีแต่เลี้ยงไก่เนื้อซึ่งซื้อไก่มีแหล่ง จะไม่ดีเท่าไก่ไข่ ฉันเลยซื้อไก่จากเมืองแปดริ้ว ปืนซื้อนา 4,000 บาท เพราะถ้าใส่ซื้อไก่แล้วจะโรงเรียนนี้มันจะหวานกรอบ”

ช่วงที่สอง ในช่วงปลายฤดูฝน ประมาณเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤษจิกายน เป็นการใส่ปุ๋ย เพื่อให้ใบของต้นเงาะมีความสมบูรณ์แข็งแรง เพื่อการต้นให้ต้นเงาะออกดอกออกผลได้มากก็จะหมายถึงผลเงาะก็จะมากด้วย

ช่วงที่สาม หลังจากที่ต้นเงาะออกดอกประมวลเดือนพฤษจิกายนถึงเดือนธันวาคม ถึงเดือนมกราคม เป็นการใส่ปุ๋ยเคมีสูตร 18-24 เพื่อเร่งดอกของต้นเงาะ เมื่อเวลาเริ่มมีผลก็ต้องบำรุงผลลูก โดยใช้ปุ๋ยเคมีสูตร 13-21 เป็นการเร่งคุณภาพของผล เพื่อบำรุงผลเงาะให้มีเนื้อดี และมีรสหวาน หลังจากนั้น 3-4 เดือนก็จะเก็บผลเงาะได้

การให้ปุ๋ยของชาวสวนจะมีทั้งปุ๋ยเคมีสูตรต่าง ๆ ผสมกับการให้ปุ๋ยคอกพากมูลไก่ซึ่งราคาจะถูก เพราะหาได้ในท้องถิ่นหรือพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งจะส่งผลดีต่อคุณภาพของผลเงาะด้วย

สำหรับการกำจัดศัตรูพืช และวัชพืช ชาวสวนมักจะไม่นิยมใช้ยาปราบศัตรูพืช หรือสารเคมีในการกำจัดวัชพืช เช่น หญ้า เพราะการใช้ยาปราบศัตรูพืชหรือสารเคมี จะทำให้มีหม้อน้ำรบกวนต้นเงาะมากขึ้น และเป็นการทำให้ต้นทุนเพิ่มสูงขึ้น โดยวิธีการที่ชาวสวนใช้คือ การตัดหญ้าบริเวณใต้ต้นเงาะ เมื่อชาวบ้านตัดหญ้าออกไปแล้ว หลังจากนั้น 2-3 วัน บริเวณนั้นจะมีต้นหญ้าอ่อนขึ้นมาทดแทนต้นเดิม หนอนก็จะมาอาศัยกัดกินต้นหญ้าอ่อนเหล่านั้นแทน ซึ่งช่วยให้แมลงไม้เขี้ยวน้ำรบกวนต้นเงาะ นับว่าเป็นภัยมีปัญญาและการเรียนรู้จากประสบการณ์ และปัญหาของชาวบ้านที่มีการถ่ายทอดระหว่างญาติ และคนในชุมชน นอกจากนั้น ชาวสวนบางรายยังมีการใช้สมุนไพร ซึ่งทำมาจากต้นตะไคร้ที่นำมาหมักพร้อมกับข้าว แล้วนำมาขัดที่ต้นเพื่อไล่แมลง เป็นการลดค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนการผลิตลงได้

การผสมเกสร สมัยก่อนชาวสวนจะปล่อยให้แมลงลงตามธรรมชาติ ช่วยผสมเกสรให้แต่ปัจจุบัน แมลงที่จะช่วยผสมเกสรมีน้อยลง เนื่องจากสารเคมี ดังนั้น เพื่อความมั่นใจในผลผลิต ชาวสวนจึงต้องเป็นผู้ลงมือผสมเกสรเอง เพื่อให้ติดผลจำนวนมาก เพราะชาวสวนต้องการให้ซื้อคอกติดผลประมาณ 80-90% ของปริมาณคอกก็นับว่า太高ใจแล้ว ซึ่งการผสมเกสรนี้จะต้องทำ

ถึง 3 ครั้ง เนื่องจาก เงาะจะทยอยกันออกดอกและจากการที่เงาะเป็นไม้ผลที่มีดอก ซึ่งไม่สมบูรณ์ เพศ คือระหว่างต้นที่มีเกสรตัวผู้กับต้นที่มีเกสรตัวเมีย แยกคนละต้นกัน โดยส่วนใหญ่แล้ว ชาวสวนจะปลูกต้นที่มีเกสรตัวผู้ไว้กลางสวน เพื่อการกระจายของลูกของเกสรอย่างทั่วถึง และยังมีข้อดีของการทำให้ต้นเงาะแห้งช่อดอกในประมาณที่มาก ซึ่งนับว่าเป็นภูมิปัญญาของชาวสวนโดยแท้ ดังนี้

- เมื่อต้นเงาะจะครบความแห้งแล้งในช่วงเดือนกันยายนถึงตุลาคม ต้นมักจะเริ่มเหี่ยว และให้รดน้ำพอประมาณ ข้อสังเกตคือ ดูที่ใบเงาะว่าดຳน้ำ (สดชื่น) ดีไหม เพราะถ้าให้มากไปมักจะแตกใบอ่อนแทน ดังนั้นในระหว่างการรดน้ำต้องหมั่นสำรวจว่ามีการแตกใบอ่อนหรือไม่
- ถ้ามีการแตกใบอ่อนต้องหยุดรดน้ำเงาะ ปล่อยให้ใบอ่อนเหี่ยวนร่วงหล่นไป หลังจากนั้นจึงรดน้ำอีกครั้ง แล้วคอยสังเกตว่ามีช่อดอกหรือไม่ ถ้ามีช่อดอกให้กระหุงน้ำให้มาก ดอกที่ออกมานะจะออกซ่อใหญ่ๆ และมีปริมาณมาก ซึ่งจะหมายถึงผลผลิตที่จะได้มากตามไปด้วย

การเก็บผลเงาะ เมื่อถึงช่วงเวลาที่ผลเงาะสามารถเก็บขายได้ประมาณเดือน พฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน การเก็บผลเงาะอาจต้องอาศัยแรงงานรับจ้างจำนวนมาก ช่วยในการเก็บวันละ 150 บาท/คน สวนขนาด 10 ไร่ ต้องจ้างแรงงานถึง 4 คน เนื่องจากต้นเงาะมีลำต้นที่สูง และต้องรีบเก็บให้เสร็จ โดยมักจะใช้เวลาในการเก็บตั้งแต่ 6 โมงเช้าไปจนถึงเที่ยง เนื่องจากแดดยังไม่ร้อนจัด เพราะถ้าแดดร้อนจัดจะทำให้ผิวเงาะชำรุดเป็นเงาะที่ไม่มีคุณภาพ ทำให้ราคาย่ำหรือขายไม่ได้เลย ส่วนในช่วงปลายช่วงสวนจะนำผลเงาะที่เก็บมาใส่เข้ามาในตู้เย็นแล้วร่อน เพื่อการแยกขนาดแล้วตัดแต่ง จนน้ำหนักมากองแล้ววนน้ำ จากนั้นก็สามารถบรรจุใส่เข้าไปในกล่องได้

แม้ว่าราคากิโลกรัมละ 2 บาท เท่านั้น บางครั้งจะถูกต่อราคางอกให้เหลือกิโลกรัมละ 1 บาท ซึ่งชาวสวนรู้สึกว่ามันขาดทุนไม่คุ้มกับค่าแรงที่จ้างเก็บเสียด้วยซ้ำ ไม่ต้องคิดถึงค่าบุญและค่าแรงที่ดูแลมาตลอดทั้งปีของเจ้าของสวน จึงจะไม่ยอมขาย เมื่อขายให้พ่อค้าคนกลางไม่หมด ก็มีการนำเงาะที่เหลือไปรีไซเคิลเพื่อการนำไปรีไซเคิล ชาวสวนบางคนเปรียบเทียบราคาเงาะในสมัยก่อนว่า เดຍขายได้ในราคากิโลกรัมละ 2.50 บาท แล้วยังไม่ต้องลงทุนมากขนาดนี้ ทำให้รู้สึกหมดกำลังใจเหมือนกัน แต่ชาวสวนก็ยังคงที่จะปลูกเงาะในสวนผสมของตนต่อไป เพราะชาวสวนมีประสบการณ์ และความรู้ในการดูแลสวนเงาะ อีก

ทั้งยังไม่ต้องลงทุนมาก หากเราที่มาก ชาวสวนก็ยังรู้สึกว่าพอเลี้ยงตัวเองได้ และยังคงเก็บสวน เจ้าไว้ เพื่อรอโอกาสว่าปีหน้าจะมีราคากันขึ้นมา

มังคุด

พันธุ์มังคุดที่ปลูกกันในชุมชนนี้ มีนานานแล้ว ตั้งแต่อดีตเนื่องจากมีความเหมาะสมใน เรื่องของอากาศ ดิน และน้ำ โดยเฉพาะดินร่วน หรือดินเหนียวปนทราย ที่สามารถซึมน้ำได้ดี เพราะมังคุดต้องการน้ำมากและตลอดทั้งปี มังคุดบางต้นมีอายุเป็น 100 ปี ชาวบ้านเรียกว่า เป็น มังคุดพันธุ์โบราณ ปัจจุบันเมื่อประมาณ 10 ปีมาแล้ว มีการนำพันธุ์ใหม่ ๆ มาจากจังหวัดจันทบุรี และทางภาคใต้ มาปลูกในชุมชน เนื่องจากมีสภาพภูมิประเทศที่ใกล้เคียงกัน แต่มังคุดของภาค ตะวันออกจะให้ผลผลิตก่อนทางภาคใต้

มังคุดจัดได้ว่าเป็นไม้ผลที่มีความคงทน ง่ายต่อการดูแลรักษา แต่จะขาดน้ำไม่ได้ โดย เฉพาะต้นที่ยังเล็กอยู่ และมีโรคพืชมาควบคุมอยู่ ชาวสวนจะฉีดยา เพื่อป้องกันหนอนและแมลง มาควบคุมตั้งแต่เริ่มต้นปลูกแล้วก็จนกระทั่งมังคุดโตประมาณ 6 ปี จึงจะออกดอก แล้วให้ผล ส่วนการใส่ปุ๋ยบำรุงต้นมังคุด ชาวสวนจะใส่เพียง 2 ช่วง เท่านั้น คือ

ช่วงที่ 1 หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตหมดแล้ว ช่วงปลายเดือนสิงหาคมถึงเดือน กันยายน ต้องตัดแต่งกิ่งให้เสร็จเรียบร้อยแล้วจึงให้ปุ๋ยเร่งเพื่อให้ต้นแตกใบอ่อน เตรียมตัวมีดอก ครั้งต่อไป

ช่วงที่ 2 คือปลายฤดูฝน เมื่ออากาศเริ่มแห้งแล้ง ชาวสวนจะหยุดการให้น้ำกับมังคุด จนมังคุดขาดน้ำนาน ๆ ต้นใกล้จะตาย จึงให้น้ำมาก ๆ เพื่อกำรตุ้นให้มังคุดออกดอก ซึ่งเป็นการ เรียนรู้ของชาวสวนที่ถ่ายทอดกันมา “เมื่อแห้งมากจะบาน ต้องไม่ให้น้ำกับต้นมังคุด ต้องปล่อยให้มันเครียด การปล่อยให้ต้นมังคุดเครียด หมายความว่าปล่อยให้มันเหี่ยว โดยชาวสวนจะสังเกต จากก้านที่ปลายยอดของกิ่งมังคุด ถ้าก้านที่ปลายยอดนี้เริ่มเหี่ยวแล้ว แสดงว่าต้นมังคุดเครียด เมื่อมังคุดเครียดแล้วให้น้ำมาก ๆ ต้นมังคุดก็จะออกดอก ซึ่งชาวสวนจะต้องมากถ้าต้นมังคุดของ ตนออกดอกได้ถึง 80-90% ของปริมาณกิ่งมังคุดที่มีอยู่”

โดยปกติแล้วมังคุดจะออกดอกเป็นรุ่น ๆ ประมาณปีละ 3 รุ่น ซึ่งในรุ่นที่ 2 และ 3 ชาว สวนจะปล่อยให้มังคุดออกดอกไปตามธรรมชาติ ต้นมังคุดยิ่งนานปีต้นก็จะใหญ่ขึ้นและให้ผลมาก ขึ้นด้วย แต่ส่วนมากชาวสวนมักจะปลูกแซมกับต้นทุเรียน ซึ่งติดต่ออย่าง หากทุเรียนตายชาวสวนก็ยัง มีมังคุดที่เก็บผลขายได้ ระหว่างที่รอผลจากต้นทุเรียนที่ปลูกใหม่

หลังจากมังคุดออกดอกตั้งแต่ช่วงปลายปีถึงช่วงต้นเดือนกรกฎาคมแล้วประมาณ 5-6 เดือน จะให้ผลมังคุดออกมาก ในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน ซึ่งโดยทั่วไปแล้วชาวสวนมัก

จะปลิดผลมังคุดบางส่วนออก ตั้งแต่ตอนที่ผลยังมีขนาดเท่านิ่วหัวแม่มือ เพื่อไม่ให้ผลกามากเกินไป เพราะผลที่มากก็จะแย่งอาหารกันเอง ทำให้ผลที่ได้มีขนาดเล็กคือขนาด 18 ผลต่อ กิโลกรัม แต่หากมีการปลิดผลที่ดึกเกินไปออกบ้าง จะได้ผลมังคุดขนาด 12 ผลต่อ กิโลกรัม

เทคนิควิธีการอีกวิธีหนึ่งของชาวสวน ที่จะไม่ให้ผลมังคุดนั้นตกจนเกินไปคือ การใช้วิธีการควบคุมระยะการให้น้ำ จากปกติเคยให้น้ำวันละ 1 ครั้ง ให้เร้นช่วงระยะการให้น้ำเป็น 10-12 วันให้ครั้งหนึ่ง เพื่อให้ผลที่ไม่สมบูรณ์หลุดร่วงลงมาเอง โดยไม่ต้องปลิดผลมังคุดทิ้ง "...โดยทั่วไป เขากำใช้คนงานปลิดผลที่มีนักเก็บไปประจำ แต่ในส่วนตัวของผู้ที่ได้ศึกษา ปกติตั้นนี้มีนักกอก 100% อย่างเนี้ยะ คือเราต้องการแค่สัก 60% พอดูก็ต่อประมาณเท่าหัวแม่ปีง เวลาจะทิ้งน้ำสักกระยะหนึ่ง ปกติเราจะลดวันละครั้ง เวลาจะทิ้งไปสัก 10-12 วัน พอเวลาดันน้ำไป ตันไม่กินน้ำเข้าไปเรื่อยมันจะสัดบางส่วนออกมานะ..."

สำหรับการเก็บผลมังคุด ให้สังเกตมังคุดแก่ได้จากเส้นสีแดง ๆ ที่เรียกว่าสายเสือดที่ปรากฏขึ้นตามบริเวณผิวเปลือกนอกของผล การเก็บจะไม่ใช้วิธีการขยายผลมังคุดให้ร่วง เพราะเมื่อ มังคุดหล่นแล้ว จะมีน้ำยางซึมออกมาก่อนแล้วเข้าไปสู่เนื้อในของผลมังคุด ทำให้ผลมังคุดแข็งและเน่าเสีย เนื้อในใสเป็นแก้ว ชาวสวนจึงมีวิธีการเก็บผลมังคุดที่ยังดีบ แล้วนำมารบم เปราะหากเก็บผล มังคุดสุกจะทำให้ผลมังคุดแข็ง วิธีการเก็บจะใช้ไม้ที่มีลักษณะปลายคล้ายดอกจำปา เสียบเข้าไปที่ ข้อผลมังคุดที่ลักษณะแล้วบิดจนข้อขาดให้ตกลงมาหยังภาชนะหรือวัสดุที่นุ่มอย่างรองรับคล้ายถุง จากนั้นเมื่อเต็มถุงจะเก็บได้ย่างที่สะพายอยู่แล้ว จึงนำผลลงมา หรือการใช้ตะกร้าใส่ไม้สองข่าย ๆ แล้วต่อออกมานเป็นระบบบอก เพื่อเสียบเข้าไปที่ผลมังคุด เพื่อบิดข้อให้หลุด ผลก็จะตกลงไปอยู่ใน กระบวนการเต็ม แล้วจึงนำผลลงมาใส่เข้าไปที่เตรียมไว้ เพื่อคัดแยกขนาดของผล ทำความสะอาดที่ผิว เปลือกมังคุดโดยวิธีการขูดเอายางที่ติดตามผิวออก แล้วจึงนำออกขาย ซึ่งมีทั้งการขายส่งและขายปลีก โดยทั่วไปแล้วชาวสวนจะเก็บมังคุดวันเว้นวัน หรือวันเดือน 2 วัน เพราะมังคุดจะทยอยกันสุก ตามระยะเวลาการออกดอก

การเลือกผลมังคุดเพื่อบริโภค ชาวสวนแนะนำว่า ควรเลือกผลที่ไม่ได้ฉีดยา เพื่อให้ผิว สวယดเป็นมัน แต่ให้เลือกบริโภคผลที่ผิวไม่สวาย กร้านเป็นกากา เพาะจะมีรสหวาน อร่อย ผิวบาง ส่วนมังคุดที่ฉีดยาเพื่อให้ผิวสวาย คือมีลักษณะผิวน้ำ เมื่อจากตัวยาจะทำให้ยางของมังคุดไม่ให้ ออกมานอกผลมังคุด ชาวสวนมักนิยมทำกันเพื่อให้คุณนำไป นำรับประทาน หรือเพื่อการส่งออกไปขายต่างประเทศ ได้รากดี ซึ่งรถชาติจะไม่รับ "สังเกตง่ายนิดเดียวว่ามังคุดนั้นใช้สารเคมีมาก หรือไม่ โดยการสังเกตจากลักษณะผิวของผลมังคุด กล่าวคือ ถ้าผิวน้ำมากก็หมายความว่าใช้สารเคมีมากตามไปด้วย"

สำหรับความมังคุดในปัจจุบัน ตกต่ำมากอยู่ที่ประมาณกิโลกรัมละ 7-8 บาท เท่านั้น เนื่องจากมีผู้ปลูกกันมาก เมื่อผลผลิตออกมาก็ร้อน ๆ กัน สงผลให้ตัดราคากันเอง ซึ่งชาวสวน จะรู้สึกว่าราคาต่ำมากไม่คุ้มทุน แต่ในช่วงต้นฤดูราคาจะสูงมากตั้งแต่กิโลกรัมละ 15-25 บาท ชาวสวนจะพอใจกับราคานี้ที่ทำให้มีรายได้มากขึ้น นอกจากนั้นชาวสวนยังรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มปรับปรุงคุณภาพมังคุด โดยมีแนวความคิดว่าต้องการขยายคุณภาพของมังคุด ให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ว่า มังคุดบ้านชะเวก เป็นมังคุดคุณภาพดีไว้ใจได้ และปลอดภัยจากการใช้สารเคมี

สรุป

ชาวสวนเริ่มหันมาสนใจปลูกสละกันมากขึ้น เนื่องจากราคามีมาก โดยมีการปลูกกัน แฉะเมืองจันทบุรีก่อน แล้วจึงขยายการปลูกไปยังพื้นที่อื่น ๆ รวมถึงจังหวัดระยองด้วย ซึ่งการปลูกโดยทั่วไปแล้วจะปลูกจากต้นที่มีขายกัน โดยชาวสวนที่เพาะพันธุ์ต้นสละขาย จะมีวิธีการเพาะพันธุ์ ด้วยการผ่าหรือเลือยต้นพันธุ์เพื่อดูว่าตาข่ายของต้นพันธุ์นั้นอยู่ตรงไหน จากนั้นก็จะใช้เลือยเพื่อเลือยต้นออกเป็นท่อน ๆ แล้วนำมารักษาพักฟื้นในบ่อเพาะชำ จนกว่าจะติดตันอ่อนออกมานอก เมื่อตันมีใบอ่อนแตกออกมานา จึงนำมาคัดใส่ถุงเพาะชำ แล้วก็ใส่ไว้ในกระโจมเหมือนเดิมประมาณ 1 ปี ต้นไหนที่มีสภาพแข็งแรงสมบูรณ์ ก็จะคัดออกมายังกระโจม สามารถขยายให้กับผู้ซื้อได้ ในราคាកันตันเล็กประมาณตันละ 250-350 บาท ตามขนาดของตัน ส่วนตันใหญ่จะมีราคาสูงขึ้นตามลำดับ ดังคำบอกเล่าของชาวบ้าน "...ช่วงแรกที่สุดก็คือ 350 นะ รุ่นนั้นหนะ ตันนึงต่อถุง ไง นี่เห็นมั้ยที่มันอยู่ในถุง นั่นไง เออ สีดำ ๆ นั่นแหล่ะ เมื่อก่อน 350 ที่ มันขึ้นมาแค่นี้เองนะ ยังไม่มีใบหนะ..." เมื่อซื้อต้นสละที่เพาะขายมาแล้ว ชาวสวนต้องเลี้ยงให้ตันแข็งแรงอีกประมาณ 1 ปี จึงจะปลูกลงดินในสวนได้ วน้ำอีกเป็นปีน กว่าเราจะมาลงดินได้ก็ต้องเสีย "...ซื้อมาว้อยก็ตายเป็นศิบหนน เรายังต้องมาเลี้ยง สมมุติว่าซื้อมาแค่นี้นะ เรายังต้องมาเลี้ยงอีก เป็นปีน ค่อยแบบนี่..."

การปลูกต้นสละที่ซื้อมาลงดิน ให้ขาดหลุมที่มีระยะห่างระหว่างหลุมประมาณ 2-3 เมตร เพื่อไม่ให้ต้นสละเมื่อโตขึ้นแน่นหรือห่างจนเกินไป โดยปลูกไว้ในบ่อเพาะ ที่ไม่ถูกแสงสว่างที่มี แดดแรงจนเกินไป และเมื่อต้นสละโตขึ้นก็ไม่ควรตัดแต่งต้น เนื่องจากการตัดแต่งต้นสละ จะทำให้ต้นสละโอนเอ็นไปมา ไม่มั่นคง อีกทั้งการทำที่ต้นสละโอนเอ็นไปมา จะทำให้ผลสละที่ออกมานี้ดินมากไม่มีคุณภาพ ผลไม่สวย จนยกแก่การเก็บผลสละออกไปขาย

โดยปกติแล้ว สลับที่ปลูกประมาณปีครึ่งหรือ 2 ปี ก็จะเริ่มให้ผลในช่วงนี้จึงต้องดูแลต้นสลับด้วยการฉีดสารเคมีหลายครั้ง เพื่อป้องกันเชื้อรา ฉีดฮอร์โมนเพื่อเร่งให้เกิดดอก และป้องกันหนอนแมลง

พันธุ์สลับที่นิยมปลูกกันคือ สลับพันธุ์เนินวงศ์ ซึ่งขยายอยู่ทั่วไปและราคาดี ส่วนสลับพันธุ์ระกำนั้นเป็นสลับที่มีหานานน้อย คล้ายระกำ แต่มีกลิ่นหอมหวานกว่าระกำที่มีรสออกเปรี้ยวและหวานจะเข้มกว่าสลับเนินวงศ์ การปลูกสลับโดยทั่วไปแล้ว ต้องมีการบำรุงรักษาตลอด ด้วยการใส่ปุ๋ย 16 ปุ๋ย 24 หรือใส่เม็ดไก่ได้ เมื่อสลับออกดอก ชาวสวนจะมีวิธีการช่วยผสมดอก เพื่อให้สลับออกผล โดยนำดอกหรือเกสรตัวผู้ที่บานมาจากต้นอื่นใส่ถุงพลาสติก แล้วผสมด้วยยาฆ่าแมลงลงไปเล็กน้อยคลุกให้เข้ากัน จากนั้นจึงนำไปครอบใส่ผสมกับดอกหรือเกสรตัวเมีย แล้วเขย่าให้เข้ากัน เพื่อให้เกิดการผสมเกสร การจะแสดงสัญลักษณ์ให้เห็นว่าดอกนี้ผ่านการผสมเรียบร้อยแล้ว ก็ใช้นามของสลับมาติดไว้ ซึ่งต้องทำด้วยวิธีการเดียวกันนี้กับดอกอื่น ๆ จนหมดทั้งสวน

โดยปกติแล้วสลับจะให้ผลตลอดทั้งปี จะเว้นช่วงบังก์ประมาณ 3-4 เดือน หลังเดือนธันวาคมที่สลับให้ผลแล้ว ชาวสวนจะใช้ช่วงเวลาаницู่แลเอาใจใส่ในการตัดแต่งกิ่ง ใส่ปุ๋ย ซึ่งสลับเป็นพืชที่ต้องใส่ปุ๋ยทุกเดือน ทั้งปุ๋ยคอก ปุ๋ยเคมี ฉีดยาเพื่อฆ่าเชื้อรา ใส่ฮอร์โมนเพื่อเร่งดอก สารเคมี และยาฆ่าแมลง เมื่อมีหนอน แมลงวันทองมาเจาะผลสลับ การปลูกสลับจึงจำเป็นต้องใช้เงินทุนในการดูแลรักษาค่อนข้างมากและตลอดทั้งปี ต้องให้น้ำทุก 3 วัน ซึ่งสลับต้นหนึ่งจะมีอยู่อยู่ได้ประมาณ 10 ปี หลังจากนั้นก็จะค่อย ๆ ให้ผลผลิตน้อยลง ชาวสวนจึงต้องตัดโค่นกิ่ง แล้วนำต้นใหม่มาปลูกแทนระหว่างต้นเดิม เพื่อให้ได้ทันให้ผลพอดีกัน

การเก็บผลสลับไปขายนับได้ว่าเป็นงานที่ยากลำบากพอสมควร เนื่องจากต้นสลับเป็นไม้ผลที่ต้นมีแต่หานม ชาวสวนต้องระมัดระวังอย่างมาก บางรายไม่เลือกที่จะปลูกสลับเพราะกลัวหานมของมนุษย์ การเก็บผลสลับถ้าเป็นสวนเล็ก ๆ ชาวสวนจะเก็บผลผลิตเอง แต่หากเป็นสวนใหญ่ ๆ มีสลับเป็นพันต้น จะต้องมีการจ้างแรงงานเก็บผลสลับ เพื่อส่งขายได้ทันทั้งการขายส่งที่ตลาดสตาร์และตลาดในกรุงเทพฯ หรือขายปลีกที่ตลาดตะพง หรือบางตลาดในตัวเมืองรายอย่าง

ราคากลางที่ขายกัน เมื่อ 10 ปีที่แล้ว เป็นผลไม้ที่มีราคาสูงมาก คือกิโลกรัมละ 120 บาท หรือในช่วงต้นฤดู จะขายได้กิโลกรัมละ 80 บาท แต่เมื่อมีการขยายพื้นที่ปลูกมากขึ้น ได้ส่งผลให้ราคากลางในปัจจุบัน คือราคาอยู่ระหว่าง 20-30 บาท ในขณะที่ฟอค้าแม่ค้านำไปขายต่อในราคากิโลกรัมละ 50-60 บาท แต่อย่างไรก็ตามชาวสวนที่ปลูกสลับก็ยังถือว่าเป็นราคาน้ำดีของชาวสวนพอยๆ และเห็นว่าเป็นผลไม้ที่สร้างรายได้ให้กับชาวสวนด้วย

กระท้อน

สภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมกับกระท้อนคือ พื้นที่ที่น้ำท่วมไม่ถึงและมีการระบายน้ำได้ดี การปลูกกระท้อนโดยทั่วไปของชาวสวน จะปลูกจากกิงพันธุ์ที่ซึ่งมาแล้วจึงใช้วิธีการติดตากับต้นพันธุ์หรือต้นแม่ซึ่งมีความสมบูรณ์ โดยเลือกกิงพันธุ์ที่มีตาสมบูรณ์อยู่ไม่นานเกินไป และนำมาริดติดตากับต้นเม็ด ซึ่งเป็นต้นกระท้อนที่เพาะพันธุ์ขึ้นมาจากเมล็ดกระท้อนพันธุ์พื้นเมือง ซึ่งจะเป็นต้นกระท้อนพันธุ์ที่แข็งแรงกับตากของพันธุ์ดีที่ชาวสวนได้นำมาทابกิ่งติดตากับต้นของตนเองแล้ว จากนั้นดูแลรดน้ำประมาณ 45 วัน ตามที่ติดไว้จะแตกยอดจากต่า พันธุ์กระท้อนที่นิยมปลูกกันมากและขยายได้ราวดีมีอยู่ด้วยกัน 2 พันธุ์คือ พันธุ์ปุยฝ่าย และพันธุ์อีหล้า การขยายพันธุ์ของชาวสวนจึงไม่ค่อยมีการซื้อขายกิงพันธุ์กัน แต่จะใช้วิธีการติดตากันมาก

เมื่อต้นกระท้อนโตขึ้นชาวสวนต้องตัดแต่งกิ่ง (หรือแม้มีแต่หลังจากให้ผลแล้วด้วย เพื่อความสะอาดในช่วงการเก็บผลผลิต) จะนิ่งผลให้ ประมาณช่วงดีอนกรากวามถึงเดือนสิงหาคม นอกจากนั้นยังต้องระวังไม่ให้เกิดโรค หากเป็นโรคแล้ว จะทำให้ผลเปรอะ เนื้อข้างในจะโปน เปา คือแม้ว่าผลจะมีขนาดเท่ากันแต่ว่าน้ำหนักไม่เท่ากัน โดยจะต้องค่อยสังเกตที่ผลจนกระทั่งผลเป็นสีเขียวขี้มักลายมาเป็นสีน้ำตาล ชาวสวนจะต้องห่อผลกระท้อนซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก นอกจากจะมีวัตถุประสงค์เพื่อไม่ให้มีแมลงมาเจาะผลกระท้อนแล้ว ยังจะช่วยให้ผลกระท้อนที่เตรียมเก็บขายมีสีสวยงาม น่ารับประทาน คือสีจะออกเหลืองแก่ บ่งบอกถึงความแก่หรือสุกของผล สามารถรับประทานได้ ซึ่งชาวสวนมักจะเลือกห่อเฉพาะผลที่มีขนาดใหญ่สามารถขายได้ราคาก lokale ขั้นตอนการห่อผลกระท้อนมีดังนี้คือ

1 ก่อนจะห่อผลกระท้อน ต้องฉีดยาฆ่าแมลงที่ต้นกระท้อนก่อน หลังจากนั้น 2 วัน จึงใช้กระดาษห่อที่ผล ซึ่งจะใช้กระดาษที่มีลักษณะเหมือนกระดาษปูนสีน้ำตาล มีความหนาทึบแสง ที่สามารถจะกันแมลงมาเจาะผลกระท้อนกันแสงเดด และกันน้ำฝนได้เป็นอย่างดี ภายหลังจากห่อแล้ว เมื่อผลแก่สีผลจะสวยงามกลมกลืนกันทั้งผล

2 เมื่อห่อผลกระท้อนได้สัด.–.– ชาวสวนจะค่อยเปิดกันถุนที่ห่อผลกระท้อน เพื่อดูว่าผลแก่เพียงพอที่จะเก็บขายได้หรือยัง เพราะผลกระท้อนที่ออกรุ่นเดียวกันจะแก่หรือสุกพร้อมกัน ดังนั้นหากผลใดผลหนึ่งมีสีเหลืองแก่ แสดงว่าผลรุ่นนั้นจะแก่พร้อมที่จะเก็บขายได้ทั้งต้นพร้อมกัน

แต่อย่างไรก็ตาม กระท้อนต้นหนึ่งมักจะให้ผลในคราวเดียวน้อยรุ่นที่ออกไม่พร้อมกันอย่างน้อย 2 รุ่น ชาวสวนจึงใช้เทคนิคบริการห่อผลกระท้อนที่แตกต่างกัน โดยเลือกใช้เชือกสีแตกต่างกันในการผูกปากถุงหรือห่อผลกระท้อนคนละรุ่นกัน เพื่อความสะอาดและคัดแยกเวลาเก็บผล

เพื่อขาย "...เราก็ต้องดูว่าเนี่ยจะต้นเนี่ยะเราห่อก่อน พองห่อ ก่อนนี่หมายความว่าอันนี้มีมันจะแลดูแก่ มากก่อนนะ เราห่อ ก่อนเราก็จะเข้าไว้ พอบรเดี่ยวเราเก็บเราก็อันไหนเราห่อ ก่อนคือเราเก็บก่อน อันไหนห่อทีหลัง ก็คือเลื่อนไป..." และการห่อผลกระท้อนหากชาวสวนไม่มีเวลาห่อเองจะต้องจ้าง แรงงานเข้า ตกวันละประมาณ 150 บาท

เทคนิควิธีการเก็บผลกระท้อนของชาวสวน จะใช้ข้อบกระดัง โดยนำผ้ากระสอบมา เย็บที่ข้อบกระดังให้ตึงพอประมาณ เป็นเหมือนถุงค้อยรองรับผล เมื่อคนเก็บผลกระท้อนโดย ใช้บันไดปืนขึ้นไปบนต้นแล้ว จะใช้มีดกราร้ารยาฯ ที่มีลักษณะเหมือนปากคีบ อยู่ที่ข้อบกระดัง คีบตรงกับก้านเนื้อผลให้ผลแตกลงมาที่ถุงกระสอบที่ค้อยรองรับอยู่ แล้วจึงโยนให้คนที่อยู่ข้างล่าง ค่อยรับแล้วส่งไปในเชิงเตียงมัตต์ส่งขายได้ ที่สำคัญคืออย่าให้ผลแตกหล่นลงพื้น เพราะจะทำให้ คุณภาพของผลเสียไป

ราคากะท้อนเมื่อก่อนที่เพิ่งเริ่มปลูกกัน โดยเฉพาะพันธุ์ปุยฝ่าย ลูกใหญ่ ๆ สีสันน่า รับประทาน จะขายได้ถึงราคากิโลกรัมละ 30 กว่าบาท อย่างปลูกกระท้อน 5 ไร่ ปีหนึ่งจะได้ถึง 300,000 กว่าบาท ซึ่งแรกเคยได้ 2-3 ปี ติดต่อกัน ราคาสูง ๆ เคยขายได้ราคากิโลกรัมละ 70 บาท แต่ในปัจจุบันราคาที่ว่าสูงนั้นจะอยู่เพียงกิโลกรัมละประมาณ 12-13 ถึง 16 บาท เท่านั้นเอง หรือ การขายปลีกให้กับนักท่องเที่ยวที่ตลาดตะพง ยกเว้นกระท้อนที่ออกนอกฤดูกาล หรือต้นฤดูกาล ราคาจะสูง ส่วนราคาซึ่งที่กระท้อนออกมาก ๆ พร้อมกัน ชาวสวนจะขายได้เพียงกิโลกรัมละ 7-8 บาท อย่างมากก็แค่ 10 บาท ตั้งแต่ปี 2545 เป็นต้นมา ชื่งสวนใหญ่จะเป็นการขายส่งที่ ตลาดสตาร์หรือขายส่งไปยังตลาดในกรุงเทพฯ เช่น ตลาดไห

ลองกอง

วิธีการปลูกลองกอง ชาวสวนจะใช้วิธีการทابกิ่ง ติดتاภับต้นพันธุ์ที่นิยม ประมาณ 3-6 เดือน รากของต้นใหม่ก็จะแข็งแรง แล้วจึงนำไปปลูก โดยปลูกในที่ที่ไม่มีอยู่กลางแสงแดดจน เกินไป ชาวสวนมักจะปลูกแซมหรือระหว่างต้นทุเรียน มังคุด ซึ่งเป็นไม้ใหญ่ ให้ร่มเงาแก่ลองกองได้ ระยะห่างการปลูกประมาณ 4 เมตรต่อต้น ไม่ควรให้แน่นจนเกินไป เพราะเมื่อโตแล้วจะเบี้ยดแน่น กันเอง ลองกองชอบความชื้นชื้น เปราะเดิมแล้วลองกองเป็นไม้ป่าเมื่อนำมาปลูกในสวนก็สามารถ เจริญเติบโต แต่ต้องรักษาสภาพความชื้นชื้นสูง และต้องมีความอุดมสมบูรณ์ไว้

พันธุ์ลองกองนั้น ชาวสวนนำมาจากทางจังหวัดจันทบุรี และทางภาคใต้ เมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา และได้รับความนิยมอย่างมากในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะพันธุ์ที่มาจากทางใต้ คือ พันธุ์ต้นหยงมัส เป็นลองกองที่มีเนื้อแห้ง ไม่มีน้ำ มีรสหวานน่ารับประทาน และผลสวย มีขนาด

ใหญ่ ผิวสีเหลืองนวล ส่วนพันธุ์ลองกองน้ำเนื้อจะเหลืองบริโภคไม่นิยมรับประทาน จึงมีราคาถูก อีกพันธุ์หนึ่งคือพันธุ์ลองกองแก้ว ที่เนื้อจะนิ่มคล้ายลาบสาด โดยทั่วไปแล้วชาวสวนจะให้น้ำยกล่อนลงกองจะออกดอก เมื่อเร่งให้ตัดออกสมบูรณ์ และเมื่อซื้อออกแล้วต้องช่วยผสมเกสรด้วย

การเจริญเติบโตของต้นลองกอง หลังจากปลูกแล้ว ประมาณ 4-5 ปี ลงกองจะเริ่มให้ผล แต่ต้องให้น้ำเพื่อความชุ่มชื้นตลอดทั้งปี และดินสามารถระบายน้ำได้ดี โดยทั่วไปแล้วจะให้ผลปีละ 1 ครั้ง แต่เทคนิคบริหารของชาวสวนที่จะทำให้ลงกองออกผลออกตู้ได้คือ ก่อนแห้งซ่อนประมาณ 2 เดือน ต้องทำให้ต้นลองกองขาดน้ำมาก ๆ จนต้นเริ่มเสียดูเหมือนไก่ลักษณะ จึงเริ่มให้น้ำ ใส่ปุ๋ย ต้นลองกองจะแตกหรือเปิดตัวซื้อออกมา จากนั้นก็ใช้ยาช่วย เพื่อดึงซื้อและตัดแต่งซื้อให้มีจำนวนที่เหมาะสมและไม่มากเกินไป

เมื่อผลลงกองแก่หรือสุกประมาณเดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคมก็สามารถที่จะเก็บขายได้ โดยใช้วิธีเก็บผลเป็นช่อ ๆ ซึ่งไม่ยุ่งยาก เพราะลงกองจะออกผลเป็นช่อใหญ่ ๆ มีน้ำหนักประมาณ 1 กิโลกรัม จึงใช้เวลาเก็บไม่นานก็หมดทั้งต้น เพียงแต่ต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ ไม่ให้ผลบอบช้ำหรือตกหล่น ไม่แตกจากซือใหญ่ เพราะจะทำให้ข้าวได้ร้าว ดูแลวน่ารับประทาน ซึ่งจะบรรจุใส่กล่องส่งขาย หรือผูกเป็นช่อขายปลีกแก่นักท่องเที่ยว ก็ขายได้ง่ายกว่าผลที่ร่วง ปัจจุบันในช่วงต้นฤดูชาวสวนสามารถขายได้ราคากลางถึงกิโลกรัมละ 60-100 บาท พอกลังซ่วงที่ลองกองออกมาพร้อม ๆ กันในปริมาณที่มาก ราคากะตอกเหลือกิโลกรัมละ 20-30 บาท ซึ่งชาวสวนส่วนใหญ่จะพอใจกับราคา ดังนั้นหากสวนใครลองกองสามารถให้ผลผลิตได้มาก ก็จะเป็นรายได้หลักของชาวสวนในแต่ละปีเลย

สวนยาง

ต้นยางในชุมชนแห่งนี้มีมานานแล้ว ในสมัยก่อนเป็นยางพันธุ์โบราณ หรือยางพันธุ์พื้นเมือง โดยปลูกจากลูกยางที่ตอกลงมาจากต้น เป็นเหมือนยางป่า ซึ่งยางพันธุ์โบราณนี้ การปลูกยางในช่วงแรกยังไม่มีการติดตา จึงเป็นยางต้นที่เข้าเมล็ดหรือลูกยางมาปลูก แต่เดี๋ยวนี้เป็นต้นยางแบบติดตาหมด วิธีการปลูกยางสมัยนี้เพียงแค่ขุดหอยแล้วก็ปักกรอบกไม้ไผ่เป็นล็อก เพื่อจะให้แนวแควมันตรง ชาวสวนที่เลือกทำสวนยางมักจะเลือกแปลงพื้นที่ที่ไม่สามารถจะเจาะน้ำได้ หรือมีทุนน้อยเนื่องจากการปลูกยางจะลงทุนน้อยกว่าทำสวนผลไม้ เพราะไม่ต้องลงทุนซุดป่อน้ำ โดยชาวสวนต้องรอเวลาประมาณ 10 ปี ถึงจะสามารถรีดยางได้ ระหว่างนั้นจะมีการปลูกพื้นบางชnid เพื่อสร้างรายได้ เช่น ปลูกกล้วยน้ำว้า แต่พอขึ้นปีที่ 4 ชาวสวนจะไม่ปลูกพืชแซมแล้ว เพราะต้นเริ่มโตมาก มีใบหนา ทำให้เดดส่องไม่ถึงต้นไม่ที่ปลูกแซมลงไป จะต้องรอให้จนถึงปีที่ 10 จึง

เริ่มกรีดยาง เมื่อก่อนไม่มีการขยายน้ำยาง ชาวสวนจะกรีดยางแล้วทิ้งกันเอง สมัยนั้นต้องทำแผ่นยาง บางจุดก็มีโรงรมยางเลย เพื่อพร้อมที่จะขายส่งออก ตอนใกล้เริ่มจะกรีดยางคนงานจะเปิดหน้าผิวต้นยางก่อน กะระยะจากดินขึ้นมาประมาณหนึ่งเมตรครึ่งแล้วจึงกรีด เมื่อก่อนเปิดเพียงครึ่งตัน เดียวันี้พัฒนาแล้วสามารถเปิดได้ถึง 3 ส่วน การกรีดจะเริ่มในช่วงกลางคืนประมาณตี 2 คุปกรณ์ที่สำคัญคือ มีด แล้วใช้แก๊สจุดไฟที่ติดหัวไว้ที่ศรีษะเวลากรีด ปัจจุบันหันมาใช้แบตเตอรี่กับหลอดไฟฟ้าแทนแล้ว

ในการเก็บน้ำยางต้องรอให้น้ำยางหยุดอยู่แล้วก็จะเก็บ พอกได้น้ำยางมาแล้วจะนำไปกรองให้สะอาด เพราะชาวสวนกรีดยางในตอนเช้า ถ้ายังที่ร่องรับน้ำยางอาจจะสกปรกมีขยะหรือมีตะไครاءเจือน เป็น ใจนั้นจะใช้ตะแกรงทองเหลืองกรองน้ำให้สะอาดแล้วนำมาทำแผ่น แล้วก็ใช้น้ำกรดมาผสม ถ้าหากใส่น้ำกรดไม่มากจะใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง ก็ดำเนินแผ่น ๆ เมื่อได้เป็นแผ่นมาแล้วนำไปรีดให้บางโดยใช้เครื่องรีด พอกได้แผ่นแล้วจึงนำไปผึ้งลง รอจนแห้งยางแห้งแล้วมารอมคัณอีกทีหนึ่ง ถ้าบางแห่งที่มีจำนวนมากจะมีโรงรมยาง ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ชาวสวน เพราะรرمยางแล้วจะเก็บไว้กีเดือนก็ได้

บ้านที่มีเตารมยางมักจะรวมประจำจะไม่มีเวลาว่าง บางที่ไปซื้อของคนอื่นมารม ถ้ารวมสุกแล้วยางมันจะใสออกสีน้ำตาล ถ้าไม่สุกมันจะเป็นจ้ำ ๆ ไม่สุก กระบวนการเรียนรู้การทำสวนยางใช้แบบความจำต่อ ๆ กันมา และถ่ายทอดกันมาแบบปากต่อปาก “สิงต่าง ๆ แบบนี้เรียนรู้กันได้” บ้านใครเข้าทำเราก็ไปดูได้ สมัยนั้นเครื่องไม้เครื่องมือ กระป๋องอะลูมิเนียมอะไรังไม่มี ต้องใช้มีดแผ่นมาทำเป็นรยางเห็นกับรยางหมู และก็คั้นกลางได้ 2 แผ่น สมัยนี้ทันสมัย มีเครื่องกราฟฟิก ป้อนที่เดียวออกเป็นลายเส้น “สำหรับต้นยางแก้แล้วสมัยนี้ไม่ได้เอาไปทำอะไรเลย เผาไฟ หมดอย่างนี้ก็โคนแล้วก็เผา ผิดกับปัจจุบันที่นำไฟฟ้าไปทำเฟอร์นิเจอร์ขายได้ราคาดี

ปัจจุบันไม่นิยมปลูกยางพันธุ์โบราณแล้ว แต่เป็นพันธุ์ที่องค์การส่งเสริมการทำสวนยางมาแนะนำให้ปลูก ชาวสวนเรียกว่า ยางพันธุ์ ซึ่งยางพันธุ์ส่วนใหญ่มาจากทางภาคใต้ เป็นพันธุ์ให้น้ำยางมากกว่าพันธุ์โบราณ

รูปแบบการทำสวนยางในชุมชนแห่งนี้ มีด้วยกัน 2 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ

1. รูปแบบที่ชาวสวนลงทุนเองทั้งหมด ตั้งแต่พันธุ์ยาง ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง
2. รูปแบบที่องค์การส่งเสริมการทำสวนยางให้ความช่วยเหลือ ซึ่งชาวสวนจะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด เช่น ต้องมีพื้นที่ตามลักษณะ และขนาดที่กำหนดต้องมีการปลูกยางพันธุ์ใบราวนก่อน แล้วซื้อยางพันธุ์ที่เจ้าหน้าที่เกษตรฯแนะนำ โดยพันธุ์ยางจะถูกจัดเตรียมไว้เป็นชุด เป็นกิ่งที่ตัดเป็นท่อน ๆ ยาวประมาณ 1 คืบ แล้วนำกิ่งพันธุ์น้ำมาทابกับต้นยางใบราวนที่ปลูกเตรียมไว้

แล้วสำหรับเป็นต่อ โดยทابได้ต้นละกิง ซึ่งชาวสวนที่ขอรับการสนับสนุนจะได้รับเงินทุน และสิ่งของ เช่น หากมีพื้นที่ประมาณ 50 ไร่ จะได้รับเงินทุนวงแหวนประมาณ 5,800 บาทต่อไร่ โดยเงินทุนวงแหวนนี้ นำมาใช้จ่ายเป็นค่าจ้างชุดหลุม การเตรียมพื้นที่ปลูกยางพันธุ์พื้นเมือง วงดต่อมาก จะเป็นค่าปุ๋ย และค่ายาฉีดหญ้า แต่อย่างไรก็ตามหากขอรับเงินทุนสนับสนุนมาก ก็ต้องใช้คืนภายในหลังมากเช่นกัน

“...ยางพันธุ์ที่ชาวสวนปลูกจะเริ่มกรีดยางได้เมื่ออายุประมาณ 7 ปี การกรีดยางจะสูงจากพื้นประมาณเมตรกว่า ๆ ต้นหนึ่งจะกรีดยางได้ 3 ด้าน โดยกรีดที่ละด้านและกรีดลงมาเรื่อย ๆ ประมาณ 5 ปี ก็ถึงดินแล้วค่อยเปิดใหม่ การกรีดยางนิยมกรีดในช่วงเข้ามีด เพราะอากาศดีและได้น้ำยางมาก ในช่วงเวลาที่ยางผลัดใบจะต้องหยุดกรีด เพราะไม่มีน้ำยางพอก และในการกรีดยางจะไม่นิยมกรีดในหน้าฝน เพราะน้ำฝนที่ตกลงมาจะทำให้กรีดยางไม่ได้ การกรีดยางชาวสวนส่วนใหญ่จะเรียกว่าการกรีดยางจากการฝึกฝนกันเอง...”

การทำสวนยางในปัจจุบัน ชาวสวนมักจะไม่ได้ทำเอง แต่จะเป็นการจ้างแรงงาน เช่น การจ้างคนดูแลสวน จ้างแรงงานมากกรีดยาง และนำน้ำยางไปขาย ส่วนใหญ่จะจ้างแบบยกครอบครัวมาสร้างที่อยู่อาศัยกันในสวนเลย โดยตกลงแบ่งค่าจ้างกันกับเจ้าของสวน ในสัดส่วน 60 : 40 คือเจ้าของสวนจะได้ 60% คนงานที่รับจ้างได้ 40% ซึ่งจะมีการกรีดยางทุกวัน แล้วเอาน้ำยางใส่ถัง 200 ลิตร ขายเป็นน้ำยางสด โดยเจ้าของสวนจะเป็นผู้นำไปขายกับทางโรงงานและพ่อค้า แต่ทางโรงงานจะเป็นผู้กำหนดราคาน้ำยาง ตามเกณฑ์การวัดเบอร์เซ็นต์ยาง ทำให้ชาวสวนมักจะเสียเปรียบโรงงาน แต่หากขายเป็นยางแผ่นจะไม่มีปัญหานี้ ซึ่งชาวสวนจะเสียเวลามากในการทำตั้งแต่เข้า ชาวสวนจึงนิยมขายเป็นน้ำยางสดมากกว่า

ทั้งนี้ ชาวบ้านบอกว่าราคายางมันเป็นเรื่องของธรรมชาติ มันขึ้น ๆ ลง ๆ ตลอด พ่อค้าที่คุ้นเคยมีเครื่องมือมาเอาเอง ถ้าไม่มีเงาก็ไปส่งเขา สมัยนั้นเขามีรถบรรทุกมาเอ้า แต่จริง ๆ แล้ว พวกรที่ซื้อยางที่ไม่มีเตารม จะมีรถจักรยานพ่วงที่ล้ออยู่กว่ากิโลกรัมไปขายตามร้านที่รับซื้ออีกที และชาวสวนกำหนดราคาเองไม่ได้ มันต้องตามราคตลาด ปีก่อนนี้ราคายางพารา มันต่ำ โดยจะต้องแบ่งให้คนกรีด คือ 10 ส่วนนี้จะต้องให้เข้าไป 4 ส่วน เรายาให้ 6 ส่วน แต่ถ้ายางไม่ดีต้องแบ่งครึ่งกัน เพราะว่าน้ำยางไม่มีคุณภาพเท่าที่ควร และคนกรีดเริ่มคล้าย ๆ จะเล่นด้วย แต่ว่าบินนี้ราคามีคนกรีดโดยมีกำลังใจขึ้นมา ถ้าคนกรีดขยัน เจ้าของก็ได้มาก สวนมากปลูกกันมานานเกือบ 40 ปี โคงไป 2 ครั้งแล้ว เวลาบ่มรุ่งจะต้องทำหญ้าร่องไนร่องให้ดี และใส่ปุ๋ยปีละ 2 ครั้ง และเยอรมาก ต้นหนึ่งก็รา 1 กิโลกรัม รวมแล้วใช้ปุ๋ยเป็น 100 ตัน ในแต่ละปี กระสอบละ 50 กิโลกรัม ราคา 300 บาท ตกกิโลกรัมละ 6 บาท จะต้องทำแท่ง จ้างคนช่วยกดแท่ง ทำแท่งแนวไปด้วย เพราะว่า

กลัวไฟป่าในช่วงหน้าแล้ง บางครั้งประสบภัยโรคหน้าตาย โดยผิดตันยางพาราจะเป็นสะเก็ดหนา ๆ แข็ง ๆ มีน้ำยางปืนึงเพียง 10 เบอร์เซ็นต์ วิธีแก้มีบริษัทหลายแห่งเสนอปุ๋ยชีวภาพ และปุ๋ยมูลค้างคาว ส่วนยาฉีดจะฉีด 2 วันต่อวัน ไม่เหมือนยางสมัยโบราณ ยางพื้นเมืองกรีดทุกวัน อันนี้ยางพันธุ์ เมื่อกรีดได้จะไปขายที่ตำบลกระเจด มีพ่อค้าในหมู่บ้านรับไปส่งต่อเมื่อจำนวนเท่าไรก็รับเขามา หมด เต็มเที่ยวได้ 20 ถัง ถึง 30 ถัง ปัจจุบันนิ่กิโลกรัมละ 26 บาท 50 สถาค์ แต่เราจะต้องแบ่งคนกรีดร้อยละ 60 ต่อ 40

ปัญหานี้ระยะหลังคือ ต้องฉีดยาเพราเวสูฟ์ไนโตร ตันมันสูง ใบอ่อนออกมากมันจะหล่นร่วงลงมาหมดเลย ยกเว้นบางปีถ้าฝนตกซัก และมีปัญหานี้เรื่องใบอ่อนมีโรคแมลงรบกวน อีกทั้งมีคนน่วยโอกาสลักลอกหน้ายางเอาไปขาย โดยมากคนจน ๆ ทั้งนั้น จะไปขโมยหน้ายางที่กรีดเสร็จแล้ว ฉีกเป็นตัน ๆ วันนี้นึง ก 2-3 กิโลกรัม ไปขายกิโลกรัมละ 12 บาท มันทำให้หน้ายางไม่ค่อยออกมาก คือถ้าเรากรีดแล้วมันจะบกนไว้เฉยันะ คืออาการจะไม่แทรกเข้าไป นี่หน้ายางถูกลอกไปแล้ว มันก็แทรกซึ้ง หน้ายางมันจะแห้งแข็งมากขึ้น ผิวแห้ง กรีดยางไม่ออก ขณะนี้มีแผลเกือบทุกตัน เพราะว่าคนจนมันมีหลายคน เวลาไปเจอกันเจ้าของสวนก็ขอร้องไม่ให้ทำ แต่ไม่รู้จะพูดอย่างไร เพราะว่ารู้ว่าเขาไม่มีจะกิน

การปลูกยางพาราเป็นหนึ่งในอาชีพหลักของชาวสวนในจังหวัดระยองที่มีการกรีดยางพาราอย่างแพร่หลายเหมือนกับภาคใต้ แต่เกษตรกรยังมีปัญหาเกี่ยวกับการขยายหน้ายางพาราเรื่องการตีเบอร์เซ็นต์ของพ่อค้าคนกลาง ทำให้ชาวสวนส่วนใหญ่เสียเปรียบ เพราะไม่มีเครื่องวัดเป็นของตนเอง แม้ว่าจะมีการรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์ตาม แต่ชุมชนสหกรณ์ยังไม่ยอมซื้อเป็นของสวนกลาง โดยอ้างว่ามีราคาแพง

การรวมตัวยังเป็นปัญหาของกลุ่มเกษตรกรชาวสวนยางในชุมชน ในอดีตเคยรวมตัวกันแต่ไม่คืบหน้า เช่น สมนุติว่า เกษตรกรรายรายไม่มีทุน ขันแรกจึงจะต้องจัดตั้งกลุ่มกันขึ้นมาก่อน ธรรมชาติคนที่เข้ามาเน้นขายมา จำนวน 100-200 กิโลกรัม หรือจำนวน 30-50 กิโลกรัม ถ้าเข้าไปขายให้พ่อค้า พ่อค้าจะจ่ายเงินให้กลับบ้านได้ทันที แต่พอมารวมตัวกัน มาถึงกึ่งชั่วโมงแล้วลงทิ้งไว้ เงินเขาก็ไม่ได้คืนไป บางเจ้าลูกน้องก็ติดตามมา เพราะจะขอรับเงินวันนี้ ซึ่งสมาคมไม่มีเงินให้ ไม่รู้จะเอาทุนที่ไหนมาจ่าย ไม่มีเงินหมุนเวียนสำรอง อีกทั้งยังมีเรื่องเกี่ยวกับพ่อค้าอีก แม้ว่าเดียวเนี่จะมีการโทรคุยนัดกันให้มาดูยางที่สวนว่ากี่เบอร์เซ็นต์จะได้ราคาเท่าไร โดยยางชั้น 1 ได้เท่าไร ยางชั้น 2 ได้เท่าไร และยางชั้น 3 จะได้เท่าไร บางครั้งมีการตกลงราคากันอย่างดี แต่พ่อค้าไม่มาขันยาง เมื่อนำยางมากรองขอแล้ว กรรมการก็มาหั่นฝ่า สมมุติเข้าให้ 20 บาท สำหรับยางชั้น 1 ยางชั้น 2 ให้ 18 บาท บางทีตกลงกันแล้วแต่กลับไม่มาเข้า ทั้งนี้พากพ่อค้าจะรู้กันหมดและมี

การรวมตัวกันดีกว่าคนขาย มีบริษัทไหน ย่างอยู่ที่ไหน มีบริโภคจำนวนมากน้อยเพียงใด กำหนดให้ชื่อ ราคาเท่านั้น บริษัทด่าง ๆ จะซื้อกันปิดล้อมเกษตรกร ทำให้มันอยู่ในขนาดและราคาที่ต้องการ ขณะที่ผู้ที่รวมกลุ่มขายก็อยากให้ผลประโยชน์ตอกับสมาชิกให้มากที่สุด แต่ก็ไม่สามารถดำเนินการให้เป็นไปตามนั้นได้ เพราะถูกกดราคา

นอกจากนี้ยังมีปัญหาการตีเปอร์เซ็นต์ของตัว ซึ่งชาวบ้านจะทราบดีถึงปัญหานี้ เพราะ มีเกษตรกรบางคนเคยทำงานชื่อยางให้กับบริษัทปักชีต์มาหลายปี ซึ่งมีการกำหนดเปอร์เซ็นต์ ของของเกษตรกร เช่น ประมาณ 50 หรือ 70 (100 ไม่นมี) โดยจะขึ้นอยู่กับการตีค่า บางครั้งตีค่า กองนี้ 70 กองนี้ 60 และ 55 เป็นต้น แต่ที่นี่พอมากถึงกลุ่มพ่อค้าในปัจจุบัน กลับไม่มีตีราคาย่างที่ เกษตรกรบางคนคาดการณ์ไว้ โดยมีการตีเปอร์เซ็นต์ต่ำมาก เช่น น้ำยางถังนี้ 31 เปอร์เซ็นต์ ซึ่ง ตามปกติการวัดเปอร์เซ็นต์น้ำยางมีขั้นตอนการทำคือ เมื่อนำน้ำยางไปแล้ว พ่อค้าก็จะถอนให้ดี ตัก ออกไปเพที่ถัง แล้วก็เอามารีดเป็นแผ่นเล็ก จากนั้นก็เอาไปอบ แต่ก่อนนั้นการอบใช้เวลาประมาณ หนึ่งชั่วโมง โดยนำน้ำยางไปไม่นาน เมื่อลงปูบก็จะตักเอาไปทำเปอร์เซ็นต์ ไม่นานผลจะออกมา แล้วว่าเปอร์เซ็นต์น้ำยางของเกษตรกรรายนี้ได้เท่าไร จึงจ่ายเงินกัน แต่ในปัจจุบันพ่อค้าบอกตัวเอง ว่าเป็นหนึ่งคืนหรือสองคืน ซึ่งถือว่านานไปและคิดเงินได้ช้า

การรับซื้อยางในเขตตำบลนาตาขวัญจะมีพ่อค้ารายใหญ่จากหาดใหญ่มาเปิดกิจการ รับซื้อยางพารา มีทั้งร้านยาง ร้านทำน้ำกรด รวมอยู่ที่นี่หมู่เดียวกัน แต่ทว่าในน้ำกรดกลับมีปัญหากับ ชาวบ้าน เพราะตั้งอยู่ใกล้กับสวนยางของชาวบ้าน กลืนไอก็จะระเหยออกมานิดนั้นยางทำให้เสียคุณภาพ และเคยมีการฟ้องร้องให้ชุดใช้ค่าเสียหายกันไปแล้ว

ต่อมากองค์การสงเคราะห์การทำสวนยางของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ให้บุญธรรมมาจำนวน 3 ล้านบาท สำหรับให้กับกลุ่มเกษตรกรดำเนินการเอง มีเครื่องมือและอุปกรณ์ทุกอย่างพร้อม ทั้งที่ตากยาง ที่รีดยาง โรงอบ มีเตา 5 เตา แต่ทว่ากลับไม่สามารถดำเนินการได้ เพราะปัญหาการรวมตัวของเกษตรกรในชุมชน เมื่อรัฐเปิดโอกาสสนับสนุนให้เกษตรกรทำกันเอง แล้ว กลับกลายเป็นว่าแต่ละคนกลัวจะเสียเบรียบกันเอง ทั้งที่ผ่านมาได้เสียเบรียบให้กับพ่อค้าคนกลางมาตลอด แม้ว่าจะมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาบริหารกันเอง แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ในตอนประชุมก็ตกลงกันว่าสมาชิกทุกคนจะขายให้อย่างพร้อมเพรียง แต่พอเข้าใจว่าไม่ยอมขาย ให้ เวลาตัวแทนกลุ่มไปเก็บน้ำยางดินก็พบว่าเกษตรกรบางคนได้ขายให้แก่พ่อค้ารายอื่นไปแล้ว ทั้งนี้ เพราะเหตุว่าจะต้องเก็บเป็นน้ำยางดิบ ถ้าเขาไปใส่ถังมันจะมีการเจือปนแคร์มโนเนี่ยแล้วใช้ไม่ได้ ที่นี่ชาวสวนก็เลยต่างคนต่างไปขายกันเอง ซึ่งมีการพยายามดำเนินการทำกันอยู่ 2 ครั้ง แต่ยังไม่

สำหรับ กรรมการที่ตั้งขึ้นจึงไม่มีความหมาย ปัจจุบันจึงยกอุปกรณ์ทั้งหมดให้องค์การบริหารส่วน ตำบลนาตาขวัญไปดำเนินการต่อไป

การเสียเบรียบดังกล่าวเป็นเพราะกๆ เกษตรกรไม่ใกล้ชิดกัน ไม่เคยมาประชุมตกลง กันก่อนว่า น้ำยางหนแรกและหนที่สอง หรือว่าเดือนแรกกับเดือนที่ 2 มีเปอร์เซ็นต์ขนาดไหนทำให้ พ่อค้าเข้ามาหาเกษตรกรโดยตรง มาหาแบบพวกราคาภายนอก รวมทั้งเกษตรกรหลายรายต่าง กำหนดมาตรฐานเปอร์เซ็นต์น้ำยางดิบของตนสูงเกินพอดี เช่น นาย ก. วัดเปอร์เซ็นต์ได้ 31 แต่ ธรรมดามันจะอยู่ในเกณฑ์ประมาณ 27-28 ทำให้เพื่อนคนอื่นอิจฉาจึงกำหนดของตนเองสูงไป ด้วย ทั้งที่มาตรฐานไม่ถึง เช่น บอกว่าของตนเปอร์เซ็นต์ 32 หรือ 37 ที่นี่พอดอนขายก็ไม่วุ้ก กัน เพราะไม่เคยคุยกัน ไม่เคยพบกัน จึงเกิดปัญหาต่างคนต่างขาย เพราะต่างกำหนดเปอร์เซ็นต์ของ ตนตามที่คาดกันเอง

นอกจากนี้เกษตรกรบางรายยังมีปัญหากับบริษัทเอกชนที่มารับซื้อ โดยหลายราย กล่าวว่า ตนเองเสียเบรียบ เพราะว่าบริษัทเอาถังบรรจุน้ำยางดิบขนาดประมาณ 3-4 กิโลกรัม ไป ให้เกษตรกร แต่จะใส่แคมไมเนี่ยลไปกันถั่ง ซึ่งน้ำยางที่ถูกแคมไมเนี่ยแล้ว กว่ามันจะใส่จะกินเวลา นาน และเมื่อมีการตักน้ำยางดังกล่าวนั้นไปทำเปอร์เซ็นต์ ส่งผลให้เปอร์เซ็นต์ออกมากต่ำหรือน้อย ขณะที่น้ำยางสดที่มาจากสวนและยังไม่ได้ถูกอะไรเลยมันจะมีความชื้นกว่า จึงเกิดการได้เบรียบ เสียเบรียบบริษัทที่รับซื้อ ขณะเดียวกันหากเกษตรกรจะเปลี่ยนบริษัทรับซื้อ ก็ยังมีปัญหาเรื่องอื่น ตามมา เช่น ปัญหาเรื่องค่านงาน โดยเมื่อกวีดายางเสร็จ เกษตรกรก็ต้องทำแผ่นโดยการกวนเพื่อทำ แผ่น และต้องนำมารีดอีกที ซึ่งลำบาก หากตักน้ำยางดิบใส่ถังขายจะสบายนกว่าและลดขั้นตอน ลด งานไปได้หลายชั่วโมง ตอนขายหากคิดเปอร์เซ็นต์ได้เท่าได้ก็ได้ราคามันนั้น เช่น 27 เปอร์เซ็นต์ จะได้กิโลกรัมละ 27 บาท นอกเหนือส่วนที่เป็นน้ำยางดิบแล้ว ยังมีส่วนที่เป็นเนื้อยางข้น ส่วนมาก เป็นสัดส่วน 1 ต่อ 3 กับจำนวนน้ำยางดิบ แต่จะคิดราคาสำหรับเนื้อยางให้เท่า ๆ กับราคาน้ำ ยางดิบ

ยิ่งไปกว่านั้น ประสบการณ์การขายที่ผ่านมา ทำให้เกษตรกรคาดการณ์ได้ว่า จะเก็บ น้ำยางเพื่อนำมาทำยางแผ่นรุ่นควันได้กี่แผ่น เช่น สวนหนึ่งมีเนื้อที่ 20 ไร่ สามารถทำยางแผ่น ได้ประมาณ 46 แผ่น แผ่นหนึ่งใช้น้ำยางประมาณ 1.2-1.3 กิโลกรัม ดังนั้นเวลานำน้ำยางไปขาย กดลุ่มเกษตรกรจะรู้โดยว่ายาง 400 แผ่น จะต้องใช้น้ำยางกิกิโลกรัม โอกาสที่จะผิดพลาดมีไม่น่า กดโดยถังที่บรรจุน้ำยาง จะได้ประมาณ 70-75 กิโลกรัม และส่วนมากเกษตรกรจะนำเข้าไปขายแก่ พ่อค้าที่ละ 2-3 ถัง

เรื่องการจ่ายค่าแรงให้คนกรีดยาง โดยมากจะใช้การแบ่งครึ่งกันระหว่างเจ้าของสวน กับคนงาน คนงานเป็นคนมาจากภาคอีสาน เช่น ขอนแก่น ศกลนคร ร้อยเอ็ด อายุเฉลี่ยประมาณ 25-30 ปี อายุประมาณ 50 กว่าปีจะไม่มี เนื่องจากสายตาจะมองไม่เห็นเยื่อที่ต้นยางแล้ว จะเป็นต้องใส่แว่นเมื่อย่างนั้นจะแล้มเมื่อเห็นเยื่อที่ต้นยาง ถ้าไปตัดเยื่ออย่างถูกวิธี น้ำยางจะหลอกอกมาดี แล้วน้ำยางจะหลามาขัน ถ้าปลายมีดบิดเข้าไปนิดเดียว เยื่อจะขาด และน้ำจะหลอกอกมา ซึ่งไม่ใช่น้ำยาง แต่เป็นน้ำเลี้ยงของต้นไม้ ทั้งนี้ พวกราษฎร์หลายท่านจะพยายามหางานเป็นครอบครัว แต่ในปัจจุบันคนงานกรีดยางเริ่มจะหายากขึ้น เนื่องจากในภาคอีสานก็เริ่มมีการปลูกยางกันมาก แล้ว

การเลี้ยงไก่

การเลี้ยงสัตว์ในชุมชนแห่งนี้ มีหลายอย่าง เช่น การเลี้ยงหมู ไก่พันธุ์ และไก่เนื้อ ในปัจจุบันที่ยังมีเลี้ยงกันเป็นฟาร์มขนาดใหญ่ ก็คือ การเลี้ยงหมู มีประมาณ 5-6 ฟาร์ม และที่มีจำนวนมากหน่อยก็คือการเลี้ยงไก่เนื้อ มีประมาณ 15 ราย โดยเลี้ยงกันตั้งแต่รายละเป็นร้อย ๆ ตัว จนถึงเป็นพัน ๆ ตัว

การเลี้ยงไก่เนื้อ เกษตรกรจะทำสัญญาภัยบริษัท มีบริษัท ซีพี เกษตรชล พนัส จัดสรรวันเป็นโควต้า ตั้งแต่ลูกไก่ อาหารไก่ ยารักษาโรคไก่ ยาบำรุงไก่ โดยผู้เลี้ยงต้องลงทุนทำโรงเรือนเอง ราคาประมาณ 500,000 – 800,000 บาท ขึ้นอยู่กับปริมาณไก่ที่ต้องการเลี้ยง และขึ้นต่อความสามารถที่จะดูแลได้ทั่วถึง โรงเรือนมีลักษณะเหมือนติดแคร์ โดยใช้ระบบน้ำเข้ามาช่วย แล้วมีพัดลมดูดตรงท้ายโรงเรือน ให้ความเย็นจากน้ำดูดผ่านไปยังตัวโรงเรือน เพราะไก่จะชอบอยู่แบบเย็น ๆ โรงเรือนแบบนี้ภาษาของบริษัทซีพีเข้าเรียก เล้าอีเว็บ หรือเล้าแอร์ มีผ้า痒สีดำกันรอบ แล้วข้างในใช้แพ็คกระดาษตั้งคันไว้เป็นล็อก ๆ ขนาด 14 ถึง 20 ห้อง ลักษณะภายในโรงเรือนต้องรักษาความสะอาด โดยการล้างหรือจุ่มเท้ากับน้ำยาที่ผสมไว้ในบ่อชีเมนต์เล็ก ๆ ก่อนเข้าไปในโรงเรือน ซึ่งมาตรฐานต่าง ๆ เหล่านี้จะมีปศุสัตว์มาตรวจสอบให้การรับรองด้วย

ก่อนที่จะมีการนำลูกไก่มาลง ผู้เลี้ยงจะต้องเตรียมโรงเรือนให้พร้อม เช่น ล้างทำความสะอาด ฉีดยาฆ่าเชื้อโรงเรือนให้เรียบร้อยล่วงหน้า 15-20 วัน โดยทางบริษัทจะแจ้งล่วงหน้ามา ก่อนว่าจะนำลูกไก่มาลงให้เมื่อใด เมื่อถึงวันนัด บริษัทจะส่งรถสิบล้อบรรทุกลูกไก่สักล้อมาลงให้ตามจำนวนที่ตกลงกันไว้ โดยมีตารางเวลาให้ผู้เลี้ยงทำตามแบบเบ็ดเสร็จ “ลงตามล็อก จัดมาให้เสร็จตามตารางที่บริษัทกำหนด” “ขาดีตารางให้เราทำทุกอย่าง เราต้องทำตามตารางที่เขาบอก”โดยการดำเนินการเฉลี่ยให้ไก่เติบโตอยู่กันเป็นล็อก ๆ ที่มีชาวยิ่งกันด้วยเพื่อกันไม่ให้ไก่อยู่

รวมกันจำนวนมากเกินไป และไม่แบ่งอาหารกันเวลาให้อาหาร เพราะถ้าไม่กันแบ่งเขต ไก่จะวิ่งไปลืกคอกื่น ๆ ได้ “เวลาไก่หิวนจะวิงกรูไป มันจะหักกันตาย ก็ต้องกันไว้ เพราะถ้าใส่อาหารซ้านี้ถึงไก่จะวิงก์ไม่นำกเท่าไร เพราะกันเอาไว้มันจะแบ่ง ๆ กัน ถ้าใส่อาหารซ้านี้หัวเล็กก่อน ท้ายแล้ววิ่งมา คนให้อาหารจะไม่มีทางดิน เพราะไก่มันเป็นชน์”

ราคากลูกไก่ที่ทางบริษัทขายให้กับผู้เลี้ยงในราคាតัวละ 8 บาท ซึ่งแพงกว่าราคาที่ซื้อขายกันตามท้องตลาดที่ขายกันตัวละ 5 – 6 บาท แต่ถ้าผู้เลี้ยงไม่ซื้อลูกไก่จากบริษัท บริษัทก็จะไม่รับโควต้าของผู้เลี้ยงต่ออนจับขาย ทำให้ผู้เลี้ยงต้องอยู่ในสภาพบังคับจำยอม ต้องซื้อจากบริษัทในราคายี่ห้อบริษัทจะกำหนด “เข้าจะเอา 6 บาท 7 บาท 8 บาท เท่าไหร่เราก็ต้องยอมจ่าย” และสิ่งที่ผู้เลี้ยงต้องซื้อจากบริษัทตามมา ก็คือ วัสดุน้ำ เพราะหลังจากที่เข้ากลูกไก่มาแล้ว ผู้เลี้ยงต้องให้ความอบอุ่นกับลูกไก่ โดยเอาไฟ (จากหลอดไฟ) กอก เป็นเวลา 7 วัน แล้วจึงทำวัสดุน้ำที่รับมาจากบริษัท เป็นลักษณะน้ำผสมกับน้ำกลัน ยอดใส่ต่อลูกไก่เป็นหยด ๆ แต่ปัจจุบันต้องยอดใส่จมูกเพิ่มด้วย และต้องยอดใส่ปากแก่โรคหวัด และเพื่อให้ไก่แข็งแรง เมื่อยอดวัสดุน้ำแล้ว ผู้เลี้ยงจะกันคอกลูกไก่ที่ยอดวัสดุน้ำแล้ว และจะให้วัสดุน้ำอีกครั้งหนึ่งเมื่อผ่านไป 10 วัน เป็นยาแก้หวัด วิตามิน ซึ่งยาทุกชนิดผู้เลี้ยงต้องซื้อเอง บางชนิดราคาแพงมาก “ยาเข้าแพง ยานางตัวขาดหนึ่งเป็น 1,000 บาทกว่า” สำหรับวิธีการใช้ยาจะบอกไว้ให้ผู้เลี้ยงผสมใส่ถัง ตามอัตราส่วนที่กำหนด ซึ่งมีรายละเอียดมาก ผู้เลี้ยงต้องเอาใจใส่ในการดูแลไก่ “โดยดูทั้งคืน ไม่ได้นอนกลางคืน เดือนี้ต้องทำเครื่องปั่นคือ ถ้าไฟฟ้าดับไก่ตายหมด พัดลมมันหยุดหมุน มันไม่มีอากาศหายใจ ตอนที่ยังไม่ได้เบิดพัดลมนี่เดินเข้าไปอากาศมันน้อยมากเลย อีกด้วยก่อนหนึ่ง ถ้าคนแพ้อากาศเข้าไปไม่ไหว เข้าไปได้ 5 นาทีก็ปวดหัวแล้ว”

บริษัทที่เกษตรกรผู้เลี้ยงไก่รับไก่มาเลี้ยง จะดูแลให้ความรู้แก่ผู้เลี้ยง โดยจัดให้มีการอบรมก่อน เป็นการอบรมฟรี ถ้าเลี้ยงแล้วมีปัญหา ก็สามารถโทรไปปรึกษาได้ บริษัทจะมีปศุสัตว์ควบคุมให้คำแนะนำและส่งคนออกมานดูแล บางบริษัทก็ส่งคนมาดูแลตลอดการเลี้ยงเลย เพราะไก่จะตัวโต แข็งแรง ก็ต้องดูแลตั้งแต่ยังเล็ก “ได้ลูกไก่มาดีมันก็ต้องรักษาไว้ ได้ลูก ฯ ไก่ติดเชื้อมา มันก็ตายหมด” และที่สำคัญซึ่งผู้เลี้ยงต้องรับผิดชอบเบงก์คือ หากได้ลูกไก่มาไม่ดีและตาย ทางบริษัทก็จะไม่ต้องรับผิดชอบ “ประมาณสัก 2 เดือน ตายกันทั้งตำบล ขาดทุนกันเยอะแยะ... บริษัทเองเขาก็รู้ บางครั้งอาหารติดเชื้อมากมี มีปัญหาเยอะแยะมากมาย... มาจากเข้า อาหารมีปัญหา ลูกไก่มีปัญหา คนเลี้ยงก็ไม่ได้อะไร บางที่ขาดทุนด้วย เนื่องจากฟรี” ดังนั้นผู้เลี้ยงจึงต้องดูแลและป้องกันไม่ให้ไก่ติดเชื้อแล้ว ยังต้องบำรุงโดยให้ทานินเพื่อให้ไก่แข็งแรงอีกด้วย “พกนี่ต้องให้ทุกวัน เพราะว่าไก่ไม่ค่อยดี มีปัญหาเรื่องโรค”

โดยปกติแล้ว ไก่แต่ละรุ่นจะใช้เวลาในการเลี้ยงจนสามารถจับส่งขายได้ ประมาณ 45 วัน โดยบริษัทจะส่งคนมาจับไก่เอง แต่จะขายได้ครั้งเดียวตามขนาดที่บริษัทด้วยต้องการและตามราคาที่ประกันที่ตกลงกันไว้แล้ว แต่ถ้าไม่ได้ขนาดบริษัทจะปรับผู้เลี้ยงไก่ “ส่งขายเขามีราคาประกันให้ 25, 26, 27 แล้วแต่บริษัทไหนประกันอย่างไร... เขาจะมีไก่เล็กนั่น ไก่ตัวเล็กคัดเอาเป็นไก่ตัวรอง ตัวรองรุ่นหมด ไก่ตัวเล็กเขาก็ไม่จับ ก็ปล่อยทิ้งไว้ของพนักงานเขาก็ไม่จับ ตัวเล็กมาก ๆ ก็ต้องนำไปหารด้วยนะ ยิ่งตัวเล็กเอาไปหาน้ำหนักกับตัวใหญ่ พอน้ำหนักลงมาถ้าเซลล์แล้วน้อยลง สมมติว่าเขาจะกำหนดไว้ให้ 1.6 อย่างนี้ 1 กิโลกรัมกับ 6 ชีด ถ้าต่ำกว่านี้ตอนปรับ... ปรับตัวละ 50 สตางค์หรืออย่างไรนี่... ไอ์ตัวเล็ก ๆ ก็ต้องเลี้ยงไว้อีก ... ไม่วันแล้ว ... จับทีเดียว”

แต่หากบริษัทนี้ปัญหา เช่น ไก่ส่งนอกไม่ได้ บริษัทจะไม่มาจับไก่ แม้จะถึงกำหนดเวลาแล้วก็ตาม “ขาดอกว่ามันมีปัญหารึเปล่า ไก่ส่งนอกนะ” ทำให้ผู้เลี้ยงต้องเลี้ยงไก่ต่อไป ไก่นี่ตัวจะหนักมากกว่า 3 กิโลกรัมทั้งนั้น ซึ่งเมื่อต้องเลี้ยงไก่เกินเวลาโดยที่ไก่ไม่โตขึ้นอีกแล้ว แต่ต้องกินอาหารเหมือนเดิม ผู้เลี้ยงจะยังไม่ได้กำไร ถึงแม้จะมีสัญญาภัยบริษัทก็ตาม แต่บริษัทจะทำสัญญาที่ไม่ได้กำหนดวันชัดเจน “เขาไม่มาจับ เขาไม่มาเอง ... มีสัญญา เขาไม่ได้กำหนดว่าเท่านั้นวันเท่านี้วัน เพียงแต่ว่าพอใจจะมาจับวันไหน บางที่จับเร็วเข้าจะจับก็จับพลัดก็ไม่ได้ จะแจ้งคิวไว้... เขายังมีคิว คิวของใครของมัน เขายังกำหนดมาให้เรา เมื่อไบคืนนี้ เขายังบอกคิวไว้ แล้วคืนนี้แขวนผัง 3 หุ่ม คิวเช็คประมาณ 8 โมง พุ่งนี้เช้า 8 โมง” โดยปกติแล้วทางบริษัทจะมีโรงงานรองรับไก่จากผู้เลี้ยง

ปัญหาการเลี้ยงไก่อีกประการหนึ่งก็คือ ไก่หากโตเต็มที่แล้ว ยังไม่จับขาย ไก่จะตายเอง และขายไม่ได้ราคาเลย “พอมันโตเต็มที่ก็ตาย เพราะว่าเราอัดอาหารนาน... เพราะว่าตัว 2 ตัว หลับข้างในตัวผู้นี้จะเริ่มตายไปเรื่อย ๆ ... ตัวไหนที่ใหญ่ ๆ ตายแล้ว มันจะเหลือตัวละบาทได้แค่นั้น” ในขณะที่ไก่ที่ไม่แข็งแรง มีปัญหาภัยลับอยู่ได้นานกว่า “ตัวที่ว่าพิกัด ๆ อุยุ่นนนน น้ำท่ากินไม่กินก็อยู่ได้... ได้แค่นี้แล้วไม่เคยต้านทานอะไรมันเลยพิกัด มันจะอยู่มันก็อยู่ได้ เก่ง” ดังนั้น ไก่ที่เลี้ยงจึงไม่ได้มีชีวิตอยู่ทั้งหมดก่อนที่จะส่งขาย “เลานี้ 5,500 ... ตายประมาณ 200 ... ธรรมดานี่น้อยนนน ธรรมดายาตากัน ถ้ามาก ตายเกือบพันนะ”

การเลี้ยงไก่แม้จะเป็นการทำงานในที่ร่ม แต่ก็เป็นงานที่หนัก คือ คนเลี้ยงจะเริ่มทำงานแต่เช้า “เตรียมให้ยา ล้างร่างนี้คืนก่อนให้อาหาร” “พอสว่างก็เริ่มงานกันเลย หนักมาก ๆ เลย ในเวลาต้องทำลิฟท์ทำนั่นอาหารไม่ไหว เพราะเล้ามันจะยวมาก อาหารวันหนึ่งเกือบตัน 30 ถุง 900 ใบเนื้อ ประมาณ 45 ถุง... ไก่ 7,000 ตัว 30 ถุง” แต่แม้ไก่จะมีปริมาณมาก การให้อาหารจะไม่เท่ากันตลอด “ไก่กินอาหารไม่เท่ากันทุกครั้ง บางที่ 12 เปอร์เซ็นต์ บางที่ 14 เปอร์เซ็นต์ บางที่ 15 เปอร์เซ็นต์”

ปัจจุบันผู้เลี้ยงไก่เริ่มลดลง หรือไม่เพิ่มขึ้น เพราะมีปัญหาเรื่องราคาไก่ที่ขายได้ “ผู้ว่าฯ” ยก เพราะว่า 2 ปีก่อนเลี้ยงกำไรดี” และที่สำคัญคือ อาหารไก่มีราคาแพง “มันจะไม่ได้กำไร เพราะอาหารมันแพง ตอนนี้กินอาหารวันละ 10,000 กว่าบาท อาหารเข้าแพงนะ 10,000 กว่าวันหนึ่ง 10,000 กว่าบาท ไม่ใช่ของดูง่าย ๆ ลองไปสัมผัสริง ๆ ไม่ง่ายเลย ยากมาก เนื้อย่าง ๆ” นอกจากนั้นแล้ว การเลี้ยงไก่ยังมีผลต่อสุขภาพด้วย “เลี้ยงสัตว์นี่อันตราย นี่ไม่สบายนแล้ว พอกเข้าเล้าไก่ได้เดียวแย่ ในเล้าไก่มันจะมีอาการ คิดดูซึ่งไก่มันก็เหมือน และตัวไก่เมื่อมีผู้คนเล็ก ๆ ลูกของปิดตาปิดจมูก ก็ยังเข้ามีส่วนทำให้คนเป็นโรคแพ้อาหาร”

การเลี้ยงไก่นอกจากจะมีปัญหาต่อสุขภาพโดยของผู้เลี้ยงแล้ว ยังมีปัญหาต่อสุขภาพจิตอีกดีอีกดี จะก่อให้เกิดความเครียดแก่ผู้เลี้ยง เพราะต้องดูแลอย่างเข้มงวด และเลี้ยงตามตารางเวลาที่บริษัทกำหนดให้ “ไม่พูด เขาเลี้ยงเครียด” แต่ที่เกษตรกรส่วนหนึ่งยังคงเลี้ยงไก่อยู่ก็ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น ลงทุนสร้างโรงเรือน ซึ่งวัสดุอุปกรณ์ไม่หลากหลายแล้ว หรือเป็นการทำงานในที่ร่วมไม่ต้องตากแดดเมื่อนการทำสวน ทำไร่ หรือรายได้ที่จุงใจ เนื่องจากจะมีรายได้เป็นรุ่น ๆ ตามงวดไป มองเห็นตัวเงินในระยะสั้น ไม่ต้องรอเป็นปี เมื่อนานผลไม้ และยังต้องเสียกับปริมาณผลผลิตกับราคากลางไม่ด้วย “อันนี้ไม่ร้อน สวนมันก็ร้อนนะ แต่ก็ลงทุน อันนี้ก็ลงทุนเมื่อกันเดือนกว่า 2 เดือน ก็จับแล้วซึ่ง สวนมันจะปีจะได้ครึ่ง บางทีก็ได้บ้าง สวนนี้เราเก็บหัวไม่ได้ปีหน้า เราจะทำอย่างดกอย่างดี ถึงอ่านออกไม่ออก เอา มีห่าง ๆ เอาใหม่ เป็นหน้าเอาใหม่อย่างนี้ เอาบางทีมีลูกดกหน่อย ก็สักด้างไป นั่งเฝ้ากันมองตามเมืองตากูในตลาด” จึงทำให้เกษตรกรหลายคน ยังมีความรู้สึกว่า การเลี้ยงไก่สามารถอยู่รอดได้ หากมีความตั้งใจ ดูแลเอาใจใส่ตั้งแต่ต้นจนมีความชำนาญได้เรียนรู้ปัญหา และแก้ไขด้วยประสบการณ์ของตนเอง

การจัดตั้งกลุ่ม องค์กรประชาชน

เขตตำบลนาตาขวัญ มีกลุ่ม และองค์กรประชาชนเกิดขึ้นอย่างหลากหลาย ตามแต่ภารกิจ และความต้องการของสมาชิก โดยมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับอาชีพ หรือกลุ่มที่รวมตัวกันเนื่องจากเกิดความเดือดร้อนในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ตลอดจนยังมีกลุ่มที่ทางภาครัฐเข้ามาสนับสนุนให้จัดตั้งด้วย และทำให้คนหนึ่งอาจสมหวังหลายใบ เป็นทั้งสมาชิกกลุ่มนั้นและกลุ่มนี้ตามความต้องการหรือความสนใจของตนเอง ทั้งนี้ มีกลุ่มที่สำคัญจำแนกได้ ดังนี้

- กลุ่มเริ่มแรกสมัยก่อนคือ กลุ่มผู้เชื่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.2529 โดยมีพัฒนากรมฯ นำให้ตั้งกลุ่มไว้เพื่อจะได้มีน้ำหนักในการต่อรองเรียกร้อง การจะขออะไรต้องขอเป็นกลุ่มจะได้เริ่ว

กว่าการขอเป็นส่วนตัว ซึ่งเมื่อก่อนต่างใช้น้ำจากบ่อโครงการมัน จึงตั้งกลุ่มดังกล่าวกำหนดกิจกรรม
ใช้น้ำจากชลประทาน เป็นการจัดหาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ทำสวนผลไม้

- มีกลุ่มรัฐบาลให้บปรปรมณพรี เอกามาชือปุ่ย มีกรรมการดูแล และจัดสรรงแต่ละ
สวน แล้วแต่สวนเล็กสวนใหญ่ โดยครั้งแรกชือปุ่ยบำรุง สัก 2-3 เดือน และมาชือปุ่ยเร่งสูตร 8 – 24 -
24 เป็นการที่ให้ปุ่ยไปก่อน หลังจากนั้นเมื่อเก็บผลไม้ขายได้แล้วจึงนำเงินมาคืน

- การรวมกลุ่มเกษตรผสมผสานของในหลวง เป็นเกษตรทฤษฎีใหม่ มีเกษตรตำบล
นาช่วยเหลือ ชาวสวนอย่างจะรู้เรื่องอะไรก็จะนำมายield นำวิธีโภมาด้วย นำตัวอย่างมาแสดงบาง
ครั้งในต้นฤดูเก็บเกี่ยว ก็จะมาอบรมแก่ชาวสวน

- กลุ่มปรับปรุงคุณภาพทุเรียน ก่อตั้งในปี 2543 มีกิจกรรมหลักของกลุ่มคือ การควบ
คุมการผลิตและการขยายให้มีคุณภาพ ที่ทำการตั้งอยู่ในหมู่ที่ 4 ของตำบลนาตาขวัญ มีสมาชิกเริ่ม
แรกจำนวน 37 คน ปัจจุบันมีจำนวน 64 คน มีทุนก่อตั้ง 100,000 บาท มีความพยายามจับกลุ่ม
ให้ได้หลาย ๆ สวน ทำให้เหมือนกันหมด โดยให้ผลผลิตออกมากมีคุณภาพเดียวกันของมาเหมือน
กันหมด เพื่อการต่อรอง และมีการแปรรูปทุเรียน เช่น ทุเรียนทอด ทุเรียนกวน ถือว่าคุ้มค่า เพราะใน
ขณะที่ทุเรียนราคาตก แต่ทุเรียนกวนกลับมีราคาแพงกิโลกรัมละ 70 – 80 บาท ปีนี้นำเงิน คาก.เข้า
มาจำนวนมาก สวนการแปรรูปจากผลไม้อื่นอยู่ในขั้นทดลองทำ เช่น กระห้อนกวน มีเจ้าหน้าที่การ
เกษตรเรียกว่า เศหะกิจเกษตร เข้ามาสนับสนุน ตั้งงบประมาณมาอบรม ปีหนึ่งได้บประมาณ
15,000 – 20,000 บาท สำหรับการอบรมกลุ่มเป้าหมายประมาณ 15 คน นอกเหนือไปจากข้างต้น
ในปีนี้ประธานกลุ่มทุเรียนยังไม่เปิดพื้นที่ระบบยินดีติดตามเพื่อการเกษตร ต.ตะพง อ.เมือง
ยะลา เนื่องจากค่าตอบแทนน้อยที่ขาดด้วยเงื่อนไขของกลุ่มชาวสวน

- การรวมกลุ่มผลิต/ขายผลไม้ เช่น มังคุด ตั้งกลุ่มมังคุดแล้วก็ไปเข้าโครงการกับ อบต.
โดยไปของบประมาณจาก อบต. 20,000 บาท มาเป็นทุน มาจัดฝึกอบรม พอก็จะเวลาขายผลไม้ก็
รวมตัวกันขาย แต่ว่าคัดให้แยกแบบ ใส่เข้มให้เหมือน ๆ กัน

- กลุ่มแม่บ้านอาสาพัฒนาท้องถิ่น ก่อตั้งเมื่อปี 2532 กิจกรรมหลักทั่วไปของกลุ่มคือ
ช่วยเหลืองานด้านสังคมในชุมชน มีสมาชิก 28 คน เงินทุนก่อตั้งจำนวน 30,000 บาท

- กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ก่อตั้งในปี 2542 มีสมาชิกจำนวน 16 คน แต่กิจกรรมยังไม่
ได้เด่นเท่าที่ควร

การรวมกลุ่มในชุมชนนาตาขวัญถือว่าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง เมื่อพิจารณา
จากภาพรวม ผู้ที่มีบทบาทอยู่เบื้องหลังสำคัญคือ ทางอำเภอ และพัฒนาการ โดยเฉพาะพัฒนาการ
ถือเป็นภารกิจหน้าที่หลักของหน่วยงาน ขั้นแรกเจ้าหน้าที่จะต้องศึกษาชุมชนก่อน ว่าชาวบ้านมีกิจ

กรรมอะไร แล้วจะตั้งกลุ่มเพื่อวัดถูประสงค์อะไร และอนาคตต่อไปจะตั้งกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาผลผลิตทางภาคเกษตรที่มีราคาตกต่ำ ได้แก่ เงาะ ทุเรียน เพราฯราคามาไม่ดี ติดต่อกันเรื่อยมา ซึ่งตอนแรกจะเป็นแนวคิดของเจ้าหน้าที่รัฐที่จะมานำเสนอในที่ประชุมตำบล ชาวบ้านจะต้องนำมาอภิปรายตอบปัญหาว่า เช่น เมื่อปีที่แล้วมีข้อมูลอย่างนี้ ๆ ให้แต่ละคนช่วยกันนำเสนอ แล้วให้ทุกคนได้อภิปราย ให้ผู้ดูให้คุยกันโดยเครียแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาแล้วประสบผลสำเร็จ มาช่วยทำความเข้าใจ เพื่อที่คนอื่น ๆ จะได้คิดแก้ไขปัญหากันเองต่อไปได้

บทที่ 4

การปรับตัวของชุมชน

แม้ว่าความเปลี่ยนแปลงจะเข้ามาสู่ชุมชนชาวสวนอย่างรวดเร็ว แต่ด้วยพื้นฐานของชุมชนที่เป็นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทุนทางสังคมที่มีความสัมพันธ์อันดีของสมาชิกในชุมชน ทุนทางวัฒนธรรมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันแบบญาติพี่น้อง และทุนทางเศรษฐกิจที่ได้จากการทำสวนผลไม้ประสบผลสำเร็จในช่วงแรก สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้ชุมชนสามารถที่จะปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลง และยืนหยัดอยู่ได้ในสังคมโลกภายนอก ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอประเด็นการปรับตัวที่เป็นเงื่อนไขสำคัญของชุมชนชาวสวน ดังนี้

การเรียนรู้ตลอดชีวิต

การเรียนรู้เริ่มต้นในการทำสวนผลไม้ของชุมชนที่นี่ มาจากการสืบทอดตามบรรพบุรุษที่เป็นสายสมพันธ์ของชีวิตผ่านการเลี้ยงดู เป็นการสร้างความรู้ในเรื่องการทำมาหากินให้แก่ลูกหลานโดยไม่รู้ตัว เรียกว่า เป็นการเรียนรู้ตามแบบครอบครัวที่เด็ก ๆ ค่อย ๆ รับรู้และซึมซับไปโดยปริยาย ไม่มีสภาพบังคับ แต่เกิดจากความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูก และของลูกที่มีต่อพ่อแม่ เช่น “ก็เก็บผัก ถากหญ้า... เห็นเขาทำงานก็อยากร้าวเหมือนเขา... ก็ช่วยเขาทำมา” “... เขาเก็บกวนต่อช่องช่องกันทำงานกัน ก็ช่วยกันทำงาน... ก็ช่วยพ่อแม่ทำไป รายได้ก็อยู่ในครอบครัว” หรือที่ว่า “เราเก็บตามเขาไปเอง สมัยก่อนไม่ได้มีเพื่อนมากมายแบบนี้ นึกเข้าเดินเข้าไปเราก็ไป บางที่เขาก็เรียกเราก็อยู่ลำพัง เดียวเราก็ไปตกลบ่อ สมัยก่อนมีหมาบ้าอะไรอย่างนี้นะ ก็ให้ไปเสียด้วย อยู่ด้วยกัน ได้เห็นลูกจะได้ไม่เป็นอันตรายไป ไปเข้าทำอะไรเราก็ทำงานเด็กนั่น ก็ชนกันจะกูกไปเรื่อย ๆ” เมื่อเข้าไปในสวนพ่อแม่จะปล่อยให้เด็ก ๆ ทำทุกอย่างตามแต่จะสนใจและเหมาะสมกับเด็ก “เขากะจะไปถากหญ้า ขันเงาะขันเนี่ยะ เราก็ถากกับเขามีอันกัน ตอนเราก็ถอนกับเขามีอันกันเนี่ยะ ทำอะไรไว้ก็ทำ ... เราปืนตันไม่ได้ พ่อแม่ไว้ใจว่าเราปืนได้ไม่ตกนะ”

สมัยก่อนการเรียนรู้เรื่องการทำมาหากินอย่างจริงจังเริ่มตั้งแต่จบชั้นประถมปีที่ 4 อายุประมาณ 10-11-12 ขวบ “สมัยก่อนเขารียนแคร่ ป.4 จบ ป.4 เขาก็ทำงานกันเลย เข้าสวนเข้าไร่กันเลย เขาก็ทำงานพ่อแม่เขาเข้าสวนมา ด้วยนะ... 11 ขวบก็ไปแล้วนะ 11 12 ขวบก็ไปแล้ว... สมัยก่อนมันตอนนะ 12 ขวบ... คือเด็กสมัยก่อนไม่เหมือนเด็กสมัยนี้ 11 12 ขวบนี่ทำอะไรเป็นทุกอย่าง 6 7 ขวบนี่หุงข้าว ทำอะไรเป็นแล้ว... บางที่ก็ซักเสื้อผ้า... เดียววันวึ่งไม่รู้เรื่องเลย” ซึ่งแตกต่างกับเด็กสมัยนี้ คือเด็กจะต้องเรียนหนังสืออย่างเดียว “...พ่อแม่ทำหมด ก็ถูกไม่เคยมีเวลาให้พ่อ

แม่เลย... อ้าวจริง ๆ ไปเรียนการบ้านกองเท่านี้... ใช้เย lokale เลย... ครูนัดให้ไปเรียนพิเศษ ไม่เคยช่วยแม่เลย ช่วยล้างงานสักถูกยังไม่เคยเลย เสื้อผ้าต้องซักให้”

นอกจากความรู้ที่ได้จากพ่อแม่แล้ว ชาวบ้านยังมีการเรียนรู้จากแหล่งอื่น เช่น การลักจำเอามา “...มันยังไงละ เค้ากูดู ๆ เค้าทำหนะนะ พี่เขย เค้าทำ แล้วก็ไปช่วยเค้า ทำมั่งอะไรมั่ง ดู กារต่อ (กิ่ง) การอะไร ก็ไปช่วยกันในหมู่พี่น้อง เราไปช่วยกันทำ อันนี้ก็พี่สาวที่ติดกับบ้านพี่ชาย คนนั้น เค้าเอามาติดตาให้ แล้วก็ดูเค้าติดตา แล้วที่นี่ก็ไม่ต้องบอกแล้ว เค้าติด (ตา) ที่เดียว เรา ก็ลักจำเค้าเอง (หัวเราะ) เราก็ลักจำเค้าอีก...”

แหล่งความรู้ที่สำคัญอีกแหล่งคือ การพูดคุย บริการหาเรื่องกัน ทั้งจากญาติพี่น้องของตนเอง และการพูดคุยกันในงานเทศกาลต่าง ๆ ที่สำคัญเป็นโอกาสที่ทำให้ครอบครัวญาติพี่น้อง จะได้มีโอกาส sama eyym เยี่ยมพบปะกัน เช่น วันตรุษจีน วันสารทจีน เป็นต้น

เกษตรกรชาวสวนผลไม้แต่ละครอบครัว ต่างเรียนรู้ด้วยประสบการณ์และชีวิตจริงที่ตนเองประสบ เป็นความรู้ที่หมุนเวียนอยู่ในวิถีชีวิต เป็นประสบการณ์ที่สั่งสมมาจากการดีตากคนรุ่นพ่อแม่ “กูดูจากพ่อแม่บ้าง บ้านข้างเดียงขวาทำกินกันนะ” ตั้งแต่สมัยก่อนที่มีการปลูกข้าว และทำสวนผลไม้ควบคู่กันไป โดยความรู้ที่ได้เกิดจากการถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน จากความสัมพันธ์แనวราบที่ไม่ได้มีแบบแผนเป็นทางการ ไม่มีการคิดราคาเป็นเงินทอง เรียนรู้จากคนที่ประสบผลสำเร็จ สามารถนำผลผลิตจากสวนผลไม้ไปขายได้ราคา มีรายได้ดีกว่าการปลูกข้าวอย่างเดียว ความรู้ของเกษตรกรในสมัยต่อมาจึงเป็นความรู้เกี่ยวกับสวนผลไม้ เพื่อการอยู่รอดในอาชีพการทำสวนผลไม้และสอนให้ชาวสวนต้องอดทน มีความมานะพยายาม เช่น การเลือกพื้นที่ปลูกผลไม้ที่เหมาะสมกับพื้นที่ของไม้ผล การคัดเลือกพันธุ์ การขยายพันธุ์ จากตัวอย่าง การปรับเปลี่ยนพันธุ์ผลไม้ทุเรียนเดิม เมื่อผลผลิตที่ได้ไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายที่ได้ลงทุนไปตลอดฤดูกาลผลิต โดยการตัดโค่นทุเรียนเดิม แล้วปลูกไม้ผลพันธุ์ใหม่ที่คาดว่าจะมีราคาเข้าไปแทนที่ โดยทั่วไปแล้วเกษตรกรส่วนใหญ่จะไม่ปลูกไม้ผลชนิดใดชนิดหนึ่งเพียงชนิดเดียวในสวนของตน แต่จะมีลักษณะผสมผสานกันหลากหลาย ทำให้มีผลผลิตขายได้ตลอดทั้งปี(รายละเอียดดูจากการทำสวนสม) นอกจากนั้น เกษตรกรยังมีการศึกษาดูงานจากสวนผลไม้ตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อนำมาปรับใช้กับสวนผลไม้ของตนเอง การเพาะพันธุ์กล้าไม้ขึ้นเอง การสังเกตการเจริญเติบโตของไม้ผลตลอดฤดูกาลและเลือกวิธีการดูแล บำรุงรักษาผลไม้ให้มีคุณภาพ เช่น การดูแลภายนอกของต้นไม้ผลที่ยังเล็กให้อยู่ใต้ร่มเงาของไม้ใหญ่ การห่อผลกระหงเพื่อป้องกันแมลงและให้สีผลน่ารับประทาน โดยต้องห่ออย่างเบาบางไม่อมให้กระทบกระเทือนไปที่ข้าว มีช่วงน้ำอึก 1-2 วัน ผลกระทบท่อนจะร่วงหลุดจากข้าวเลย การเก็บเกี่ยวและการเตรียมผลผลิตเพื่อขาย จึงต้องใช้ความชำนาญและประณีต เช่น การเก็บผล

มังคุด ผลกระท้อน ต้องระมัดระวังไม่ให้ผลตกระบทบพื้น เกษตรกรต้องมีเครื่องมือที่เหมาะสมกับการเก็บผลไม้แต่ละชนิดด้วย โดยการเก็บงabeต้องเก็บในช่วงเช้า เพื่อไม่ให้สีของเปลือกงabeเปลี่ยนเป็นสีคล้ำ กล้ายเป็นสินค้าไม่มีราคาไป หรือแม้แต่การขายหากเกษตรกรต้องการจะขายให้นักท่องเที่ยวแบบขายปลีก จะต้องมีการจัดผลไม้ให้เป็นพวง เป็นช่อ ก่อน หรือต้องการจะขายส่งอย่างมังคุด กระท้อน ก็ต้องมีการคัดขนาดของผลตามที่ตลาดต้องการ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ของเกษตรกรที่ได้มาจากชีวิตประจำวัน โดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือทางด้านความรู้หรือวิชาการจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพราะอาจไม่มีความรู้ หรือไม่เข้าใจปัญหา และความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร เช่น ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ หรือไม่มีตลาดรับซื้อผลผลิตที่ออกมากพร้อมกันจำนวนมาก มาคาดคะเนดูๆ กด

บางครั้งการปฏิบัติต่อ กับเจ้าหน้าที่ของทางราชการกลับเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก และไม่ตรงกับความต้องการของเข้า เช่น เกษตรกรบางรายสามารถพัฒนาพันธุ์ขันนุนจากพันธุ์เดิมมาเป็นขันนุนพันธุ์เหลืองระยอง มีคนบอกว่าให้ไปจดทะเบียน “เคยจะไปขอเข้าจดทะเบียนขันนุนพันธุ์นี้” ไปที่เกษตรจังหวัด มองดูแล้วมันยุ่งยาก... คิดว่าไม่จดละ เพราะขันนุนนี้มาที่หลังก็ไม่มีราคาอะไรมาก ก็ยอมชื่อของเรา เข้าไม่ได้เกี่ยงว่า ต้องจดทะเบียนถึงจะเป็นของดีเข้าไม่ได้สนใจ”

ความรู้เรื่องการเลือกพื้นที่ในการปลูกไม้ผลให้เหมาะสมกับประเภทและพันธุ์ โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติของผลไม้แต่ละชนิดที่สามารถเก็บกู้ลกันได้ เช่น ต้นลองกอง เป็นผลไม้ที่ต้องอาศัยร่มเงาของต้นไม้ชนิดอื่น ๆ เนื่องจากโดยธรรมชาติแล้วเคยเป็นไม้ป่ามาก่อน ส่วนต้นกระท้อน มังคุด และงabe ไม่จำเป็นต้องเลือกพื้นที่มากนัก เพียงแต่ต้องระวังไม่ให้มีน้ำขัง ดังนั้นพื้นที่ที่มีลักษณะที่ดอน จึงเหมาะสมกับกระท้อน สำหรับสละนั้น ไม่ควรอยู่ในที่โล่งแจ้ง เพราะจะทำให้ต้นแตกแขนงมาก และมีหนามมาก ซึ่งจะยุ่งยากในการทำงาน และการให้ผลผลิตของสละด้วย ต้นทุเรียนเมื่อสูงใหญ่ จึงเป็นไม้ที่เก็บกู้ลพืชชนิดอื่น ๆ และมีระบบ根ที่ไม่ทำให้динแน่นสามารถปลูกพืชอื่นแซมได้ ชาวสวนจึงนำลงกองและสละมาปลูกให้ออยู่ในร่มเงาของทุเรียน หรือการปลูกมังคุดแซมกับต้นทุเรียน หากทุเรียนล้มตาย เพราะประสาทวายหรือเป็นโรค หรือไม่มีราคาก็ยังได้ผลผลิตจากมังคุด ทำให้เกษตรกรชาวสวนผลไม้ลดความเสี่ยงในเรื่องรายได้ลงไป

ดังนั้น การจัดสรรงบพื้นที่ทำสวนสม ชาวสวนต้องมีความรู้ด้วยว่าลักษณะของพืชชนิดใดที่สามารถปลูกอยู่ร่วมกันได้หรือไม่ “...เนื่องด้วยถ้าเราจะปลูกสละนั้น เราจะไปปลูกให้คงจะงabeก็ไม่ได้ มันไม่ชอบ คือมันไม่ชอบ รากงabeมันจะแฉะ แล้วก็ร่มของใบเนี่ยมันมีมากเกินไป มันแฉะแล้วทำให้เรียว ต้นเรียว ต้นไม้อ่อน แต่ถ้าไปปลูกกับทุเรียน สมมติว่าทุเรียนอยู่ตรงนั้นหนึ่งหนึ่ง เราก็ไปปลูกนั้นดีมันชอบ คือมันชอบทุเรียน ทุเรียนใบมันไม่หนาเกินไป ใบมันไม่หนา แล้วก็

หากของมันเนี่ยมันแข็ง มันไม่แปร่งเกินไป ถ้าคนสวนเก่า ๆ อยากรจะเปลี่ยนแปลง ปลูกสิ่งใดมากค่อนข้างดีมากเลยหละ มันชอบทุเรียน..."

นอกจากนั้นยังมีผลกับการดูแล บำรุงรักษา และการให้ผลด้วย เช่น สารเป็นไม้ผลที่มีหานาม หากอยู่ใกล้กับต้นไม้อื่น จะทำให้การทำงานยากลำบาก รวมถึงการเก็บผลผลิตด้วย

"...จริง ๆ แล้ว เราจะต้องมีมาตรฐานของการปลูกครับ เพราะว่ามันต้องมีความคงทน กันอย่างเนี้ย ไม่เสียหาย กันจะให้ผลไม่เหมือนกับที่เราปลูกแน่น ๆ ครับ ถ้าเราปลูกแน่นพอ มันต้องแล้ว ชั้นกัน มันก็จะให้ผลที่น้อยลง ถ้าปลูกห่างหน่อยพอ ต้องมีความรู้มีความเข้าใจ ชั้นกัน มันจะให้ผลเต็มตัน..."

เกษตรกรชาวสวนผลไม้มีวิธีการศึกษาหาความรู้เพื่อนำมาใช้ในการประกอบอาชีพ ของตนเองได้ นอกจากเรียนรู้ด้วยตนเองแล้ว เด็กจากคนรุ่นพ่อแม่แล้วยังมีการศึกษาดูงานตามสถานที่ต่าง ๆ หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว โดยรวมตัวกันเป็นกลุ่มไปทัศนศึกษาทางการเกษตรตามจังหวัดต่าง ๆ ทั้งในพื้นที่ที่มีการปลูกไม้ผลแตกต่างกันของตน เช่น ที่จังหวัดลำพูน เชียงใหม่ ราชบุรี เพชรบูรณ์ นครนายก และพื้นที่ที่ปลูกไม้ผลอย่างเดียวกัน เช่นที่จังหวัดจันทบุรี ตราด ทั้งนี้ เพื่อ หาความรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องพันธุ์ไม้ผล การใช้ปุ๋ย การรวมกลุ่ม หรือในเชิงวิชาการที่ งานเกษตรเพื่อของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เพื่อศึกษาและหาพันธุ์ไม้ผลใหม่ ๆ แปลง ๆ ซึ่งสิ่ง ที่สำคัญและน่าสนใจของการสำรวจหาความรู้ของเกษตรกร คือสิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้เป็นการดำเนิน การของเกษตรกรเองจนกลายเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ กลายเป็นมืออาชีพ ซึ่งไม่ใช่เรื่องที่ ทางราชการเข้ามายัดการให้ นับว่าเป็นการปรับตัวของเกษตรกรต่อการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่าง ๆ เพื่อความอยู่รอดของตนเอง

สิ่งที่น่าสนใจคือ การให้ความรู้ตามการศึกษาในระบบโรงเรียน กับการนำไปใช้ปฏิบัติ ได้จริง บางครั้งมีปัญหา เพราะคนที่เรียนหนังสือตามระบบโรงเรียนสมัยใหม่ ไม่ค่อยได้กลับไปทำ สวน หรือเมื่อคิดจะทำสวนแต่ทำสวนไม่เป็น ถึงแม้ว่าจะได้เรียนภาควิชาการที่เกี่ยวข้องมากตาม

"น้อง ๆ ไม่ค่อยได้ทำ เขาเรียนหนังสือตั้งแต่เล็ก ก็เรียนหนังสือไป เลยขาดไม่ค่อยได้ มาทำ" "...ก็ที่บ้านคนโตเรียนส่งเสริมเกษตรกลับมาสวนก็ไม่ค่อยทำ... ก็นึกกลับมาทำสวนพอดี แม่เขาแบ่งให้กลับไปทำสวนตัวเอง... ไม่ค่อยได้ใช้ (ความรู้ที่เรียนมา) ... ก็มันนานแล้ว ก็คงจะเก็บ ไปขายหมดแล้วมั้ง ให้ทำเข้าเพิ่มมาทำได้ 2 ปีนะ ทำทุเรียนด้วยหมดเลย เราถึงว่าภาคฤดูร้อน ภาคปฏิบัติไม่ได้เน้อ เรากำไรอย่างสวยงามเลยทุเรียน ต้นสวย ๆ ทั้งนั้นเลย หมอนทอง 200 ต้น เขามาทำอยู่ 2 ปี ทำซะว่าย เจอสารไอสารเร่งให้ออกดอกออก คงจะไปไม่รอดเลย... ผลคือตาย"

แม้แต่ความรู้ที่ได้รับจากเจ้าหน้าที่เกษตรของรัฐ ชาวบ้านมีความเห็นว่า "ไม่สามารถ นำมาใช้กับการทำสวนของตนได้ เนื่องจากเจ้าหน้าที่เกษตรเหล่านี้ ไม่ใช่คนในพื้นที่ จึงไม่มี

ความเข้าใจวิธีการทำสวนที่ถูกต้อง ดังนั้น ชาวบ้านจึงมักจะใช้ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติตัวอยู่ต้นเอง เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยตรงมากกว่า

“...ก็ศึกษาไปด้วยตัวเองครับ เพราะเรามองคนอื่นเขาปลูกครับ ว่าพอต้นไม้ต้นนี้มันโตขึ้นมา พอก็ไปดันกับต้นอื่นเนี่ย มนุษย์มีลูกเฉพาะบางส่วน ก็สังเกตกับต้นที่อยู่ต้นเดียวกับที่ก่อร้างฯ เขาจะมีผลเต็มต้นเลย เราก็เอาข้อมูลตรงนี้มาทำ หรือซึ่งแรกเราอาจจะปลูกให้ถูกนิดหน่อย พอก็ตัดต้นกลางทิ้งไปแควนึง แล้วมันก็จะขยายออกมากตามกลาง เพราะซึ่งแรกฯ มันยังไม่โต มันก็พอจะมีผล และพอเริ่มโตเริ่มดันกัน ก็ตัดมันทิ้งสักแควนึง แล้วต้นข้างๆ เนี่ย มนุษย์ขยายเข้ามากหักกัน ที่นี่ทำให้เราได้ผลมากกว่าที่สุด ทุกอย่างได้จากประสบการณ์ของตัวเองครับ...”

ภูมิปัญญาของชาวสวนที่ได้ส่งเสริมกันมาตั้งแต่รุ่นพ่อ แม่ ที่ตกทอดมาถึงรุ่นลูกหลานมีมากมาย ตัวอย่างเช่น การคัดเลือกพันธุ์ผลไม้ที่จะปลูกลงไว้ในพื้นที่สวนของตนให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ลักษณะของดิน น้ำ หรือแม้แต่การตลาดในเชิงการค้า ที่คำนึงถึงผลผลิตสูงสุดที่ต้องได้จากการลงทุน การปลูกพืชทดแทน หรือแซมกันผสมอ จึงเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นอย่างมาก ภูมิปัญญาการตัดโค่นต้นทุเรียนขนาดใหญ่ทิ้ง โดยไม่ทำให้ต้นมั่งคุ่ด งะ ลองกอง เสียหาย มีหลายวิธี เช่น

วิธีแรก โดยการตัดกิ่งหรือล่านกิ่ง ต้นทุเรียนออกให้มากที่สุดจนแน่ใจว่า เมื่อโค่นหรือตัดต้นทุเรียนล้มลงแล้ว จะไม่ทำการเสียหายให้แก่ไม้ข้างเคียง

วิธีที่สอง โดยการตัดเปลือกของต้นทุเรียนออก เพื่อจะหยุดการส่งอาหารไปหล่อเลี้ยงลำต้น กิ่งก้าน และใบของต้นทุเรียนโดยรอบ ทิ้งไว้ระยะหนึ่งต้นทุเรียนก็จะตาย จึงทำการตัดโค่นอีกทีหนึ่ง

นอกจากนั้น วิธีการตัดโค่นต้นทุเรียนในแต่ละครั้ง ยังมีวิธีการที่จะไม่ทำให้ต้นไม้อ่อนได้รับความเสียหาย โดยการเอาเชือกไปผูกอย่างไว้ที่ยอดของต้นไม้ ดึงให้ตึงไว้ในทิศทางที่ต้องการให้ต้นทุเรียนล้มลง แล้วใช้เลือดเลือดเป็นแนวเฉียงที่โค่นต้นทุเรียน ฝังตรงกันข้ามกับทิศทางที่ผูกเชือกอย่างไว้ หรือทิศทางที่ต้องการให้ต้นไม้โค่นล้มลง เช่น หากต้องการให้ต้นทุเรียนโค่นล้มลงทางซ้าย ก็ต้องเลือดเป็นแนวเฉียงทางขวา แล้วคงดึงเชือกให้ตึงด้วย เพื่อไม่ให้เลือยนั้นคับหรือฟีด ทำให้ต้องออกแรงมากเกินไปโดยไม่จำเป็น

การทำสวนผสม

การทำสวนปลูกผลไม้หลากหลายชนิดในสวนเดียวกัน รวมถึงการปลูกพืชผักแซมลงไว้ในพื้นที่สวนด้วย ทำให้เกษตรกรรมมีรายได้จากการขายพืชผักและผลไม้ตลอดทั้งปี ต่อเนื่องกันไป ประมาณวันละ 200 – 300 บาท นับว่าเป็นทางออกที่ดีที่ช่วยให้เกิดช่องทางรายได้ของ

เกษตรกร เพาะหากปลูกแต่ผลไม้อย่างเดียว จะมีรายได้จากการเพียงปีละครั้งเดียวเท่านั้น และเสี่ยงต่อการขาดทุน หากในปีนั้นมีผลผลิตอย่างเดียวก็จะสูญเสียมากจนล้นตลาด หรือราคาตกต่ำมาก คือมีหลักประกันในเรื่องรายได้ ความเสี่ยงและสร้างความมั่นคง เช่น การปลูกถั่วผสมกับการปลูกมะเขือในพื้นที่เดียวกัน

“กิวัณละ 100-200 เรือยไปได้ทุกวัน ถ้าเก็บทุกวัน มะเขือก็เก็บทุกวัน... มะเขืออยู่เป็นปี ปลูกแล้วอยู่เป็นปี ถ้าถัวนี้ได้แค่ 3 เดือน ... ปีนึงที่เราปลูกนี่... ปีนึง ถ้าเราปลูกมากก็ได้หลายบาทนะ ก็ได้ 2 หมื่น 3 หมื่น... ถ้าหากว่าถ้าเราปลูกถั่วย่างเดียวในเวลา 3 เดือน แต่เราปลูกมาก ก็ได้ประมาณ 3 หมื่นบาท จวัดเดียว ถ้าหากมีมะเขือปันมาด้วย ถ้าก็น้อยลงมะเขือก็มากขึ้น ก็เฉลี่ยแล้วก็ประมาณ 2 หมื่นกว่า ถ้าราคาก็ไม่ได้... ก็ราจะได้มีขาย 2 อย่าง เป็นน้ำราคาก็ได้ซวยกันไป หาภินไป”

นอกจากนี้การปลูกไม้ผลหลากหลายพันธุ์ ที่เป็นความต้องการของตลาด คือขายได้ราคาน้ำ แต่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่สวนของตน เช่น เจริญทองดี รสชาดดี เกือกุลชิงกันและกัน ตัวอย่างพันธุ์เรียนที่ตลาดต้องการคือ หมอนทอง ชะนี และก้านยาว พันธุ์เงาะที่ตลาดต้องการคือ เงาะพันธุ์โรงเรียน ลองกองพันธุ์ที่ต้องต้นหยาดมัสดีคือแกะเปลือกออกแล้วมีเนื้อในที่แห้ง ไม่ช้ำน้ำ สวนสดต้องพันธุ์เนินวงศ์ และพันธุ์ระกำ พันธุ์กระห่อนที่ตลาดต้องการและราคาก็คือพันธุ์บุญฝ่าย และพันธุ์อีหล้า รวมถึงพันธุ์ไม้ผลใหม่ ๆ ที่ไม่มีคนปลูกกันมากนัก เช่น มะปราง มะยงชิด ลิ้นจี่ กระห่อน ชมพู เพชรน้ำผึ้ง แก้วมังกร คนปลูกรุ่นแรก ๆ จะขายได้ราคาและกำไรมาก แต่พอหลายคนหันมาปลูกตามกัน ผลผลิตจะออกมากทำให้ราคาน้ำลดลงพอสมควร อย่างกระห่อนพันธุ์บุญฝ่าย ในระยะแรกที่มีการปลูก มีราคาน้ำสูงถึงกิโลกรัมละ 30 บาท หากผลกระห่อนมีขนาดใหญ่จะมีราคาน้ำสูงถึงกิโลกรัมละ 70 บาท

“...พี่ชายนั่นแหละเค้าริเริ่มในการปลูกกระห่อนหนะ อีม คือ เค้าดีก็ดำเนินการพัฒนา ในการที่เค้าปลูกกระห่อน เค้าขายมารวยก่อนเลย ว่าจะเก็บอะไร ที่ไหนก็ขาย ที่ขายสองคนหนึ่งคน แยกนั้นเค้าบอกว่า ลูกอะไรว่า ลูกกระห่อน แล้วเชื่อมั้ยพี่เค้าขายกิโลกรัมละ 30 กว่าบาทหนะ แก้วบ้านหนะ อย่างแพง ๆ เลย 70 จ้มไป แบบนี้จะขายได้มากแต่แรกเลย แล้วเค้าก็ขายได้ราคา แล้วช่วงนั้นที่มานุมจริง ๆ คนเนี่ยจะขายกันซื้อ แต่ก็ห้อม่าแต่แรกเลย ที่ไม่ได้ขายได้”

แต่ปัจจุบันมีคนปลูกกันมากขึ้นราคาก็ต่ำลงมาก อยู่ที่ประมาณกิโลกรัมละ 7-8 บาท ส่วนราคาน้ำที่สูงอยู่ประมาณ 12-13 บาท จนถึง 16 บาท ส่วนลองกองปัจจุบันราคายังสูงอยู่ประมาณกิโลกรัมละ 60-100 บาท ซึ่งชาวสวนส่วนใหญ่พอใจและยังเป็นรายได้หลักของชาวสวน คือการปรับเปลี่ยนพันธุ์ไม้ผลอยู่ตลอดเวลา นอกจากการคำนึงถึงเรื่องตลาดแล้ว ยังมีผลต่อการลงทุน เช่น การปลูกมะปราง มะมุด นอกจากจะไม่ต้องลงทุนซื้อถุงมาห่อเมื่อ昆กระห่อนแล้ว ยังไม่

ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานห่ออีกเป็นต้น รวมทั้งเมื่อผลผลิตออกมากใหม่ ๆ อย่างมะปราง เมื่อปีที่แล้วสามารถขายได้ถึงกิโลกรัมละ 100 บาท ถ้าลูกใหญ่มีชื่อเสียงอย่างที่นายนาย ก ขายได้ถึงกิโลกรัมละ 200 บาท คือเนื้อใส หวาน ขนาดเกือบเท่าไข่ไก่

การรวมกลุ่ม

เกษตรกรชาวสวนในชุมชนทั้ง 2 มีการรวมกลุ่มกันของเกษตรกรเพื่อที่จะพัฒนาคุณภาพของผลผลิต เช่น กลุ่มเกษตรกรปรับปรุงคุณภาพพุ่มริยิน มังคุด นอกจากนั้นยังมีการรวมตัวกันของชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อน เช่น กรณีที่ไม่สามารถใช้เส้นทางสัญจรไปมาได้เนื่องจากฝนตกน้ำท่วมถนนเสียหาย เป็นเหตุให้การขนส่งหรือลำเลียงผลผลิตออกสู่ตลาดเป็นไปด้วยความยากลำบาก ชาวบ้านจะรวมตัวกันสำรวจซื้อผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจำนวนมากเป็นบัญชีทางว่าไปยื่นให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาให้ความช่วยเหลือ ตลอดจนยังมีการซุ่มนุ่มเรียกว่า องกดันให้ทางราชการรีบเข้ามาแก้ไขปัญหาอีกด้วย

นอกจากนั้น การเฝ้าระวังเหตุในเรื่องความปลอดภัยของชุมชน สมาชิกในชุมชนจะรวมกลุ่มร่วมมือกันในการเฝ้าระวัง ตรวจสอบที่ในยามค่ำคืน คอยตรวจดูคนแปลกหน้าที่เข้ามาในหมู่บ้าน "... เดຍນີ້ອຸ່ຍຸຄວັງໜຶ່ງ ທີ່ວ່າມີຄົນແປລກໜ້າເຂົ້າມາແລ້ວຂອງຈະຫຍາແບບທຸກບ້ານ ທີ່ນີ້ ชาວັນໝູ່ເຮັກຄຸຍກັນເອງວ່າ ຄໍາມີໂຄຣແປລກໜ້ານຳມາ ເຮົາຕ້ອງສັງເກຕນະ ແລ້ວກັບສັງເກຕນະ ຄໍາມີຄົນແປລກໜ້ານຳ... ກົງ້ກັນໝາດເລີຍ ມີຮົກສືໃໝ່ ມີທະເບີຍນ່າງໃໝ່ ຈະກົງ້ກັນໝາດເລີຍ ຖຸກວັນນີ້ກັບສາຍມັນກີໄມ່ວິ"

ประเด็นที่สำคัญ คือ เมื่อประชาชนมีการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นองค์กรต่าง ๆ แล้วประชาชนยังสามารถที่จะเลือกสรรผู้นำหรือคณะกรรมการกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม แม้ว่าสังคมเศรษฐกิจและการเมืองการปกครองจะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไว้ก็ตาม เช่น การที่ทางราชการกำหนดให้จัดตั้งองค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) จัดตั้งประชาคมหมู่บ้านจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านแต่ด้วยความสามัคันทางสังคมและศักยภาพของคนในชุมชน ประชาชนก็สามารถที่จะเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสม เข้ามาทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ต่อประชาชนและชุมชนส่วนรวม ตัวอย่างที่เห็นได้จากการเลือกประธานประชาคมตำบลตามวัญที่ได้นายทหารเรือยศนาวาโท (น.ท.ประดิษฐ์ จำเนียรผล) ที่เกษยณ์จากราชการแล้ว อายุ 61 ปี เข้ามาทำหน้าที่ด้วยความเต็มใจอย่างแข็งขัน ทรงไปต่องมาและเสียสละ โดยเข้าไปตรวจสอบการดำเนินงานต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ตำบลของผู้บริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือการเลือกอดีตพนักงานธนาคารที่มีความรู้ด้านการเงินและบัญชีเข้ามาทำหน้าที่เลขานุการคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน

การขายตรงผู้บริโภค

จากการที่ราคาผลผลิตที่พ่อค้าคนกลางมารับซื้อหรือเกษตรกรนำไปขายที่ตลาดในตัวเมืองมีราคาต่ำมากตลอด เกษตรกรแต่ละรายต่างหาทางออกด้วยวิธีการของตนเอง เพื่อให้สามารถขายผลผลิตได้ราคากลุ่มกว่าในพื้นที่ โดยการนำผลผลิตไปขายโดยตรงแก่ผู้บริโภคตามจังหวัดต่าง ๆ เช่นที่จังหวัดนครสวรรค์ นครราชสีมา นอกจากนั้นเกษตรกรบางรายก็มีการรวมกลุ่มกัน แต่ยังเป็นเพียงกลุ่มเล็ก ๆ ในหมู่เครือญาติ ที่ปลูกกระท้อนเหมือนกัน เพื่อนำผลผลิตไปขายโดยตรง ให้พ่อค้าคนกลางที่ตลาดใหญ่ ตลาดส้มม่วง เมือง ซึ่งให้ราคากลุ่มกว่าพ่อค้าในพื้นที่ และเชื่อถือไว้ใจได้ในเรื่องการเงิน

การระดมความคิดเห็นที่ได้จากการประชุมร่วมกันของเกษตรกร โดยเกษตรกรมองว่า การแก้ไขปัญหาของชาวสวนในภาพรวม คือการซ่อมแซมระบบรายผลผลิตไปยังจังหวัดต่าง ๆ ที่ไม่มีผลไม่ให้มาก และรวดเร็ว นอกจากนั้นในการประชุมประชานในหมู่บ้าน ต้องแนะนำให้ชาวบ้านเริ่ม คิดเป็น ปลูกเป็น และขายเป็น ต้องคิดให้ได้ทุกขั้นตอนน่าว่าควรจะทำอย่างไร อย่างการขายผลผลิตต้องซ่อมแซมของออกไปข้างนอก เพราะหลายจังหวัดน่าที่จะจัดส่งผลผลิตไปขายได้ หรือตามสาขาของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร(รกส.) ที่มีสาขาอยู่ทุกอำเภอทั่วประเทศ หรือจังหวัดที่มีเส้นทางการค้าขนส่งไปสะดวก เช่น สมุทรสาคร สมุทรสงคราม อุบลราชธานี ลิ้งหนู ชัยนาท โดยใช้รถบรรทุกขนาดใหญ่บรรทุกผลผลิตไปจำนวนมาก ๆ ขายได้เงินเท่าไร เหลือเท่าไร มีค่าใช้จ่ายเท่าไร แล้วจึงมาคิดคำนวนแบ่งปันกัน หรือแม้แต่การส่งผลผลิตไปขายยังต่างประเทศ โดยการจัดตั้งกลุ่ม ติดต่อตลาดแล้วคัดเลือกคุณภาพตามความต้องการของตลาด

นอกจากนั้น เกษตรกรยังมีความคิดที่จะแปรรูปผลผลิต เช่น การนำมังคุดมาทำเป็นไวน์มังคุด ให้มีคุณภาพเทียบได้กับไวน์จากต่างประเทศ หรือการนำทุเรียนมาแปรรูปเป็นทุเรียนกรุน ทุเรียนทอด สองขายตรงไปยังตลาดต่าง ๆ ด้วย

เทคโนโลยีการเกษตร

ช่วงที่เกษตรกรเริ่มเปลี่ยนแปลงมาเป็นการทำสวนผลไม้เพื่อค้าขาย เกษตรกรได้เรียนรู้เพื่อที่จะผลิตให้ได้ปริมาณที่มาก จึงมีการใช้วิธีการต่าง ๆ มากมาย รวมถึงการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ยากำจัดวัวชพีช และซอร์โมนเร่งดอก เร่งผล จากการโฆษณาตามสื่อต่าง ๆ จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของเกษตรกร ซึ่งส่งผลให้ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรสูงขึ้นมาก และหากนำไปผลผลิตราคาตกต่ำ เกษตรกรจะประสบกับปัญหาการขาดทุน นอกจากนั้นผลเสียที่เกิดจากการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ได้ส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของดิน และแหล่งน้ำใต้ดิน ที่

เกษตรกรใช้ในการอุปโภคบริโภคด้วย ความมั่นคงจากภายนอกในเรื่องการผลิตสมัยใหม่ โดยผ่านผู้ที่ช่าวสวนเรียกว่า “ผู้มีวิชาการ” เช่น ความรู้ในเรื่องปุ๋ยสมัยใหม่ “ก์ฟังจากพวกที่ใช้มาแล้วว่าอันไหนดี อันไหนดีแล้วก็ไปทางร้านก์แนะนำอีกที ทางร้านก์มีวิชาการเหมือนกัน แล้วก็มีบางที่ก์มีเกษตร เข้ามาน้ำบ้าง... ทุกวันนี้ก์ยังถามเพราะว่าทุกวันนี้ด้วยากับบุญอะໄระเนี่ยะมันมีมาก บริษัทก์จะรู้อันไหนดี อันไหนหลอก อันไหนปลอมก์ถามกัน ถามคนที่เข้าใช้ก่อน... เขาไปร้านขายบุญ เขาก็แนะนำว่า นี่บริษัท นีมันมาใหม่นะ ถูกด้วย ลองเค้าไปใช้ดู ดีไม่ดีบางตัวอย่างเขาก็มีบริษัทมาแจกว่าให้ลอง เอาตัวอย่างไปใช้ดูว่าดีไม่ดี ดีกลับมาซื้อหลายประเภท โปรโมทสินค้ากันไปเอง” ซึ่งต่างกับสมัย ก่อนที่ไม่ต้องดูแลเอาใจใส่มากเหมือนในปัจจุบัน “ก์ตอนนั้น มัคคุตราคำนันดี และก์มันอย่างไร มันรักษาง่ายไม่ต้องซื้อยา เก็บง่าย ... สมัยนี้มันทำยากกว่าก่อนเพราะว่าโโคมันเยอะ สมัยก่อน มันทำไม่ต้องไปคุ้ดเลสนใจมากขนาดนี้นะ สมัยนี้ต้องสนใจหุกอย่างเลยนะ ตั้งแต่เริ่มออกดอกจน กระทั้งสุกนะและมันถึงมีสิ่งรบกวนตลอด” “ทำสวนสมัยนี้ต้องลงทุนสูง จะทำเหมือนเมื่อก่อนไม่ได้ มันจะไม่ได้ผล แมลงสมัยนี้มีมาก ถ้าไม่พ่นยา จะไม่ได้กินเลย มันจะเสียหาย ดินก็เป็นกรดทำให้หูเรียนเป็นโรครา ต้องใช้ยาช่วยอีกไม่เงินมันก็ตาย”

จึงมีการนำเทคโนโลยีทางการเกษตรเข้ามาช่วยในเรื่องต่าง ๆ ทั้งในการผลิตผลไม้
นอกฤดู เช่น เงาะ ลองกอง หรือการใช้จุลทรรศน์บางชนิดมาช่วยในการย่อยสลายในดิน การใช้ปุ๋ย
คอกประเทมนูนสัตว์และปุ๋ยหมักแทนปุ๋ยเคมี เพื่อช่วยลดต้นทุนการผลิตและช่วยให้สภาพของดิน
ยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่ได้ยืนยาว ซึ่งขณะนี้การใช้ปุ๋ยชีวภาพกำลังเป็นทางเลือกใหม่ที่ชาวสวน
หลายคนให้ความสนใจ มีการศึกษาหาความรู้จากการฟังนักวิชาการมาพูดและแนะนำการผลิต
จากนั้นจึงนำไปทดลองทำกันเอง วิธีการทำปุ๋ยชีวภาพของชาวบ้านเป็นการนำผลผลิตในชุมชน คือ
ผลลัพธ์ของ 60 กิโลกรัมผสมกับน้ำตาลโมลาด 20 กิโลกรัม ต่อ 1 ถึง 200 ลิตร แล้วเอาไว้สูบน้ำใส่ใน
เก็บเป็นถุง จำนวนถุงทั้งหมด 1 ปี จะได้หัวเชื้อปุ๋ยชีวภาพ 1 ลิตร ใช้น้ำ 500 ลิตรมาผสม แล้วนำ
มาฉีดทางใบของไม้ผล บางสวนอาจจะใส่ที่โคนต้น โดยปั๊มน้ำเข้าไปในห้องน้ำแล้วใช้สปริงเกอร์ฉีด
ทุกต้น นับเป็นทางเลือกที่กำลังแพร่หลายอยู่ในปัจจุบัน “ถ้าไม่ลดต้นทุนปีหนึ่ง ๆ ก็อาจจะไม่เหลือ
อะไร บางที่ขาดทุนด้วยซ้ำไป เราต้องอาศัยปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ หมักกันเองทำกันเอง แล้วก็ใช้กัน
เอง มีอะไรก็หมักเข้าไปใส่หัวเชื้อ หัวสูตรน้ำตาล (สำหรับปุ๋ยชีวภาพ) เครื่องไส้ตันไม้ ช่วยลดต้น
ทุนไปได้บ้าง แล้วทั้งปุ๋ยหมักและปุ๋ยชีวภาพ จะช่วยลดกรดในดิน กรดในดินนี้ตัวร้าย จะทำให้
ทุเรียนเป็นเชื้อรา ตายง่าย” แต่เวลาใช้ต้องดูขนาดของต้นไม้ด้วย หากฉีดใส่ต้นเล็ก ๆ โดยฉีดໄล
มากไปไม่ค้าจไม่ได้

นอกจานนี้ยังมีการทำยาฆ่าแมลงจากพืชประเภทตะไคร้หอม ใบยูคาลิปตัส ใบสะเดา โดยหมักในถังที่มีถุงทราย จากนั้นจะต้มด้วยพลังแสงอาทิตย์ประมาณ 2 วัน 2 คืน แล้วนำ

น้ำหัวเชือก 1 ลิตร มาผสานน้ำ 100 ลิตร จึงไม่ผลหรือการใช้หัวไช้เท้ากับน้ำมะพร้าวอ่อนมาผสานกัน จึงพ่นใบอ่อนจะช่วยกำจัดแมลงได้ผลมาก ซึ่งการนำเทคโนโลยีทางการเกษตรระดับชุมชนมาใช้ จะช่วยลดต้นทุนการผลิตได้มาก สำหรับสวนผลไม้ขนาดใหญ่ 20 ไร่ขึ้นไป คาดว่าปีหนึ่งจะช่วยลดต้นทุนได้ประมาณ 100,000 บาท ซึ่งเกษตรกรในชุมชนให้ความสนใจมาก เริ่มที่จะมีการทำตามกันแล้ว

สวนเทคโนโลยีทางการเกษตรที่อยู่ในช่วงระหว่างการคือ การทำให้ผลผลิตออกนอกฤดูกาล หรือให้ออกผลเกือบทั้งปี โดยใช้น้ำเป็นตัวบังคับ ซึ่งในชุมชนมีอดีตผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งประสบความสำเร็จในการบังคับให้ผลไม้ออกนอกฤดูได้ และได้ถูกนำไปเผยแพร่ร่วงในนิตยสารด้านการเกษตรมาแล้ว ซึ่งสามารถบังคับให้ต้นเงาะ มังคุด และลองกอง ออกดอกได้เป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นเกษตรกรยังมีความรู้ในการช่วยผสานเกษตรให้กับเงาะและสละได้ ทำให้มีปริมาณการติดผลในปริมาณที่เพียงพอ รวมถึงการตัดแต่งกิ่งเพื่อเตรียมสำหรับการออกดอกครั้งใหม่ด้วย

ปัจจุบันชาวสวนผลไม้เริ่มตระหนักรึ่งภาระต้นทุนที่สูงขึ้นจากการใช้ปุ๋ยเคมี และยาฆ่าแมลงเพื่อบำรุงรักษามาสู่ผลและยังมีสารเคมีตกค้างด้วย แต่ราคาผลผลิตที่ได้กลับมีราคาต่ำลงอย่างทุเรียน “ออกมากที่แรกเดยกิ่ง 20 แล้วมา 18 16 เรื่อยมา จนกระทั่งเหลือปีนี้ 7-8 บาท ปีนี้ไม่คุ้ม ไม่มีอะไรคุ้มเลยสักอย่าง ทุเรียนก็ถูก ชนะ 4 บาท หมอน 7-8 บาท อย่างนี้ ต้อง 10 บาท ขึ้นไป หมอนนี้ 14-15 บาท ถึงจะคุ้ม” รวมถึงพิษภัยจากสารเคมีต่อสุขภาพของเกษตรกรเอง และต่อผู้บริโภค จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงหรือลดการใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง หันมาใช้ปุ๋ยจากมูลวัว มูลควาย มูลค้างคาว มูลไก่ หรือปุ๋ยหมากจากขยะ หญ้าแห้งกันมากขึ้น ซึ่งชาวสวนได้ทดลองกันเองหลายราย เช่น การใส่ปุ๋ยเข้าไปกับต้นเงาะ ถุงละ 10 บาท ถูกกว่าปุ๋ยเคมี ชาวสวนบอกว่าจะให้ผลที่หวานและกรอบ หรือบางรายบอกว่า ต้นลองกองที่ใส่ปุ๋ยเข้าไปแล้วจะให้ผลดีกว่าปุ๋ยเข้มู “ลองกองจะชอบเข้าไปอย่างเดียว เคยใช้ขี้หมูเมื่อกันมันไม่ดี สังเกตดูใบมันไม่สวย ลองกองไม่ชอบอย่างนี้แล้ว จะทำให้ใบเสีย ทดลองเอาเขี้ยวใส่ปีหนึ่ง ใบเสียหมดเลย แล้วก็เปลี่ยนมาใช้เข้าไป ตามเดิม ใบเปลี่ยนทันทีเลยเหมือนกัน พอดีกิน (ปุ๋ยเข้าไป) ใบเขาก็เปลี่ยนเลย” หรือ “ปุ๋ยเคมีจะงามเร็ว หมดเร็ว ถ้าใส่ปุ๋ยเข้าไปจะงามช้า ให้ผลช้า แต่เข้าไปนี่เป็นเดือนก็ยังงาม”

ความเข้มแข็งของชุมชน

ด้วยศักยภาพความสามารถของชุมชนที่มีการปรับตัวเข้าได้กับการเปลี่ยนแปลง และการที่ชุมชนมีกลุ่มคนที่เป็นผู้นำชุมชนที่ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ประชารัฐหมู่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ที่มีความเสียสละ

ในการทำงานเพื่อชุมชนหมู่บ้าน ตำบลส่วนรวมอย่างเข้มแข็ง ปัญหาความต้องการของชุมชนจึงได้รับการตอบสนองด้วยดี เช่น การที่ชาวบ้านร่วมกันเดินเรื่องลงลายมือชื่อทำเป็นบัญชีทางว่า เสนอหนังสือขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากทางราชการหรือการรวมตัวกันเดินขบวนเรียกว่า ในการก่อสร้างถนนลาดยาง หรือผ่านทางสมาชิกสภาพัฒนาราษฎร การขึ้นป้ายข้อความติดตาม ถนนเพื่อต่อต้านการใช้เงินที่ออกเสียงการเลือกตั้งสมาชิกสภาพัฒนาราษฎร แต่ยินดีให้การสนับสนุน โดยแลกเปลี่ยนกับโครงการเพื่อประโยชน์ของประชาชนหรือชุมชนโดยส่วนรวม เป็นลักษณะของ ผลประโยชน์ต่างตอบแทน คือผู้สมัครสมาชิกสภาพัฒนาราษฎรต้องการคะแนนเสียง แต่ชาวบ้าน ต้องการโครงการเพื่อสร้างความเจริญให้กับชุมชน

ดังนั้น ด้วยกระบวนการปรับตัวของชุมชนที่มีทุนแห่งภูมิปัญญาต่อการเรียนรู้เพื่อการ ประกอบอาชีพของชาวสวน ทุนทางสังคมที่มีระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นพื้นฐานที่ดี และการสะสมทุนทางการเงิน ทำให้ชุมชนสามารถดำเนินอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาตนเองของคนในชุมชน เป็นหลัก ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นต่อเนื่องสะสมอย่างค่อยเป็นค่อยไป ที่สะท้อนถึงความเข้มแข็งอย่างมีพื้นฐานที่มั่นคง แต่มีการปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของบริบทรอบข้าง

ปัจจัยที่ทำให้สวนผลไม้สมัครองอยู่

1. ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม

ด้วยสภาพความเป็นชุมชนที่เก่าแก่ ผู้คนที่อยู่อาศัยในชุมชนจึงมีความเป็นเครือญาติ กันเป็นส่วนใหญ่ ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนจึงมีความเป็นญาติพี่น้องที่ช่วยเหลือ กันอยู่กัน มีความสามัคคีป่องดองกันทั้งในการใช้ชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ การ ทำการกิจกรรมเพื่อบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในวันสำคัญ ๆ ของทางราชการ ยังคงปรากฏให้เห็น จนถึงปัจจุบัน โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการรวมคน แม้ภาพของการเอาเรงกันโดยไม่คิดค่าจ้าง ในการสร้างบ้านเรือน การชุดป่อน้ำ การทำสวน จะไม่ปรากฏให้เห็นแล้วในปัจจุบัน แต่ภาพที่ เห็นคือการรวมตัวกันเป็นกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่เข้มแข็งยังคงมีอยู่เสมอ แม้จะเปลี่ยนแปลงไป บ้าง เช่น การพบปะพูดคุยหรือประชุมบริการชาหารือจะมีในช่วงหลังเลิกงาน หรือในตอนกลางคืน เพาะะทุกคนต้องดื่มน้ำทำมาหากินในตอนกลางวัน ซึ่งสวนใหญ่จะเป็นการแก้ไขปัญหาของชุมชน ในด้านการประกอบอาชีพ การรักษาความสงบเรียบร้อย

ดังนั้น อุดมการณ์ชาวสวน ที่เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนแห่งนี้ที่มีอยู่ และยังคงไม่ เปลี่ยนแปลง คือ “การช่วยเหลือแบ่งปัน อย่างเอื้ออาทรกันของคนในชุมชน และการทำมาหากิน ในอาชีพชาวสวน เพื่อกำร มีกิน มีใช้ในครัวเรือนเป็นหลัก” ซึ่งอุดมการณ์ชาวสวนในลักษณะนี้ได้

ถูกผลิตขึ้น จนกลายเป็นชีวิตของคนในชุมชนที่สืบท่อ กันมาโดยการพูดคุยปรึกษาหารือกัน การเรียนรู้ การทัศนศึกษาภายนอกชุมชน จากประสบการณ์การประกอบอาชีพที่ปรากฏขึ้นจริงของตน

2. ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ได้แก่

ดิน ซึ่งมีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย ตามบริเวณที่ราบเชิงเขา เป็นลี่นสภาพจากพื้นที่ป่าที่มีการทำหักล้างถางพงมาเป็นพื้นที่ร่วน เพื่อการทำนา ทำไร่ และการทำสวนผลไม้ มีความอุดมสมบูรณ์มาก เพราะเป็นพื้นที่ป่าเปิดใหม่ ที่มีแร่ธาตุ อินทรีย์ตระหง่านที่เป็นอาหารของต้นไม้ผล

น้ำ สมัยก่อนชาวบ้านใช้น้ำจากธรรมชาติ เช่น น้ำฝน น้ำคลอง น้ำใต้ดิน บ่อชุดในการทำข้าวไว้ ไว้มันเทศ พริกไทย และการทำสวนผลไม้ ซึ่งมีปริมาณที่พอเพียง เนื่องจากสภาวะดินฟ้าอากาศดี ฝนตกต้องตามฤดูกาล แต่ต่อมาเมื่อมีการทำไร่ทำสวนผลไม้กันมากขึ้น ปริมาณน้ำจะไม่เพียงพอ ประกอบกับสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป ก็มีการขุดคลองชลประทานเข้ามายังพื้นที่ของชุมชน จนถึงปัจจุบันมีการผังท่อส่งน้ำเข้าไปถึงสวนผลไม้ของเกษตรกรแต่ละราย โดยการสูบน้ำจากคลองชลประทานที่มีน้ำตลอดทั้งปี ทำให้ชาวสวนมีน้ำในปริมาณที่พอเพียงกับการทำสวนผลไม้ แม้บางชุมชนการผังท่อส่งน้ำจะยังเข้าไปไม่ถึง แต่ชาวสวนก็มีการขุดบ่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ให้พอเพียงตลอดทั้งปี

อากาศ ด้วยสภาวะอากาศร้อนชื้นและอุณหภูมิของบริเวณนี้ คล้ายคลึงกับสภาพภูมิอากาศของภาคใต้ ซึ่งเป็นแหล่งปลูกไม้ผลแหล่งใหญ่ของประเทศไทย การทำสวนผลไม้ของชุมชนนี้ จึงมีพันธุ์ไม้ผลประเภทเดียวกัน เช่น ทุเรียน เงาะ มังคุด ลองกอง และได้ผลผลิตที่ดีมีคุณภาพ และในปริมาณที่มากไม่แพ้ในพื้นที่อื่น

3. ความรู้เรื่องการทำสวนผลไม้ จากที่กล่าวแล้วข้างต้นในส่วนของกระบวนการเรียนรู้เรื่องการทำสวนผลไม้ ที่ชาวสวนได้รับการเรียนรู้และสะสมจากบรรพบุรุษคือ พ่อ แม่ จะพาเข้าสวนตั้งแต่ยังเด็กจนเป็นชีวิตประจำวันแล้วให้ช่วยงานสวน ลูก ๆ ก็จะเริ่มเรียนรู้และฝึกหัดการทำสวนไปด้วยในขณะเดียวกัน เมื่อโตขึ้นมีครอบครัว พ่อ แม่ ก็จะแบ่งพื้นที่ให้ไปประกอบอาชีพกันเอง หรือทำงานแต่ได้รับค่าแรง ค่าตอบแทนจากการขายผลไม้ได้

นอกจากนี้ความรู้ที่ได้รับจากพ่อ แม่แล้ว เมื่อตนเองมีครอบครัวมีการทำสวนเป็นของตัวเองก็จะพัฒนาความรู้ขึ้นไปเรื่อย ๆ มีการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง อีกทั้งการเรียนรู้จาก การสังเกต การพูดคุยแลกเปลี่ยน การดู การฟัง การสอบถามจากเพื่อนบ้าน หรือผู้อื่น หรือคำ

แนะนำจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมถึงสื่อสารมวลชน ร้านค้า ที่ให้ข้อมูลข่าวสารในเรื่องการทำสวนผลไม้

ความรู้ในการทำสวนจึงเริ่มตั้งแต่การเลือกพื้นที่ปลูกไม้ผลให้เหมาะสมกับพื้นที่ไม้ผล โดยการคัดเลือกชนิดและพันธุ์ การดูแลบำรุงรักษาต้นไม้ให้สมบูรณ์ การออกดอกออก การผสมเกสร และการดูแลรักษาผลผลิตให้มีคุณภาพควบคู่กับการมีปริมาณของผลที่มากด้วย คือเกษตรกรพยายามหาวิถีทางที่ลงทุนน้อยแต่ให้ได้ผลผลิตและราคาที่มากพอเพื่อความอยู่รอดให้ได้

4. การตลาด คือการขายผลไม้เพื่อให้ได้เงินมาใช้จ่ายในครอบครัวหรือซื้อสิ่งของอื่น ๆ ที่จำเป็น รวมถึงการลงทุนในเรื่องการทำสวนไม้ผล เพื่อผลผลิตในฤดูกาลหน้า ซึ่งวิธีการขายผลไม้ของชาวสวนในชุมชนแห่งนี้มีหลายรูปแบบ คือ

การขายส่ง ชาวสวนจะนำผลไม้ของตนที่คัดขนาดเรียบร้อยแล้วใส่เสียง ไปขายที่ตลาดขายส่งผลไม้ที่ตลาดสดтар์ ในเขตเทศบาลนครระยอง โดยส่วนใหญ่ทุกเล็กไปใหญ่ที่จอดขายเดียวกันที่คิ้วังละ 20 บาท ซึ่งเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะต้องแบ่งสถานที่ขายกันเนื่องจากมีพื้นที่แคบและจำกัด ที่มีชาวสวนขายประจำอยู่ก่อนแล้วด้วย

สำหรับในปี 2545 การขายส่งผลไม้พากເງາະ ຖຸເວີນ ມັກຄຸດ เป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะปริมาณพ่อค้าคนกลางที่รับซื้อผลไม้มีน้อย ซึ่งชาวสวนบอกว่า “ตนเองมีเงินที่จะต้องขาย 2 คันรถบรรทุกเล็ก เที่ยวนอกไปขายตั้งแต่ 5 ໂມງເຢັນຈົນເຖິງຄືນແລ້ວ สามารถขายເງາະໄດ້ເພີຍເຊິ່ງເດືອນ” พ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อผลไม้ที่ตลาดสดาร์มี 2 ກລຸມໃໝ່ ທີ່ ຄືນ ພວກທີ່ມາຈາກຈັງหวັດໄກລ໌ເດືອນ ພວກນີ້ຈະຫຼືຍາກເຊິ່ງເພື່ອນຳໄປຂາຍຕ່ອ ອີກພວກນີ້ຈະເປັນພ່ອค້າຄົກລາງທີ່ມາຈາກຕ່າງຈັງหวັດໄກລ໌ ເຊັ່ນ ນគរາຊສືມາ ສູໃຫ້ຍ ໃລ່າ ພ່ອຄ້າກລຸ່ມນີ້ເວລາຫຼືຈະຫຼືອມດັ່ງຄັນຮາເລຍ

ชาวสวนบอกเล่าจากประสบการณ์ว่า ผลไม้ยิ่งราคากูก็ยิ่งขายยาก เพราะพ่อค้าคนกลางเห็นว่าราคាត่ำมากก็จะต่อราคาแพง เช่นในปี 2545 ແຈງราคากูกมาก กິໂລກຣັມລະ 2 ບາທ ພ່ອຄ້າຄົກລາງພາຍາມกดราคาให้เหลือ 1 ບາທ ซึ่งชาวสวนจะไม่ยอมขายให้ และพยายามหาวิธีการอื่น ๆ ใน การขายผลไม้ของตนเอง

การขายปลีก สถานที่ที่ชาวสวนจะนำผลไม้ไปขายปลีกคือ ที่ตลาดตะพง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ซึ่งตั้งอยู่ริมถนนสุขุมวิท มีทั้งการขายส่ง และขายปลีก โดยการขายปลีกมักจะขายให้กับนักท่องเที่ยวที่มาแพร่เชื้อในปริมาณที่ไม่นักนัก แต่จะขายได้ราคาดีกว่าขายส่งที่ตลาดสดมาก เพราะผลไม้ที่ชาวสวนนำมาขายจะถูกจัดรูปแบบให้สวยงาม เช่น การจัดกระถอน และ Farage ให้เป็นพวง เป็นช่อ ดูน่ารับประทาน หรือการคัดเลือกทุกເງິນ ผลที่มีลักษณะดี การบรรจุมั่งคุด

เกรดดี และลงกองที่มีผลสวยงามลงกล่อง แต่อย่างไรก็ตาม การขายปลีกชาวสวนต้องเสียเวลา นานกว่าจะขายได้หมด ดังนั้น หากสวนไหนมีแรงงานคนไม่เพียงพอ จึงมักไม่นิยมไปขายปลีก

การขายแบบเหมาสวน ปัจจุบันการขายในลักษณะนี้มีน้อยไม่ค่อยปรากฏให้เห็น แล้ว เนื่องจาก การขายแบบเหมาสวนนิยมทำกันเมื่อผลไม้ชนิดนั้นมีราคา แต่ปัจจุบันผลไม้พาก ทุเรียน เปาะ มังคุด ราคาก็ต่ำมาก และปริมาณผลไม้ออกสู่ตลาดมีมาก พ่อค้าคนกลางสามารถเลือกซื้อได้หลายแหล่ง “ปัจจุบัน ทุเรียนกับเปาะไม่มีแม่ค้ารับซื้อแบบเหมาสวน เมน้ำอนแต่ก่อน หรอก เพราะผลไม้ราคาถูก แม่ค้าเข้าจะเหมาสวนสำหรับผลไม้ที่มีราคาแพง เพราะเมื่อเขานำไปขาย เขาก็จะได้กำไรมากด้วย”

การขายแบบเหมาสวนในปัจจุบันจะมีเฉพาะกรุงเทพฯ ลงกอง สด และมะยงชิด การขายในลักษณะนี้ ทั้งเจ้าของสวนและแม่ค้าก็จะเป็นขาประจำกัน ทำให้การซื้อขายเป็นความสัมพันธ์ที่ต้องไว้วางใจซึ่งกันและกันคือ แม่ค้าจะเอาผลไม้ไปก่อน และเมื่อกลับมาเอาเที่ยวที่สอง ก็จะจ่ายเงินสำหรับงวดแรก จนถึงการเก็บผลไม้จัดสุดท้ายก็จะจ่ายเงินที่ค้างทั้งหมด ตามราคาที่ทั้งแม่ค้าและเจ้าของสวนตกลงกัน

การขายตรงในต่างจังหวัด เนื่องจาก ราคาผลไม้ที่ขายในพื้นที่ทั้งขายส่งหรือขายปลีกได้ราคาต่ำมาก เพราะพ่อค้าคนกลางที่รับซื้อผลไม้ ก็จะนำไปขายส่งต่ออีกด้วยหนึ่งจังหวัดต่าง ๆ ชาวสวนบางส่วนจึงเห็นว่า หากตัดตอนพ่อค้าคนกลางได้ โดยพยายามนำผลไม้ของตน ไปขายตรงยังจังหวัดต่าง ๆ ที่ขายส่งไปได้สะดวก และมีแหล่งขายส่งในจังหวัดนั้น เช่น กรุงเทพฯ นครราชสีมา นครสวรรค์ สุโขทัย ฯลฯ ซึ่งมีทั้งการนำไปขายด้วยตนเอง หรือรวมกลุ่มกันไปขายส่ง แต่วิธีการนี้ต้องใช้เวลาในการเดินทางและการขายผลไม้ให้หมด ทำให้งานในสวนที่ต้องเก็บผลไม้ ดูแลสวน หรือดูแลคนงานทำสวน ไม่มีคนทำ นอกจ้านั้นวิธีการรวมกลุ่มแล้วมีตัวแทนไปขายแทน ก็ห่วงเรื่องความไม่เชื่อต้องต่อกัน เมื่อต้องหักค่าขนส่ง ค่ารถ ค่าน้ำมัน ค่าตลาด เหลือเท่าไรจึงจะนำมาแบ่งผลกำไรกัน

การขายส่งให้กับคนในหมู่บ้าน ที่มีสวนผลไม้ของตนเองด้วย และมีพาหนะขนส่งผลไม้ด้วย คือ ชาวสวนจะนำผลไม้ของตนและชาวสวนในชุมชนไปขายส่งยังตลาดในที่อื่น ๆ เช่น ตลาดปากคลองตลาด ตลาดไก่ ตลาดสีลมเมือง คล้ายกับพ่อค้าคนกลาง วิธีการนี้ชาวสวนไม่ต้องเสียค่าขนส่งผลไม้ไปขายยังตลาดขายส่งในเมือง แต่จะขายได้ราคาเท่ากับราคาขายส่งในตลาดผลไม้ที่มีการขายในลักษณะนี้มีกระทือน ลงกอง และสด ซึ่งพ่อค้าในหมู่บ้านบางรายจะขอภัยเงินเพื่อเป็นทุนในการซื้อผลไม้ประเภททุเรียน และนำไปขายนอกหมู่บ้าน โดย อบต.จะเป็นคนพิจารณาให้กู้รายละ 200,000 บาท ในระยะเวลา 3 เดือน

การแลกเปลี่ยนผลไม้กับสินค้าชนิดอื่น ๆ ซึ่งเริ่มเกิดขึ้นเมื่อปี 2544 โดยชาวสวนรายหนึ่งที่มีบ้านเกิดทางจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แล้วมาเต่งงานกับคนในชุมชน เมื่อผลไม้ราคาในพื้นที่ถูกมาก จึงคิดจะเอาผลไม้ไปแลกซื้อทางภาคอีสานบ้านเดิมของตน ซึ่งก็ได้ผลเป็นที่น่าพอใจเบรียบเทียบแล้วได้ราคาดีกว่าการขายส่งที่นี่ ปัจจุบันมีชาวสวนหลายรายสนใจมาสอบถามพูดคุยมากขึ้น คาดว่าในปีต่อ ๆ ไป หากราคาผลไม้ยังตกต่ำอยู่ ชาวสวนคงจะใช้วิธีการขายแบบแลกเปลี่ยนกันมากขึ้น

ระยะเวลา กล่าวคือในจากการวิธีการขายผลไม้ของชาวสวนในลักษณะต่าง ๆ และสถานที่ขายผลไม้แล้ว ระยะเวลาในการขายก็มีความสำคัญ เพราะถ้าสวนของใครสามารถให้ผลผลิตก่อนคนอื่น ก็จะขายได้ราคายอด คือต้นฤดู ผลผลิตจะออกมาน้อย ราคาก็จะดีมาก รวมถึงช่วงปลายฤดูด้วยเช่นกัน ผลผลิตจะมีน้อยเช่นกัน ราคาก็จะดีขึ้นมาอีกรังหนึ่ง เพราะผลผลิตใกล้จะหมดแล้ว ดังนั้น ชาวสวนจึงพยายามจะทำให้ผลไม้ออกนอกราคาให้ได้ เพราะจะหมายถึงราคาผลไม้ที่ดีด้วย หรือการหาพันธุ์ไม้ผลที่สามารถให้ผลผลิตได้ก่อนคนอื่น ๆ ในปัจจุบันชาวสวนบางรายเริ่มเปลี่ยนทุเรียนจากพันธุ์ชั้นนำมาปลูกทุเรียนพันธุ์นักกระจิบ ซึ่งจะให้ผลก่อน ทำให้สามารถขายได้ในช่วงต้นฤดู และขายได้ราคายอดด้วย

ดังนั้น จากข้อมูลการขายผลผลิตที่ได้ของชาวสวน บอกได้ถึงการเรียนรู้ เพื่อที่จะอยู่รอดให้ได้ในโลกยุคที่ต้องแข่งขันกันตลอดเวลาในทุกเรื่อง จะเห็นได้จากการที่ชาวสวนยอมลงทุนในการทำสวน ก็เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี มีคุณภาพ และมีปริมาณมาก เพื่อการขายส่งพ่อค้าให้ได้ราคามาก แต่เมื่อถูกกดราคาจนต่ำมากไม่คุ้มกับการลงทุน ชาวสวนก็พยายามหาวิธีการขาย และตลาดแห่งใหม่ เช่น การขายปลีกแก่นักท่องเที่ยว การขายตรงตามจังหวัดต่าง ๆ หรือการขายส่งในตลาดแห่งใหม่ที่กรุงเทพฯ การแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน แต่หากปีหนึ่งที่ราคาน้ำไม่ได้มีราคา ชาวสวนก็จะเปลี่ยนวิธีการขายมาเป็นแบบเหมาสวน ในราคายอด ชาวสวนพึงพอใจลักษณะการขายผลไม้ที่ชาวสวนแต่ละคนเลือกจึงไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างดังที่กล่าวแล้วข้างต้น

5. แหล่งเงินทุน ความจำเป็นในการลงทุนของเกษตรกรชาวสวนในชุมชนนี้ ในสมัยก่อนและปัจจุบันมีความแตกต่างกัน กล่าวคือในอดีตการทำสวนหรือการทำเกษตรเป็นลักษณะของการผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ หากมีเหลือจึงจะขาย หรือแลกเปลี่ยนกับสิ่งของอื่น ความต้องการเงินทุนเพื่อการลงทุนจึงมีไม่มาก แต่ในสมัยปัจจุบันเริ่มตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงเป็นการผลิตเพื่อการค้า การทำสวนผลไม้ ให้ได้ผลผลิตในปริมาณมาก เพื่อการค้าขายให้ได้เงินเป็นรายได้เข้ามาใช้จ่ายในครัวเรือน ทั้งการลงทุนในสวนผลไม้ การซื้อสิ่งของ

เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น รถยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า รวมถึงการส่งลูกหลานให้ได้รับการศึกษา แหล่งเงินกู้ของชาวสวนในชุมชน จึงมีหลายแหล่งด้วยกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขรายประการ เช่น อัตราดอกเบี้ย หลักทรัพย์ค้ำประกัน ความสะดวกรวดเร็ว จำนวนเงินลงทุนที่ต้องการ และความจำเป็นในการใช้เงิน แหล่งเงินทุนต่าง ๆ สามารถพิจารณาได้ ดังนี้

5.1 แหล่งเงินทุนภายในชุมชน ความต้องการเงินลงทุนในอดีตมีน้อย ครบที่เงินขาดมือจริง ๆ มักจะหยิบยืมจากญาติพี่น้องเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งอาจจะคิดอัตราดอกเบี้ยบ้างในอัตราที่ต่ำหรือไม่คิดเลยก็มี เพราะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่เป็นแบบช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ผู้ที่ให้กู้ยืมในหมู่บ้านก็ไม่ได้ถูกเรียกว่าเป็นนายทุนเงินกู้ได้เต็มปาก เพราะเป็นการกู้ยืมกันเองระหว่างคนในชุมชน แต่ที่สำคัญคือ ต้องเข้าคืนให้ตรงเวลาตามที่ตกลงกันไว้ “ขอ ขอรื้ม หมื่นครึ่งหมื่นให้ถาวร” หมายความว่า เอกอัคราพึงพาอาศัยกันไม่เอา แต่ว่าถ้าหากว่าสามวันว่าจะเอารอต้นมาคืน ต้องมาคืนจริง ๆ นะ” หรือ “ไม่กู้ที่อื่น มีเดียวถ้าเงินใช้จ่ายไม่พอที่จะใช้จ่ายในสวน ก็พื้องคนในหนองพอจะมีได้ใหม่ ก็ยืมกัน ไม่เอกสาร ก็ที่เป็นญาติพ่อแม่เดียวกัน หรือเพื่อนบ้านกันก็ไม่เอาดอก... ก็ต้องกะให้ถูกว่า เรายืมเขาเนี่ย อย่าให้นานเกิน แล้วเราก็ต้องดูด้วยว่า อันไหนเราจะได้ทุนเขามาใช้หนี้เขา” ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาการทำสวนผลไม้เพื่อการค้า ความต้องการเงินลงทุนมีมากขึ้น การกู้ยืมนอกจำกัดภายในชุมชนแล้วยังมีจากภายนอกชุมชน แต่จะเสียอัตราดอกเบี้ยในอัตราที่สูงกว่า

5.2 แหล่งเงินทุนภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งเงินกู้ที่จัดตั้งขึ้นโดยหน่วยงานของรัฐมีหลายแหล่งด้วยกัน ได้แก่ สหกรณ์การเกษตร ที่เป็นแหล่งเงินกู้อย่างเป็นทางการที่จัดตั้งขึ้นก่อนแหล่งเงินกู้อื่น ๆ คือจัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2510 ซึ่งเป็นช่วงที่เกษตรกรเริ่มเปลี่ยนแปลงจากการทำนามาเป็นการทำสวน แหล่งเงินทุน ปัจจุบันมี 2 สหกรณ์ คือสหกรณ์ศรีเมือง แต่ที่ชาวสวนในชุมชนนิยมเป็นสมาชิกและกู้ยืมกันมากที่สุดคือ สหกรณ์ออมทรัพย์เมืองระยอง ซึ่งตั้งมานานถึง 23 ปีแล้ว โดยสมาชิกเสียค่าสมัคร 50 บาท ค่าหุ้น 200 บาท ค่าধাৰণা 10 บาท ปัจจุบันมีเงินทุนสำรองประมาณ 50 ล้านบาท นอกจากนั้นเมื่อตนนิยมไปกู้ยืมกันมาก ๆ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ยังให้สินเชื่อเงินกู้แก่สหกรณ์เมืองระยองอีกด้วย เป็นเงิน 150 ล้านบาท และเงินที่ชาวบ้านหลากหลายสาขาอาชีพฝากสะสมไว้อีกรวมกัน 200 ล้านบาท เพราะว่าเชื่อใจสหกรณ์ โดยไม่ได้เอาเงินไปฝากไว้กับธนาคารพาณิชย์ เนื่องจากปัจจัยจึงใจ เรื่องเงินปันผลสูงถึงร้อยละ 10 หากกว่าธนาคารพาณิชย์ และยังมีเงินสะสมสวัสดิการให้แก่สมาชิก เช่น หากสมาชิกตาย จะได้เงินধাৰণা 30,000 บาท ส่วนการให้กู้ยืมนั้น จะปล่อยกู้ให้สมาชิกสหกรณ์ในช่วงแรก ๆ กู้ได้คนละไม่เกิน 50,000 บาท ต่อมาจึงขึ้นให้เป็นคนละไม่เกิน

200,000 บาท คิดอัตราลดออกเบี้ยในช่วงแรกร้อยละ 12 ต่อปี แต่ในปัจจุบันลดลงเหลือร้อยละ 8 ต่อปี เมื่อก่อนใช้สมาชิกคำประกันได้ แต่เกิดปัญหาขึ้นคือคนกู้ไม่ใช้คืน คนคำต้องใช้แทนจึงเปลี่ยนมาใช้หลักทรัพย์ เช่น ในอดีตที่ดินไปคำประกัน ไม่ต้องใช้คนคำประกัน กำหนดให้ทำเรื่องขอภัยวันที่ 10 สามารถรับเงินได้วันที่ 17 ซึ่งไม่ต้องเสียเวลาอนาน สำหรับวงเงินให้กู้ในปัจจุบันไม่เกินคนละ 500,000 บาท กำหนดให้คืนภายใน 5 ปี โดยสูงใช้คืนปีละครั้ง รวม 5 งวด ซึ่งสมาชิกสามารถกู้ยืมไปลงทุนทำการเกษตร ซื้อปุ๋ย ชุดบ่อหน้า ปัจจุบันสหกรณ์มีสมาชิกเพิ่มเป็น 20 กลุ่ม ประมาณ 200 ครัวเรือน 2,000 กว่าคน แต่ละกลุ่มจะมีประธานสหกรณ์อยู่ในหมู่บ้าน สมาชิกสามารถมาทำเรื่องกู้ได้ที่ประธานเจ้าหน้าที่สหกรณ์จะเข้ามาดูเรื่องที่ดินของสมาชิกที่ขอภัย ประธานจะได้ค่าเบี้ยประชุมเมื่อก่อนเดือนละ 2 ครั้ง ๆ ละ 200 บาท ปัจจุบันเดือนละครั้ง 300 บาท และมีการกำหนดไม่ให้สมาชิกซื้อหุ้นเกิน 5% ของหุ้นทั้งหมด เพราะหากซื้อหุ้นมากอาจจะมีภาระเอาเปรียบสมาชิกคนอื่นได้ ดังนั้นจึงห้ามซื้อเกิน 2,500,000 บาท ซึ่งเคยมีชาวสวนที่มีเงินซื้อหุ้นถึง 1,000,000 บาท ส่วนการบริหารงานจะมีการเลือกตั้งกรรมการจากการประชุมทุกปี โดยกรรมการจะต้องรับผิดชอบหากมีการทุจริตกันในการบริหารงานด้วย ส่วนธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) เข้ามายังหมู่บ้านประมาณปี 2527 โดยการรวมกลุ่มกันเป็นสมาชิกแต่ยังเป็นสมาชิกกันน้อยกว่าสหกรณ์ แล้วผลัดกันคำประกันภายในกลุ่มหรือใช้หลักทรัพย์คำประกันก็ได้ หากใครเป็นลูกหนี้ที่ดีคือสองใช้คืนตามกำหนด การกู้คราวต่อไปดอกเบี้ยจะลดลง เช่น ปีแรกคิดอัตราลดออกเบี้ยร้อยละ 11 ต่อปี แต่ในปีที่ 2 ลดลงเหลือร้อยละ 10 ต่อปี ปีที่ 3 ลดลงเหลือร้อยละ 9 เมื่อครบ 12 เดือน ต้องชำระคืนทั้งต้นและดอกตัวย ซึ่งประชาชนส่วนมากแล้วจะเลือกเป็นสมาชิกและกู้เงินจากแหล่งเดียว เช่นเมื่อเป็นสมาชิกและกู้เงินจากสหกรณ์แล้วก็จะไม่เป็นสมาชิกและกู้เงินจาก ธกส. อีก

นอกจากนั้นยังมีกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ของหมู่บ้าน ซึ่งมีประธานกลุ่มแม่บ้านดูแลรับผิดชอบ โดยมีการจ่ายค่าสักจะออมทรัพย์เป็นรายเดือน ซึ่งจะมีหัวหน้ากลุ่มมาเก็บเงินที่ศาลากลางบ้านของหมู่บ้าน ทุกวันที่ 10 ของเดือน หากมีการฝากครั้งแรก 50 บาท ก็ต้องฝาก 50 บาททุกเดือน หรือหากฝาก 100 บาท ครั้งแรก สมาชิกก็ต้องฝาก 100 บาท ตลอดทุกเดือน ส่วนค่าหุ้นนั้นหุ้นละ 100 บาท สมาชิกถือคนละไม่ต่ำกว่า 10 หุ้น โดยมีการดำเนินการร่วมกับธนาคารออมสิน แหล่งเงินกองทุนในตำบลที่ชาวบ้านเรียกว่า เงินแสตน เป็นการให้กู้มาสร้างอาชีพ ไม่มีการคิดดอกเบี้ย โดยหลักเกณฑ์การกู้ยืมจะให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกัน กลุ่มละ 4 คน ส่วนใหญ่จะกู้กันในระยะเวลาไม่ถึง 1 ปี อาจจะ 4-5 เดือน แล้วก็ส่งให้เงินคืน ซึ่งผู้พิจารณาให้กู้ยืมคือ องค์กรการบริหารส่วนตำบล

ชาวสวนในชุมชนส่วนใหญ่แล้ว นิยมใช้หลักทรัพย์ของตนคือที่สวนที่นา เป็นหลักทรัพย์ค้าประภันเงินกู้ แทนการให้เพื่อนสมาชิกด้วยกันค้าประภันกันเอง เพราะเสี่ยงต่อความรับผิดชอบ เงินกู้ของคนอื่น และเกษตรกรส่วนใหญ่ที่กู้เงินออกมาแล้ว มักจะนำเงินที่กู้มาได้ไปใช้ไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ที่จะขอ กู้ เช่น นำไปปั้ช้อรัตน์ เอกเงินไปส่งลูกเรียนหนังสือ หรือนำไปใช้หนี้เจ้านี้รายอื่น โดยไม่ได้นำไปลงทุนเพื่อการเกษตร ในการทำสวนผลไม้อย่างแท้จริง แต่ถ้าเป็นการกู้ด้วยวงเงินที่ไม่มากนัก ก็จะใช้วิธีการที่สมาชิกในกลุ่มผลักดันค้าประภันหมุนเวียนกันไป แต่อย่างไรก็ตาม ชาวสวนส่วนใหญ่ เมื่อเป็นหนี้สหกรณ์การเกษตร หรือ บกส.แล้ว จะมีความกังวลห่วงใยเรื่องซื้อเสียง ความเชื่อถือได้ของตนมากต่อแหล่งเงินทั้งสองแห่ง ไม่ให้เสียประวัติ โดยการพยายามใช้เงินที่กู้ยืมมาคืนตามกำหนด ซึ่ง บกส.เองกิลร้างแรงจูงใจในการส่งใช้หนี้คืนตามกำหนด จะได้เป็นลูกหนี้หรือลูกค้าขันดี ทำให้การกู้ยืมในคราวต่อไปจะได้รับการลดอัตราดอกเบี้ยคือมีเครดิตที่ดี

แหล่งเงินกู้ของรัฐที่เข้ามายังชุมชน แม้จะมีหลายแหล่ง และล่าสุดที่เข้ามายังชุมชนคือโครงการกองทุนหมุนบ้านของรัฐบาลที่จัดสร้างให้มุ่งบ้านต่าง ๆ ดูแลรับผิดชอบเงินทุนจำนวน 1 ล้านบาท แต่เกษตรกรมักจะเลือกที่จะเป็นลูกหนี้เพียงแหล่งเดียว เพราะไม่อยากเป็นหนี้หลายแหล่ง เช่น ความผูกพันที่พ่อแม่เคยเป็นสมาชิกแล้วกู้เงินจากสหกรณ์การเกษตร ถึงวันลูก ๆ ต่อมา ก็เป็นสมาชิกแล้วกู้เงินจากสหกรณ์การเกษตรเหมือนกัน ซึ่งวิธีการให้กู้เงินส่วนใหญ่แล้วไม่แตกต่างกัน อัตราดอกเบี้ยก็ใกล้เคียงกัน

ปัญหาและข้อจำกัด

การทำสวนในปัจจุบันนี้ลำบากและยุ่งยากกว่าสมัยก่อน “สมัยนี้มันทำยากกว่าก่อน เพราะว่าโวค้มันเยอะ สมัยก่อนมันทำไม่ต้องไปคูแลสนิจมากขนาดนี้นะ สมัยนี้ต้องสนใจทุกอย่าง เลยกะ ตั้งแต่เรื่องของการจราจรทั้งสูกะ แหลมมันมีสิ่งรบกวนตลอด”

แม้ว่าเกษตรกรจะรับทราบถึงปัญหาที่ตนเองประสบ โดยเฉพาะเรื่องราคาผลผลิตที่ตกต่ำ ไม่คุ้มค่ากับการลงทุนในแต่ละฤดูกาลผลิต อย่างทุเรียน “ไม่ค่อยได้ราคานี้เป็นราคตลาดนะ สมมติวันนี้เราขายอยู่ 10 บาท นี่พรุ่งนี้อาจจะลงเป็นมาเหลือ 8 บาท 7 บาท นี่ เราก็ต้องขาย เราเก็บต้องดู ของมันเยอะ มันเต็มตลาดแล้วต้องขายกัน เราจะยืนขายอยู่ 10 บาท คนเดียวก็ขายไม่ได้” หรือเงาก็เข่นกัน “ปีนี้ราคาเดียวกันเลย แม่ค้าเดินต่อค้าเดียวกัน เคยเททิ้งเลย 700 โล ทิ้งไปเลย... เลี้ยงเด็ก ไม่โนนนะ 2 บาท ก็ถูกแล้วมันต่อ สีชมพูราคาก็ 5 บาท พ่อซื้อได้ 2 บาท มันไม่ได้แล้ว” หรือชาวสวนบางรายก็บอกถึงสภาพปัญหาความท้อแท้และความหวัง “ปลูกไอก็พากเงาะ ทุเรียน แล้วก็ถูก ๆ มาได้ก็เปลี่ยน เดี๋ยวนี้ก็เปลี่ยนแปลงกันไปเรื่อย ๆ เพราะว่าเงาะนี่ค่าแรง

มันเยอะ แล้วราคาก็ไม่ค่อยดีเท่าไหร่ แล้วมันก็มา 5-6 ปีนะ ราคานี้คนปลูกขึ้นมาอีกเยอะ แล้ว ก็มาถูกที่สุดอีกปีนี้ 2 บาท ถูกสุดเลย ก็เลยขาดทุน แต่ยังบางคนเค้าก็ยังบอกว่าเอื้ยวทำไปเกือบ มันก็มีลูกพลุคหนะเนอะ วันข้างหน้า บางคนก็ห้อนะ..." ดังนั้น ชาวสวนบางรายถึงขนาดที่ไม่เก็บ ผลเงาะไปขาย แต่ปล่อยให้ร่วงจนหมด เนื่องจากราคานี้ขายกัน ไม่คุ้มกับค่าแรงในการเก็บผล เงาะ และค่าเสียเวลาในการขาย แต่แม่ราคาก็ตกต่ำยังไง ชาวสวนก็ยังคงทำสวนต่อไป ด้วยเหตุ ผลประการหนึ่งที่ว่า ได้ลงทุนทำสวนไปแล้ว ในหลาย ๆ เรื่อง เช่น พันธุ์ไม้ผล น้ำ ภารจ่ายน้ำ การดู แลรักษา ถ้าจะปลูกพันธุ์ใหม่ก็ต้องใช้เวลาอีกอย่างน้อย 4-5 ปี จึงจะให้ผล นอกจากนั้นเกษตรกร บางส่วนยังมองเห็นแนวทางแก้ไขปัญหาจากการติดตามข่าวสาร การศึกษาดูงานในพื้นที่อื่น แล้ว นำพันธุ์ไม้ผลพันธุ์ใหม่มาปลูกแทนเลย เช่น ต้นส้มเชกุน รวมทั้งการรวมตัวกันเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ จังหวัดจันทบุรี การส่งผลผลิตออกไปขายยังตลาดต่างประเทศ แต่ในทางปฏิบัติจริงกลับยังไม่เกิด ขึ้นในชุมชนแห่งนี้ และยังมีเกษตรกรบางส่วนมีความคิดว่าของที่สามารถนำไปขายได้ เช่นผลไม้ ไม่มี สิทธิที่จะต่อรองราคามาได้ เพราะเมื่อผลผลิตออกมานะแล้ว ถ้าไม่รีบขาย ผลไม้ก็จะเน่าเสียหรือขายไม่ ได้ราคานี้

ปัญหาราคาสินค้าเกษตร ประเททผลไม้ที่ตกต่ำ เมื่อถึงฤดูที่ผลผลิตออกสู่ตลาดนั้น เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นทั่วโลก เกษตรกรชาวสวนเคยหารือขอความช่วยเหลือจากทางราชการ ทั้ง อำเภอ และจังหวัด แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้โดยสักครั้งเดียว บางครั้งทางจังหวัดคิดที่จะช่วย แก้ไขปัญหากลางๆ หรือสายเกินไป เพราะพื้นที่ทางการเกษตรที่เป็นผลไม้รอไม่ได้ เนื่องจากจะน่า เสียหมด ยิ่งนานเท่าไรราคายิ่งตก หรือแม่ชาวสวนขนาดเล็ก พยายามที่จะขอนผลผลิตไปขายเองที่ ตลาดใหญ่ บางที่ก็ไม่คุ้มทุนเพราะต้องจ่ายหลายอย่าง ทั้งค่าน้ำมัน ค่าทางด่วน และค่าธรรมเนียม จึงหมดไปตั้งแต่ยังไม่ขายของแล้ว นอกจากนั้นการที่พ่อค้าคนกลางหรือตัวตลาดเป็นผู้ที่ กำหนดราคา เกษตรกรไม่สามารถต่อรองราคามาได้ แรมพ่อค้ายังมีเงื่อนไขต่าง ๆ นา ๆ เช่น การ อ้างราคากลาง อ้างปริมาณผลผลิตมีมาก รูปทรงไม่สวยงาม ไม่ได้คุณภาพ (ทุเรียนอ่อน) เพื่อกด ราคามาให้ต่ำลง

ปัญหาในการขายผลผลิตในปัจจุบัน จึงมีหลากหลายแบบทั้งพ่อค้าคนกลางที่เข้าไปรับ ซื้อถึงสวน แต่ก็ไปเฉพาะสวนใหญ่ ๆ และยังกำหนดราคารับซื้อเอง ชาวสวนไม่สามารถต่อรอง ราคามาได้ และหากเป็นสวนขนาดเล็ก พ่อค้าคนกลางนักจะไม่เข้าไปรับซื้อ เนื่องจากไม่คุ้มกับค่าใช้ จ่าย เช่น ค่าน้ำมัน หรือบางครั้งที่ผลผลิตในสวนมีจำนวนมาก แต่พ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อกลับซื้อ ไปเมื่อหมด ชาวสวนจึงต้องนำผลผลิตของตนไปขายเองที่ตลาดในตัวเมือง แต่เนื่องจากสถานที่ขาย ที่มีลูกค้ามาก ๆ มักจะมีพ่อค้าแม่ค้าขายของอยู่เป็นประจำอยู่แล้ว ทำให้ชาวสวนต้องแบ่งที่ขาย

ของกันอยู่เป็นประจำ หรือการที่จะนำผลผลิตไปขายให้แม่ค้าที่ตลาดตามแผง ก็ยังได้ยากขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากแม่ค้าตามแผงมักจะไปซื้อผลไม้ตามสวนขนาดใหญ่ หรือไม่ชาวสวนเหล่านั้นก็จะนำผลไม้ไปส่งให้แม่ค้าถึงแผงหรือในตลาด อีกทั้งยังไม่ต้องชำระเป็นเงินสด แต่หากว่าแม่ค้าซื้อผลไม้จากชาวสวนรายเล็กจะต้องจ่ายเป็นเงินสด "...อย่างว่าชาวสวนเนี่ยะ เราสู้พ่อค้าแม่ค้าไม่ได้ พ่อค้าแม่ค้าเด้าไปซื้อตามสวนมาใช่มั้ย ตามสวนใหญ่ๆ เดักษ์ไปส่งตามแผงเลย แม่ค้าตามแผงมันไม่ออกมาก็ซื้อ แล้วเครดิตก็ดี คือว่าไปส่งแล้วเงินไม่ต้องจ่ายอะไรมีได้ ถ้าซื้อชาวสวนเงินก็ต้องจ่ายเลยอะไรมันยูเนี่ยะ คือเป็นแบบนั้น อ้าวเจ้านี่ซื้อ เอาเนี่มั้ย เอาสักเช่นมั้ย ไม่เอาหรอกเดียวไปซื้อที่สวน เจ้านี่เอาสละสัก 2 เช่นมั้ย ไม่เอาหรอกมีคนมาส่งที่ແงเนี่ยะ..."

นอกจากนี้ การที่ชาวสวนจะนำผลผลิตของตนเองไปขายยังจังหวัดต่าง ๆ ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ การขายผลผลิตยังต่างจังหวัดต้องใช้เวลาในการขายหลายวันกว่าผลผลิตจะขายหมด ทำให้ชาวสวนต้องทิ้งสวนไปหลายวันไม่มีครุภาระดูแลงานในสวน หรือดูแลแรงงานที่มารับจ้างทำงานได้ "...คือเราเป็นชาวสวนเนี่ยะ คือเราจะออกไปขายไม่ใช่ว่าจะออกไปปั้งขายบีบ ก็จะขายหมดเลยทุกเที่ยวนะ มันหลาย ๆ วันกว่าจะกลับ แล้วของอยู่ทางบ้านใครจะทำยังไง เพราะว่าไม่ใช่จะมีคนดูแลที่จะทำแทนเราได้ติดอด ไม่รู้ เราก็ต้องใช้ลูกจ้าง แล้วลูกจ้างเราทำงานเราสั่งทุกวัน พอทำ แล้วเราไปทางนั้น แล้ว..."

นอกจากนี้ ปัญหาที่ติดตามมาของ การใช้ยาฆ่าแมลงฆ่าแมลงฆ่าแมลงพืชในปัจจุบันคือปัญหาสารตกค้างในพื้นดินแล้วซึมขึ้นไปสู่แหล่งน้ำได้ดิน เกิดปัญหากับแหล่งน้ำเพื่อการบริโภคและอุปโภคของชาวบ้าน รวมถึงปัญหาจากภัยธรรมชาติที่เกิดจากสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันคือ ภัยภัยที่เกิดขึ้น รุนแรงขนาดเป็นพายุหมุน บางปีได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชาวสวนเป็นอันมาก สวนที่มีต้นไม้ใหญ่ก็โดนล้มราบไปเกือบหมด ชาวบ้านบอกบางครั้งราบเป็นหน้ากลองทั้งต้นทั้งลูก โดยเฉพาะต้นที่เรียนนั้นไม่เหมือนต้นงาม คือต้นงามถ้าล้มแล้วไม่เป็นไว ตัดกิ่งให้ดีเดียว ก็แตกใหม่ แต่ที่เรียนถ้าล้มแล้วจะตายเลย เพราะรากแก้วจะขาด นอกจากนี้สภาพอากาศยังมีผลกระทบให้ผลลัพธ์อีกด้วย อย่างมะปราง เกษตรกรบอกร่วมกันว่าปีที่แล้วเคยได้ แต่มาปีนี้ไม่มีคราได้เลย เพราะอากาศมีสวน ปืนอากาศหนาว ทั้งที่มีการให้ปุ๋ยดูแลบำรุงรักษาเหมือนเดิม

บทที่ 5

กองทุนหมุ่งบ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน

โครงการกองทุนหมู่บ้าน บ้านชะวิก หมู่ที่ 3 และบ้านเขาวังม่าน หมู่ที่ 5 ตำบลนาตาขัวญู

การทำสวนผลไม้มีสมัยก่อนของเกษตรกร ไม่ได้มีการลงทุนอะไรมากมาย เนื่องจากสภาพดินที่อุดมสมบูรณ์มีปริมาณน้ำที่พอเพียง ต่อมาเมื่อมีความต้องการผลผลิตที่มากขึ้นเพื่อการค้าขาย จึงต้องการเงินทุนเพื่อซื้อปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง การติดตั้งระบบเจกจ่ายน้ำไปยังต้นไม้ผลรวมถึงการส่งบุตรหลานเรียนหนังสือ การซื้อพาหนะ การซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้า สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ โดยสหกรณ์การเกษตรเป็นแหล่งเงินทุนที่เข้ามายังหมู่บ้าน ก่อนแหล่งอื่น ๆ คือประมาณปี 2510 ซึ่งเป็นช่วงที่เกษตรกรเริ่มเปลี่ยนแปลงจากการทำงานมาเป็นการทำสวน โดยดอกเบี้ยในช่วงแรกร้อยละ 12 ต่อปี แต่ในปัจจุบันลดลงเหลือร้อยละ 8 ต่อปี ส่วน รกส.เข้ามายังหมู่บ้านประมาณปี 2527 โดยการรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมแล้วผลักกันค้ำประกันภัยในกลุ่ม หรือใช้หลักทรัพย์ค้ำประกันก็ได้ หากใครเป็นลูกหนี้ที่ดีคือ สงใช้คืนตามกำหนด การกู้ครัวต่อไปดอกเบี้ยจะลดลงเหลือเงินทุนที่ประชาชนในหมู่บ้านใช้กู้ยืมก่อนหน้าที่โครงการกองทุนหมู่บ้านจะเข้าไป เพื่อนำมาเป็นเงินทุนในการทำสวนผลไม้ หรือประกอบอาชีพอื่น ๆ ส่วนใหญ่ได้มาจากสหกรณ์การเกษตรธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (รกส.) เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่มีที่ดินที่สามารถนำไปเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันการกู้ยืมได้ ซึ่งเกษตรกรในชุมชนประมาณร้อยละ 90 กู้ยืมจากแหล่งเงินทุนนี้โดยนำเงินมาใช้เพื่อการเกษตรสวนผลไม้ และเป็นเงินทุนสำหรับการศึกษาของลูกหลาน นอกจากนั้น หากมีความจำเป็นเร่งด่วนก็มีการกู้ยืมจากญาติหรือคนที่มีฐานะในหมู่บ้านด้วยเช่นกัน ซึ่งจะเสียดอกเบี้ยในอัตราที่ต่ำ เนื่องจากความเป็นญาติพี่น้องของคนในชุมชนที่ช่วยเหลือกันอย่างมาก โดยไม่มีการปล่อยเงินกู้ที่คิดอัตราดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละ 20 ต่อเดือน แต่หากเป็นพ่อค้าส่วนมากเป็นการซื้อขายจากพ่อค้าเป็นค่าปั้ยเคมี หรือยากำจัดศัตรูพืช ซึ่งก็เป็นเงื่อนไขสำคัญในการลงทุนของเกษตรกรชาวสวน

โครงการกองทุนหมู่บ้านเข้ามาที่ตำบลนาตาขวัญ โดยความเข้าใจในระยะแรกประชาชั้นยังมองว่ารัฐบาลให้เงินมาพร้อมกับภาระคิดดอกเบี้ย ต่อมาเมื่อเริ่มมีการประชุมประชาชน จึงชี้แจงกันว่ารัฐบาลให้เงินมาก่อน เหมือนกับเราเงินมาให้ลูก ลูก ๆ ก็ต้องเอาเงินก้อนนี้มาบริหารให้เติบโตได้ประโยชน์ในการนำมาเป็นทุนหมุนเวียนทำนาหากิน ดอกเบี้ยที่ได้ก็ไม่ได้เอาไปไหน นำมาเข้าเป็นกองทุนให้กู้ยืมต่อไปอีกและได้จัดตั้งคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2544 โดยในส่วนของบ้านชะวีก หมู่ที่ 3 ได้มีการจัดตั้งและรับโอนเงินเข้าบัญชี เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2544 เป็นตำบลแรกของอำเภอที่ได้รับการจัดสรรงบกองทุนเข้ามา ก่อน โดยอำเภอเมือง

ระยะได้มอบหมายให้พัฒนากรประจำตำบลฯวัญ เข้ามาติดป้ายโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์และชี้แจงความเป็นมา ขั้นตอนการจัดตั้งตามหลักเกณฑ์ และการดำเนินการบริหารงานกองทุน เพื่อให้เกิดความเข้าใจแก่ประชาชนในหมู่บ้านและให้หมู่บ้านจัดทำเวทีประชาคมก่อนที่จะสมัครเป็นสมาชิกกองทุน ซึ่งคุณสมบัติของสมาชิกต้องมีอายุไม่น้อยกว่า 21 ปี มีชื่อออยู่ในทะเบียนบ้านของหมู่บ้านไม่น้อยกว่า 6 เดือน ชาวบ้านให้ความร่วมมือ โดยมีประชาคมหมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมด้วย และคัดเลือกคณะกรรมการกองทุนที่มีการเสนอชื่อแล้วมีคนรับรองคนครบ 15 คน มีสัดส่วนผู้ชายและผู้หญิง (8 ต่อ 7 คน) ประชุมกันทุกเดือน ๆ ละ 1 ครั้ง ซึ่งจากจำนวนประชากรทั้งหมู่บ้านมีจำนวน 700 คน นั้น มีสมาชิกเริ่มแรก 182 คน ปัจจุบันได้สมัครเป็นสมาชิกกองทุน 196 คน เก็บค่าสมาชิกหุ้นละ 10 บาท คนละไม่ต่ำกว่า 10 หุ้น รวมเป็นเงิน 100 บาท มีผลประโยชน์ต่อหุ้นรายละ 1,000 หุ้น ซึ่งการระดมทุนนี้เพื่อต้องการให้สมาชิกรู้สึกเป็นเจ้าของกองทุนร่วมกัน ถึงสิ้นปีก็จะมีการปันผลให้สมาชิก ส่วนค่าธรรมเนียมสมาชิกจะเสียค่าธรรมเนียมคนละ 20 บาท รวมแล้วเสียค่าสมัครเป็นสมาชิกคนละ 120 บาท ให้กู้สูงสุดรายละไม่เกิน 20,000 บาท แต่ว่างเงินกู้ต่ำสุดไม่ได้กำหนด แต่ต่ำกู้เกิน 20,000 บาท เช่น 50,000 บาท ต้องให้สมาชิกทั้งหมดพิจารณาว่าจะให้กู้หรือไม่ คิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 9 ต่อปี ต่อมาสมาชิกเห็นว่าสูงเกินไปในปีที่ 2 จึงมีมติที่ประชุมใหญ่ลดลงเหลือร้อยละ 6 ต่อปี โดยให้ชำระเมื่อครบระยะเวลา 1 ปี พร้อมดอกเบี้ยอย่างกู้ไป 20,000 บาท ต้องสงใช้คืน 21,800 บาท หรือผ่อนชำระก่อนครบกำหนดก็ได้ แต่จะคิดดอกเบี้ยเป็นรายวันซึ่งขั้นตอนการกู้ยืมโดยการเขียนแบบใบขอ กู้ยืมเงินว่าจะขอ กู้จำนวนเท่าไร วัตถุประสงค์การกู้ยืมรายชื่อคนค้ำประกันพร้อมสำเนาทะเบียนบ้าน และสำเนาบัตรประจำตัวประชาชนของผู้กู้ และคนค้ำประกัน โดยคนค้ำประกัน 1 คน จะค้ำประกันให้กับผู้กู้ 2 คนไม่ได้ หรือจะให้โอนด้วยคนค้ำประกันก็ได้ เมื่อได้รับเงือนไขต่อกันแล้ว ประธานจะนำเงินไปฝากไว้ที่ธนาคารออมสินซึ่งได้มีการปล่อยกู้ครั้งแรกเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2544 ปล่อยให้กู้ยืมแล้ว 50 ราย เป็นเงิน 940,000 บาท โดยนำเงินเข้าสมุด เงินฝากในชื่อของสมาชิกให้ไปเบิกถอนกับธนาคารออมสินโดยตรง

การคัดเลือกคณะกรรมการกองทุนตามวิธีการประชาธิปไตย คือมีการเสนอชื่อแล้วมีผู้รับรองแล้วมีการลงคะแนนอย่างมีประสิทธิภาพจากการซื้นนำหรือครอบงำจากบุคคลอื่น เพาะส่วนใหญ่แล้วจะเป็นคนในหมู่บ้านที่เป็นเครือญาติกัน รู้จักกันสัมภพดีรวมตื่นลึกหนาบางกันเป็นอย่างดี เข้าใจถึงการทำงานที่ต้องการผู้ที่เสียสละเพราะไม่มีค่าตอบแทนให้ แต่ต้องมีความพร้อมและมีความรู้ความสามารถ สมาชิกเลือกให้ผู้ในหมู่บ้านเป็นประธาน เมื่อเลือกใครได้เป็นประธานแล้ว ก็ให้กรรมการไปเลือกตำแหน่งต่าง ๆ กันเอง เช่น เลขาธุการของคณะกรรมการกองทุนคือ อธิบดพนักงานธนาคาร เหรัญญิก เป็นผู้หญิงที่ขยันและมีความคล่องตัว ดังนั้น การเลือกกรรมการของ

ทุนจึงไม่มีการขัดแย้งกัน โครงการได้ เพราะต้องการคนที่เสียสละ เนื่องจากไม่มีค่าตอบแทนให้ คณะกรรมการ และกรรมการก็ไม่สามารถถ่ายมือค้าประภันเงินกู้ให้ครัวได้ และเมื่อครบ 1 ปี (11 กุมภาพันธ์ 2545) จะมีการเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการของทุน โดยวิธีการจับสลากออกครึ่งหนึ่ง คือ 7 คน แล้วเลือกเข้าไปใหม่ด้วยวิธีการเดิม โดยกรรมการคนเดิมหากถูกจับสลากออก สามารถที่จะถูกเสนอชื่อเข้าไปเป็นกรรมการได้อีก 1 วาระ แต่ไม่เกิน 2 วาระ

คณะกรรมการกองทุนได้ดำเนินการบริหารกองทุน เช่น การประชุมชี้แจง ประชาสัมพันธ์ ให้ประชาชนในหมู่บ้าน เข้าใจหลักเกณฑ์และวิธีการทำงานของกองทุน ทำให้มีผู้สมัครเข้ามาเป็นสมาชิกเพิ่มมากขึ้น แม้แต่การพิจารณาให้สมาชิกกู้ยืมซึ่งจะประชุมกันทุกเดือน เดือนละ 1 ครั้ง ทุกวันที่ 10 ของเดือน คณะกรรมการกองทุนจะมีการพิจารณาร่วมกันจากคำเขียนใบขอค้ำโดยไม่ต้องเขียนโครงการขอค้ำเงินแล้วมีการพิจารณาความเป็นไปได้ตามวัตถุประสงค์ของการกู้ยืม ความเป็นไปได้ของผ่อนชำระหรือใช้คืน ประวัติ ความสามารถ ความตั้งใจ ลักษณะนิสัยและพฤติกรรมในการนำเงินกู้ยืมไปประกอบอาชีพ รวมถึงตัวผู้ค้ำประกันด้วย จึงทำให้การพิจารณาอนุมัติให้กู้ยืม มีทั้งการไม่อนุมัติให้กู้ยืม หรือลดจำนวนวงเงินกู้ยืมลง ซึ่งกรรมการต้องอธิบายเหตุผลของการพิจารณาให้ผู้ขอค้ำเข้าใจด้วย โดยเมื่อได้รับอนุมัติให้กู้ยืมแล้วจะมีการทำสัญญาค้ำเงิน มีสมาชิกกองทุนเป็นผู้ค้ำประกัน 2 คน แล้วให้สมาชิกไปเบิดบัญชีที่ธนาคารออมสินเพื่อการโอนเงินเข้าบัญชี จากนั้นสมาชิกสามารถเบิกเงินที่ธนาคารออมสินได้เลย ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่จะแจ้งวัตถุประสงค์ของการขอค้ำเพื่อไปทำการเกษตรสร้างผลไม้ ชือปุย ยาดี พันธุ์ไม้และปรับปรุงสวนเลี้ยงสัตว์ ส่วนการนำเงินไปสร้างอาชีพใหม่ๆ เช่น มีน้อย รองลงมาเพื่อการค้าขาย

การส่งใช้คืนเงินกู้ยืมกองทุนหมู่บ้าน คณะกรรมการได้กำหนดไว้เป็นรอบ 6 เดือน หรือ 1 ปี แต่ที่ผ่านมาไม่มีผู้กู้บางราย เมื่อมีเงินแล้วก็ส่งใช้คืนเงินที่กู้ยืมเลย เช่น หลังจากที่ขายผลไม้ได้ ก็ทยอยส่งใช้เงินยืมโดยไม่รอให้ครบกำหนดในสัญญา เพราะเป็นการคิดดอกเบี้ยในอัตรารายวัน จากการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านตั้งแต่เริ่มต้น จะเห็นได้ว่า ชุมชนนี้สามารถเลือกคณะกรรมการที่เหมาะสมเข้ามาทำงานเพื่อส่วนรวมด้วยพื้นฐานของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความผูกพันฉันท์ญาติพี่น้อง มีการให้บริการสมาชิกที่ดี ทั้งในเรื่องคำแนะนำ และให้โอกาสผู้ที่มีฐานะด้อยกว่าได้กู้ยืม ด้วยการดึงผู้ที่มีฐานะและมีความรู้ ความสามารถเหนือกว่าผู้อื่นเข้ามาช่วยเหลืองานส่วนรวม ทำให้สามารถตรวจสอบหรือจัดทำเอกสาร การเงิน การบัญชีได้ง่ายขึ้น ชี้ การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านของชุมชนนี้ ได้รับรางวัลชมเชยในการประกวดผลการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านในระดับอำเภอ และได้คะแนนดีเด่นในด้านการบริหารงานกองทุน และงานเอกสารที่มีความละเอียด ครอบคลุม และใช้งานได้ง่าย

สำหรับกองทุนหมู่บ้านของบ้านชาววังม่าน หมู่ที่ 5 ส่วนมากแล้วใช้ระเบียบ ข้อบังคับเงื่อนไขเช่นเดียวกับของบ้านชาววัง หมู่ที่ 3 โดยการดำเนินงานในปีแรกมีสมาชิก จำนวน 130 คน ใช้บริพิจารณาการปล่อยกู้เป็น 3 รุ่น รุ่นละประมาณ 300,000 บาท ซึ่งการพิจารณาให้กู้ยืมรุ่นที่หนึ่ง ยังมีคนยื่นความประสงค์ขอกู้ยืมน้อย คณะกรรมการได้อนุมัติให้สมาชิกได้กู้ยืมเป็นจำนวน 17 คน รุ่นที่ 2 และรุ่นที่ 3 จะมีจำนวนมากกว่ารุ่นที่ 1 เมื่อรุ่นแรกครบกำหนดหนึ่งปีส่งใช้เงินยืมหมดแล้ว ก็พิจารณาให้กู้ยืมกันใหม่ เรื่องวงเงินที่กำหนดไว้ให้กู้สูงสุดไม่เกินรายละ 20,000 บาท แต่หากสมาชิกมีความจำเป็นต้องการใช้เงินมากกว่านี้จริง ๆ ทางคณะกรรมการจะมีทางออกให้สมาชิกนำญาติเข้ามาขอภัยอีก 20,000 บาท ในปีที่ 2 มีสมาชิกเพิ่มขึ้น เป็น 154 คน ปล่อยให้สมาชิกกู้ไป 980,000 บาท เหลือสำรองไว้ฉุกเฉิน 20,000 บาท ซึ่งการพิจารณาให้กู้จะให้โอกาสสมาชิกเก่าเมื่อปีที่แล้วแต่ไม่ได้กู้ และสมาชิกใหม่ได้กู้ยืมก่อน ถ้ามีเงินเหลือจึงจะพิจารณาให้สมาชิกเก่าที่ได้กู้ยืมไปแล้วและมาแจ้งความประสงค์ขอกู้เงินตามลำดับได้กู้ยืมต่อไป เมื่อครบกำหนดการส่งใช้เงินคืนให้สมาชิกไปส่งเงินได้ที่ธนาคารออมสินโดย ซึ่งในปีแรกสามารถบริหารงานได้มีผลกำไรงอกเบี้ยที่คิดในอัตรา้อยละ 9 ต่อปี ได้เป็นเงินประมาณ 81,250 บาท ผลการส่งใช้คืนเงินกู้ส่วนใหญ่สามารถส่งให้ได้ตามกำหนดเวลา ทั้งเงินต้นและดอกเบี้ย มีเพียง 2 ราย ที่มีปัญหาเลยกำหนดเวลาแล้ว เนื่องจากนำเงินที่กู้ยืมไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ จึงทางออกให้โดยหารือการนำเงินมาส่งใช้คืนให้ได้ก่อนแล้วจะอนุญาตให้กู้กลับไปอีกในทันทีเลย คือช่วยยืดเวลาออกไปให้อีก 1 ปี เป็นการให้เกียรติกัน ช่วยรักษาเครดิตไว้ให้ ซึ่งที่จริงแล้วมีบงลงโทษคนที่ใช้คืนไม่เป็นไปตามกำหนด คือ การปรับดอกเบี้ยจากการร้อยละ 9 เป็นร้อยละ 12 ต่อปี แต่ก่อนที่จะครบกำหนดระยะเวลาส่งคืนเงินกู้ยืมประมาณ 2 เดือน คณะกรรมการจะมีหนังสือแจ้งเตือนล่วงหน้า 1 ฉบับก่อน หลังจากนั้นหากครบกำหนดตามสัญญาแล้วยังไม่ส่งคืน คณะกรรมการจะมีหนังสือแจ้งเตือนอีกเป็นครั้งที่ 2 และตามไปดูด้วยตนเอง สำหรับในปีที่ 2 คณะกรรมการได้เรียกประชุมสมาชิกทั้งหมด ไม่ใช่ประชุมเฉพาะคณะกรรมการเรื่องอัตราดอกเบี้ย ซึ่งที่ประชุมสมาชิกอย่างได้ดอกเบี้ยถูก ๆ จึงขอให้ลดอัตราดอกเบี้ยลงเหลือร้อยละ 5 ต่อปี และเป็นมติที่ประชุมไปแล้ว และคณะกรรมการยังกำหนดให้สมาชิกมีการฝากเงินสักจังหวะหนึ่ง ซึ่งตั้งมาตั้งแต่ปี 2537 โดยเก็บเป็นรายเดือน เดือนละ 50 บาท ต่อสมาชิก 1 คน เดือนหนึ่งก็จะมีเงินทุน 7,000 กว่าบาท ถ้าหนึ่งปีจะมีเงินทุนเพิ่มขึ้น 84,000 กว่าบาท บัญชีบันทึกเงินออมประมาณ 3-4 แสนบาท จากสมาชิกกว่า 100 คน โดยให้กู้สูงสุดไม่เกินรายละ 6,000 บาท ปีที่ 2 ให้กู้ 4,000 บาท แต่ถ้าฉุกเฉินสามารถกู้ได้ 3-5 หมื่นบาท โดยให้สมาชิกคำนึงถึงภาระกับตนเอง สามารถขยายฐานการปล่อยกู้ให้สมาชิกได้มากขึ้น

การพิจารณาปล่อยให้สมาชิกได้กู้ยืม แม้ว่าวัตถุประสงค์ของโครงการต้องการจะปล่อยให้คนจนได้มีโอกาสกู้ยืมเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ สร้างรายได้ แต่คณะกรรมการก็ห่วงว่า เมื่อปล่อยให้คนยากจนกู้ไปแล้ว จะไม่ได้รับเงินกู้ยืมคืน เมื่อได้เงินคืนไม่ครบ จะเสียซึ่งเสียงของหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการกรอกองทุนไม่มีความสามารถในการบริหารงาน นอกจากนั้น คณะกรรมการกรอกองทุนยังยึดถือระบบแบบแผนที่กำหนดให้คณะกรรมการยึดถือปฏิบัติ หากไม่ปฏิบัติตามเหมือนกับเป็นการกระทำผิดกฎหมายบ้านเมืองอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องเงินทอง คณะกรรมการจะต้องระมัดระวัง lest เอี่ยดรอบคอบเป็นพิเศษ จึงไม่อนุมัติให้กู้ยืมหากไม่มั่นใจหรือข้อจำกัดในเรื่องของผู้ค้ำประกัน ที่ไม่มีโครงลักษณะค้ำประกันให้คนจนได้กู้ยืม หรือแม้แต่จะมีคนค้ำประกันให้ แต่หากคนค้ำประกันฐานะไม่ดีไม่มั่นคง มีหลักทรัพย์น้อย คณะกรรมการไม่เชื่อถือ ก็จะไม่ได้วงการอนุมัติให้กู้ยืมอยู่ดี หรือให้กู้ยืมแต่ไม่เต็มวงเงิน 20,000 บาท ซึ่งก็สร้างความไม่พอใจให้แก่สมาชิกได้ ก็ยังมีที่อยากกู้แต่ไม่มีคนค้ำประกัน ไม่ใช่เพราะฐานะไม่ดีแต่เพื่อนบ้านคนที่สูนิทไว้ใจกันไม่ได้เป็นสมาชิก นอกจากราชการนั้น การพิจารณาอนุมัติของคณะกรรมการกรอกองทุนจะใช้เสียงมติเอกฉันท์ หากมีคณะกรรมการคนหนึ่งไม่เห็นด้วย ก็จะไม่อนุมัติให้กู้ยืมเลย

ส่วนการดำเนินงานของคณะกรรมการกองทุนในการติดตามการใช้จ่ายเงินของ
สมาชิกที่กู้ยืมไป ส่วนใหญ่แล้วยังมีลักษณะของความยึดหยุ่นแบบญาติพี่น้อง คือเมื่อสมาชิกแจ้ง^{ให้}ในวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมว่าจะนำไปทำสวนผลไม้ แต่หากไม่เป็นจริงตามนั้น ระเบียบกองทุน^{กำหนดให้}คณะกรรมการต้องเรียกเงินที่กู้ยืมคืน ซึ่งหากทำเช่นนั้นจริง ก็คงจะอยู่ด้วยกันลำบาก
เมื่อตนไม่ให้เกียรติกัน และมีปัญหาติดตามมาจำนวนมาก รวมทั้งคณะกรรมการเองก็ว่าคนนี้คุณ^{นั้น}นิสัยใจดобр ความประพฤติการทำมาหากินเป็นอย่างไร จึงไม่ได้ติดตามใกล้ชิด ขอเพียงว่าเมื่อ^{ถึง}กำหนดระยะเวลาเข้าสามารถส่งใช้เงินคืนได้ก็เพียงพอแล้ว ข้อสังเกตที่ได้จากการส่งใช้เงินคืน^{กองทุนของทั้ง 2 หมู่บ้าน} ส่วนใหญ่แล้วทั้งคณะกรรมการกองทุนและสมาชิกต่างกันห่วงเรื่องข้อ^{เดียวกัน} หรือเครดิตของหมู่บ้านและตนเอง หากส่งใช้เงินคืนกองทุนไม่ครบ ดังนั้น ทุกคนที่เกี่ยวข้อง^{จึงต้อง}ห่วงการเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาดังกล่าวขึ้น เช่น การให้สัญญาว่าเมื่อส่งใช้คืนในปีนี้แล้ว จะให้^{กู้ยืมต่อในปีต่อไป} รวมทั้งสมาชิกก็พยายามดันตนไปหาเงินจากแหล่งเงินอื่นเพื่อมาส่งใช้เงินกู้ยืม^{กองทุนตามกำหนดระยะเวลา}ก่อน แม้ว่าจะต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราที่สูง เช่น การกู้เงินอก^{ระบบ การเล่นแชร์}

ปัจจุบันคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านชุดแรก ได้มีมติการดำเนินการดำเนินการตามที่ได้กำหนดไว้แล้ว และได้มีการจับสลากออกแล้วครึ่งหนึ่ง แต่สุดท้ายแล้วคณะกรรมการที่ได้รับเลือกเข้าไปใหม่ ส่วนใหญ่ก็ยังเป็นชุดเดิม จะมีการเปลี่ยนแปลงบางกําเพียงบางคน เพราะสูงภาพไม่ดี เช่น บ้านจะวึก

หมู่ที่ 3 ผู้ใหญ่บ้านยังคงเป็นประธานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านเหมือนเดิม แต่บ้านเข้าวังม่านหมู่ที่ 5 ผู้ใหญ่บ้านขอสละสิทธิ์ไม่รับตำแหน่งประธานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านต่ออีกสมัยหนึ่ง เพราะมีภาระความรับผิดชอบมาก และต้องการให้คนรุ่นใหม่เข้ามาทำหน้าที่แทน

ข้อคิดเห็นต่อโครงการกองทุนหมู่บ้าน

โครงการกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาทนี้ รัฐบาลส่วนกลางเป็นผู้กำหนดแบบปูพรม ให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนทุกหมู่บ้านทั่วประเทศ โดยผ่านกลไกของทางราชการที่มีเจ้าหน้าที่ของกรมการพัฒนาชุมชนดูแล รับผิดชอบ ระเบียบ ข้อบังคับ เงื่อนไข ในการดำเนินงานจึงเป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจเป็นอย่างมาก สำหรับผู้ปฏิบัติหน้าที่ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ลำพังชาวบ้านหากเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ให้คำปรึกษาหารือ จะเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก และเป็นภาระที่ต้องรับผิดชอบ เช่น ระบบการจัดทำบัญชีการเงิน ระบบการตรวจสอบกันเองตั้งแต่การรับสมัครสมาชิกกองทุน การคัดเลือกคณะกรรมการกองทุน การพิจารณาให้สมาชิกกู้ยืมเงินกองทุน เมื่อกับเป็นการอาสิ่งปลูกใหม่เข้าไปยังหมู่บ้าน “แล้วเขาก็จะรื้อระบบการกฎหมายอะไรนี่ ซึ่งก็รู้เลยว่า จะต้องถูกยังไง เสียยังไง ก 60% ที่ว่ารู้เรื่อง” ดังนั้น หมู่บ้านที่ประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานกองทุน จึงต้องมีคณะกรรมการกองทุนที่เข้มแข็ง เช่น เป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องระเบียบกฎหมาย หนังสือสัญญา การเงินการบัญชี และเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ หรือเกรงใจด้วย

นอกจากนั้นสมาชิกกองทุนยังเห็นว่า กองทุนหมู่บ้านต่อไปจะเดิบโตเข้มแข็ง มีเงินทุนมากขึ้น เมื่อกับสหกรณ์เมืองรายองที่ตั้งมาหลายสิบปี แต่กองทุนหมู่บ้านเพียงตั้งได้เพียงปีเดียวแต่ก็ต้องขึ้นอยู่กับคณะกรรมการกองทุนด้วย ว่าจะมีความเข้มแข็ง และบริหารงานอย่างโปร่งใสหรือไม่ และต้องให้เวลาตั้งแต่การใช้วิธีการหัวนล้อม ปลูก และกระตุน ขึ้นนำ โน้มนำ ให้เกิดการพัฒนาที่เป็นไปตามธรรมชาติ

การเลือกคณะกรรมการบริหารกองทุนชุดใหม่หลังจากที่ชุดเดิมหมดภาระลงแล้ว โดยคณะกรรมการชุดเดิมจับสลากรออกครึ่งหนึ่ง แล้วจึงเลือกคณะกรรมการชุดใหม่เข้าไปทำงานที่ แต่สำหรับบ้านชุมวิถี หมู่ที่ 3 คณะกรรมการกองทุนส่วนใหญ่ยังเป็นคนเดิม โดยเฉพาะตำแหน่งที่สำคัญ เช่น ประธานกองทุน รองประธานกองทุน เลขาธุการกองทุน และเหรัญญิกกองทุน เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่เห็นว่า คณะกรรมการกองทุนชุดเดิม ทำงานที่ได้ดีอยู่แล้ว ควรที่จะได้ทำงานต่อเนื่องไป แต่ข้อเท็จจริงการดำเนินงานของคณะกรรมการกองทุน อย่างของหมู่ที่ 5 ผู้ที่ทำงานที่เป็นหลักคือประธานกับเลขานุการคนอื่น ๆ รวมถึงรองประธานก็ยังไม่ค่อยทราบรายละเอียดเท่าไร

จากผลการรายงานสถานภาพของกองทุนหมู่บ้านชุมชน หมู่ที่ 3 เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2545 นั้น มีจำนวนสมาชิกกองทุนทั้งสิ้น 205 คน จำนวนหุ้น 3,455 หุ้น มูลค่าหุ้นละ 10 บาท คิดเป็นเงิน 34,550 บาท ได้ดอกเบี้ยเงินฝากธนาคาร 3,621.99 บาท ดอกเบี้ยเงินกู้ 65,510.64 บาท มีรายได้อื่น ๆ เช่น จากการบริจาคมูลนิธิกองทุน ค่าธรรมเนียม สมาชิกแรกเข้า 6,400 บาท รวมรายได้ทั้งสิ้น 74,532.63 บาท มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน 6,400 บาท ทำให้มีรายได้สูงกว่าค่าใช้จ่าย 68,132.63 บาท และมีเงินที่ฝากประจำของสมาชิก 50,000 บาท

เมื่อคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ได้ดำเนินการมาครบรอบปี และรายงานผลการเงินประจำงวด 1 ปีแล้ว จะต้องส่งผลการรายงานให้กับคณะกรรมการผู้ตรวจสอบบัญชี กองทุนหมู่บ้านที่ตั้งขึ้น เพื่อรับผิดชอบตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนของเอกสาร ข้อมูลในงบการเงินรายการต่าง ๆ ทั้ง การทำสมุดบัญชีเบิกรับ และเบิกจ่ายของธนาคาร การกู้ยืม การลงใช้คืนเงินยืมของสมาชิก งบกำไรขาดทุนของกองทุน ซึ่งสำหรับกองทุนหมู่บ้านชุมชน ได้ผ่านการตรวจสอบบัญชีของ อนุกรรมการสนับสนุนและติดตามกองทุนหมู่บ้านระดับอำเภอ ที่มีนาวาโท ประดิษฐ์ จำเนียรผล ซึ่งเป็นประธานประจำมติมหาตตาชัยวัฒน์ และเป็นหัวหน้าคณะกรรมการผู้ตรวจสอบบัญชีด้วย

การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านในปีที่ 2 ก็ยังใช้หลักเกณฑ์เดียวกับปีแรก เช่น จำนวนเงินสูงสุดที่ให้กู้คือ 20,000 บาท มีคนค้ำประกัน 2 คน แต่ดอกเบี้ยในปีที่ 2 สมาชิกเห็นควรลดให้ถูกลง จากร้อยละ 9 ต่อปี เหลือร้อยละ 6 ต่อปี ปัจจุบันดอกเบี้ยเงินกู้กองทุนจึงเป็นร้อยละ 6 ต่อปี การกู้ยืมในปีที่ 2 นี้ มีสมาชิกที่ไม่ได้กู้ในปีแรก แต่ขอกู้ในปีที่ 2 ซึ่งส่วนใหญ่จะกู้ไปประกอบอาชีพ ในการทำสวนผลไม้ มีบ้าง 2-3 ราย ที่กู้ไปประกอบอาชีพค้าขาย การพิจารณาให้กู้ก็ใช้วิธีการประชุมหารือซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกัน “ความขัดแย้งไม่มี ทำให้เกิดความกลมเกลียวรักใคร่”

ผลที่มีต่อชุมชน

สำหรับข้อคิดเห็นจากการดำเนินงานตามโครงการกองทุนหมู่บ้าน จากข้อมูลที่ได้ส่วนใหญ่เห็นว่า วงเงินที่ให้กู้ยืมสูงสุดไม่เกิน 20,000 บาทนั้นอยู่เกินไปไม่สามารถซื้อยากาไปปัญหาของเกษตรกรได้ เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ ซึ่งต้องใช้เงินในการลงทุนในแต่ละฤดูกาลติดสูง ที่เป็นการดูแล บำรุงรักษา การใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง การจ้างแรงงานทำงานในสวน การซื้อปุ๋ย ทำการทำน้ำเพื่อ溉ภัยในสวนผลไม้ครั้งหนึ่ง 60,000 – 70,000 บาท “เช้าก็ไปใช้ในสวนเนี่ย เช้าก็เอามาใช้ เพราะว่าก็ต้องการใช้ออยู่แล้ว ซื้อปุ๋ยเนี่ย บางทีก็ไม่ได้วันนี้เดียว ที่นี่แค่ 2 หมื่นเนี่ยก็ไม่มาก” วงเงินที่ให้กู้แม้จะไม่มาก แต่ก็สามารถบรรเทาหรือแบ่งเบาการ

กู้เงินจากแหล่งอื่นไปได้บ้าง แต่เกษตรกรบางส่วนยังเห็นว่าการกำหนดวงเงินให้กู้ยืมจึงต้องคำนึงถึงพื้นที่และความต้องการตามสภาพความเป็นจริง ที่ไม่ได้ถูกกำหนดมาจากการข้างบน ส่วนปัญหาอุปสรรคด้านอื่น ๆ คือเรื่องรายละเอียดของเอกสารที่ต้องทำความเข้าใจมากกว่า การกู้เงินจากแหล่งอื่น เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) หรือการกู้เงินจากสหกรณ์การเกษตร กองทุนหมู่บ้านจึงมีผลต่อชุมชนนี้ไม่มากนัก แต่อย่างไรก็ตามข้อมูลเบื้องต้นที่ได้รับถึงผลประโยชน์ที่เกิดแก่ชุมชนคือ

1 ประชาชนในหมู่บ้านก็ยังเห็นประโยชน์ของเงินทุนที่ปล่อยให้กู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำ กำหนดอัตราดอกเบี้ยได้เอง และไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ในการค้ำประกัน และผู้ที่ไม่สามารถกู้เงินจาก ธกส. หรือสหกรณ์การเกษตรได้ ทำให้ประชาชนที่มีความตั้งใจจะนำไปประกอบอาชีพอย่างแท้จริง มีเงินทุนในการดำเนินการ

2 ระยะเวลางานสั้นใช้เงินคืนที่กำหนด 1 ปี ก็สามารถปฏิบัติตามได้ เพราะผลผลิตสามารถเก็บขายได้แล้ว

3 ช่วยให้เกษตรกรมีเงินทุนในการซื้อปุ๋ย ยาฆ่าแมลง พันธุ์ไม้ผล การปรับปรุงบ้านสวนโดยไม่ต้องใช้เงินสดของตนเองที่เก็บออมไว้

4 ทำให้เกิดการเอื้อประโยชน์ต่อผู้ที่ด้อยโอกาสในชุมชน สร้างโอกาสในการประกอบอาชีพ บรรเทาปัญหาขาดแคลนเงินทุนเฉพาะหน้าหรือฉุกเฉิน รวมทั้งเสริมสร้างระบบเศรษฐกิจในชุมชนใหม่เป็นสวัสดิการที่ดีแก่หมู่บ้าน

5 ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนและหมู่บ้าน โดยให้ชุมชนสามารถกำหนดอนาคตของตนเองได้ เกิดวิธีปฏิบัติที่เกื้อหนุนต่อกัน รวมทั้งเกิดสำนึกที่ดีต่อห้องถิน และที่สำคัญคือให้ชุมชนได้มีโอกาสศึกษาดูงาน ไม่ได้ถูกกำหนดโดยผู้อื่นทั้งหมด ความเข้มแข็ง ความมั่นคงของชุมชนก็จะเกิดขึ้นได้จริง และยังยืนได้ เพราะประโยชน์ที่ได้สุดท้ายแล้วก็ร่วมกันทั้งชุมชนของประชาชนและประเทศชาติ

แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการดำเนินการในปีแรกที่ทั้งคณะกรรมการและสมาชิกกองทุนต่างก็ยังไม่มีความเข้าใจในระเบียบและการดำเนินงานมากนัก หากคณะกรรมการได้อีกโอกาสให้มีการพูดคุยกับผู้คนและชี้แจงอย่างต่อเนื่อง ให้มีความเข้าใจที่ตรงกันถึงหลักเกณฑ์การพิจารณาให้กู้หรือไม่ให้กู้ หรือความโปร่งใสในเรื่องผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น การดำเนินงานในปีที่ 2 ก็จะสะดวกขึ้นและมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น สำหรับเกษตรกรบางรายที่เป็นสมาชิกแต่ไม่ได้กู้ยืม โดยให้เหตุผลว่าหากกู้ยืมไปก็ต้องมีเป้าหมายว่าจะนำไปใช้จ่ายอะไร จำเป็นหรือไม่ และต้องมองอีกว่า

มีซ่องทางที่จะนำเงินมาใช้คืนได้หรือไม่ รวมถึงเหตุผลที่ว่าจำนวนเงินที่ให้กู้จำนวนน้อยไป ไม่สามารถนำเงินไปลงทุนทำอะไรได้ ไม่สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงหรือช่วยแก้ไขปัญหาที่ชาวบ้านประสบได้ รวมถึงบางรายที่กู้ยืมไม่ได้นำเงินที่ได้ไปลงทุนในการประกอบอาชีพจริงตามวัตถุประสงค์ที่เขียนขอกู้ไว้ เช่น การนำเงินไปเป็นทุนการศึกษาส่งลูกเรียนหนังสือที่กรุงเทพฯ หรือในตัวเมือง ทำให้เงินไม่ได้ถูกใช้ตามวัตถุประสงค์ และไม่เกิดการหมุนเวียนของเงินในชุมชนท้องถิ่น นอกจากนั้นยังมีผู้เห็นว่าเป็นเรื่องที่ยุ่งยากเกี่ยวกับการค้าประกัน ต้องอยู่รับผิดชอบเรื่องการค้าประกันของคนอื่นด้วย ไม่อยากไปใช้หนี้แทนคนอื่นหากมีการผิดสัญญาขึ้น แต่สมาชิกบางคนที่มีฐานะดี ก็ไม่กู้ยืมหรือมีค่านิยมที่ไม่ชอบเป็นหนี้ แต่เหตุที่สมัครสมาชิกของทุน เพราะต้องการช่วยให้กองทุนสามารถจัดตั้งได้สำเร็จ และเพื่อใช้เป็นแหล่งเงินทุนในイヤมชุมชน รวมถึงเหตุผลที่เป็นหนี้แหล่งเงินทุนอื่นอยู่แล้ว จึงไม่ต้องการที่จะเป็นหนี้แหล่งอื่นอีก

แต่ประเด็นที่เป็นข้อคิดเห็นของประชาชนในเรื่องจำนวนเงินที่ให้กู้ยืมนั้น นาสนใจที่จะได้มีการพูดคุยกันต่อไปว่า จำนวนเท่าใดจึงจะพอเพียง แล้วใครควรเป็นผู้กำหนดวงเงิน ฝ่ายรัฐบาลหรือประชาชน หรือแม้แต่ว่าจำนวนเงินที่ให้เพียงหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท จำเป็นต้องเท่ากันทุกหมู่บ้าน หรือขึ้นอยู่กับความต้องการของประชาชนในหมู่บ้าน รวมถึงการบริหารจัดการสำหรับผู้ที่ต้องการกู้ยืมเงินกองทุน แต่ติดขัดที่ไม่มีผู้ค้าประกัน จะมีวิธีการอื่นที่ผ่อนคลายหรือยืดหยุ่นให้คนละภาระการกองทุนหมู่บ้าน กำหนดหลักเกณฑ์ขึ้นเองได้หรือไม่

บทที่ 6

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

บทสรุป

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ทั้งชุมชนบ้านชาววีก หมู่ที่ 3 และชุมชนบ้านเขาวังม่าน หมู่ที่ 5 แม้ว่าจะตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองรายอง และอยู่ห่างจากตัวเมืองเพียงแค่ 7 กิโลเมตรเศษ แต่ด้วยความเข้มแข็งของชุมชนโดยรวมในด้านต่าง ๆ ที่เป็นทุนทั้งในทางสังคม วัฒนธรรม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางเศรษฐกิจ และที่สำคัญคือ ทุนความรู้ ที่ชุมชนมีอยู่อย่างมาก และยังคงรักษาไว้ให้ดำรงอยู่ได้ เมื่อจะประสบกับการเปลี่ยนแปลงของความทันสมัยที่เข้ามายังชุมชน จนกลายเป็นอุดมการณ์ของชุมชนชาวสวนผลไม้ ที่ทำให้สวนผลไม้ผสมยังคงดำรงอยู่ได้ ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายของสังคมภายนอก อุดมการณ์การทำนาเกิน เพื่อให้ครอบครัวมีกินมีใช้ ที่มีการซื้อยาหรือแบ่งปันกันอย่างเอื้ออาทร จนกลายเป็นอุดมการณ์ ชีวิตของชาวสวนผลไม้ในชุมชนแห่งนี้ที่สามารถพึ่งพิงตนเองได้เป็นลำดับแรก โดยไม่หวังพึ่งพิงคนอื่น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมีพื้นฐานมาจาก การสั่งสมทุนในด้านต่าง ๆ ของชุมชน จนเกิดเป็นการผลิตชั้นระบบการเรียนรู้ เพื่อชีวิตที่อยู่รอดของชาวสวน จากสวนผลไม้เดียว ๆ จนกลายมาเป็นสวนผลไม้ผสมหลากหลายพันธุ์ จากน้ำตามธรรมชาติผสมผสานกับน้ำในระบบชลประทาน จากปุ๋ยและสารเคมี กล้ายมาเป็นปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก สารชีวภาพ จากการขายส่ง มาเป็นการขายตรงหรือส่งออกไปขายยังต่างประเทศ การแลกเปลี่ยนผลผลิตกันระหว่างท้องถิ่น หรือการทำสวนผลไม้เพียงอย่างเดียวเปลี่ยนมาเป็นการส่งลูกเรียนให้สูงที่สุดเพื่อการประกอบอาชีพอื่น แต่ก็ยังคงเก็บรักษาสวนผลไม้เอาไว้ใช้ในครัวเรือนเดิม

สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ที่เป็นทุนชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีการปรับตัว เพื่อให้สอดคล้อง และรองรับกับสิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นให้ได้ เช่น การปรับเปลี่ยนของโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ที่เข้ามายังชุมชน ทั้งถนน ไฟฟ้า คลองชลประทาน การเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอก การขยายตัวของตลาดเพื่อการค้าที่มีการแข่งขันสูง การลงทุนเพื่อการผลิตเพื่อขาย และความรู้เรื่องการทำสวนผลไม้ชุดใหม่ ทำให้เกิดการผลิตเพื่อร่วงรับระบบการตลาดรูปแบบใหม่ เกิดเป็นอุดมการณ์แห่งการใช้ชีวิต เพื่อการมีชีวิตอยู่ของครอบครัวรูปแบบใหม่ที่ต้องการความสะดวก สบาย การเข้าถึงบริการต่าง ๆ การศึกษาของลูกหลาน การรักษาพยาบาลยามเจ็บป่วย ซึ่งก็หมายถึงความต้องการเงินตราหรือใช้เงินตราเพื่อการซื้อหาและให้ได้

มาในสิ่งที่ต้องการทั้งหลาย ที่คุณในชุมชนที่ศึกษาได้พยายามที่จะเรียนรู้จากประสบการณ์การใช้ชีวิตจริงและการประกอบอาชีพของตน เพื่อตอบสนองระบบการสร้างความสัมพันธ์แบบใหม่ที่ทุกคนต้องดินรนเพื่อหาเลี้ยงชีพจากการทำสวนผลไม้ให้อยู่รอด จากการกดปุ่ม ฉุดรีด และเอาเบรียบของนายทุน พ่อค้าคนกลาง จากการลงทุนเพื่อการผลิตเพื่อการขายในรูปแบบและลักษณะต่าง ๆ เพื่อผลผลิตในสวนผลไม้ ความรู้ใหม่ ๆ ของชาวสวนผลไม้ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ให้สามารถเชื่อมต่อ และบูรณาการเข้ากับความรู้เก่าที่มีอยู่แต่ก่อนได้ และที่สำคัญคือ ความรู้ของชุมชนชาวสวนแห่งนี้สามารถปรับเปลี่ยนได้อย่างไม่หยุดนิ่ง ด้วยกระบวนการปรับตัวของชุมชนที่มีทุนแห่งภูมิปัญญาต่อการเรียนรู้เพื่อการประกอบอาชีพของชาวสวน ทุนทางสังคมที่มีระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นพื้นฐานที่ดีและการสะสมทุนทางการเงิน ทำให้ชุมชนสามารถดำเนินอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาตนเองของคนในชุมชนเป็นหลัก ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นต่อเนื่อง สะสมอย่างค่อยเป็นค่อยไป ที่สอดท้อนถึงความเข้มแข็งอย่างมีพื้นฐานที่มั่นคง แต่มีการปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของบริบทรอบข้าง

การที่ชุมชนชาวสวนผลไม้ดังกล่าวมีความเข้มแข็ง และดำเนินอยู่ได้ในปัจจุบันก็ด้วยทุนความรู้ของชุมชน และเกษตรกรชาวสวน ที่มีอุดมการณ์และเจตจำนงร่วมกัน คือ การดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยความสงบ มีการทำมาหากินด้วยการทำสวนผลไม้เพื่อหาเลี้ยงครอบครัวและหาเลี้ยงตนเองได้ ที่ไม่ใช่การสร้างความมั่งคั่งราย แต่เพื่อความเป็นญาติพี่น้องกันของคนในชุมชน ซึ่งเป็นภาคปฏิบัติการจริงของความรู้ที่สร้างให้เกิดความจริง คือ การเอื้อเพื่อพัฒนาและปั้นกัน การเสียสละ สามัคคี ร่วมแรงร่วมใจกัน เอื้ออาทrusticต่อกัน เป็นพลังอำนาจที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ที่มีการสืบทอดและยังคงอยู่ได้ในระบบผูกขาดของทุนนิยมปัจจุบัน ซึ่งความรู้ที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้จะต่างกับการมองชุมชน และเกษตรกรชาวสวนว่าไม่มีความรู้และไม่มีพลังเพียงพอที่จะอยู่รอดได้ จึงจำเป็นที่จะต้องสร้างให้โดยรู้หรือสิ่งที่อยู่ภายนอกชุมชน หันที่แทจริงแล้วพลังความเป็นหนึ่งเดียวของชุมชนและชีวิตชาวสวน เกิดจากการสร้าง การประสบแล้วถ่ายทอด สั่งสมและใช้โดยชุมชนและตัวเกษตรกรชาวสวนเอง

ข้อเสนอแนะ

การเข้ามาของโครงการกองทุนหมู่บ้านในชุมชนที่ศึกษานี้ กล่าวโดยสรุปแล้วถือว่าได้เข้ามา เพื่อการเสริมสร้างให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนมากยิ่งขึ้น จากสภาพพื้นฐานของชุมชนที่มีความเข้มแข็งอยู่แล้ว เพราะช่วยให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ และได้ทำงานร่วมกัน ด้วย

ความรู้สึกเป็นเจ้าของว่าเป็นเงินกองทุนของชุมชนไม่ใช่เงินของรัฐบาล ทำให้มีความต้องการที่จะช่วยกันบริหารงานให้กองทุนมีความเข้มแข็งมีเงินทุนขยายเพิ่มมากขึ้น อันเป็นการสร้างเสริมประสบการณ์ให้คนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนกันเข้ามาบริหารงาน เกิดคนรุ่นใหม่ได้เข้ามาเรียนรู้ การเป็นผู้บริหารทดสอบคนรุ่นเก่า เพื่อปูทางสำหรับการแก้ไขปัญหาของชุมชนในด้านต่าง ๆ ต่อไป

นอกจากนั้น สิ่งที่สำคัญซึ่งชุมชนแห่งนี้มีมาตลอด คือ ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างรัฐ กับประชาชนและชุมชน ที่เกิดการจัดการ และบริหารงานร่วมกัน กล่าวคือเมื่อเป็นนโยบายของรัฐ ชุมชนก็ไม่ปฏิเสธที่จะรับ แม้ว่าชุมชนต้องการเงินทุนที่มากกว่าเกณฑ์ที่ระบุไว้ของทุนหมุนบ้านก็ตาม แต่ชาวบ้านก็สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้เงินที่ถูกยืมมาจากกองทุนหมุนบ้านกำหนด แต่ชาวบ้านก็สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้เงินที่ถูกยืมมาจากกองทุนหมุนบ้านให้เกิดประโยชน์ หรือแม้ว่ารัฐจะเป็นฝ่ายที่เริ่มต้นโครงการ ชุมชนจะเป็นฝ่ายที่รับมา แต่ด้วยพื้นฐานที่ดีและเข้มแข็งของชุมชน ทำให้ชุมชนไม่ได้รับสิ่งที่มีคนหยิบยกให้มาอย่างเช่น ๆ หรือทำเท่าที่รัฐสั่งการเท่านั้น แต่กลับมีความคิดที่จะทำให้กองทุนนี้เข้มแข็งยิ่งขึ้นและมีเงินทุนเพิ่มมากขึ้น เช่นเดียวกับสหกรณ์การเกษตรที่เป็นแหล่งเงินทุนใหญ่ของคนในชุมชน ซึ่งสิ่งที่สำคัญยิ่งกว่านั้น คือ ข้อจำกัดทางความคิดและการเรียนรู้ของชุมชน ที่ไม่อาจดำเนินการไปได้ถึงจุดมุ่งหมาย จึงต้องเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้กำหนดนโยบายที่จะต้องศึกษาวิจัยถึงการดำเนินงานของกองทุนหมุนบ้านที่ผ่านมา และประเมินผล ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น เพื่อพิจารณากำหนดเป็นแนวทางการช่วยเหลือที่จะสร้างความเข้มแข็งได้อย่างยั่งยืนต่อไปได้อย่างไร มิฉะนั้นก็จะเหมือนกับulatory ลิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนหมุนบ้านตามนโยบายของรัฐ แต่เมื่อเปลี่ยนแปลงรัฐบาล นโยบายก็เปลี่ยนแปลงไป ลิงเหล่านี้ก็สูญหายไปหรือไม่ได้รับความสนใจ แล้วก็มีสิ่งใหม่เกิดขึ้นในชุมชนหมุนบ้านอีกพื้นที่ชุมชนก็ถูกกระทำให้เป็นสนามของพวกรวมด้วยอำนาจของความรู้ที่มีผู้กำหนดให้อยู่ตลอดเวลา

แต่อย่างไรก็ตาม จากปัญหาและข้อจำกัดที่ผู้ใดก็จัดได้นำเสนอໄก้แล้วนั้น ในประเทศไทย เรื่องราคาดผลิตที่ตกล่ามมาตลอด ในขณะที่ต้นทุนการลงทุนทำสวนสูงขึ้นแบบทุกด้าน ทำให้ชาวสวนผลไม้แม่จะพยายามดิ้นรนเพื่อการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างสุดความสามารถ แล้วก็ตาม แต่หากปัญหานั้นใหญ่โตเกินกำลังที่ชาวสวนจะแก้ไขได้ ก็ไม่แน่ว่าในอนาคตข้างหน้ายังจะมีชาวสวนที่คิดจะเป็นชาวสวนอยู่ ด้วยการรับภาระหนี้สินที่พอกพูนขึ้นได้หรือไม่ ซึ่งปัญหานี้ก็ถูกเป็นปัญหาที่เรื่องรังและช้ำชา แต่สามารถแก้ไขได้ ดังนั้นหากภาครัฐที่มีเครือข่ายเชื่อมโยงทั้งในและต่างประเทศ มีบุคลากรที่มีความรู้ มีองค์กร กลไกที่กว้างขวางมากกว่าชาวบ้านที่เป็นชาวสวน ได้เข้ามารับทราบปัญหาที่แท้จริง และศึกษาหาแนวทางการแก้ไขปัญหา

อย่างเป็นระบบ ครบวงจร ตั้งแต่จุดเริ่มต้น คือการลงทุนผลิต จนถึงการตลาดที่สามารถขายผลผลิตได้ราคา และมีกำไร ก็จะทำให้ชาวสวนผลไม้มีปัจจัยสามารถที่จะรักษาไว้ซึ่งอุดมการณ์แห่งอาชีพความเป็นชาวสวนอยู่ได้อย่างยั่งยืนต่อไป

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 4 : บทเรียนจากภาคตะวันออก
คนสู่ทะเล: วิถีการเปลี่ยนแปลงของชาวประมง[†]
ผศ.ดร. สุรุณ พัชรสัง[‡]
วัลยา ภูมิภักดีพรวณ

คำนำ

โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านซึ่งมี รศ.ดร.นภาภรณ์ หวานน้ำ หัวหน้าโครงการร่วมกับคณะผู้วิจัย และนิสิตปริญญาเอกการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนศึกษา ศาสตร์ รุ่นที่ 13 มหาวิทยาลัยคริสต์วิจิตร ได้ทำการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน โดยการเลือกชุมชนที่ศึกษาเป็นชุมชนชาวประมงที่มีความเข้มแข็งและชุมชนที่ไม่มีความเข้มแข็ง 2 ชุมชนเป็นกรณีศึกษา ซึ่งมีวิธีวิจัย อาศัยพัฒนา ปรับปรุงของการดำเนินชีวิที่มีความหลากหลายและแตกต่าง ดังนี้ชุมชนที่เลือกศึกษาทั้งสองจึงเป็นชุมชนในเขตเทศบาลที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงที่สำคัญของภาคตะวันออก

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จ โดยได้รับความร่วมมืออย่างดีจากชุมชนดังกล่าว แต่อาจได้ข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน เนื่องจากบริบทของชุมชนเป็นชุมชนที่อยู่ในเขตเมืองที่มีพลวัตของเศรษฐกิจ หลากหลาย และด้วยจากลักษณะของอาชีพที่ขึ้นอยู่กับสภาพของลมฟ้าอากาศ ทำให้การออก ทะเบียนเพื่อจับสัตว์น้ำต้องเป็นไปอย่างทันท่วงที ทำให้เกิดข้อจำกัดของการให้ข้อมูล ขณะที่ทีมงานของผู้วิจัยก็มีความอุตสาหะพยายามในการสืบค้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการศึกษา อันจะส่งผลให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการศึกษาในครั้งนี้ ด้วยความร่วมมือของผู้ช่วยเก็บข้อมูลจากนิสิตปริญญาเอกรุ่นที่ 13 ได้แก่ คุณนรินทร์ สังข์วากษา คุณชาตรี ทองสารี คุณศรีรัชย พรประชากร คุณมนนา พิพัฒน์เพ็ญ และคุณ ลงลักษณ์ จันทาภาภุ แล้ว นิสิตปริญญาเอกรุ่นที่ 14 คุณบุญทิพย์ สริยะวงศ์ ตลอดจนผู้ช่วย นักวิจัยและผู้ประสานในพื้นที่ คุณสมคิด มั่งมี และคุณวันทนna ตุ่มศรียา รวมทั้งผู้สนับสนุนให้ คณะผู้วิจัยเข้าถึงข้อมูลได้อย่างดี จึงทำให้ได้ข้อมูลที่มีประโยชน์เอื้อต่อการพัฒนาปรับปรุง โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมุนบ้านต่อไป จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ຄະນະຜົວຈິບ

ตุลาคม 2546

สารบัญ

หน้า คำนำ		
บทที่ 1	บทนำ	1
	ความเป็นมาของศึกษา	1
	การเลือกกลุ่มตัวอย่างชุมชนที่ศึกษา	5
	การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก	8
บทที่ 2	ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	11
	รากฐานชุมชนชาวประมง	11
	สภาพการทำมาหากินในอดีต	14
บทที่ 3	การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้การพัฒนาประเทศไปสู่ ความทันสมัย	17
	การล้มถลายของทรัพยากรชายฝั่ง	17
	ฐานคติความเชื่อของชาวทะเล	18
	แรงโน้มถ่วงของคนในชุมชน	18
	สภาพการทำมาหากินในปัจจุบัน	19
	การสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการแปรรูปอาหารสัตว์	21
	สิ่งที่เห็นและเป็นอยู่ในวิถีชาวประมง	24
	สะพานปลา ตลาดสินค้าประมง	25
	กระบวนการสั่งสมความรู้	25
บทที่ 4	การปรับตัวในกระแสการเปลี่ยนแปลงของชุมชน	30
	การปรับตัวของชุมชนรับทุนนิยม	30
	สิทธิในท้องทะเล	31
	การปรับตัวของชุมชนเพื่อให้มีสิทธิชุมชน	32
	พลังชุมชนที่อ่อนล้า	33
	การภูมิ劲ของชุมชนเพื่อ därangซีพ	34

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 กองทุนหมู่บ้าน	35
กองทุนหมู่บ้านชุมชนเข้าสู่มุก	35
กองทุนหมู่บ้านหาดวอนนภา	37
การวิเคราะห์การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน	39
รูปลักษณ์ภายหลังกองทุนหมู่บ้านเข้ามา	43
จุดเด่นของกองทุนหมู่บ้าน	45
ข้อเสนอเชิงนโยบาย	45
เสียงสะท้อนของชุมชน	46
บทที่ 6 บทสรุป	47
บรรณานุกรม	49

บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมาของ การศึกษา

นับแต่ประเทศไทยเปิดประเทศไปสู่การพัฒนาเพื่อความทันสมัยตามแบบวันตาก ผลงานให้เกิดความล้มเหลวของการพัฒนาประเทศในช่วงสี่ทศวรรษที่ผ่านมา คือ การมุ่งเน้นพัฒนาประเทศโดยการปรับเปลี่ยนนโยบายในการพัฒนาที่เน้นในเรื่องการผลิตเพื่อการบริโภค มาเป็นการผลิตเพื่อการค้าหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ได้ว่า เป็นการมุ่งผลิตจากการเกษตรกรรมไปสู่การผลิตแบบอุตสาหกรรม จึงส่งผลใน 2 แนวทางคือ แนวทางแรกเป็นการพัฒนาที่ให้ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจหรือให้ความสำคัญกับเงินตราเป็นหลัก หรือกล่าวได้ว่าเป็นการให้ความสำคัญกับภาคเมืองมากกว่าภาคชนบทซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศไทย โดยเชื่อว่าผลผลิตจะช่วยทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น มีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น และสิ่งที่เป็นการพัฒนาแบบประเทศตะวันตกมุ่งหวังคือ การเน้นการพัฒนาไปในทางเศรษฐกิจ มือตราชาระเจริญเติบโตในทางการผลิตสูง อัตราการบริโภคสูงและมือตราชาระเจริญเติบโตของรายได้ประชาชาติ แนวทางที่สองการให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว โดยละเลยการให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมและสังคม ส่งผลให้ชุมชนชนบทไม่สามารถที่จะพึ่งตนเองได้ ต้องมีการพึ่งพาจากรัฐเป็นสำคัญ ชุมชนจึงไม่สามารถพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งได้โดยตัวเอง

จากการที่ประเทศไทยปรับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ โดยเริ่นใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปัจจุบันนี้ ปรากฏผลของการพัฒนาในประเทศไทยไม่ได้เป็นไปตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ แต่เป็นในลักษณะของการคุดชับทรัพยากรจากชุมชนชนบทเข้าสู่เขตเมืองในรูปของการพัฒนาจากรัฐ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชนบท ซึ่งถือเป็นปัจจัยหลักต่อวิถีการดำรงชีวิตอยู่ของชุมชน ต้องคงอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ ซึ่งไม่ได้ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในระดับฐานรากของชุมชนอย่างแท้จริง

เมื่อรัฐบาลได้ประกาศค่าเงินบาทโดยตัวขึ้นมา ผลกระทบที่ตามคือข้าวของอยู่ในยุคของสินค้าแพงขึ้น ผลจากการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยได้ส่งผลกระทบต่อกันทุกกลุ่ม ทุกอาชีพและต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย กัดเซาะ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศ และส่งผลให้วิถีการดำรงชีวิตของชาวประมงเกิดการพลิกผัน สัตว์น้ำที่เคยมีอยู่อย่างสมบูรณ์ในอดีตได้หมดไปพร้อมกับมาตรการในการพัฒนาประเทศด้วยการกระตุ้นการบริโภค ส่งเสริมการผลิตเพื่อการค้าเป็นหลัก และส่งผลต่อการจัดการประมงคือเมื่อเกิดการเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมง ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรประมงชาย

ฝั่ง หรือทรัพยากรประมาณห่างฝั่ง จำนวนสัตว์ทะเลที่หาได้ก็มีลดน้อยลงไป พร้อมกับพื้นที่ชายฝั่งที่เคยเป็นแหล่งอาหารและแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำที่หลากหลายถูกทำลายไป พร้อมกับการสนองตอบต่อนโยบายของภาคระบบที่ทำการค้าเป็นหลัก จากปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้หลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิตของชาวประมงด้วยการจับสัตวน้ำเข้ามาจัดการทำประมง ด้วยการกำหนดมาตรการในการจัดการประมงรูปแบบต่าง ๆ อาทิเช่น การห้ามทำการประมงในฤดูกาลวางไข่ของสัตว์ทะเล การกำหนดขนาดของเครื่องมือการทำประมง การห้ามจับสัตวน้ำในบางพื้นที่การควบคุมเครื่องมือทำการประมง และฯลฯ

มาตรการเหล่านี้มีผลกระทบอย่างสูงต่อการจัดการการประมง โดยมาตรการเหล่านี้ ถูกกำหนดขึ้นภายใต้ เงื่อนไขทางชีวิทยาทางประมงและเศรษฐศาสตร์ประมง โดยเงื่อนไข แรกจะให้มีการทำการประมงโดยมุ่งหวังให้เกิดผลผลิตสูงสุด ในขณะที่เงื่อนไขประการที่สอง จะให้มีการทำการประมง โดยมุ่งหวังให้เกิดผลผลิตที่ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูงสุด (กังวัลย์ จันทร์ชัย 2541 : 9) เห็นได้ว่าทั้งสองแนวทางนั้นมีดีคำนึงถึงชาวประมง และชุมชนประมงแต่อย่างใด ทั้งนี้ผู้มีอำนาจในการกำหนดมาตรการต่างๆ นั้น มีความเชื่อว่าการทำประมงตามเงื่อนไขจะส่งผลดีต่อชาวประมงโดยตรง โดยขาดการพิจารณาว่าการทำประมงได้นั้น ผู้มีบทบาทมากที่สุด ก็คือชาวประมงมิใช่เจ้าหน้าที่รัฐ ดังนั้นมาตรการต่าง ๆ ที่รัฐประกาศออกมายังนั้นจะส่งผลบังคับต่อชาวประมงอย่างเท่าเทียมกันก็หาได้ไม่ จึงมีการใช้อิทธิพลเพื่อที่ตนจะได้เป็นผู้ที่ครอบครองสัตวน้ำจำนวนมากที่สุด การนำเครื่องมือจับสัตวน้ำบางชนิดมาใช้จึงส่งผลในทางตรงกันข้ามกับมาตรการที่รัฐพยายามจะป้องกัน การสูญเสียของสัตว์ทะเลบางชนิดภายใต้มาตรการส่งเสริมการค้าเพื่อยังชีพเป็นหลัก ด้วยแนวทางของการแก้ไขปัญหาที่ไม่สูงต้อง ทำให้เกิดความล้มเหลวของมาตรการในการควบคุมการจับสัตวน้ำในทะเลด้วยเครื่องมือการจับสัตวน้ำบางประเภท ทำให้ประเทศไทยเผชิญหน้ากับปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่งทะเลอย่างรุนแรง และมีผลทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ชาวประมงขนาดเล็ก ซึ่งรัฐก็ยังมิได้มีแนวคิดที่จะนำระบบการจัดการประมงในชุมชนมาแก้ปัญหา ซึ่งอาจทำให้ด้วยการให้อำนาจชุมชนในการจัดการประมงด้วยตนเอง แต่การที่จะพัฒนาระบบนี้ขึ้นมาได้นั้นรัฐจะต้องมีการดำเนินการในหลาย ๆ ด้าน ตั้งแต่การปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้สามารถเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาระบบการจัดการประมงโดยชุมชน การสร้างความเข้าใจร่วมกันของเจ้าหน้าที่ของรัฐและชาวประมง ในแนวคิดและวิธีการของระบบนี้ สิ่งสำคัญจะต้องมีเงินทุนมาสนับสนุนการดำเนินการ มีฉันนองคาดของชาวประมง ก็คงจะถึงจุดอับหรือตกต่ำดังที่เป็นอยู่ทุกวันนี้

ผลของการพัฒนาประเทศ และการจัดการของรัฐก่อให้เกิดผลของการพัฒนาที่ทำให้ประชาชนประสบปัญหาที่คล้ายคลึงกัน เพราะไม่ว่าจะในอาชีพใด ก็จะประสบความยากจน

ในการขาดเงินทุนและขาดโอกาสเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อนำมาพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้และลดรายจ่าย ตลอดจนบรรเทาเหตุฉุกเฉินและจำเป็นร่วงด่วน เช่นจากผลกระทบของความเสี่อมโกร穆ของทรัพยากรช้ายังทำให้ชาวประมงประสบปัญหาความยากจน ทั้งนี้นโยบายที่รัฐบาลนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาความยากจน คือ การกำหนดนโยบายร่วงด่วนในการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โดยปรับแนวทางให้กองทุนนี้คือ การสร้างจิตสำนึกร่วมเป็นชุมชนและท้องถิ่น โดยมุ่งให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคตและกำหนดทิศทางการจัดการหมู่บ้านและชุมชน และก่อให้เกิดความตระหนักรถึงคุณค่าชุมชนและท้องถิ่นด้วยการใช้ภูมิปัญญาของตนเอง มีการเก็บข้อมูลผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน โดยจัดให้เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนภายในหมู่บ้านและชุมชน หรับเป็นกองทุนเพื่อการพัฒนาอาชีพ สร้างรายได้ ลดรายจ่ายบรรเทาเหตุฉุกเฉิน และความจำเป็นร่วงด่วน กระบวนการดังกล่าวจะทำให้เกิดการเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชุมชน ราชการ เอกชนและประชาสังคม เพื่อกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นซึ่งจะเป็นการพัฒนาประชาธิบัติอย่างยั่งยืน ยกตัวให้ท้องถิ่นมีศักยภาพในการจัดระบบบริหารจัดการกองทุนของตนเอง เพื่อสร้างศักยภาพในหมู่บ้านและชุมชนเมือง สู่การพึงตนเองอย่างยั่งยืนอีกต่อไป และโดยผู้ร่วมแล้วเป็นกระบวนการต้นเรื่องที่สำคัญของประเทศไทยในอนาคต

จากสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น จะเห็นได้ว่าพัฒนาการของระบบทุนนิยมที่เกิดขึ้นนั้น เป็นการทำลายชุมชนชนบท คือการสะสมส่วนเกินจากการขายดีรีดเงินมาจากการผลิต สมบูรณ์ของธรรมชาติในชุมชนและหมู่บ้านมาเป็นของระบบทุนในเมือง เมื่อชุมชนชนบทถูกทำลายก็เท่ากับเป็นการทำลายฐานรากของสังคมและวัฒนธรรมไทย พัฒนาการทุนนิยมที่เกิดขึ้นมาในประเทศไทย จึงไม่ใช่การพัฒนาหรือความเจริญที่แท้จริงของชาวชนบท แต่เป็นการกดขี่ข่มเหงคนส่วนใหญ่ของประเทศ ให้คงความยากจนและเป็นผู้ที่ด้อยโอกาสของสังคมต่อไป จากปัญหาดังกล่าวรัฐซึ่งมีนโยบายในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยรัฐบาลชุดปัจจุบันได้ตระหนักถึงปัญหาความยากจนอันเนื่องมาจากการขาดแคลนปัจจัย ในการลงทุนของคนระดับฐานรากของคนในระดับล่างของสังคม รัฐจึงกำหนดนโยบายที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินอยู่ของคนในระดับนี้อย่างมาก คือ กองทุนหมู่บ้าน อันมีเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับชุมชนชนบทได้แก่ (1) เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนสำหรับการลงทุนเพื่อพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ หรือเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย การบรรเทาเหตุฉุกเฉินและจำเป็นเร่งด่วน สำหรับการนำไปสู่การสร้างกองทุนสวัสดิภาพที่ดีแก่ประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชน (2) สร้างเสริมและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนให้มีศักยภาพในการจัดระบบและบริหารจัดการเงินทุนของตนเอง (3) เสริมสร้างกระบวนการพัฒนาของหมู่บ้านและชุมชนในด้านการเรียนรู้ การสร้าง และพัฒนาความคิดริเริ่ม เพื่อการแก้ไขปัญหา เสริมสร้าง ศักยภาพและ

ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้านและชุมชนเมือง (4) กระตุ้นเศรษฐกิจในระดับฐานรากของประเทศ รวมทั้งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอนาคต (5) เสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมของประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชน สำหรับผลที่จะคาดว่าจะได้รับจากการบริหาร คือ การใช้กองทุนหมู่บ้านเป็นนโยบายที่ใช้หมู่บ้านหรือชุมชนเป็นศูนย์กลางของการดำเนินงาน โดยให้ชุมชนร่วมกันเป็นการวางแผนติกาและระเบียบต่างๆเกี่ยวกับกองทุน ส่วนเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลภายนอกเป็นเพียงผู้ดูแลอย่างความระดูในการจัดสรรเงิน และดูแลการใช้เงินให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยไม่เข้าไปกำกับหรือสั่งการให้เป็นไปตามความต้องการ ซึ่งหลักการนี้เป็นการเปิดมิติใหม่ของการทำงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐและเอกชน เจ้าหน้าที่ของรัฐและบุคคลอื่นๆภายนอกชุมชน ถือได้ว่าเป็นโครงการนำร่องที่จะนำไปสู่การวางแผนนโยบาย และการกำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานที่มีฐานอยู่ที่ชุมชน

สำหรับคำถ้ามการวิจัย ในการวิจันน์คือ 1) ทุนชุมชนมีความสำคัญต่อการดำเนินอยู่ของชุมชนอย่างไร 2) ชุมชนมีการสะสมทุนอย่างไร จึงทำให้เกิดการเจริญเติบโตของทุนชุมชน 3) การสะสมทุนชุมชนประสบกับภาวะอะไรกันนั้นได้อย่างไร 4) กองทุนหมู่บ้านมีส่วนช่วยให้เกิดกระบวนการสะสมทุนชุมชนอย่างไร การวิจัยในครั้งนี้จึงมี **วัตถุประสงค์** หรือเป้าหมาย ที่สำคัญในการศึกษาวิจัย ดังนี้ (1) การเรียนรู้และการพัฒนาเพื่อให้การวิจัยเป็นกระบวนการทางสังคมซึ่งก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างบุคคลและองค์กรที่มีส่วนได้ส่วนเสีย กับกองทุนหมู่บ้าน โดยใช้วิธีวิทยาของการประเมินเพื่อสร้างเสริมพลัง (2) การสร้างความรู้ เพื่อให้การวิจัยนำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ที่ชุมชนได้สร้างสมมา รวมทั้งเป็นการสร้างความรู้เกี่ยวกับชุมชน โดยผู้วิจัยเป็นผู้ศึกษาและทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ จากมุมมองของชุมชนเพื่อให้ได้ความรู้ที่ชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้วิธีวิทยาของการสร้างจากฐานราก (grounded theory) (3) การวางแผนนโยบาย เพื่อให้ผู้วางแผนนโยบายได้ใช้ประโยชน์จากการระบาดการวิจัย และความรู้ เพื่อการวางแผนนโยบาย การปรับเปลี่ยนนโยบาย การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ การดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบาย และการประเมินการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายในระยะเวลากี่กำหนด

ในการศึกษานี้มุ่งเน้นในประเทศไทย สอง คือ การสร้างความรู้ของชุมชนรวมถึงการศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนชาวประมง เพื่อการตอบคำถ้ามการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิทยา ของการสร้างทฤษฎีฐานราก (Grounded theory) ในการสะท้อนภาพปรากฏการณ์ของชุมชน ซึ่งเป็นวิธีวิทยาที่เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นค่านิยม ความคิด ความเชื่อที่ศูนย์จากมุมมองในสังคม จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาสร้างในทัศน์เชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์ต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปเชิงทฤษฎีของปรากฏการณ์ของสังคม ที่ต้องการหา

คำอธิบายทฤษฎีเป็นผลของการปรับเปลี่ยนปรากฏการณ์ของสังคม หรือความจริง ประเด็น สำคัญของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก คือทฤษฎีที่สร้างขึ้นต้องสะท้อนความจริง มีความชัดเจนตรงกับเรื่องที่ศึกษา รวมทั้งนำเสนอเงื่อนไขที่มีความสำคัญต่อข้อสรุปเชิงทฤษฎีอย่างชัดเจน เนื่องจากทฤษฎีถูกสร้างจากข้อมูลที่หลากหลาย ทฤษฎีต้องมีความเป็นนามธรรมที่หลอมรวมความหลากหลายเข้าไว้ เป็นหมวดหมู่ และสามารถนำไปใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่ใกล้เคียง ในบริบทอื่นๆ (นภากรณ์ หวานนท์, เพ็ญศิริ จีระเดชาภุล, สุวัฒ ปดไธสง 2541 : 3-4)

การเลือกลักษณะของชุมชนที่ศึกษา

ระบบนิเวศน์ของชุมชนที่ศึกษา :	ชุมชนชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก
วิถีการดำรงชีวิต/อาชีพ :	ประมงจับสัตว์น้ำ ค้าขาย แปรรูปผลิตภัณฑ์
ระดับความเข้มแข็งของชุมชน :	ชุมชนที่เข้มแข็งและไม่เข้มแข็งพิจารณาจาก การพึงพิงจากภายนอกในด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก

ในการเลือกชุมชนที่ศึกษา ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญต่อชุมชนที่อยู่ท่ามกลางระบบนิเวศชายฝั่งทะเล และดำรงชีวิตด้วยการประมง การจับสัตว์น้ำ ขณะเดียวกันชุมชนก็ดำรงอยู่ด้วยการก็ทำอาชีพเสริมอื่น ๆ ด้วย เช่นการค้าขาย แปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำและจะต้องมีการพึงพิงจากภายนอกทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ โดยระดับของการพึงพิงในแต่ละชุมชนอาจจะมีความแตกต่างกันไปทั้งนี้ในการตัดสินใจเลือกชุมชนเพื่อศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในภาคตะวันออก พบรากชุมชนที่เลือกศึกษาเป็นชุมชนหมู่บ้านที่ยังมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติค่อนข้างสูงคือ อาศัยห้องทะเลในการทำการประมงทั้ง 2 หมู่บ้าน เป็นพื้นที่ไม่ห่างจากตัวเมืองมากนัก เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ประชาชนสามารถมีอาชีพที่หลากหลาย และยังมีลักษณะพึงพาภันในแบบฉบับดั้งเดิมของไทยอยู่ เนื่องจากความหลากหลายของอาชีพและฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนที่แตกต่างกันมีค่อนข้างสูง

ลักษณะของชุมชนที่ศึกษานี้ มีลักษณะพื้นที่และวิถีชีวิตแบบสังคมชนบทกึ่งเมืองที่มีอายุมากกว่า 150 ปี ตั้งอยู่ในชุมชนแสนสุข แต่เดิมเรียกว่าบ้าน หนองมนต์ อยู่ในเขตพื้นที่เขตเมืองของภาคตะวันออก เป็นย่านการค้าแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ โดยยกฐานะจากสุขาภิบาลเป็นเทศบาลเมื่อ พ.ศ. 2531 ทั้งยังเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์เก่าแก่ เมื่อคราวที่เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ให้แก่พม่าชาวไทยก็แบ่งเป็นหลายชุมชน ดังนั้นพระยาตากจึงมี

ความคิดที่จะรับรวมกำลังทางหัวเมืองตะวันออกเพื่อต่อต้านพม่า จึงยกทัพไปปราบเจ้าเมืองจันทบุรี ในระหว่างทางได้พักทัพที่หนองน้ำแห่งหนึ่ง ได้มีผู้กระทำพิธีศักดิ์สิทธิ์เพื่อปลูกใจทหารและชาวบ้าน ด้วยการทำนามนต์ในหนองน้ำ ต่อมาก็เรียกบริเวณหนองน้ำนี้ว่า บ้านหนองมนต์ ต่อมามาได้ถักลายเป็น หนองมน เนื่องจากการเขียนหนองสือไม่เหมือนกัน ในที่สุดก็ตกลงเขียนกันเดียวกันว่า หนองมน ซึ่งแปลว่า “หนองแห่งน้ำใจ” ในระยะหลังได้มีการเปลี่ยนคำว่า หนองมน เป็นแสนสุข ด้วยเหตุนี้จึงได้ใช้ชื่อว่า ชุมชนแสนสุข

ปัจจุบันหลังจากที่มีการเปลี่ยนการปกครองเป็นเทศบาลเมืองแสนสุข เทศบาลตำบลนี้จึงมีพื้นที่ครอบคลุม 3 ตำบลคือตำบลแสนสุขทั้งตำบล (15 หมู่บ้าน) ตำบลเหมืองบางส่วน (หมู่ 1-หมู่ 4) และตำบลห้วยกะปิบางส่วน (หมู่ 5) รวมพื้นที่ทั้งสิ้น 20.268 ตารางกิโลเมตร ประชากรโดยรวม 37,432 คน ชาย 17,610 คน หญิง 19,822 คน จำนวนบ้าน 17,445 หลังคาเรือน ประชากรโดยเฉลี่ยต่อครัวเรือน 6 คน ความหนาแน่นของประชากร 1,783 คนต่อ ตารางกิโลเมตร

สภาพทั่วไปของตำบลแสนสุข เป็นพื้นที่ลาดเอียง จากด้านทิศตะวันออกซึ่งสูงจากระดับน้ำทะเล เคลื่อนปานกลางประมาณ 3 เมตร ลงสู่ชายฝั่งทะเลด้านตะวันตก และทิศเหนือ ความลาดเอียงโดยเฉลี่ยระหว่างร้อยละ 0.30-.070 พื้นที่ด้านทิศเหนือ บริเวณคลองบางเปี๊ง เป็นที่ลุ่มซึ่งสูงจากระดับน้ำทะเลเฉลี่ยปานกลางประมาณ 1-2 เมตร จุดสูงสุดของพื้นที่ได้แก่ เข้าสามมุข ซึ่งมีความสูงจากระดับน้ำทะเลเฉลี่ยปานกลางประมาณ 75 เมตร ชายฝั่งทะเลของชุมชนแสนสุข แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ อ่าวปากคลองบางป่อง (ปัจจุบัน คือ เทศบาลตำบลอ่างศิลา) อ่าวเข้าสามมุข และชายหาดวอนนภา โดยมีแหลมเข้าสามมุขคั่นอยู่ระหว่าง อ่าวปากคลองบางป่องกับอ่าวเข้าสามมุข และแหลมแทนคั่นระหว่างอ่าวสามมุขกับหาดวอนนภา อ่าวปากคลองบางป่องเป็นหาดโคลนปนทราย เนื่องจากตะกอนดินที่ถูกพัดมากับน้ำลำห้วย - วัดบางเปี๊ง ความลึกของทะเล 2 เมตร ปรากฏภูมิประเทศห่างจากฝั่ง 1-2 กิโลเมตรขึ้นไป พื้นที่ชายฝั่งส่วนใหญ่ใช้เป็นแหล่งเพาะเลี้ยงชายฝั่ง อ่าวเข้าสามมุขเป็นหาดดินความลึกของท้องทะเล 2 เมตร ปรากฏในระยะห่างจากชายฝั่งเพียง 300 เมตร พื้นที่นี้ใช้เป็นแหล่งเพาะเลี้ยงชายฝั่งเช่นเดียวกัน ชายหาดวอนนภา เป็นหาดทรายมาตรฐานตั้งแต่แหลมแทนจนสุดเขตเทศบาล ความลึกของท้องทะเล 2 เมตร ปรากฏในระหว่างจากชายฝั่งตั้งแต่ 600 เมตร จนถึง 2 กิโลเมตรขึ้นไป เฉพาะชายหาดซึ่งมีความยาวเพียง 2 กิโลเมตร ที่เป็นหาดสาธารณะวัดจากวอนนภาซึ่งเป็นที่ดินเอกชน ไม่มีทางสาธารณะเข้าไม่ถึงจนสุดเขตเทศบาล จากข้อมูลพบว่าหาดวอนนภาได้ก่อเกิดขึ้นมาก่อนพื้นที่อื่น ๆ ในเขตเดียวกันก่อนแล้วจึงค่อยอพยพบ้านเข้าไปในส่วนอื่น ๆ จัดตั้งเป็นชุมชนเข้าสามมุขซึ่งอยู่ไม่ห่างจากกันมากนัก ทั้งยังไปมาระหว่างชุมชนได้อย่างสะดวก

ลักษณะของชุมชนนี้เป็นที่ราบชายฝั่งทะเลอ่าวไทย บ้านเรือนตั้งอยู่ชายฝั่งทะเล มีภูมิศาสตร์แบบรุสมเมืองร้อนติดกับชายหาดบางแสน ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักกันดีของจังหวัดชลบุรี ห่างจากอำเภอเมืองประมาณ 12 กิโลเมตร และเพียง 2 กิโลเมตรจากตลาดหนองมน ตั้งนั้นตลาดหนองมนจึงกลายเป็นแหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งของคนในชุมชน ทั้งยังมีการค้าขายตามสีสันที่มีพากะและตลาดน้ำ ที่มีคนนักท่องเที่ยวเดินทางมาซื้อขายในเขตพื้นที่นี้ไม่มีพากะและตลาดน้ำ ที่สามารถใช้บริการรถมอเตอร์ไซด์รับจ้างได้เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่อยู่ไม่ห่างจากตัวเมืองมากนัก และยังมีพื้นที่ติดกับแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ประวัติศาสตร์ชาวประมงชาวนาดเล็กและขนาดกลาง มีการค้าขายในขณะที่มีเวลาว่างหรือในวันหยุด สำหรับผู้ที่ไม่มีทุนพอที่จะออกหากินทางทะเลมีอาชีพรับจ้างรองรับ คนในชุมชนสามารถหารายได้จากการหาของทะเล คือ เป็นชาวประมงขนาดเล็กและขนาดกลาง มีการค้าขายในขณะที่มีเวลาว่างหรือในวันหยุด สำหรับผู้ที่ไม่มีทุนพอที่จะออกหากินทางทะเลมีอาชีพรับจ้างรองรับ คนในชุมชนสามารถหารายได้ได้ตลอดปีจึงมีฐานะทางเศรษฐกิจที่พออยู่ได้อย่างไม่ขาดสน อาชีพของคนในชุมชนได้แก่ การประมงนำเด็ม การเพาะปลูกถั่ว กุ้ง การเพาะปลูกถั่ว กุ้ง การค้าตามชายหาด ค้าขายตลาดน้ำ ผลิตด้านการประมงแปรรูป การส่งจำหน่าย ทำปลาแห้ง หอยแห้ง กุ้งแห้ง หมึกแห้ง น้ำปลา กะปิ แ感慨หอยนางรมสด เป็นต้น ลักษณะการประกอบเป็นแบบเทศบาลเมือง แม้ว่าจะดำเนินอยู่ในเขตเทศบาลแต่สภาพบ้านเรือนและวิถีชีวิตก็เหมือนกับคนชนบททั่ว ๆ ไป ชาวบ้านส่วนใหญ่จักกันและมีการพึ่งพิงช่วยเหลือกันเมื่อมีโอกาสทั้งในเรื่องของส่วนรวมและส่วนตัว มีความสัมพันธ์กันดีพื่นบ้าน เป็นญาติมิตร พึ่งพาอาศัยกันและกันได้

การนำมาซึ่งนโยบายของรัฐในเรื่องของทุนหมู่บ้านนั้น เพื่อต้องการกระจายรายได้ช่วยเหลือผู้ขาดสนและให้มีโอกาสสำหรับผู้ที่ต้องการจะตั้งต้นธุรกิจใหม่ โดยให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดเป้าหมายเฉพาะตามความต้องการของชุมชน รวมทั้งให้ชุมชนร่วมกันกำหนดกรอบกติกา เป็นผู้รับผิดชอบต่อผลการดำเนินงานเกี่ยวกับกองทุน เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และสร้างความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน สร้างเสริมศักยภาพของชุมชน ให้มีเศรษฐกิจที่พอเพียงและพึ่งตนเองได้ ทั้งยังเอื้อต่อการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านให้เกิดประโยชน์กับชาวบ้านอย่างแท้จริงนั้น จึงต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างแท้จริง

สำหรับวิธีการศึกษา ใน การเข้าถึงปรากฏการณ์ทางสังคมในมิติต่าง ๆ ผ่านการสังท้อนประสบการณ์ของคนในชุมชน ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์ระดับลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักในประเด็นต่าง ๆ ตามแนวคำถามที่เตรียมไว้ล่วงหน้า ใช้รูปแบบการสนทนາ โดยผู้วิจัยเปิดประเด็น ซักถาม และขอให้ผู้ให้ข้อมูลหลักพากลุกมาในสถานที่ พร้อมกับการบันทึกภาพประกอบเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์จริง เช่นการทำประมงชายฝั่ง เรือเล็ก เรือขนาดกลาง อวนสำหรับตากปู อวนสำหรับตากกุ้ง อวนสำหรับตากหมึก การทำปลา ปลาหมึกและหอยตากแห้ง การ

เดี่ยงหอยนางรม การทำกุ้งแห้ง กะปิ ท่าเที่ยบเรือประมงพื้นบ้าน อู่จอดเรือ การซ้อมสวน การซ้อมเรือ และสหกรณ์น้ำมัน ฯลฯ นอกจานนี้ผู้วิจัยยังได้ศึกษาปรากฏการณ์ในด้านอื่น ๆ จากเรื่องการทำหาภินที่เกี่ยวข้องกับการประมง จนถึงการเปลี่ยนแปลงเป็นการค้าขาย อาหารทะเลเดตากแห้ง ให้กับนักท่องเที่ยว ข้อจำกัดของการศึกษา จากการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ เชิงลึก พบว่า มีปัญหาของผู้ให้ข้อมูลหลักที่ไม่เวลาอย่างแท้จริง ทั้งยังมีเบื้องหลังที่ไม่ยอมเปิดเผยความจริงโดยเฉพาะเรื่องกองทุนหมู่บ้าน ที่อาจกลัวเกรงอิทธิพล บางมีทางการเมือง ท้องถิ่นหรือผลประโยชน์ต่อผู้ให้ข้อมูล ขาดความร่วมมือที่ดีพอ ทำให้ได้ข้อมูล ที่อาจยังไม่ถูกจุดอิมตัวในการศึกษา แต่คนละผู้วิจัยก็พยายามสืบค้น จากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ที่พอกจะมีอยู่เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เพียงพอต่อการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก เนื่องจากความหลากหลายของอาชีพ และฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนมีค่อนข้างสูง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมลักษณะความหลากหลายทางเศรษฐกิจและอาชีพ จึงแบ่งผู้ให้ข้อมูลหลักออกเป็นหลายคุณลักษณะทางสังคม และเศรษฐกิจ คือ ผู้ปกครองในท้องถิ่น ประมงขนาดเล็ก ประมงขนาดใหญ่ การค้าขายขนาดใหญ่ (มีแผนตามชายหาดบางแสนหรือมีร้านค้าในหมู่บ้าน) การค้าขายขนาดเล็ก (มีร้านค้าขายก่อตัวขึ้น หรือร้านขายของชำขนาดเล็ก) การรับจำนำที่ไว้ (เช่น แกะหอย ซ้อมเรือ ไดกง เรือ ลูกเรือประมง ซ้อมสวน ทำปลา รับจำนำ鄙偶 เป็นต้น) คนสูงอายุ กรรมการกองทุนหมู่บ้าน ผู้ที่กู้เงินกองทุนฯ ได้ ผู้ที่เป็นสมาชิกแต่กู้เงินกองทุนหมู่บ้านไม่ได้ และสมาชิกที่ไม่กู้เงินกองทุนหมู่บ้าน ผู้ที่ไม่เป็นสมาชิก

ซึ่ง ณ ปัจจุบันมีผู้ให้ข้อมูลแล้วทั้งสิ้น 39 คน (รายชื่อทั้งหมดเป็นชื่อสมมติ) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ដើម្បីផ្តល់ជូនភាគរបស់ខ្លួន

ลำดับ	ชื่อ	อาชีพ	สมาชิกกองทุน
1.	คนออกทะเบียน	วางแผนบัญชี	ไม่ได้เป็นสมาชิกกองทุน
2.	คุณดำเนิน	เลี้ยงกุ้ง	กู้เงิน
3.	คุณสัง	พ่อบ้าน	ไม่ได้เป็นสมาชิกกองทุน
4.	คุณแดง/คุณวันดี	วางแผนบัญชี	กู้ไม่ได้
5.	คุณศุภาร์	วางแผนบัญชี	ไม่ได้กู้เงิน
6.	คุณสุ	ปลาเค็ม	ไม่ได้กู้เงิน
7.	คุณจันทร์	ทำปลาเห็ดโคน	ไม่ได้เป็นสมาชิก
8.	คุณจรัญ	วางแผนบัญชี	ไม่ได้กู้เงิน
9.	คุณ瓦ส	แปรรูปหอยแมลงภู่	กู้แต่ไม่ได้
10.	คุณดำเนิน	แม่บ้าน	กู้แต่ไม่ได้
11.	คุณเขียน	แปรรูปกุ้งแห้ง	กู้แต่ไม่ได้
12.	คุณดวง	แปรรูปหอยแมลงภู่	กู้แต่ไม่ได้
13.	คุณบุญ	แม่บ้าน	กู้ได้
14.	คุณพริม	ประมงอาชีวะ	กู้แต่ไม่ได้
15.	คุณทอง	ประมง	ไม่ได้กู้เงิน
16.	คุณสม	ปลาเค็ม	ไม่ได้เป็นสมาชิก
17.	คุณอารีย์	ทำปลาเห็ดโคน	ไม่ได้กู้เงิน
18.	คุณพร	ค้าขาย/เลี้ยงกุ้ง	กู้เงิน (เข้ากระบวนการกรอกองทุน)
19.	คุณอุ	ร้านอาหาร	กู้เงิน (รวมการกรอกองทุน)
20.	คุณมน	เลี้ยงกุ้ง/ประมง	กู้เงิน (ประธานกรรมการ)
21.	คุณยุทธ	วิ่งรถกุ้ง/เลี้ยงกุ้ง	กู้เงิน (เหตุภัยกรรมการ)

ផ្លូវការណ៍អនុម័ត ចុំចន្ទាសាមុខ

លំដែប	ទីតាំង	ភាពីរិយា	សមារិកកងទុន
1.	គុណវត្ថុ	គាំទាយ	ក្នុងក្រុង
2.	គុណរាង	រួបថាញការងារ	មិនមែនសមារិកកងទុន
3.	គុណទី	តើមិនអីមែនរាង	ក្នុងក្រុង
4.	គុណសេស្តី	រាយការងារ	មិនមែនសមារិកកងទុន
5.	គុណទីវិទ្យា	រួបថាញការងារ	ក្នុងក្រុង
6.	គុណផែវ	រួបថាញការងារ	ក្នុងក្រុង
7.	គុណសម្រាប់	រាយការងារ	ក្នុងក្រុង
8.	គុណនុញ្ញ	ការងារការងារ	មិនមែនសមារិកកងទុន
9.	គុណយាយ	រាយការងារ	មិនមែនសមារិកកងទុន
10.	គុណឱ្យាយ	រាយការងារ	ក្នុងក្រុង
11.	គុណដឹងការ	គាំទាយ	ក្នុងក្រុង
12.	គុណពិធី	ពិធី	មិនមែនសមារិក
13.	គុណឃង្វារ	រួបថាញការងារ	ក្នុងក្រុង
14.	ពរោគតុ	ពរោគ	មិនក្នុងក្រុង
15.	ជោគវាហាស	ពរោគ	មិនក្នុងក្រុង
16.	គុណផោត	គាំទាយ	ក្នុងក្រុង
17.	គុណនៅ	រួបថាញការងារ	ក្នុងក្រុង
18.	គុណលេ	គាំទាយ	ការរំលែក

บทที่ 2

ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ในสังคมก่อนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย สิ่งที่ปรากฏที่เป็นรากฐานของชุมชนเพื่อการดำเนินอยู่ทั้งหมดนี้ ครอบคลุม แล้วชุมชน ยังจะกล่าวได้ว่าเป็นทุนชุมชนที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตนั้น คือ ทุนชุมชนที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรือเป็นสิ่งที่คนสร้างสรรค์ขึ้นมา ซึ่งทั้งหมดนี้เกิดจาก การที่ชุมชนสามารถร้อยรัด ถักทอกการใช้ทรัพยากรธรรมชาติหรือทุนชุมชนที่มีอยู่เข้าด้วยกันได้ อย่างแนบสนิท ทั้งชุมชนในอดีตนั้นสามารถที่จะสร้างสรรค์ คุณค่า ภูมิปัญญา ความรู้ให้กับชน รุ่นต่อมาที่มีลักษณะของการสืบทอด ดังเช่นชุมชนชาวประมงที่ศึกษา

รากฐานชุมชนชาวประมง

ลักษณะของชุมชนที่ศึกษา มีอดีตที่ยาวนานกว่า 100 ปี เดิมที่เดียวมีคนมาอยู่เพียง 4-5 หลังคาเรือน พื้นที่ชายฝั่งมีทรัพยากรสำคัญ 4 อย่าง ได้แก่ ป้าชายเลนซึ่งขึ้นอยู่ทั่วไปตามแนวชายเลน มีหอยนางรมและหอยแครงน้ำตื้นติดฝั่ง ตัดไปคือปะการังซึ่งพบได้ทั่วไป ส่วนมากเป็นปะการังน้ำตื้น มีอยู่ตามเกาะแก่งที่เป็นปะการังน้ำตื้น และปะการังสุดท้ายคือทรัพยากรทางประมง สมัยก่อนพื้นที่แถบบางแสนมีต้นไม้ ป้าชายเลนมีความอุดมสมบูรณ์มาก ชาวประมงเล่าว่า ต้นโงกงวงใหญ่ขนาด 2 คนโอบกัน มีหอยนางรม (หอยชาจะง) ใบยาวขึ้นหนาแน่นล้วนไปราวน้ำดูสวยงามเหมือนผอนาง ส่วนปะการังก็มีเช่นเดียวกัน มีความคงทนและมีบริเวณกว้าง พบรแม่กระทั้งแหล่งน้ำตื้นชายฝั่ง ทรัพยากรทั้ง 3 ชนิด มีความสัมพันธ์เกือบถูกกันก่อให้เกิดระบบ生物链 ทั้งทรัพยากรสัตว์น้ำ ก็เช่นเดียวกัน มีชากูมอุดมสมบูรณ์มาก โดยเฉพาะอ่าวไทยภาคตะวันออกเป็นอ่าวที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งในภูมิภาคคันธี มี กุ้ง หอย ปู ปลา ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์และสัตว์น้ำในทะเลอยู่ในสภาวะสมบูรณ์ มีความเจริญ茂盛 สวยงาม ลักษณะของปลาแบบพื้นบ้าน เช่น ลอบ เป็ด แท ไช แม้กระทั้งเรือผีหลอกก็สามารถจับสัตว์น้ำได้จำนวนมาก ขนาดของปลา ก็ได้ขนาดบ้านบ่อกว่า แต่ก่อนจับปลาได้ตัวขนาดน่อง เดียวเนี้ี้ี้ได้ขนาดแขนเท่านั้น สำหรับสัตว์น้ำนั้น มีการกล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก ชาวประมงต่างกล่าวกันว่า

“เมื่อก่อนปลาามหาคน ป้าจุบันคนต้องไปหาปลา บางรายก็พูดถึงว่า แม้จะให้ริบีจับปลาแบบง่าย ๆ เอา กิง สน เล็ก ๆ มัดเรียงเป็นชือกันคลองเล็ก ๆ ในป่าชายเลนยามน้ำขึ้น พอน้ำลงปลา ก็ติดอยู่ที่กิง สน เลือกจับปลา เอาแต่ปลาตัวโต ๆ ตัวเล็กก็ปล่อยไป”

หรือ “สมัยก่อนคนมีมานะอดทน ปลาก็หากินในท้องน้ำนี่แหละ ปลาดูก
ปลาช่อน ปลาหมอก ปลา尼ล สมัยนี้ไม่มีคนที่อื่นมาอยู่แม่แต่ปลามอเตศยังไม่วี
เลย ตัวแคนนี้ยังเขามากินกันเลย สมัยก่อนในน้ำจะหาอะไรไว้ทิ้งน้ำแหละ สมัยก่อน
ฉันนี่ก้อยากินกรุ๊ก็เอลอบไปกลึงก็ได้มาเป็นหลัว ๆ กรุ๊น้ำเต็ม ปลาดัวเล็ก ๆ กີ
กินกันหมด.....”

จะเห็นว่าสมัยนั้นสตั๊วนน้ำอุดมสมบูรณ์ พอดีอย่างสบายนอกจาก平原
แล้วยังมีสตั๊วนน้ำอื่นๆ เช่น กรุ๊ หอย ก้มีความชุกชุมเช่นกัน

การจับจองในกรุงสิทธิ์ในที่ดินทำกินมีมาตั้งแต่ 50 ปีมาแล้วในอดีตก่อนปี พ.ศ. 2510 การอยู่อาศัยของคนในชุมชนชายฝั่งทะเลตะวันออก เป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ตามชายฝั่งทะเล
ลักษณะบ้านเรือน เป็นเพิงพัก เป็นกระทوبر หลังคามุงจาก มีสภาพแวดล้อมทาง ธรรมชาติที่
อุดมสมบูรณ์มาก คือ สะอาดและสตั๊วทะเลข้าหาได้ก้มีมากเกินความต้องการ ผู้คนที่มาตามชาย
หาดสามารถพบเห็นปลาขึ้นมาเล่นน้ำอยู่ใกล้ฝั่ง หรือสตั๊วนน้ำบางตัวก็จะได้ขึ้นมาเล่นน้ำ และพัด
เกยอยู่ตามชายหาด

การคมนาคมโดยส่วนใหญ่ใช้เดิน ใช้เกวียน (โดยให้กระปือ วัวลา) ไปตามทางเล็กๆ ที่
เป็นดินlenหรือใช้เรือแจว เรือใบ เป็นพาหนะทางน้ำล่องไปตามลำคลองธรรมชาติที่ผ่านจากตัว
ชุมชนไปสู่ภายนอก เรือที่ใช้ในการออกหากาดทะเลในวันที่ลมสงบหรือไปไม่ไกลจากชายฝั่ง ก็มีทั้ง
เรือใบและเรือแจว

ชุมชนนี้มีการปักครองโดยเทศบาลประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา ก่อนนั้nlักษณะการ ปักครอง
มีผู้ใหญ่นักบ้านปักครอง พบร่วมมีการปักครองเปลี่ยนไปในปัจจุบันนั้นเนื่องมาจากภาระพย้ายถิ่น
เข้ามายู่ในพื้นที่นี้หนาแน่นขึ้น ลักษณะอาชีพดั้งเดิมที่สำคัญของคนในพื้นที่นี้ คือ การทำงานและ
การทำงาน ซึ่งมีการสืบทอดกันรุ่นต่อรุ่นตั้งแต่ ปู ยา ตา ยาย แต่ลักษณะของการทำงานได้สูญ
หายไปจากเขตพื้นที่นี้เมื่อ 40 ปีก่อน ยังเนื่องมาจากการแสวงการเข้ามาของการพัฒนา
ท้องถิ่น ด้วยการณ์พื้นที่เป็นถนน หรือให้มีการจับจองสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยของคนที่มาอาศัย
อยู่มากขึ้น ลักษณะของการครอบครองพื้นที่เพื่อออยู่อาศัยและทำมาหากาดลี้งชีพ เป็นการจับจองที่
ทำมาหากินไม่ว่าจะเป็นบนบกซึ่งแต่เดิมพื้นที่เป็นป่าชายเลน ป่าแสง ป่าคงกาง ก็จะถูกทำการ
ถอนเพื่อให้จับจองและออกเอกสารสิทธิ์ ส่วนบ้านเรือนที่ยื่นเข้าไปในทะเลจะไม่มีการออกเอกสาร
สิทธิ์ดังกล่าว แต่ต้องเสียค่าเช่าให้กับกรมเจ้าท่าเป็นรายปี หรือในทะเล ด้วยการเข้าไปอยู่อาศัยทำ
มาหากิน วางแผน วางแผนดักปูในทะเล สังเกตอณาเขตของพื้นที่ในทะเลได้ด้วยการสังเกตจาก
ลักษณะและลักษณะของอนุที่ใช้

ลักษณะของการปลูกสร้างบ้านเรือนเป็นการปลูกสร้างติดกันอยู่เรียงราย เป็นแนวยาวตามชายทะเลประมาณ 3-4 กิโลเมตร การปลูกบ้านในลักษณะเช่นนี้เริ่มทำมา 40 กว่าปีแล้ว ประชาชนที่อาศัยอยู่เดิมที่สามารถจับจองพื้นที่ได้ก่อน ก็จะมีการสร้างบ้านเรือนให้ผู้ที่อพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในเขตพื้นที่นี้ได้อาศัยเข้าอยู่ ลักษณะของคนที่อาศัยในพื้นที่จึงมีทั้งคนที่เป็นคนเก่าแก่ เดิมซึ่งมีจำนวนอยู่ไม่มากนัก ประชาชนส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ต้องการประกอบอาชีพเกี่ยวกับทะเล มาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เนื่องจากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในเบื้องต้น รวมทั้ง ลักษณะของอาชีพที่มีความหลากหลายในเขตพื้นที่นี้ จึงเป็นสิ่งดึงดูดให้มีประชากรเข้ามาอาศัยอยู่มากขึ้น

บ้านของชาวประมงที่อาศัยอยู่ริมทะเลจะมีพื้นที่ในเขตทะเลที่สามารถนำเรือของตนเองเข้ามาจอดได้ มีทั้งเรือขนาดเล็กและขนาดกลางที่ทอดสมอรอคอยวันและเวลาของการออกทะเลอีกครั้ง เมื่อคลื่นลมสงบ และหากยืนหอดสายตาไปในทะเล ในระยะห่างจากตัวบ้านไปเพียง 1-2 กิโลเมตรจะเห็นแนวไม้ปักเรียงรายเป็นบริเวณกว้าง เพื่อใช้เป็นที่สำหรับเลี้ยงหอยแมลงภู่ หรือหอยนางรม ที่ถูกจับโดยเจ้าของบ้านสำหรับเป็นแหล่งทำอาหารกิน

แหล่งน้ำสำคัญนอกจากคลองธรรมชาติแล้ว เนื่องจากยังไม่มีน้ำประปาเข้ามาสู่หมู่บ้านจึงมีการซ่วยเหลือกันของคนในหมู่บ้านด้วยการขุดบ่อน้ำขึ้นมาใช้ในชุมชน 2 บ่อด้วยกัน นอกจากนั้นจะเกี่ยงน้ำมันถูกนำมาราดทับด้วยเศษหินและดินทรายที่มีอยู่ในบริเวณน้ำตก

ในสมัยก่อนชาวบ้านจะมีการซ่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ ด้วยความสมัครใจเมื่อมีผู้ร้องขอโดยไม่มีค่าแรงใด ๆ ทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัว เช่น การยกเรือและซ่อมเรือ หรือในเรื่องของส่วนรวม เช่น การทำงาน การเก็บขยะตามชายหาด ครัวนี้เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป การปักคร่องเปลี่ยนไปในรูปแบบเทศบาล รวมทั้งมีผู้นำที่ได้รับความไว้วางใจ เคราะพนับถือ เกรงใจ กิจกรรมของชุมชนจึงดำเนินไปท่ามกลางความเห็นชอบของผู้นำเป็นหลัก ด้วยลักษณะของการปักคร่องรวมทั้งจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ลักษณะของการให้วันกันในเรื่องของสาธารณูรังก์ลดลงไปเป็นลักษณะการว่าจ้างเป็นรายวันแทน แต่ถ้าเป็นงานการกุศลหรือการซ่วยเหลือกันในเรื่องต่าง ๆ ชาวบ้านก็ยังยินดีให้ความช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่เช่นเดิม ยังแสดงถึงสังคมของชุมชนมีทุนทางสังคมที่มีความเก่าแก่เกี่ยวสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี โดยเฉพาะงานบุญ หรือวันพระจะมีชาวบ้านมาร่วมทำบุญฟังเทศน์ ถือศีลในวันพระกันอยู่เนื่อง ๆ

จากสภาพตามอุดมสมบูรณ์ในอดีต ชุมชนชาวประมงยังดำรงอยู่แบบพอยังชีพ มีการทำมาหากินแบบเรียบง่าย มีวิถีชีวิตคู่กับท้องน้ำและแผ่นดิน ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ ก่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ที่สงบนิ่ง ไม่ต้องดื่นวน แต่สภาพได้เปลี่ยนแปลงไป สัตว์น้ำที่อุดมสมบูรณ์ มีทรัพยากรประมงก็เริ่มเสื่อมคลาย ป้าชายเลน ระบบนิเวศเปลี่ยนไป หลักทະເລກາຄະຕະວັນອອກກີບແບບໄມ່ໄສໃຫ້ເຫັນ การຈັບສົດວັນກີບຕ້ອງອອກຈາກຝຶ່ງໄກລອອກໄປໆ ຂໍ້າບາງຄວັງຍັງໄມ່ຄຸ້ມກັບກາຮອອກໄປ

จับสัตว์น้ำอีกด้วย ก่อให้เกิดความไม่แน่นอนในการดำรงชีวิตนี้ ที่มีผู้ให้ข้อมูลว่า .....ชาวประมงออกไปหาปลาเดี่ยวนี้เหมือนยืนอยู่บนเส้นด้าย ไม่รู้ว่าทุกครั้งที่ออกหาปลาจะได้หรือเปล่า.....

สภาพการทำงานหากินในอดีต

อาชีพของชาวบ้านในชุมชนนี้จะมีหลากหลาย ซึ่งยังอยู่บนพื้นฐานของการหาอยู่หากินค่อนข้างมาก คือ จากเดิมที่มีอาชีพทำนานั้นเป็นการทำนา ด้วยการใช้พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกกันในช่วงเวลานั้น ๆ เพื่อเก็บไว้เพื่อดำรงชีพ เช่นที่ชาวบ้านกล่าวว่า ไม่ได้ขาย เก็บไว้ในยุ่ง ไม่เคยขาย ดังนั้นหากมีความจำเป็นที่ต้องใช้สินค้าอุปโภคบริโภคใด ก็จะนำพืชชนิดอื่น เช่น มะพร้าว หรือ การเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ หรือไม่ เช่นนั้นก็จะนำสัตว์ทະเลที่หาได้ด้วยความไม่ยากลำบากไปขายในตลาดใกล้กับชุมชนเพื่อนำเงินที่ได้มาแลกซื้อสินค้าจำเป็นอื่นสำหรับครอบครัวที่ต้องการ หากหมุดฤทธิ์การทำงานก็จะมีการปลูกข้าวโพดต่อ อาย่างที่ชาวบ้านเล่าว่า .....ฉันต้องทำเป็นหมุดเลย เป็นนาพองหมุดทำแล้วก็ปลูกข้าวโพด ปลูกอะไรฉันก็ทำ.....

ต่อมาชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพมาเป็นทำประมงเป็นหลัก ซึ่งการทำประมงในสมัยนั้นเป็นแบบพ่ออยู่พอกิน ถึงแม้จะมีทรัพยากรสัตว์น้ำที่อุดมสมบูรณ์ก็ตามหากเมื่อใดที่หาสัตว์ทະเลมาได้ ก็จะนำสัตว์น้ำนั้นมาขายให้กับพ่อค้าที่เป็นเจ้าประจำเพื่อนำไปขายต่อ ถึงแม้บางครั้งจะมีการหยิบยื่นสิ่งของที่จำเป็นของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นเครื่องอุปโภคและบริโภคของกันและกัน ก็จะมีการนำมาใช้คืนด้วยการซื้อของใหม่มาให้ ส่วนการแลกเปลี่ยนอาหารกันนั้นพบว่า จะเป็นการนำไปให้กันมากกว่าที่จะแลกของสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง ตั้งแต่อดีตกาลที่ผู้คนมีความเชื่อทางต่อ กัน

การเรียนรู้การทำการหากินก็จะเป็นการเรียนรู้ด้วยวิถีชีวิต คือ การจับปลาได้ตามพ่อแม่ของทະเลใช้วิธีการง่าย ๆ ในการจับปลา เช่น เบ็ด ลอบ แทะ หรือเป็นการใช้อวนลอย ปล่อยครอบชาติ ลักษณะของอวนจะใช้ตามแต่ประเภทที่เข้าจับสัตว์น้ำซึ่งใช้มาถึงปัจจุบัน เกิดการเรียนรู้ดังว่า

“.....ก็เรียนตามประสบการณ์คนโตเข้าสอน ว่าวางแผนนี้ มีหินกองไว้ทางไม่ได้เข้ากับเราก็จะไม่ได้ บริเวณหน้าบ้านเราก็จะรู้หมดว่าตรงไหนมีอะไร ตรงนี้ว่างอวนได้หรือไม่ได้ เพราะว่ามันจะติดขาด ติดไม่ติดหากไปเก่าอะไรมองย่างนี้ ใช้ความจำเอามาสอนดูกันนี่ต่องกับไฟดวงนี้ ใช้ความจำแล้วที่หลังก็อยู่ในสมองหมุดเลย”

ในการทำประมงพื้นบ้าน มีการใช้เครื่องมือ ได้แก่ อวนกุ้ง ใช้สำหรับจับกุ้ง จะเป็นตาตีเป็นอวน 3 ชั้น ตาเล็ก ห้ายอวนเป็นที่รวมของกุ้งที่จับได้ อวนปู ใช้สำหรับจับปู จะใช้อวนตา

ห่างในการจับปูที่อยู่ตามชายฝั่งทะเล ความปลาส่วนใหญ่จับปลาชนิดเล็กที่ตัวไม่ใหญ่นัก เช่นปลาเห็ดโคลน ในบริเวณชายฝั่งที่ไม่ใกล้นักสมัยก่อนการวางแผนนั้น เมื่อได้สัตว์น้ำจากทะเลส่วนใหญ่จะขายสด ยังไม่นิยมแปรรูปหรือตากแห้งแต่อย่างใด เพราะว่าสัตว์น้ำมีความอุดมสมบูรณ์ จำนวนชาวประมงยังไม่มาก ไม่ต้องแข่งขันแย่งชิงกัน การวางแผนนั้นจะเป็นการวางแผนชายฝั่งไม่ออกไปไกล จะเป็นการหาเมืองทะเล วางปู ปลาเก้า หรือใช้อีกชื่อเดลิก ออกไปนอกชายฝั่งวางแผนปูตอนเข้ามือ สร้างกีกลับเข้าฝั่ง ขายสด ๆ กุ้งก็ไม่ต้องแข่งน้ำแข็ง หรือเป็นปลากรุด ปลาหมู ปลาอินทรีย์ กิมลักษณะการออกไปจับเหมือนกัน

การค้าขายที่ได้จากการสัตว์น้ำนั้นก็เป็นไปเพื่อการยังชีพ ด้วยการนำใบชี้สิ่งจำเป็นให้สำหรับการบริโภคหรือเปลี่ยนเป็นเงินตราเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็นหรือยามเจ็บไข้ได้ป่วยเท่านั้น วิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความผูกพันและพึงพิงธรรมชาติด้อยลงเต็มที่นั้น ทำให้เกิดความรักและหวงแหนในครอบครัว ไม่มีการบุก抢ทำลายทรัพยากร จนกระทั่งชาวบ้านกล่าวว่า หากได้ปลาตัวเด็กมาก็จะใช้มือเลือกเอาตัวเด็ก ๆ ออกไปเอาแต่โต ชาวประมงจะจับสัตว์ทะเลตัวใหญ่บริโภคได้ และจับจำนวนไม่มากนัก พอเหมาะสมแก่การดำรงชีพ จึงเห็นได้จากอดีตจะคิดเครื่องมือประมงพื้นบ้านขึ้นมาเฉพาะใช้จับสัตว์น้ำที่โตแล้ว และจับเฉพาะชนิดที่ต้องการ ในอดีตช่วงต้น ๆ ยังไม่ใช้เครื่องมือประเภทถักเย็บ จะใช้เครื่องที่ทำจากไม้ไผ่และไม้อื่น ๆ หั้งหมัดจะสร้างขึ้นมาเพื่อจับสัตว์ที่ตัวโตและเฉพาะเจาะจงเท่านั้น ดังนั้นจึงมีชื่อของเครื่องมือที่บอกชัดเจนว่าถูกสร้างขึ้นมาเพื่อทำอะไร เพราะไม่ใช่นั้นจะก่อปัญหาดังว่า

“.....การใช้หั้งเหลอย่างกอบโกย ถ้าประมงทำแบบนี้หมด ไม่เกินหนึ่งเดือนทุกสิ่งทุกอย่างหมดหายนะ พวกเรามาทำอย่างนี้แน่นอน เราทำมาหากินมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย เราหากินกันแค่ไหน ไม่คิดว่ารายกอบโกย เราต้องรักษาทะเลไว้ชั่วๆ กันนะ.....”

การทำประมงพื้นบ้านในอดีตดังกล่าว เห็นได้ว่าเป็นการใช้ทะเลในลักษณะทั่วๆ ไปของทะเลได้ทำงานของตัวเองได้ตามปกติ ทำให้สัตว์ทะเลมีโอกาสสวยงามไป ทะเลเมืองไทยสัมภ์ตัว ระบบนิเวศของทะเลไม่ถูกทำลาย เช่นสัตว์ทะเลตัวเล็ก และสัตว์ทะเลตัวใหญ่ยังอยู่ร่วมกันในลักษณะที่เป็นวงจรชีวิตซึ่งกันและกัน สัตว์ทะเลและพืชทะเลที่ถูกสร้างขึ้นมาให้เป็นอาหารของกุ้งหอยปูปลา ก็ยังคงมีชีวิตอยู่ตามปกติเพื่อทำหน้าที่ของตัวเอง

ดังจะเห็นว่าในอดีตนั้น ชุมชนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ถ้อยที่ถ้อยอาศัยธรรมชาติ มีความผูกพันกันทางสังคม ในระบบเครือญาติ มีชีวิตที่ไม่ต้องใช้เงินตรา หากแต่มีการเก็บหุ้น แลกเปลี่ยนสิ่งของที่ใช้ในชีวิตประจำวันทั้งของกิน ของใช้ ผู้คนมิต้องใช้เงินตราจึงไม่ต้องแสวงหาภานักระยะ

พอกอญี่พอกินแบบปังซีพ ชาวประมงถือว่า ทะเลเป็น “อาหารหม้อใหญ่” ในการทำอาชีพ ชุมชนมีรากฐานอันก่อเกิดขึ้นในอดีตที่เกิดขึ้นมาทั้งยังฝัง根柢ในสังคมไทย การดำรงอยู่ของชุมชนในอดีตจึงมีทุนธรรมชาติ ทุนความรู้ ทุนสังคม และทุนวัฒนธรรมเป็นรากฐานที่หล่อ牢 ค้ำจุนให้ชีวิตชุมชนไม่เพียงแต่ดำรงอยู่เท่านั้น หากแต่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ๆ ทำให้ชุมชนมีพลวัตที่ปรับเปลี่ยนตัวเองให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ดังนั้นในอดีตที่ผ่านมา ชุมชนเหล่านี้จึงมีแรง冈age เกี่ยวของความเป็นชุมชนให้ปรากฏ

บทที่ ๓

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้การพัฒนาประเทศ ไปสู่ความทันสมัย

นับตั้งแต่ชุมชนในอดีตนั้น มีความเป็นอยู่แบบพอยังชีพ หากแต่กระแสทุนนิยมเข้ามาได้ กลับพลิกความเป็นอยู่ของชุมชนให้ต้องพึ่งพิงเงินตรา พึ่งพิงรัฐ เพราะสังคมได้เปลี่ยนผ่านไปสู่ วิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับเงินตรามากขึ้น ใช้การคำนวณแบบการผลิตเพื่อการค้า เป็นสังคมของทุน นิยมเต็มที่ จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามผู้คน ชุมชนชาวประมงภาคตะวันออก ได้ตอบรับ กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย อย่างยิ่งยวดรวดเร็วกว่าในพื้นที่อื่น ๆ เนื่องจาก กระแสการพัฒนาที่เชี่ยวชาญ และสภาพพื้นที่ก็ไม่ห่างจากกรุงเทพฯเท่าไร จึงทนแรงดึงดูดทาง ตามของกระแสการพัฒนาไม่อยู่ชุมชนถูกกัดขาดหลายสันคลอน ด้วยกระบวนการพัฒนากระแส หลัก สองผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลาย คือ มีการ ลดลงรวมการท่องเที่ยว ที่ถูกสร้างขึ้นมาดแทนการทำประมงตามรูปแบบของทุนนิยมการผลิต เพื่อการค้าเป็นหลักสองผลต่อทรัพยากริมชายฝั่ง

การล้มลายของทรัพยากริมชายฝั่ง

ผลกระทบของการทำประมงไปสู่ความทันสมัยโดยเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจนั้น ได้ทำให้ ทรัพยากริมชายฝั่งที่ล้มลายอย่างรวดเร็วเป็นเงาตามตัว จนทำให้เกิดวิกฤติการณ์ทะเลไทยใน ปัจจุบัน สิ่งที่ล้มลายอย่างเห็นได้ชัด คือ ป่าชายเลน ในภาคตะวันออกเมื่อปี 2504 มีพื้นที่ป่า ชายเลน 2.3 ล้านไร่ ในปี 2529 เหลืออยู่ 1 ล้านไร่ เพียง 25 ปีเท่านั้น ป่าชายเลนลดลงร้อยละ 50 (พิศิษฐ์ ชาญเลขา. 2537:33) ป่าชายเลนเป็นชีวิตจิตใจ เป็นความอุดมดของพื้นที่ชีวภาพ ประมง ชายฝั่งโดยแท้ การลดลงของป่าชายเลนมีหลายกรณีคือ ประการแรกนโยบายการจัดการป่าชาย เลนของรัฐ รัฐบาลเห็นว่าการให้สัมปทานนั้นก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และสามารถรักษา ป่าชายเลนไว้ได้ จึงให้เอกชนดูแลจัดการแทน ประการที่สองการสูญเสียป่าชายเลนจากการเพาะ เลี้ยงชายฝั่ง โดยเฉพาะการเลี้ยงกุ้งกุลาดำในเขตป่าชายเลน ซึ่งทำให้สูญเสียป่าอย่างถาวร

หน้าที่เด เป็นทรัพยากริมชายฝั่งที่ถูกทำลายมากในช่วงที่มีการพัฒนาสมัยใหม่ คนที่รับปีมองไม่ เห็นคุณค่าของหน้าที่เด แท้ที่จริงหน้าที่เด ทำให้เกิดระบบไม่เสียอย่าง ชายฝั่งที่สำคัญมาก เป็นแหล่งอาหารที่สมบูรณ์และเป็นที่หลบซ่อนภัยทางสัตว์น้ำไว้อยู่บน กุ้ง หอย ปู ปลา หน้าที่เด ถูกทำลายลงจากการใช้เครื่องมือที่ไม่เหมาะสม เช่น การใช้อวนคุณ อวนลาก อวนซัก ได้ทำลาย ความสมบูรณ์ของหน้าที่เด เกือบหมดสิ้น รวมถึงน้ำเสียที่ไหลลงทะเล ดังว่า

“.....อีกอย่างหนึ่ง น้ำเสียงมากด้วยตอนนี้เป็นจัดสรรขึ้นกันมากเดียว呢 น้ำพากแฟบอะไรแบบนี้ น้ำเสียงลงมา ก็อยู่ในอ่างสัตว์น้ำพากนี่ เช้าไม่ชอบ เดียว อิภน่ออยก็จะมีน้ำเสียงมา นี่ปลายทางกันเกลื่อนแกรนน้ำเสียง”

ฐานคติความเชื่อของชาวทะเล

ถึงแม้ว่าสังคมจะเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยมากขึ้น แต่สำหรับชีวิตชาวประมงพื้นบ้านยังมีลักษณะของความเชื่อนั้นจะมีค่อนข้างสูง เนื่องจากมีชีวิตอยู่พันกับธรรมชาติ ความไม่แน่นอนของธรรมชาติ ลมฟ้าอากาศ จึงมีระบบความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรม เพื่อชีวิตมั่นคงและปราศจากภัยอันตรายจากการออกใบกลางทะเลก็จะมีชีวิตขึ้นอยู่กับธรรมชาติเป็นหลัก ด้วยการไหว้เจ้าพ่อ, เจ้าแม่, แม่ย่านางหรือสิงศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านที่ตนเองนับถือ จึงมีความสำคัญต่อจิตใจของชาวประมงค่อนข้างมาก ชาวบ้านที่หาดวอนน้ำจะนับถือและไหว้เจ้าแม่เขามามุข หรือเจ้าพ่อสุวรรณ หรือเจ้าพ่อเขาใหญ่ ด้วยผลไม้ มะพร้าวอ่อน และว่าว เป็นต้น ซึ่งชาวประมงมีความเชื่อว่า ก่อนออกทะเลจะต้องสักการะบูชาสิงศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวเพื่อคุ้มครอง ให้ปลอดภัยและสามารถจับปลาได้มาก ความเชื่อดังกล่าวนี้ยังดำรงอยู่จนถึงปัจจุบันนี้

แรงโน้มถ่วงของคนในชุมชน

เนื่องจากชุมชนหาดวอนนภาและชุมชนเขามามุขมีขนาดของพื้นที่ไม่กว้างใหญ่มาก คนส่วนใหญ่จึงมักคุ้นกัน ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นการผูกพันกันในหมู่ชาวประมงที่ออกหาปลา สัตว์น้ำ เพาะตัวต้องสารสัมพันธ์ ช่วยเหลือกัน ดังเช่นจะตามกันในหมู่ชาวประมงพื้นบ้านว่าการจับปลาในบริเวณนี้เป็นอย่างไรเมื่อปลาชุมใหม่ ก็จะบอกกันโดยไม่ปิดบัง เอื้ออาทรต่อกันทั้งยังมีสิทธิ์ครัวที่ปักธงแล้ว อันหมายถึงมีสิทธิ์ในการจับปลาตรงนั้น ผู้มาที่หลังก็จะไปหาที่อื่น ไม่มีการแก่งแย่งหรือแย่งชิงการจับสัตว์น้ำ หรือในกรณีหากประับสบกับพายเรือล่มก็จะช่วยกันกู้ชีวิตรักษาชีวิตของท้องถิ่นได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต มีสภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวและทำมาหากินที่ดีมีการร่ายรำเช่นของคนต่างถิ่นมากขึ้น เกิดมีอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น การติดต่อสัมพันธ์ที่มาด้วยความจริงใจ เป็นสิ่งที่สำคัญมาก แต่ในกลุ่มประมงที่ออกจับสัตว์น้ำยังมีความผูกพันที่แน่นแฟ้นกัน เพราะยังต้องพึ่งพาภูมิประเทศที่ต้องถืออยู่ที่ที่อยู่อาศัยกัน สร้างให้ผู้ชายจะเป็นผู้ออกทะเล ผู้หญิงจะมีอาชีพรับจำจ้างและรับประทานอาหารของชาวประมง ตกปลา ตกหอย เป็นต้น

การเกิดทุนทางสังคมก็คือระบบความสัมพันธ์ เป็นการชั้นทับของสิ่งต่าง ๆ ของทุนชุมชนที่เป็นอุดมการณ์ของการดำรงอยู่ของคนที่ต้องการดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหรือคนข้างเคียง หรือระหว่างชุมชน แต่มิใช่ดำรงอยู่โดยมิต้องพึ่งพิงรัฐ หรือคนข้างนอกที่มีอำนาจ สิ่งเหล่านี้เป็นความพยายามที่ชุมชนสร้างขึ้นมา เป็นเรื่องที่มีฐานคิดเพื่ออยู่

รอดได้ ถ้ามีปัญหาหรือวิกฤตคนในชุมชนสามารถแก้ไข หากยังมีปัญหาชุมชนสามารถสร้างความรู้ คนในชุมชนสามารถช่วยเหลือกัน อันเป็นอุดมการณ์ของชีวิตไม่มุ่งพึงพิง นำมาซึ่งความมั่นคงแห่งทุนคือ ทุนความรู้ ทุนทางสังคม ที่ก่อเกิดขึ้นของทุนธรรมชาติ ภายใต้อุดมการณ์เพื่อความอยู่รอด มีเสถียรภาพสิ่งที่ดำรงอยู่คือ ไม่ให้ทุนธรรมชาติหมดไปในอุดมคติ การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติแบบแบ่งปัน เกื้อกูลกัน พยายามดำรงรักษาธรรมชาติเอาไว้ที่ต้องอาศัยการฟื้นฟูกัน ภายใต้กฎเกณฑ์ บรรทัดฐานของความสัมพันธ์เกิดจากทุกฝ่ายร่วมมือสัมพันธ์กันกำหนด คือทุนทางสังคมกำหนดกฎเกณฑ์ของความสัมพันธ์ เป็นความสัมพันธ์แบบเท่าเทียม ในการขอแลก ขอ ยืมหรือขอเชย ๆ มีบรรทัดฐานที่ทั้งสองฝ่ายกำหนดขึ้นมา มีกฎเกณฑ์ที่มีการจ้างการขาย ภายใต้ทุนทางสังคม คนที่สัมพันธ์เป็นผู้สร้างกฎเกณฑ์ ตัวกฎเกณฑ์ที่อยู่บนพื้นฐานที่ต่างฝ่ายต่างไม่มีอำนาจเหนือคนอื่นมากนัก แต่สภาพของความเป็นจริงนับสภาพของทุนธรรมชาติได้เปลี่ยนไปเกือบหมด หากแต่รากฐานของความสัมพันธ์ยังมีร่องรอยปรากฏให้เห็นได้บางส่วน แต่ก็หลงเหลือน้อยมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตเมืองที่มีวิถีชีวิตเหมือนต่างคนต่างอยู่ ตากคนต่างทำมาหากิน ไม่มีเวลาว่างมากนัก เพราะความเร่งรีบในการประกอบอาชีพและสภาพความเป็นอยู่ที่มีความแตกต่าง หรือซ่องว่างทางสังคมแตกต่างกันออกไป แรงงานเกี่ยวร้อยรัดนับวันจะห่างขึ้นไปทุกที่

การดำรงชีวิตของคนในชุมชน ต้องอาศัยความสัมพันธ์กับคนและองค์กรภายนอกชุมชนมากขึ้น และดำรงรักษาระบบความสัมพันธ์ภายใต้ระบบที่มีความหลากหลายส่วน ระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน ร่วมทุกส่วนสูงสานและเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ค่อย ๆ ถูกแทนที่ด้วยระบบความสัมพันธ์แบบคิดคำนวนผลได้เสีย และความสัมพันธ์แบบต่างคนต่างอยู่ หรือตัวโครงสร้าง ความต้องการ ความต้องการของระบบความสัมพันธ์ที่ไม่เกือบหนุนการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ตักตวงผลประโยชน์และเอาเปรียบคนในชุมชน

สภาพการทำงานปัจจุบัน

การทำงานของชาวประมงพื้นบ้าน ได้ปรับเปลี่ยนไป จากการใช้เครื่องมือแบบง่าย ๆ ก็ปรับเปลี่ยนไปใช้เทคโนโลยี ใช้เครื่องยนต์ รวมถึงการใช้ล็อบ ใช้券ที่มีขนาดต่าง ๆ รวมถึงเทคโนโลยีในการจับสัตว์น้ำที่ทันสมัย ดังคำสัมภาษณ์

“คนส่วนมากเวลาไปวางแผนพื้นบ้าน ได้ปรับเปลี่ยนไป จากการใช้เครื่องมือแบบง่าย ๆ วางแผนที่วางแผนก่อนไปถึงชั้นก็จะมีที่วางอนุญาตที่วางอนุญาตที่ว่าไปหมด แต่จะมองเห็นแต่คงที่มีสีไม่เหมือนกันทั่วทั้งทะเลเต็มไปหมด แต่ที่วางลงไปแล้วน้ำเขามีรูรักนหลอกกว่าจะมีปูติดเยอะหรือเปล่า เพราะของในน้ำมันมองไม่เห็น เมื่อนักกับว่าอาศัยดวงว่า

จะมีปูติดเยอะไนน์เท่านั้นเอง ถ้ามีปูติดเยอะเขาก็จะจำตำแหน่งเขาไว้ตรงนี้มีปูพุ่งนีก็จะต้องมาวางให้เหมือนเดิม แต่ไม่มีตัวหรือว่ามีน้อยย้ายไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะโดนปู บางคนมีเรือใหญ่หาน้ำ เขาก็ใช้ดาวจับตำแหน่งเขาไว้พุ่งนีก็จะวิ่งไปช้าที่เดิมได้เหมือนเดิม”

หรือ..... “ในการวางแผนกุ้ง ก็จะมีการวางแผนโดยมีช่วงการวางแผนตั้งแต่ พฤศภาคมถึงเดือนตุลาคมก็จะเลิกวางแผนเพราะพองหลุดเดือนตุลาคมก็จะเริ่มเข้าหน้าหนาวน้ำจะขึ้นลงตอนกลางคืน แต่ถ้าเป็นช่วงเดือนพฤษภาคมถึงตุลาคมน้ำจะขึ้นลงตอนกลางวัน วิธีการวางแผนกุ้งคือวางแผนน้ำลงและน้ำขึ้น เพราะว่าอวนกุ้งเวลาลงลงไปในน้ำแล้ว อวนจะต้องเดินไปเรื่อย ๆ คือลอยไปเรื่อย ๆ ใช้คงเป็นเป้าหมายหัวท้าย และจะวางตั้งแต่ช่วง 13 ค่ำถึง 6 ค่ำ ก็จะหยุดการวางแผนกุ้งเพราะว่าน้ำจะไม่ขึ้นลง ถ้าน้ำไม่ขึ้นลงน้ำก็จะไม่หล ทำให้วางอวนกุ้งไปแล้วไม่เดิน ก็จะหยุดวางช่วง 7 ค่ำถึง 12 ค่ำ หน้าหนาวก็วางได้ แต่จะไม่ตีเท่ากับเดือนพฤษภาคมถึงตุลาคม เพราะว่าน้ำขึ้นลงตอนกลางคืน แล้วกุ้งก็จะน้ำอย คือทำงานลำบากกว่าตอนกลางวัน”

แต่การหากุ้งในปัจจุบันประสบปัญหาอย่างมากเพราะจับไม่ค่อยได้ ลดจำนวนลงกว่าแต่ก่อนหลายสิบเท่า

จากความอุดมสมบูรณ์ที่เคยมีสัตตน้ำซุกซุม ประกอบกับเทคนิคหรือการใช้เทคโนโลยีเครื่องมือทันสมัย ทั้งขนาดของอวนลาก อวนดุนในเรือขนาดกลาง และเรือขนาดใหญ่ที่มีกำลังเครื่องยนต์สูง ๆ อย่างเช่นเรือดุนมีความแรง 200 แรงม้า มักแอบดุนตอนกลางคืน ภรรดาทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ใต้น้ำทั่วไป หากเป็นเรือขนาดเล็กขนาด 1 วา ใช้จับปลาหมึกปู เรือขนาดกลาง 3 วา 2 ศอก ใช้จับปลาทู จับปู แต่ว่าไปไม่ได้ไกลมาก นอกจานนี้ยังมีเรือ ลาก เรืออวนล้อม เรือปีze มีอวนเฉพาะชนิดสำหรับใช้ เช่น อวนสำหรับจับปู อวนสำหรับจับปลาเห็ดโคลน อวนสำหรับจับกุ้ง อวนสำหรับจับปลากระบอก นอกจานนี้ยังมีการใช้ล็อบดักจับปู จากปัญหาการทำการประมงในปัจจุบัน สภาพเชิงนิเวศเปลี่ยนไปพื้นใต้น้ำที่เป็นที่อยู่ของสัตตน้ำ ປะรัง หรืออื่น ๆ ถูกทำลายที่มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ รวมทั้งการใช้เหมือนที่ตากถีนเพื่อสัตตน้ำตัวเล็กตัวน้อย ทำให้สัตตน้ำน้ำหมดไปอย่างรวดเร็วจึงต้องออกจับสัตตน้ำก็ออกไปชายฝั่งมากขึ้น บางส่วนนายทุนที่มีเรือขนาดใหญ่จะออกไปจับสัตตน้ำในเขตพื้นที่ที่ติดกับประเทศไทย สิ่งหนึ่งซึ่งชาวประมงจึงใช้วิธีแก็บปูหาโดยการแบ่งเปอร์เซ็นต์ ร้อยละ 30 สำหรับลูกเรือในการกรวยตู้นออกทะเลเป็นทางเลือกหนึ่ง

แต่ปัญหาการแย่งชิงการจับปลาของเรือนายทุน ประกอบกับสัตว์ที่เหลือน้อยมาก กรมประมงจึงออกกฎหมายปิดจ่าวเพื่อให้ปลาได้ว่างไว้ในช่วงฤดูฝนเป็นเวลา 6 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน -28 กุมภาพันธ์ของทุกปี ห้ามเข้าใกล้ผึ้งหรือจับปลาในเขตที่กำหนดอย่างต่อ 6 ไมล์ทะเล ปัญหาการจับสัตว์น้ำ ได้ลดลงอย่างมาก บางครั้งไม่คุ้มทุนหรือคุ้มค่ากับการออกไปจับปลา จึงเปลี่ยนมาเป็นการเลี้ยงหอยนางรม หอยแมลงภู่แทน โดยเลี้ยงตามชายฝั่งมีการจับจรดจอด การเลี้ยง เดิมใช้หินเป็นตู้วางเป็นแนวๆ ยาวร้อยเมตร โดยเลี้ยงตามชายฝั่งมีการจับจรดจอด การเลี้ยง เดิมใช้หินเป็นตู้วางเป็นแนวๆ ยาวร้อยเมตร โดยเลี้ยงตามชายฝั่งมีการจับจรดจอด การเลี้ยง หอยแมลงภู่แทน โดยเลี้ยงหอยแล้วยังนิยมเลี้ยงกุ้ง และเพาะลูกกุ้งขายให้กับผู้เลี้ยงกุ้งโดยทั่วไป การเพาะกุ้งกุลาดำในช่วงแรก ๆ ได้ผลดี แต่ปัจจุบันประสบปัญหาการขาดทุนเนื่องจากไม่สามารถส่งออกได้

การสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการแปรรูปสัตว์น้ำ

การปรับเปลี่ยนเพื่อเพิ่มมูลค่าการผลิตสินค้า คือ การแปรรูปโดยการทำสัตว์น้ำตากแห้ง ไม่ว่าจะเป็นกุ้งแห้ง ปลาหมึกตากแห้ง หอยแมลงภู่ตากแห้ง ปลาซ่อนทะเลขากแห้ง ส่วนใหญ่เป็นการแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่มีภูมิรู้แบบพื้นบ้านที่ทำกันมาหลายสิบปี บางส่วนเริ่มหรือใช้เทคโนโลยีทันสมัยเข้ามา เช่น การทำกุ้งแห้ง และการทำน้ำปลา นับเป็นวิวัฒนาการในการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัด วัตถุดิบส่วนใหญ่ในปัจจุบันจะนิยมซื้อรอบ ๆ หรือจังหวัดใกล้เคียง เพราะพื้นที่การจับสัตว์น้ำไม่พอเพียงกับความต้องการของผู้บริโภคสินค้าทั่วโลกและแปรรูป สำหรับการแปรรูปสัตว์ทะเล ได้แก่

● การทำหอยแมลงภู่ตากแห้ง

การเลี้ยงหอยแมลงภู่ ได้ปรับเปลี่ยนมาเลี้ยงหอยและแปรรูปมาไม่ต่ำกว่า 20 ปี มาแล้ว โดยที่ชาวประมงจะปักไม้ให้หอยแมลงภูม่าเกะริมชายฝั่ง มีน้ำเข้าหอยเป็นตัวช่วยในการขยายพันธุ์หอย ในระยะ 6 เดือน สามารถจับหอยขึ้นมา นำมาแปรรูปคือตากแห้งโดยล้างและผ่าตัวหอย และเปลือกหอย การขายจะขายเป็นชิ้นๆ หรือหลัก (1 หลัก ประมาณ 30 กิโลกรัม) เป็นละ 120 บาท การแกะหอยตากแห้งต้องแกะตั้งแต่เข้ามีด ตากต่อนเข้ามีดถึงประมาณ 8.00 นาฬิกา หอย 1 หลัก แกะตากจะเหลือเนื้อหอยเพียง 2 - 2.4 กิโลกรัม ทำตากได้ 1 หลัก จะส่งขายได้กิโลละ 120 บาท เจ้าของจะมีรายได้ประมาณ 120 บาทต่อวัน จึงเป็นที่นิยมทำกันมาก เพราะได้ราคามากกว่าที่จะขายหอยแมลงภู่สด ๆ

● การทำปลาหมึกตากแห้ง

การทำปลาหมึกแห้งผู้ทำได้ทำอาชีพนี้มาแล้วเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 20 ปี ผู้ทำปลาหมึกตากแห้งจะรับชื่อมา กิโลกรัมละ 10 บาท จากตลาดหรือจากเรือประมง เอาใส่ตะแคง ผ่าออกตากแห้ง

เช่นน้ำจีด คือตัวเล็กตัวใหญ่ไม่ต้องใส่ซอสโรตากแห้ง ตาก 1 วันเก็บได้ มีคุณภาพมารับซื้อไปขายอีก ทอดหนึ่งปัญหาคือวัตถุดิบไม่ค่อยมี ราคาแพงทำให้การทำปลาหมึกตากแห้งลดลงกว่าเดิม

● การทำปลาช่อนทะเลตากแห้ง

ปลาช่อนทะเลตากแห้งเป็นอาศัยพืชชุมชนได้ดำเนินการมากกว่า 10 กว่าปีแล้ว เริ่มแรกผู้ทำได้ซื้อปลามา 200 - 300 กิโลกรัม ซื้อปลาจากจังหวัดระยองในช่วงเข้ามีดประมาณตี 2 ถึง ตี 3 โดยเริ่มทำในตอนเช้า ด้วยการนำปลาสด จุ่มลงไบในน้ำเกลือ ตามอัตราส่วน คือ น้ำ 15 ลิตร ต่อ เกลือ 1 กิโล หรือบางครั้งใช้ซิมເອາ แข็ง 3 ครั้ง ความเค็มจะลดลงเติมเกลืออีก แล้วยกขึ้นตากบน แผงไม้ 1 แดด หมายถึง 1 วัน หรือตากแดด 2 แดด (2 วัน) ก็เก็บขายได้ ปลาสด 100 กิโลกรัม ทำปลาตากแห้งเหลือ 30 กิโลกรัม ตากวันละ 15 - 20 แผง แผงละ 1 กิโล โดยเริ่มนั่นราคاخายนิสมัย ก่อน 50 บาทต่อห้นเป็นภูมิปัญญาของชาวประมง โดยปลาที่ซื้อมาจากมีคุณวับจ้างตัด ขอดเกร็ด ผ่าไส้ ออก โดยวิธีการใช้มอเตอร์หมุนไป บันเกร็ดออกลักษณะเป็นแผ่นสังกะสี เจาะรูให้คอม หมุนไปเกร็ด กันหลุด คนทำขณะนี้ 4 คน แรกเริ่มซื้อปลา กิโลละ 7-8 บาท ขณะนี้ 15 บาท เศรษฐสุด (เศษ ปลา) ขายได้กิโลละ 2 บาท การทำปลาช่อนตากแห้งได้ทำรายได้เป็นกอบเป็นกำ เป็นรายได้ที่ งดงามกว่าการทำสัตว์น้ำชนิดอื่น ๆ จากการสัมภาษณ์บ้านที่ทำปลาช่อนตากแห้ง สามารถที่จะ ปลูกบ้านใหม่ในราคารีวอนล้าน ซึ่งเป็นการประสบความสำเร็จในอาชีพ

● การทำกะปิ

ชุมชนที่ศึกษาได้มีการแปรรูปการทำกะปิ ด้วยการใช้เครยสดซึ่งได้มาจากคลองด่านใน ราคากิโลกรัมละ 14-17 บาทแล้วแต่ความมากน้อยของเคยในช่วงเวลาตนนั้น โดยใช้เครยสด 7 ส่วน ต่อเกลือ 1 ส่วน ผสมกัน และวนนำมาตากแดดจนเย็น แล้วก็ขยำอีกครั้งหนึ่ง แล้วจึงนำไปมาคลุก ไม่ให้โดนน้ำค้าง ในเข้าวันรุ่งขึ้นก็จะนำมาตากแดดอีกครั้งหนึ่งที่ทำอย่างนี้ทุกวันจนครบ 1 เดือน จึง นำไปขาย ซึ่งราคาขายกะปิจะขึ้นอยู่กับความแห้งของกะปิ ซึ่งจะขายได้ราคากิโลกรัมละ 50-80 บาท แล้วแต่ความแห้งของกะปิ ตลาดที่รับซื้อจะเป็นเจ้าประจำที่ได้รากามิเช่นนั้นก็จะถูกกด ราคากะปิลง

● การทำกุ้งแห้ง

ชาวบ้านที่ทำกุ้งแห้งขายนั้นจะมีทักษะในการเลือกกุ้งที่จะใช้ในการทำกุ้งแห้ง โดยจะทำการคัดเลือกกุ้งที่ใช้ตามขนาดของกุ้งที่ต้องการ เนื่องจากขนาดของกุ้งนั้นจะให้ราคاخ่ายต่อ กิโลกรัมที่แตกต่างกัน กุ้งที่ใช้ในการทำกุ้งแห้งนั้นมีหลายชนิด ไม่ว่าจะเป็น กุ้งเหลือง กุ้งแก้ว หรือ

กุ้งราย โดยผู้รับซื้อกุ้งจะเป็นผู้กำหนดราคากลางตามความสวยงามของตัวกุ้ง ในสมัยก่อนประมาณ 20-30 ปี กุ้งสดราคาปกติ 5-6 บาท ในปัจจุบันราคาปกติ 10-12 บาท

เมื่อได้กุ้งตามขนาดที่ต้องการแล้วก็นำกุ้งไปต้มน้ำมือหรือนำภาดาลที่พอกหาได้ ในกระทะโดยใช้ฟืนซึ่งจะมีคนนำมาส่งให้ในสมัยก่อน โดยให้ผู้หญิงเป็นคนทำ ส่วนปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นบ่อโดยใช้น้ำมันและแก๊สตามลำดับ ด้วยการต้มประมาณ 20 นาที 2 ครั้ง ส่วนน้ำที่เหลือจากการต้มจะต้องนำไปเข้าบ่อบำบัดน้ำเสียก่อนโดยใช้บ่อทรายในสมัยก่อนให้น้ำซึมลงไป ขณะที่ปัจจุบันก็จะมีวัฒนาการของการบำบัดน้ำเสียตามขั้นตอนที่แตกต่างกัน ด้วยการพักน้ำ เข้าเครื่องตีน้ำ เข้าเครื่องกรอง ออกมาเป็นน้ำที่ถูกต้องท่อได้ ต่อจากนั้นก็มีวัฒนาการการอบรมกุ้งด้วยการเปลี่ยนจากวิธีในแบบเดิมมาเป็นการใช้เตาอบที่เป็นน้ำมันและแก๊สตามลำดับ หรือถ้าไม่ได้ก็จะตากแดดสักหนึ่งเดือนประมาณ 30 นาที จากนั้นจะต้องนำกุ้งที่ได้จากการอบมาใส่ถุงฟ้าดในสมัยก่อนโดยใช้แรงชายครั้งหนึ่งประมาณ 30 นาที แต่ในปัจจุบันจะเปลี่ยนมาใช้เครื่องตีแทนก็จะใช้เวลาน้อยกว่าซึ่งจะทำให้เปลือกและตัวกุ้งจะหลุดออกจากกัน แล้วก็นำมาใส่กระดังฝัดเลือกเอาเปลือกออก กุ้ง 10 กิโลกรัม จะได้กุ้งแห้ง 8 ชีด บางวันทำกุ้งแห้งได้ประมาณ 60-70 กิโลกรัม โดยมีการคัดขนาดของกุ้งโดยใช้ตะแงล่อนคัดเอา 2 ขนาด คือ เล็กกับใหญ่ ในสมัยก่อนจะใช้แรงคน ขณะที่ปัจจุบันจะใช้เครื่องในควบคุมตะแงล่อนกุ้งแทน กุ้งแห้งขนาดเล็กจะได้ 35 บาท ต่อหนึ่งกิโลกรัม ขณะที่กุ้งแห้งใหญ่จะได้ 100 กว่าบาทต่อหนึ่งกิโลกรัม ส่วนอื่น ๆ ของกุ้งแห้งก็สามารถที่จะนำไปขายได้ เช่น เปลือกกุ้งแห้งกันนำไปขายเพื่อทำเป็นอาหารไก่ โดยจะมีคนอกพื้นที่มารับซื้อถึงแหล่งผลิต ในปัจจุบันกุ้งมีจำนวนลดน้อยลง จึงต้องซื้อกุ้งจากแหล่งที่ใกล้ชื้นไป เช่น จากอำเภอ เพชรบูรณ์ จังหวัดราชบูรณะ ไม่สามารถที่จะหาซื้อวัตถุดิบได้จากแหล่งในย่านนี้อีก

จะเห็นว่าการทำสัตว์น้ำตากแห้งได้เริ่มมาเป็นเวลานาน บ้านที่ทำพยาบาลจะกระจายชนิดของการทำไม่ใช้ห้ากันมากนัก ถ้าซ้ำหรือเหมือนกันจะทำให้ราคากตก โดยทำระหว่างหมู่ญาติพี่น้อง นอกจาการทำสั่งเพื่อค้าคนกลางแล้วยังขายปลีกให้กับผู้ที่ฝ่าไปมาอีกด้วย นับเป็นการเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าของสัตว์น้ำให้มีมูลค่าสูงขึ้น โดยสัตว์น้ำที่แปรรูปด้วยการทำแห้ง ชาวประมงจะนำไปขายที่ตลาดซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวและในเมือง ทั้งยังมีพ่อค้าคนกลางมาซื้อประจำนำไปขายที่กรุงเทพฯ

ระบบความรู้ในการประกอบอาชีพการประมงไปสู่การแปรรูปอาหารตากแห้ง ที่มีความสัมพันธ์กับสภาพธรรมชาติของชุมชนไม่ได้รับการปรับเปลี่ยนและสร้างสรรค์ให้ทันกับการลดน้อยถอยลงของทรัพยากรธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ดังนั้นการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติจึงเป็นไปอย่างมีขอบเขตจำกัด ระบบความรู้ที่สัมพันธ์กับสภาพธรรมชาติของชุมชนจะจังหวัดล้อมมาเป็นทุนในการดำเนินชีวิตได้ คนในชุมชนยังมีความพยายามที่จะใช้ทุนธรรมชาติเพื่อการ

ดำเนินชีวิตต่อไป แต่เมื่อสามารถทำได้อย่างจำกัด จึงต้องมองหาชุมชนศาสตร์อื่น ๆ เพื่อการดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัว

สิ่งที่เห็นและเป็นอยู่ในวิถีชาวประมง

วิถีการดำเนินชีวิตของชาวทะเลนั้นเป็นวิถีชีวิตที่จำเจอยู่กับคลื่นลม แสงแดดและสายฝน การออกทะเลเพื่อหาปลาจะออกเรือหาปลาตั้งแต่ตี 4 และกลับจากทะเลเดือนช่วงบ่าย สองโมงน่อนพักผ่อนกลางวันสักกระยะหนึ่ง ถ้าสภาพธรรมชาติเอื้ออำนวยให้ออกทะเลได้อีก ก็จะไปทะเลอีกครั้งหนึ่งในตอนเย็นประมาณเวลา 5 โมงเย็น และกลับมาเมื่อค่ำรุ่ง ด้วยการไปจอดเรือที่สะพานปลาในชุมชนหาดวอนนภา หรือกรณีที่ไม่สามารถเข้าจอดที่เดิมได้ก็ไปที่สะพานปลาชุมชนเขาสามมุข อาชีพโดยส่วนใหญ่ของชาวบ้านในชุมชนหาดวอนนภานั้น ได้แก่

- การประมงจับสัตว์ทะเล คือ การวางแผนปู กุ้ง ปลาชนิดต่าง ๆ กัน ทำปีดกหอยทะเลต่าง ๆ เช่น หอยแมลงภู่ในหน้าฝน ลอบดักปลาๆ แล เป็นต้น

- การเลี้ยงสัตว์ทะเล คือ การเลี้ยงหอยแมลงภู่ หอยนางรม เลี้ยงกุ้ง ซึ่งเทพทุกหลังคาดีอนจะมีการดำเนินกิจกรรมนี้อย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วแต่กำลังความรู้ ความสามารถ รวมทั้งทุนทรัพย์ทางด้านการเงิน จึงมีการเลี้ยงตั้งแต่รายเล็ก ๆ ไปจนถึงรายใหญ่ ๆ ซึ่งต้องมีการจ้างแรงงานในการเลี้ยงด้วย

- การแปรรูปผลิตภัณฑ์แปรรูปอาหารทะเล เช่น ทำน้ำปลา ทำปลาเค็ม ทำปลาหมึกตากแห้ง กุ้งแห้ง หอยตากแห้ง กะปิ เป็นต้น

- การค้าขาย การจับจองที่ค้าขายอาหารทั่วไปหรืออาหารทะเล หรือ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ บริเวณชายหาดบางแสนนั้น เป็นการจับจองพื้นที่กันเองในสมัยก่อน ซึ่งมีอยู่ไม่ร้านจึงไม่ต้องมีการย้ายของเข้าของออก รวมทั้งยังสามารถที่จะเข้าร้านต่อไปได้ แต่ในปัจจุบันทางเทศบาลมีการจัดระเบียบการรักษาความสะอาดทำให้มีเกิดความวุ่นวายของการขายของ จึงมีการจัดล็อกเก็บค่าที่ไม่มีการเข้าร้านต่อไป เพราะไม่มีใครเป็นเจ้าของ ค่าบำรุงรักษาความสะอาด โดยจ่ายเป็นรายวัน วันละราษฎร์ 5 บาท วันหยุดราชการ 10 บาท เมื่อครบ 1 ปี จะต้องไปเสียค่าธรรมเนียมให้ทางเทศบาล 600 บาท ทุกปี โดยเทศบาลจะเป็นผู้ออกบัตรการกำหนดเขตการขาย รวมทั้งให้ชาวบ้านเข้ามาจับจองล็อกต่อไป ถ้าหากทางเทศบาลมาตรวจสอบแล้วทำผิดกฎหมายจะยึดใบอนุญาตการขาย นอกจากร้านนี้แล้วก็ยังมีการค้าขายในรูปแบบอื่น ๆ อีก เช่น การเปิดมินิมาร์ทเป็นต้น

- สถานที่ให้เช่า เช่น ห้องน้ำสำหรับชาวบ้าน บ้านพักให้เช่า สถานที่ให้เช่าขายของ เป็นต้น ซึ่งเป็นบ้านที่มีโฉนดอยู่ติดกับชายหาดก็สามารถที่จะทำกิจการดังกล่าวได้ หากไม่ไปรบกวนพื้นที่สาธารณะที่ทางเทศบาลแบ่งเขตพื้นที่ให้ชาวบ้านที่ไม่มีที่ทำกินอยู่ใกล้กับชายหาดได้เข้ามาจับจองขายของ เช่น ห่วงยาง โดยนั่งริมทะเลเป็นต้น

- รับจ้าง เช่น ซ่อมเครื่องจับสัตว์ต่าง ๆ เช่น ลอบ รับจำจับหอยแมลงภู่ รับจ้างแกะหอย ผลิตภัณฑ์จากทะเลต่าง ๆ เป็นพนักงานในโรงงานน้ำปลา รับจ้างในอุตสาหกรรมการทำกุ้งแห้ง การเลี้ยงกุ้ง เป็นต้น อาศัยพื้นที่เปลก คือ การรับจ้างกู้เรือหาปลาที่มีในทะเลเพื่อซ่อมเครื่องยนต์ของเรือ

สะพานปลา : ตลาดสินค้าประมง

คนในชุมชนหาดวอนนภาและชุมชนเข้าสามมุก จะมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าในหลายรูปลักษณะที่มีการดำเนินการ เช่นนี้มานานแล้ว กล่าวคือ การนำสัตว์ทะเลที่จับได้ไปขายที่สะพานปลา มีอยู่ 2 แห่ง ด้วยกัน คือ สะพานปลาหาดวอนนภา กับสะพานปลาเข้าสามมุก (เป็นของรัฐบาล) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการนำเรือเข้าไปจอดเทียบท่าว่าจะต้องจอดที่ไหนก็จะไปที่นั่น สัตว์ทะเลที่จับได้ไปขายที่สะพานปลานั้น โดยจะมีแม่ค้า พ่อค้า รวมทั้งชาวบ้านทั่วไปมาซื้ออาหารไปขายที่ตลาดหรือรับประทานที่บ้าน หรือมีร้านอาหารที่เป็นเจ้าประจำรับซื้อถึงที่ เพราะจะได้ของสดที่ได้จากทะเลโดยปราศจากสารพิษต่าง ๆ บางครั้งการขายของทะเลชาวประมงส่วนหนึ่งก็ถูกโงน้ำหนัก จากพ่อค้าคนกลางทั้งราคาและตัวซึ่ง ดังคำสัมภาษณ์

“.....ต้องมีขายประจำเวลาส่องเพราถ้าเราไม่รู้จักขายประจำก็คงราคาเรา แต่ที่ส่องอยู่รู้จักขายประจำก็จะส่องได้ค่าถึง 80 บาท แต่ต้องทำให้แห้งหน่อย.....”

หรือ “ก็ได้เหมือนกันเข้าให้ เขาจะกดราคาเราทุกวัน อย่างวันนี้เราได้ 10 กิโลกรัม อ้าวเริ่มได้แล้วนะ ที่นี้ขายกดแล้ว ที่แรก 170 ต่อมากดไปเหลือ 120 แซบวายมากให้หนาเหมือนกันนะ 7 วันเต็ม ๆ ได้ 7 วันนะ ได้ไม่มากหรอกนะ ได้วันละ 2 กิโลกรัมกว่า แต่เขาให้กิโลละ 600 เออตี่ ทำไปทำมาเหลือ 480 ไม่กว่า 420 ....”

จะเห็นว่าคนขายยังไม่มีโอกาสที่กำหนดราคาขายได้เลย ทั้งนี้พ่อค้าคนกลางจะเป็นผู้กำหนดราคา หากไม่ขายก็ไม่ได้ เพราะสินค้าจะเน่าเสียเก็บไว้ไม่ได้ ต้องรีบขายเพื่อนำเงินมาใช้จ่าย

กระบวนการสั่งสมความรู้

การศึกษาเบริญบสเมื่อกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่เป็นทุนที่มีคุณค่าในสังคม ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษาครอบคลุมถึง กระบวนการต่าง ๆ ในสังคมที่จะถ่ายทอดแนวความคิด

ความเชื่อ ระบบพัฒนาระบบดูแลคน ศิลปกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ จากชนรุ่นหนึ่งไปสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง เช่นเดียวกับกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ก็เป็นกระบวนการครอบให้บุคคลที่จะมาเป็นสมาชิกใหม่ในสังคมเรียนรู้แบบแผนความประพฤติความเชื่อและบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งมีทั้งกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นทางการ(formal education) การเรียนรู้ในลักษณะนี้ก็วัฒนาการมาเป็นระบบโรงเรียน หรือการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ(informal education) เช่น พ่อแม่สอนให้ลูกเรียนรู้จักเหตุผล มารยาท ข้อบธรรมเนียมของสังคม บทบาทของการเป็นเด็ก เป็นผู้ใหญ่ รวมทั้งการที่บุคคลเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้อยู่ร่วมกับคนอื่นๆ ในสังคม กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม จึงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันตลอดเวลา ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการศึกษาและการอบรมฯ เป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม เป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กันอย่างมาก หากจะเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการการเดียวกันนั้นเอง

ลักษณะของการเรียนรู้ของคนในหมู่บ้าน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ค่อนข้างยาวนาน มีการสั่งสมประสบการณ์จากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ความรู้ที่เกิดจากปฏิบัตินั้นเป็นความรู้ที่มีระบบของความรู้ ผู้รู้ที่เคยถ่ายทอดประสบการณ์ด้วยจิตวิญญาณของความเป็นครูอย่างแท้จริง รวมทั้งมีการปรับปรุงพัฒนาความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาให้เกิดประโยชน์ และเหมาะสมกับกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป คนที่จะออกทะเบียนจะต้องมีความชำนาญและความรู้เกี่ยวกับทะเบียน หลายเรื่องด้วยกัน เพื่อดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางคลื่นลมของทะเล จึงต้องมีชุดความรู้เฉพาะในการออกทะเล การจับปลาเป็นต้น

- ความรู้เกี่ยวกับภูมิอากาศ การดูคลื่นลมฟ้าอากาศ เพราะการออกทะเลหมายถึงการมีชีวิตขึ้นอยู่กับธรรมชาติเป็นสำคัญ ก่อนออกทะเลทุกครั้งจึงต้องมีการพัฒนาภารณ์อากาศจากการอุตุนิยมวิทยาเสมอเพื่อความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน หากในกรณีที่ไม่สามารถจะพึ่งพาอุตุนิยมวิทยาได้นั้น กระบวนการเรียนรู้ที่สั่งสมมาแต่รุ่นเก่าก็จะช่วยให้รักษาชีวิตไว้ได้ เช่น กรณีที่จะพยากรณ์ว่ามีพายุในอีก 2-3 วัน ข้างหน้านั้น ดูได้จากแมลงสาบในเรือ มันจะกระพือปีกวิ่งกันลดลงในเรือ หรือดูปลาดาวทะเล ลักษณะเหมือนดวงดาว มีขนสีเขียวตามลำตัว หรือดูจากล่านทะเล ลักษณะตัวกลมคล้ายตัวหนอนบุ้ง มีขนรอบตัวสีขาว ส่วนหัวและตัวมีลักษณะแหลม ซึ่งสัตว์ทั้งสามชนิดนี้อย่างโดยย่างหนึ่งจะลองขึ้นมาอยู่บนผิวน้ำ เช่นเดียวกับเมื่อนอกongyang (ชาวบ้านเรียกน้ำ) ลักษณะตัวขาว ค่อยๆ จะเกาะตามหิน ตามเรือ หรือตามโภชในทะเล ส่งเสียงร้องแสดงว่าพายุกำลังจะมาในอีกไม่ช้า นอกจากนั้นถ้าท่องฟ้าเป็นสีแดง แน่นอนว่าจะมีพายุในวันถัดไป หรือในยามค่ำคืนก็ใช้การดูดาวและท้องฟ้าช่วยเพื่อหาทิศทางสำหรับเดินเรือต่อไป

การมีความรู้เดิมในเรื่องลมฟ้าอากาศเริ่มเปลี่ยนไป ความรู้ดูใหม่เข้ามาแทนที่เป็นความรู้ของรัฐโดยเฉพาะการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางราชการ เนื่องจากปัจจุบันต้องฟังรายงานสภาพอากาศในการออกทะเล ทำให้เกิดการรับรู้ข่าวสารทางราชการหรือเหตุการณ์อื่น ๆ ไปด้วย ในความเป็นจริงการออกทะเลปานั้น การรู้ลมฟ้าอากาศจากรายงานอากาศ การสื่อสาร ความรู้จึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญของชีวิตชาวประมง ดังจะเห็นได้ว่าในเรื่องขนาดกลางขึ้นไปจะมีการติดตั้งวิทยุสื่อสาร สำหรับใช้สื่อสารหรือติดต่อระหว่างผู้และเรือด้วยกัน ทั้งยังมีการใช้เรดาร์นำวิถีในการออกเรือและจำสตัวน้ำเป็นต้น

- ความรู้เกี่ยวกับเครื่องมือจับปลา ได้แก่ การทำเครื่องมือต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นอวนและลอบหรือการซ้อมเครื่องมือจับสัตว์ทะเล รวมทั้งการระวังดูแลรักษา ให้สามารถใช้จับสัตว์น้ำได้เป็นอย่างดี
- ความรู้เกี่ยวกับการจับปลา ชาวบ้านล้วนแต่มีภูมิปัญญาในการจับปลาไว้ มีความรู้ในลักษณะของแหล่งใดหรือพื้นน้ำ เช่นใดที่มีปลาชนิดนั้นๆ หรือดูจากสัตว์ที่อยู่ข้างเคียง การตีลوب อวน หรือย่างไร ถึงได้ปลามากน้อยต้องมีภูมิรู้หรือบริเวณที่ได้รับการบอกต่องกันมา โดยชาวบ้านจะเรียนรู้วิธีการเช่นนี้ จากประสบการณ์และความชำนาญการที่ได้รับการสั่งสมสืบทอดกันอย่างยาวนาน ในการทำอาชีพประมงพื้นบ้าน
- ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ ชุมชนชาวประมงมีวิธีการดูแลสุขภาพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนชาวทะเล ใน การดูแลสุขภาพอาหาร ภูมิอากาศ และการใช้พืชผักที่ขึ้นอยู่ตามชายฝั่งทะเลรักษา เช่น ในกรณีของการได้รับอันตรายจากแมลงพุนไฟ ที่มีลักษณะตัวสีแดง ถ้ามีอาการแพ้จะมีอาการแสบร้อน ชาวประมงจะนำผักบุ้งทะเลมาช่วยบรรเทาอาการ ช่วยให้หายจากการแพ้ได้ หรือการเจ็บป่วยกลางทะเล ก็จะมียาพื้นบ้านที่หาได้ช่วยในการดูแลรักษา เป็นต้น
- ความรู้ในการเก็บรักษาอาหาร ชาวประมงเมื่อออกทะเลก็จะได้กลับเข้าฝั่งเป็นระยะเวลาระหว่างตั้งแต่ 2 วันขึ้นไป บางครั้งเป็นสัปดาห์ในเรื่องขนาดกลาง จึงต้องมีการเตรียมอุปกรณ์เพื่อใช้สำหรับถนอม เก็บรักษาอาหาร ให้คงความสดอยู่เท่าที่จะสามารถทำได้ มีน้ำนั้นจะขยายไม่ได้ราคา แต่เดิมมีการนำยาแก้ปวด (ยาทามใจ) หรือสารเคมีที่มีลักษณะต้องห้ามอื่น ๆ ที่หาได้ง่ายราคาถูก ทั้งยังเชื่อว่าจะสามารถถนอมอาหารได้ โดยนำสารต่าง ๆ ที่ใช้มารสูตรน้ำประปันกับน้ำแข็ง ที่ใช้สำหรับแซ่สัตว์ทะเลทำให้สัตว์ที่จับได้คงสภาพความสดอยู่ได้ แต่เนื่องจากสัตว์ที่ได้รับการแซ่สารดังกล่าวจะมีลักษณะของเนื้อที่แข็งไม่เป็นธรรมชาติ

ทำให้ขายไม่ได้ราคาและไม่เป็นที่ต้องการของกลุ่มลูกค้า ในปัจจุบันจึงเปลี่ยนวิธีการเก็บรักษาสัตว์ทะเลที่จับได้ด้วยวิธีการแข่งเกลือ ทั้งนี้เนื่องมาจากการว่าความรู้จากข่าวสารถึงโภชหรือภัยของสารดังกล่าวรวมทั้ง วิถีการจับสัตว์ทะเลเปลี่ยนไปอันเป็นผลเนื่องมาจากจำนวนสัตว์น้ำลดลง การออกทะเลในแต่ละครั้งจึงไม่ไปไกลจากฝั่งมากนัก หรือใกล้ที่สุดที่ไม่เกิน 2-3 วัน ดังนั้นการถอนอาหารด้วยการใช้เกลือจึงเป็นที่นิยมในหมู่ชาวประมง

ชุมชนยังมีข้อจำกัดในการสร้างสรรค์ความรู้สึกใหม่ที่สอดคล้อง กับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป กระบวนการลงมือลง工夫ในการผลิตและขายผลผลิตทำให้ชุมชนตอกย้ำในภาวะเสียเปรียบ ความรู้ที่นำเข้าไปในชุมชนจำนวนมากไม่อาจนับเป็นทุนความรู้ชุมชน เพราะนอกจาก ชุมชนไม่สามารถใช้ความรู้เหล่านั้นเพื่อการดำรงชีวิตแล้ว ในหลาย ๆ กรณีชุมชนยังถูกทำให้หลงผิดจากความรู้ที่หลงใหลเข้าไปอย่างไร้ศี革ทางด้วย ชุมชนยังขาดทั้งระบบความรู้และกระบวนการในการสร้างสรรค์ความรู้ที่จะก่อเกิดคุณค่า แก่ชุมชนอย่างแท้จริง

จากการสร้างสรรค์ความรู้ชุดใหม่ ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ ばかりเสื่อมโทรมและถูกทำลายลงไปมากประการเป็นสัตว์ตัวเล็ก ๆ ได้ถูกทำลายเสียหาย เนื่องจาก การท่องเที่ยวการจดเรือ และจากการทำประมงที่ทำลายล้าง โดยเฉพาะอวนคุน อวนลาก ทรัพยากรทางประมง สัตว์น้ำก็ลดลงไปมาก ทั้งปริมาณและขนาดลดลงซึ่งได้มีการใช้เครื่องมือ การใช้เทคโนโลยีใหม่ เช่น เรืออวนลากดุนหนักดิน ทำให้จับปลาได้มากก่อให้เรือลากเหล่านี้เพิ่มขึ้น แต่กลับทำให้จำนวนสัตว์น้ำหายผึ่งลดลงไปมาก ขณะเดียวกันทำให้ชาวประมงชายฝั่งหาภินลำบาก มีชีวิตอยู่อย่างแร้นแค้น ดังคำกล่าวของชาวประมงที่ว่า ชีวิตไม่ดีขึ้นเท่าแต่ก่อน หรือทะเลไม่มีปลา จึงเป็นภัยต่อการณ์สำคัญของทะเลไทย ภาคตะวันออก ถึงแม้วัสดุพยาภยานสนับสนุน ดังเช่น การจัดตั้งสหกรณ์น้ำมันราคากลูกเพื่อให้ต้นทุนในการประมงมีราคาถูกลง หรือการซื้อน้ำมันกลางทะเลในราคากลูก ก็ยังไม่สามารถทำให้วิธีการจับสัตว์น้ำเป็นผลดี ในทางกลับชาวประมงแล้วว่า หากไม่ทำอาชีพนี้ก็ไม่รู้จะไปทำอะไร เพราะไม่มีความรู้ไม่มีทุน ออกไปทะเลไก่ลงมาก บางครั้งต้องขาดทุน ไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายแต่ชาวประมงก็ต้องทนกล้ำกลืน

การทำประมงของชาวะเดล มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องตั้งแต่ก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก ทั้งนี้เป็นผลมาจากการนำเข้าเครื่องมือทำการประมงในรูปลักษณะที่เป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลอย่างมาก เช่น ovarian ovarian larva เรือแขก เป็นต้น ผลจากการพัฒนาการใช้เครื่องมือของประเทศไทยในระยะแรกชาวประมงสามารถจับสัตว์น้ำหน้าดินขึ้นมาใช้ได้เป็นจำนวนมาก จึงมีการเพิ่มขนาดและจำนวนเรือประมง เครื่องมือจับสัตว์น้ำอย่างรวดเร็ว การที่ปริมาณการเร่งรัดทำการประมงที่มากเกินไป ดังว่า

“ปัญหามันมาจากอะไร คนเราไม่ได้คิดเห็นอ่อนแต่ก่อนใช้ใหม่ เอาเฉพาะที่ว่าบลามัน wrong ไง เราจะไม่จับอนาคตเล็กๆ จะไม่ใช้ เดียวนี้อนาคตเล็ก ตาให้ญี่ปุ่นไม่ใช้มันไม่มีปลาใหญ่แล้ว คนที่ไปใช้อ่อนตาให้ญี่ปุ่นคนที่ใช้อ่อนตาเล็กไม่ได้ใช้ใหม่ เพราะปลาเล็กมันขาดหมวด ถ้าคนมันใช้อ่อนตาเล็กมันไม่ได้ทั้งภารห้ามมันก็ไม่แน่นอน เขาห้ามซึ่งนี่ที่จะมีเทศกาลถูนีปลาซึ่งนี่กำลังวางแผนไว้ห้ามจับมันแล้วคระไปต่อจากทางทะเล”

จากปัญหาดังกล่าว ได้ส่งผลให้มีการจับสัตว์น้ำจำนวนเกินกว่าศักยภาพการผลิตของทรัพยากร ปัญหาที่ตามมาก็คือ การเสื่อมโทรมของทรัพยากรประจำชีวิตร้อนออกมาให้เห็นได้ชัดจากอัตราการจับต่อชั่วโมงของเครื่องมืออวนลากในอ่าวไทย โดยในปี พ.ศ. 2504 อัตราการจับสัตว์น้ำมีถึง 297.6 กิโลกรัมต่อชั่วโมงอวนลาก แต่หลังจากนี้เพียง 10 ปี ลดลงเหลือเพียง 96.6 กิโลกรัม และได้ลดลงมาเรื่อย ๆ จนในปัจจุบันเหลือเพียงประมาณ 40 กิโลกรัมต่อชั่วโมงอวนลากเท่านั้น (กังวลด จันทร์ชิติ. 2541 : 65)

จากสภาพการเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำ ทำให้การจับสัตว์น้ำในบริเวณชายฝั่งตะวันออกนี้เกิดปัญหา จากการสัมภาษณ์ชาวประมงพบว่า ปริมาณของการจับสัตว์น้ำได้ลดลงเรื่อย ๆ จากปีที่ผ่านมา คือ ลดลงกว่าครึ่งหนึ่งและต้องออกไปจับสัตว์น้ำห่างไกลออกไปทุกขณะถึงแม้ว่ารวมประจำจะปิดทะเลในช่วงฤดูหนาวไว้ในเดือนกันยายนเป็นต้นไป เป็นระยะเวลาถึง 6 เดือน แต่ก็ยังไม่สามารถเพิ่มปริมาณของสัตว์น้ำให้เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนได้ปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือจำนวนเรือประมงที่เพิ่มขึ้นแต่จำนวนสัตว์น้ำกลับลดลง ทำให้ทรัพยากรทางทะเลลดจำนวนลง รวมทั้งค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นต่อการออกทะเลในหนึ่งครั้งก็ไม่มีความสมดุลกับกันกับรายได้ที่ได้ ทั้งนี้เป็นผลอันเนื่องจากสภาพแวดล้อมที่ไม่สมดุลของราคาน้ำมันซึ่งเป็นปัจจัยหลักสำหรับต้นทุนการผลิตของชาวประมงในการนำเรือออกทะเล ทำให้ชาวประมงในปัจจุบันพบกับความยากลำบากที่จะดำรงอยู่ได้อย่างไม่เดือดร้อน ท่ามกลางภาวะเศรษฐกิจที่มีค่าใช้จ่ายสูงขึ้นในทุกขณะ ส่วนหนึ่งพยายามปรับเปลี่ยนวิถีการจับสัตว์น้ำมาเป็นการเลี้ยงสัตว์น้ำ หรือไม่ก็เปลี่ยนอาชีพไม่ขยายอาหารให้กับนักท่องเที่ยวสถาน หากมีทุนหรือช่องทาง นั่นคือประสบการณ์ที่สั่งสมผ่านความรู้

บทที่ 4

การปรับตัวในกระแสการเปลี่ยนแปลง

ชุมชนที่ศึกษาทั้งสองชุมชนล้วนได้รับผลของการพัฒนาอย่างไม่หยุดหย่อน ทุกชุมชนล้วนได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การทำมาหากิน การประกอบอาชีพ ที่ทุกคนปรับเปลี่ยนมาเป็นการให้ความสำคัญกับการแสวงหาความรู้ การเรียนรู้ในอาชีพและการศึกษา ดังจะเห็นว่าบุตรหลานที่พ่อแม่พ่อแม่จะกินจะส่งบุตรหลานเรียนหนังสือ ส่วนหนึ่งก็ปรับตัวกับการดำรงชีวิตจากชาวประมงไปสู่อาชีพอื่น ๆ ที่จะเอื้อต่อการสร้างรายได้ให้เกิดความมั่นคงและแน่นอน ตลอดจนมีทางเลือกในการดำรงชีวิตที่หลากหลาย ทุกคนจะไม่ยอมแพ้ต่อการยังชีพเพื่อหาอยู่หากิน ล้วนแต่ยังวนเวียนเกี่ยวข้องอยู่กับอาชีพที่มาจากการประมงเป็นหลัก เพียงแต่เปลี่ยนวิธีการของการดำรงชีพไปเท่านั้น

การปรับตัวของชุมชนรับทุนนิยม

จากปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเล ทำให้การประมงในแบบลุ่มน้ำนี้จับสัตว์น้ำได้น้อยลง จนไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลสำคัญต่อการทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำมีจำนวนลดลงและไม่สามารถที่จะเพิ่มจำนวนขึ้นมาได้นั้น มีสาเหตุหลักมาจากการที่ผู้คนหันมาใช้ชีวิตริมชายฝั่งเป็นแหล่งสำคัญของการอยู่อาศัยของสัตว์น้ำ ได้ถูกทำลายลงด้วยเทคโนโลยีหรือเครื่องมือที่ทันสมัยที่เข้ามายในเขตประมงแถบนี้ในช่วงระยะเวลา 3-4 ปีที่ผ่านมา นี้ ส่งผลอย่างมากต่อการจับสัตว์น้ำ ทำให้รายได้ที่ได้จากการจับสัตว์น้ำลดลงอย่างทันตาเห็น ซึ่งบางครั้งออกไประบบปลา ยังประสบกับการขาดทุนหรือไม่คุ้มทุนที่ออกทะเล

ด้วยสาเหตุดังกล่าว ทำให้ชุมชนชาวประมงต้องทำการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ในอาชีพนี้ได้ด้วยการหาแนวทางต่างๆ ในกระบวนการอาชีพประมง และเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำที่มีราคาตกต่ำลงให้มีมูลค่าเพียงพอแก่การดำรงชีพในระบบทุนนิยมนี้ จากความต้องการในการดำรงชีวิตอย่างไม่แวนเด้น ขัดสนอันเป็นผลเนื่องมาจากรายได้ลดลง จึงต้องหันมาพัฒนาอาชีพเสริมด้วยการแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ เช่น การทำปลาเค็ม การทำหอยแมลงภู่ตากแห้ง ปลาหมึกตากแห้ง น้ำปลา กะปิ เป็นการเพิ่มมูลค่าของการประมงสัตว์น้ำ ด้วยการใช้เทคโนโลยีการแปรรูปแบบใหม่ปัจจุบัน ดีกว่า การนำสังกะสีมาวางรับแสง แฉดได้ตະแกรงที่ตากสัตว์น้ำต่าง ๆ ทั้งนี้ในเวลาที่แฉดอ่อนลง ความร้อนจากแสงจะสีจะช่วยทำให้ปลา / หอยที่ตากไว้แห้งได้เร็วขึ้น ทั้งยังมีการใช้เชือกในล่อนแทนเชือกปอก ทำให้ปลาคงสภาพความสมบูรณ์ของสภาพดั้งเดิมได้ ซึ่งเชือกในล่อนก็มีราคาถูกกว่าอีกด้วย การปรับตัว

เช่นนี้คือการพยายามรักษาสภาพของการดำรงชีพได้ด้วยลำแข็งของตนเอง ทั้งยังเป็นการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการปรับตัวอีกด้วย

การปรับตัวสำหรับผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจพอเพียงต่อการลงทุนเลี้ยงสัตว์ให้ได้ ก็จะหันมาให้ความสำคัญในฐานะผู้ผลิตสัตว์น้ำแทนการประมงพื้นบ้านที่ขาดความแన่่อน คือการเลี้ยงหอยแมลงภู่ การเลี้ยงหอยนางรม และจะต้องอาศัยการจับจองพื้นที่ในทะเลสำหรับการเลี้ยงกุ้ง เป็นต้น การเลี้ยงสัตว์น้ำในลักษณะนี้ ต้องอาศัยความรู้ความชำนาญ เทคนิค วิธีการต่าง ๆ ให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ โดยต้องอาศัยการเรียนรู้ สังสมประสบการณ์ด้วยการปฏิบัติจริงกับผู้รู้ หรือแม่กระทั้งต้องมีการหาความรู้เพิ่มเติมจากหนังสือ หรือจากวิทยากรที่เข้ามาสาธิตการใช้ยาต่าง ๆ ในเขตพื้นที่นี้ การปรับตัวในอิฐรูปแบบหนึ่งที่อาศัยทุนต่ำ คือเปลี่ยนจากผู้จับสัตว์น้ำมาเป็นผู้ขายสัตว์น้ำ ด้วยการไปซื้อของที่มีความจำเป็นสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น กระดาษ สนุ๊ฟ เสื้อสำหรับชายหาด หรือของที่เป็นที่ขึ้นชื่อของตลาดหนองมน รวมทั้งอาหารที่ใช้รับประทาน เช่น อาหารทะเลตากแห้งชนิดต่าง ๆ ข้าวหลาม ผลไม้มอบแห้ง ๆ ฯลฯ ดังว่า

“...สมัยก่อนมันไม่เหมือนอย่างนี้นะ ชาวบ้านก็ยากจนง่ายๆ เป็นคนที่ทำมาหากินในเรื่องของชาวประมง การค้าขายมีน้อยในเรื่อง รุ่นหลังมาаниц่อมีการค้าขายเพิ่มขึ้นการประมงไม่ค่อยดี”

การปรับตัวหรือการปรับเปลี่ยนอนาชีพ เพื่อการดำรงชีพบางชุมชนที่ศึกษาโดยเฉพาะชุมชนหาดวอนนภา ซึ่งใกล้ชิดติดอยู่กับแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของจังหวัด มีชายหาดที่สวยงาม จึงมีนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวอย่างมากมาย ชาวบ้านจึงปรับตัวด้วยการเปลี่ยนอนาชีพจากชาวประมงออกตกปลา มาค้าขายของทั่วไป ของกิน ของทะเล ย่างเนา รวมทั้งอาหารทะเลตากแห้ง ให้กับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะชาวบ้านที่มีทุนน้อยหรือไม่ค่อยมีทุน ส่วนหนึ่งจึงนำเงินกองทุนหมู่บ้านหรือเงินกู้นอกรอบมาเป็นทุนรองในการทำมาหากินหรือค้าขาย นับเป็นวิธีการหนึ่งแต่ต้องแข่งขันกับคนต่างถิ่นที่อยู่พื้นที่เดียวกัน แม้จะมีอาชีพ พ่อค้าเรือขายของให้กับนักท่องเที่ยวในแบบนี้ในลักษณะเดียวกัน

สิทธิในท้องทะเล

สิ่งหนึ่งที่ยังสามารถดำรงอยู่ได้คือ สิทธิในท้องทะเล ชาวประมงทุกคนมีสิทธิในการใช้ท้องทะเลเป็นที่ประกอบอาชีพ จับสัตว์น้ำ อันเป็นราชสูรของทุนทรัพย์กรรwarmชาติของชุมชนชาวประมง เมื่อก่อเกิดสิทธิของชุมชนแล้ว ฐานทรัพยากรท้องทะเลก็คือหลักประกันให้

ชุมชนชาวประมงเลี้ยงและสร้างตัวเองมาได้อย่างต่อเนื่อง ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านจะไม่ล่วงหลั่งสิทธิในการจับสัตว์น้ำนั้น หากใครไปถึงก่อนหรือมีธงหรือเครื่องหมายของอยู่ นั้นหมายถึงผู้นั้นเมืองที่ใน การจับสัตว์น้ำตรงนั้น เมื่อย้ายออกไประจับที่อื่น ก็จะเป็นสิทธิของคนอื่นที่จะใช้สิทธิ คนต่อไป ทั้งยังมิได้จับของสาธาร ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกัน อันเป็นรากฐานของชุมชนแบบดั้งเดิมที่สืบทอดมา จึงเป็นสิทธิในห้องทะเลขโดยแท้ที่ต่างรักกันในหมู่ชาวประมง

ในการนี้การเลี้ยงสัตว์น้ำบริโภคชั้น หอยแมลงภู่ หอยนางรม ชุมชนจะมีสิทธิในการใช้พื้นที่เพื่อประกอบอาชีพ โดยมีสิทธิครอบครองอันเป็นที่รักกันว่า ใครเป็นเจ้าของที่ เลี้ยงสัตว์น้ำบริโภคนี้ก็จะไม่ไปยุ่งเกี่ยวล่วงลำกัน แต่ช่วงหลังรัฐได้กำหนดสิทธิในการต้องเสียค่าน้ำ หมายถึง ค่าเช่าที่ใช้สำหรับเลี้ยงหอยในเขตชายฝั่งทะเลให้กับกรมประมง ปีละ 300 บาท เป็นภาษาในการเลี้ยงสัตว์น้ำให้แก่รัฐ หากแต่สิทธิในห้องทะเลขได้ถูกกดเข้า ทำลายจากทุนนิยมที่มีเหล่านายทุนเรือขนาดใหญ่และการใช้เครื่องมือที่ทำลายหน้าดินใต้ห้องทะเลข ด้วยเรือแขกที่มาจากทางภาคใต้หรือจังหวัดทางภาคกลาง เรือแขกนี้จะใช้เครื่องยนต์ขับเคลื่อนอุปกรณ์ซึ่งไปดันหน้าดินใต้ทะเล เกิดเป็นดินโคลนที่เน่าเสียของพืชและสัตว์ใต้ดิน ทั้งยังไปทำลายที่เพาะพันธุ์และที่อยู่อาศัยของสัตว์ทะเล ทำให้เกิดพังทลายของปะการังอันเป็นที่อยู่ของสัตว์ทะเล จึงก่อให้เกิดการเสื่อมทรุดของทรัพยากรสัตว์น้ำนั้น จึงเป็นการล่วงละเมิดสิทธิทางทะเลในลักษณะการทำลายล้างมากกว่า ทำให้เกิดปัญหาในการจับสัตว์ทะเลตามมาดังเช่นปัจจุบัน

การปรับตัวของชุมชนเพื่อให้มีสิทธิชุมชน

จากการที่ทรัพยากรทางทะเลถูกทำลายลงไปมาก จนมีผลกระทบต่อการยังชีพของชาวประมง ซึ่งเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ และเป็นชีวิตของชาวทะเลถูกกระทำชำเราเติบโตแล้ววันเดียว จนไม่สามารถที่จะดำรงตนอย่างเป็นอิสระชน เช่นที่เคยเป็นแต่ก่อนได้อีกแล้ว การติดต่อบนของชุมชนก็คือการต้านทานที่มีทุนทางเศรษฐกิจ การใช้เทคโนโลยีทางการประมง ก็คือ เรืออวนคุน อวนลาก เรือแขก ซึ่งการทำประมงวิธีการนี้จะทำลายทรัพยากรใต้น้ำ ปะการัง สัตว์น้ำ สัตว์เล็กสัตว์น้อย พื้นที่ใต้ทะเลเสียไป จนสัตว์น้ำไม่มีที่อยู่อาศัย ทรัพยากรประมงหมดไป ประมงพื้นบ้านซึ่งใช้เทคนิคพื้นบ้าน เช่น แหน อวน เรือล็อก ชุมชนจึงรวมตัวกันต้านทานนายทุนเรือใหญ่ที่มาจับสัตว์น้ำด้วยวิธีการดังกล่าว ลึ่งที่เกิดขึ้นกับชุมชนชาวประมง ก็คือชุมชนไม่มีอำนาจในการจัดการทรัพยากรทางทะเล จึงไม่สามารถปักธงชาติทรัพยากรเหล่านี้ได้ ทำให้เกิดปัญหาในการออกทะเลไม่สามารถจับสัตว์น้ำได้ลึงจับได้ก็อาจไม่คุ้มทุน เพราะว่าทรัพยากรได้ถูกทำลายลงจนเกือบหมดสิ้นแล้ว เสียงเรียกร้องของชาวประมง กล่าวว่า

“ขณะนี้สัตว์น้ำกุ้ง หอย ปู ปลา ลดลงมากกว่าครึ่งแล้ว บางวันออก
ทะเลข้าดทุนวันละ 1,000 - 2,000 บาท เหตุนี้หากชุมชนสามารถรวมตัวกัน
สร้างอำนาจชุมชนขึ้นมา จะทำให้ชุมชนไม่กลับไปสู่การเปลี่ยนแปลงเช่นทุกวัน
นี้”

ดังนั้นจึงมีการรวมตัวกันของกลุ่มชาวประมง เพื่อที่จะคงไว้ซึ่งสิทธิทางทะเลในการดู
แลรักษาแหล่งอาหารทางทะเลไว้ให้ถึงชั่วอายุคน จึงมีความพยายามในการรวมตัวกันเพื่อ
จัดตั้งกลุ่มเพื่อที่จะตอบโต้ กับนายทุนที่มาเสื่อมลักษณะโดยทรัพยากรทางทะเลไปจากชุมชน
ชาวประมง ทั้งยังดูดซับทรัพยากรทางทะเล เพื่อหวังให้ร่วมภัยในชั่วพริบตาบนความทุกข์
ของชาวประมงพื้นบ้านด้วยกัน แต่หารู้ไม่ว่าไม่เพียงได้ทำลายฐานทรัพยากรที่เป็นแหล่ง
อาหารที่สำคัญของสัตว์น้ำนานาชนิดเท่านั้น ยังเป็นการทำลายมุชชย์ด้วยกันอีกด้วย วัดดู
ประสิทธิภาพของการจัดตั้งกลุ่มที่มีการรวมตัวกันไม่ต่างกว่า 100 ชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน
เหล่านั้น เพื่อที่จะผลักดันขึ้นไป ตรวจตรา เฝ้าระวัง ปืนแฉ่น้ำทางทะเลนี้ไว้อย่างต่อเนื่อง นับ
เป็นก้าวแรกและก้าวที่สำคัญในการแสดงให้เห็นถึงการสร้างพลังของชุมชนชาวประมง ใน การ
สร้างอำนาจชุมชนเพื่อตอบโต้ต่อการกระทำที่ไม่ชอบมาพากลของนายทุนหรือผู้มีอำนาจที่ไม่
พึงประสงค์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ

พลังการรวมทุนที่อ่อนล้า

การสร้างพลังชุมชน เพื่อรวมกลุ่มช่วยเหลือกันของชาวชุมชนหาดวอนนาภาและชุมชน
เขาสามมุขได้ก่อรูปขึ้น เมื่อต้นปี พ.ศ. 2544 เป็นการสร้างพลังจากสมาชิกเพื่อให้ชาวประมง
ได้เข้ามามีส่วนในราคาน้ำที่ถูกกว่าท้องตลาด ใน การลดต้นทุนการอุดจับสัตว์น้ำ ซึ่งบางขณะมีน้ำมัน
ที่เป็นต้นทุนการผลิต การจับสัตว์น้ำมีราคาแพง จึงเป็นการวิเคริ่มโครงการของชาวบ้าน ผู้นำ
ท้องถิ่นและประมงจังหวัดเป็นผู้นำนำมาร่วมมือโดยตัวเอง กลุ่มประมง
แสนสุข ด้วยการให้ชาวบ้านผู้สนใจมาซื้อหุ้นในราคาก้อนละ 100 บาท กำหนดให้ซื้อได้ไม่เกิน
47 หุ้นต่อคน แต่เนื่องจากมีคนให้ความสนใจในการซื้อหุ้นอยู่จำนวนมากสูงสุดเป็นซื้อได้ไม่
เกิน 50 หุ้นต่อคน สมาชิกจะได้รับเงินปันผลเมื่อครบปีของการดำเนินการ และมีสิทธิพิเศษ คือ
ซื้อหุ้นนำมามีส่วนในราคาน้ำที่ถูกกว่าท้องตลาด 3 บาท แต่ต่อมาไม่สามารถดำเนินการได้ ราคาน้ำมัน
เพิ่มขึ้นจนถูกกว่าราคาน้ำท้องตลาดเพียงไม่กี่สตางค์

การดำเนินการของกลุ่มนี้ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ปัจจัยสำคัญเนื่องจากสมาชิก
ไม่มามาใช้บริการ เพราะเวลาเข้าฟังของเรื่องประมงนั้นมีน้อยนัก ไม่เหมือนจุดเดิมน้ำมันกลาง

ทະเลที่สະดาวกວ່າ ในປັຈຈຸບັນກຸລຸມປະມະແສນສູຂໍຍັງໄມ່ມີຄວາມຄືບໜ້າໃນກາຣດຳເນິນການຂອງກາຣວົມພລັກຄຸມປະມະແຕ່ຍ່າງໄດ້ ສຕານທີ່ສໍາຫວັບໃໝ່ໃນກາຣເຕີມນໍາມັນກົຈະເປີດປິດໄມ່ແນ່ນອນ(ບາງວັນເປີດ ບາງວັນປິດ) ທຳໄໝມີປ່ອງຫາໃນກາຣເຕີມນໍາມັນ ຂະນະນີ້ຂ່າວບັນກຳລັງດຳເນິນກາຣຕິດຕາມຄວາມຄືບໜ້າຂອງກອງທຸນນີ້ອູ່ຈ່າຍອາກມາໃນຮູບແບບໄດ້ ກາຣສ້າງພລັກຊຸມໜີໃນເຂດເທັກບາດຫຼືເຂດເມືອງທີ່ມີຮູບແບບຕ່າງໆ ມັກຈະມີປ່ອງຫາເນື່ອຈາກຄວາມຮ່ວມມືຂອງແລກກາຣຕະຫັກໃນປ່ອງຫາຮ່ວມກັນເປັນໄປໄດ້ຍາກ ເນື່ອຈາກມີຂໍ້ອຳຈັດຫລາຍປະກາຣ ທັ້ງເຂດເມືອງຊຸມໜີ ຊຸມໜີສ່ວນໃຫຍ່ຈະອ່ອນແຂ່ງເປັນທີ່ປະຈັກຫລາຍໆ ຊຸມໜີເມື່ອງ

ກາຣກູ້ເງິນຂອງຊຸມໜີເພື່ອດຳຮັງສີພ

ຈາກປ່ອງຫາທີ່ອ່ອນລ້າຂອງໜ້າປະມະທີ່ເກີດຈາກກາຣມີ້ໜີສິນ ໃນລັກຊະນະອາຊື່ພແລະສູານະທີ່ແຕກຕ່າງກັນຂອງຄົນໃນຊຸມໜີທີ່ຕຶກຂ່າ ຄົນທີ່ມີສູານະຍາກຈານຄື່ນແມ່ຈະມີອາຊື່ພຄ້າຂາຍຫຼືອ້ອັບຈ້າງແຕ່ກົກລ່າວໄດ້ວ່າຕ້ອງພື້ນພົງຮຽມໜາດເປັນຫລັກ ກາຣຂາດແຄລນເງິນທຸນຈຶ່ງເກີດຂຶ້ນໄດ້ໃນບາງໂອກາສຈຶ່ງຕ້ອງພື້ນພົງດ້ວຍກາຣກູ້ໜີຢືນສິນທີ່ໃນຮະບບແລະນອກຮະບບ

- ກາຣກູ້ເງິນອກຮະບບ ມີຄວາມສະດວກສບາຍໄມ່ຕ້ອງມີໜັກສູານ ອາສີຍຄວາມເຂົ້ອໃຈເປັນຫລັກ ຫຼືອັກໄມ່ຮູ້ຈັກກົຈະຕ້ອງມີຄົນຄໍ້າປະກັນທີ່ນ່າເຊື້ອຄື່ອໄໄດ້ ມີຜູ້ມາໃຫ້ບົກກາຣອູ່ບ້າງ ຜູ້ໃຫ້ກູ້ເປັນນາຍທຸນກາຍນອກຊຸມໜີທີ່ມີກາຣແນະນຳເຂົ້າມາໂດຍຄົນໃນໜຸ່ມໜຸ່ບ້ານເອງ ກູ້ດອກເບີ່ງຮ້ອຍລະ 10-20 ປາທຕ່ອເດືອນ ຂັ້ນຕອນກາຣພິຈາຣານາສະດວກ ວັດເວົາໃຫ້ເວລາ ເພີ່ງ 1-2 ວັນ ກົດເວົາໃຫ້ເວລາ

- ກາຣກູ້ເງິນໃນຮະບບ ຂອງຮູ້ແລະເກົາຊົນ ທີ່ພບວ່າຍັງມີຈຳນວນໄມ່ມາກັນສຸວນໃຫຍ່ໜ້າໄປໃໝ່ກາຣກູ້ເງິນອກຮະບບສໍາຫວັບຜູ້ມີໝາຍໄດ້ນ້ອຍ ດກສ. ແລະມີໜັກທັງໝົດກັ້ນປະກັນ

- ເງິນເພື່ອກາຮ່ວຍເໜື້ອຄົນພິກາຣ ກູ້ໄດ້ຈາກຈັງຫວັດ ຕ້ອງມີໄປຮັບຮອງກາຣຕວຈີ່ຮ່າງກາຍຈາກໂຮງພຍາບາລເພື່ອກາຣກູ້ເງິນດ້ວຍ ວົງເຈີນກູ້ໄມ່ເກີນ 20,000 ບາທຕ່ອຄົນ ໄມມີດອກເບີ່ງ ກໍາຫັດຮະຍະເວລາດື່ນເຈີນ 4 ປີ ຜ່ອນຈ່າຍເດືອນລະ 500 ບາທ ລາກໄມ່ສາມາຮັນສົ່ງໄດ້ ກົດເວົາໃຫ້ເວລາ 3-4 ເດືອນ

- ກາຣກູ້ເງິນກອງທຸນໜຸ່ມໜຸ່ບ້ານ

บทที่ 5

กองทุนหมู่บ้าน

กองทุนหมู่บ้านเป็นนโยบายของรัฐบาลในการช่วยเหลือประชาชน เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยการจัดสรรงบประมาณเข้าสู่หมู่บ้านและชุมชนหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท สำหรับเทศบาลตำบลแสนสุขนี้ได้รับเงินกองทุนมาสำหรับ 6 ชุมชน คือ ชุมชนหาดวอนนาภา ชุมชนเขาสามมุข ชุมชนท้ายตลาด ชุมชนแหลมแท่น ชุมชนหมู่บ้านโคคดี และชุมชนบ้านเมือง สำหรับการศึกษาได้เลือกชุมชนหาดวอนนาภาและชุมชนเขาสามมุขเป็นพื้นที่ใน การวิจัย

1) กองทุนหมู่บ้านชุมชนเขาสามมุข

การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน เริ่มจากที่ชาวบ้านรับรู้ข้อมูลในเบื้องต้นว่ารัฐมีนโยบายให้ กองทุนหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 ล้านบาท ทั้งนี้คนในชุมชนเห็นจากชุมชนอื่น ๆ ที่ได้รับเงินกองทุนหมู่บ้านมาก่อน และทางเทศบาลที่ดูแลชุมชนนี้โดยตรง ได้แจ้งข่าวให้ชาวบ้านทราบโดยใช้ รถยนต์เพื่อกระจายข่าวไปตามที่ต่าง ๆ ในชุมชนนี้ ต่อมา มีการจัดประชุมกำหนดเงื่อนไขตาม ระเบียบของกองทุนหมู่บ้านโดยมีครัวเรือนมาประชุมทั้งหมด 200 ครัวเรือน ที่ประชุมชาวบ้านได้ หารือกันในการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงมีมติเห็นพ้องต้องกันว่าควรมีการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านนี้ขึ้นมา เพื่อนำเงินกองทุนมาดำเนินการตามนโยบายรัฐบาล ชุมชนนี้จึงดำเนินกองทุนหมู่บ้าน ดังนี้

การสรุหาคณะกรรมการ ในระเบียบกำหนดให้ว่าทุกครัวเรือนต้องมาประชุมไม่น้อยกว่า 3 ใน 4 ของจำนวนประชากรทั้งหมด ผู้นำชุมชนซึ่งเป็นหัวหน้าชุมชนได้รับการแต่งตั้งจากเทศบาลให้ เป็นผู้เรียกชาวบ้านประชุมมีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 200 คน โดยบุคคลที่ถูกรับเลือกให้เป็น คณะกรรมการนั้น จะต้องมีคุณสมบัติหนึ่งที่ต้องการคือ ความเสียสละ ผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อทั้งหมด 15 คนนั้น เป็นชาย 10 คน หญิง 5 คน ทั้งหญิงและชายต่างมีบทบาทไม่แตกต่างกันมากนัก หากแต่คณะกรรมการส่วนใหญ่ที่ได้รับการคัดเลือกจะไม่ค่อยมีบทบาทเท่าผู้นำเกิดจากตำแหน่ง เป็นที่ยอมรับและมีภาระในท้องถิ่น

การสมัครเข้าเป็นสมาชิก ผู้มีชื่อตามทะเบียนบ้าน และชำระค่าหุ้น 20 บาท โดยต้องซื้อ อย่างต่ำ 100 บาทขึ้นไป แต่ของคณะกรรมการได้กำหนดให้ผู้กู้รายต้องสมัครสมาชิก ถึงมีสิทธิ ถูกเงินกองทุนหมู่บ้าน

การให้กู้ เมื่อผู้มีอำนาจในกองทุนหมู่บ้านอนุมัติให้มีการจัดตั้งได้ปลายเดือนพฤษจิกายน 2544 กำหนดระเบียบการให้กู้ โดยปล่อยวงเงินให้กู้รายบุคคลสูงสุดไม่เกิน 20,000 บาท และต่ำ

สุด 5,000 บาท กำหนดอัตราดอกเบี้ยต่อเดือน ร้อยละ 1 บาท (ร้อยละ 12 บาทต่อปี) การกู้จะต้องมีการยื่นใบสมัครและเสียค่าเขียนคำข้อกู้เป็นจำนวนเงิน 20 บาทต่อชุด ทั้งนี้จะต้องระบุวัตถุประสงค์ที่แน่ชัดพร้อมกับมีผู้ค้ำประกันที่น่าเชื่อถือได้ 3 คน เมื่อคณะกรรมการอนุมัติแล้ว จึงได้รับเงินโดยเปิดบัญชีกับธนาคารคอมสินและรับเงินกองทุน

สำหรับการกู้เงินกองทุนหมู่บ้าน ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการนำเงินมาจัดหาเครื่องมือทำการประมง หรือมาเลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น หอยแมลงภู่ หอยนางรม ส่วนหนึ่งกู้ไปเพื่อนำเงินมาขายของให้กับนักท่องเที่ยว และยังนำเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นค่าเลาเรียนบุตรและอื่นๆ จึงไม่เป็นการสร้างปัจจัยการผลิตที่เพิ่มมูลค่า แต่เป็นการลงทุนมากกว่า

การชำระคืนกำหนดให้ชำระทุกเดือนตามตารางเหมือนธนาคาร กำหนดทุกวันที่ 5 ของเดือน จำนวนที่ชำระตามยอดเงินต้นที่กู้ ซึ่งลดลงไปในทุกเดือนจนกว่าจะครบกำหนดภายในระยะเวลา 1 ปี โดยการจ่ายดอกเบี้ยพร้อมกับเงินต้นในทุกเดือนตามสัญญาที่ต้องมีการชำระคืน จึงมิใช่การชำระคืนเมื่อครบปีหรือหนึ่งปีก็ชุมชนอื่นๆ ทั้งนี้คณะกรรมการต้องการให้ผ่อนชำระเป็นรายเดือน โดยคำนึงถึงศักยภาพของผู้คนที่กู้ส่วนใหญ่เป็นคนที่มีฐานะไม่ดีนัก คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านได้แจ้งให้ทุกคนทราบว่า จะต้องนำเงินมาชำระที่บ้านเลขที่บ้านกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งจะเปิดบ้านทุกวันจากที่ดำเนินการ จากข้อมูลจนถึงปัจจุบันยังไม่พบบัญหาของการส่งหนี้ไม่ตรงตามระยะเวลาที่กำหนด แต่บัญหาที่เกิดขึ้น คือ ผู้กู้บางคนไม่สามารถที่หาเงินมาส่งภายในระยะเวลาที่กำหนดได้ จึงต้องมีการกู้เงินจากนายทุนนอกจากนี้ ที่คิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 10 - 20 บาทต่อเดือน มาคืนเงินกองทุนก่อน จึงเป็นการหมุนเงินเพื่อคลายบัญหาการเงินตามความเห็นของคณะกรรมการเห็นว่าหากผู้กู้สามารถชำระคืนเงินต้นได้ครบก็จะถูกนิยามว่าเป็นผู้ที่ไม่มีบัญหาโดยไม่สนใจว่าจะหาเงินมาจากแหล่งใดก็ตาม คือ ดูความสามารถในการส่งคืนเท่านั้นมากกว่าจะคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของโครงการที่นำเงินไปทำกิจการ ดังคำสัมภาษณ์

“เงินมันก็ช่วยได้เยอะ อย่างเราเมื่ออาชีพทำอยู่แล้วเราเก็บหาทุนมาทำกะบีบ้าง ทำอวนบ้าง เพราะเราเรื่อง กะบีมันเป็นแค่อาชีพเสริมเท่านั้น มันเป็นบางหน้าเท่านั้น พอดีหมดหน้ามันเราก็ไม่ได้ทำ เราก็ออกทะเลเดต่อ .....แต่คนไม่มีทุนก็ไม่รู้จะเอาทุนที่ไหนไปทำมันก็ได้แต่มองเค้า ความสัมพันธ์ก็เหมือนเดิมไม่มีอะไร เพราะไม่เคยมีบัญหากับใครอยู่แล้ว ก็มีการรวมกลุ่มกันบ้างเวลาเข้าเรียนประชุม เจอกันไปประชุมกับเขา คนที่กู้ไม่ได้ก็มีแต่คนที่อื่นมาอยู่ กับบางคนที่เป็นหนี้สินเยอะมากเขาก็จะผ่อนอีกไม่ไหว แต่เดี๋ยวนี้ร้อยละ 20 มันก็หายไปบ้างแล้วนะ”

ในทัศนะของชาวบ้านเห็นพ้องต้องกันว่ากองทุนหมู่บ้านเป็นนโยบายที่ดี เพราะชาวบ้านมีโอกาสในการกู้เงิน เพื่อนำมาลงทุนสำหรับประกอบอาชีพได้ ด้วยเงินทุนและดอกเบี้ยที่ไม่แพง และสามารถนำผลที่ได้ก็กลับคืนมาเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมภายในหมู่บ้านอีกเช่นเดิม

จุดอ่อนของกองทุนหมู่บ้าน คือปัญหาของชาวบ้านไม่สามารถที่จะปฏิบัติตามได้ดังเช่น ระเบียบปฏิบัติการผ่อนชำระคืนทุกเดือน ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถลงทุนอะไรได้เต็มที่เป็นปัญหาทางเทคนิคที่ต้องได้รับการแก้ไขต่อไป การกำหนดให้มีการค้ำประกันนั้นเป็นการกีดกันคนบางประเภท เช่น คนจนหรือคนที่ขาดโอกาสในครั้งนี้ไม่สามารถที่จะหาคนมาค้ำประกันได้ อันเนื่องมาจากคุณลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ มีฐานะยากจน ทำให้ไม่ได้รับเงินกู้ในที่สุด เนื่องจากกระบวนการให้ความสำคัญกับฐานะ อาชีพ และการคืนเงินให้ตรงตามเวลา มากกว่าที่จะตระหนักถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของเงินกองทุนหมู่บ้าน ในกรณีที่ชาวบ้านมีอาชีพที่สามารถหล่อเลี้ยงตนเองและครอบครัว

2) กองทุนหมู่บ้านหาดوانภา

ชุมชนหาดوانภาได้รับทราบข่าวเรื่องกองทุนหมู่บ้าน คล้ายกับชุมชนที่ผ่านมาโดยการแจ้งข่าวของทางเทศบาล ตำบลแสนสุขด้วยรถยนต์ที่ประกาศกระจายเสียงตามที่ต่าง ๆ ในชุมชน ในเดือนพฤษจิกายน 2544 กำหนดให้มีการประชุมและชาวบ้านมาร่วมประชุมเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านมีผู้เข้าร่วมประชุมประมาณ 150 คน และชาวบ้านได้สมัครสมาชิกทั้งหมด 96 ราย ได้รับการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการดำเนินงานจากจังหวัดและ เทศบาล ผู้กู้เงินทุกคนต้องสมัครสมาชิกนั้นจะต้องซื้อหุ้น หุ้นละ 10 บาท เป็นจำนวนไม่ต่ำกว่า 10 หุ้นเป็นเงิน 100 บาท และต้องเสียค่าสมาชิก 20 บาทต่อคน คุณสมบัติของคนที่จะสมัครสมาชิกได้นั้น จะต้องมีชื่อยูไนเทลเป็นบ้านหาดوانภานามาไม่ต่ำกว่า 2 ปี นั่นหมายถึงผู้ที่กู้เงินได้ต้องเป็นคนในพื้นที่และอยู่มาเป็นเวลา 2 ปีขึ้นไป

การคัดเลือกคณะกรรมการ การประชุมสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน มีการเสนอชื่อกรรมการในแต่ละตำแหน่งจากผู้ที่ได้รับความเชื่อถือในชุมชนให้สมาชิกยกมือรับรอง ได้กรรมการทั้งสิ้น 15 คน เป็นผู้ชาย 9 คน ผู้หญิง 7 คน คุณสมบัติของผู้ที่เป็นกรรมการ คือ มีความน่าเชื่อถือ (มีฐานะค่อนข้างดี) ซื่อสัตย์ เสียสละ มีอาชีพเป็นหลักแหล่ง ชายและหญิงมีบทบาทในการทำงานที่เป็นกรรมการไม่แตกต่างกันเหมือนชุมชนที่ผ่านมา ซึ่งยังคงถูกชี้นำจากผู้มีบารมีหรือผู้ที่เป็นตัวแทนจำหน่ายของผู้นำท้องถิ่นในการปล่อยกู้ว่าที่เข้าแทรกแซงครอบงำได้ หลังจากทำงานไปประมาณ 5 เดือน เลขานุการกองทุนหมู่บ้านขอลาออกจากบ้านเนื่องจากย้ายไปอยู่ที่จังหวัดอื่น จึงมีการแต่งตั้งสมาชิกคนหนึ่งขึ้นมาดำรงตำแหน่งที่ขาดไป ผู้ที่เป็นประธานของกองทุนหมู่บ้าน (มีบิดาเป็นอดีตผู้ใหญ่บ้าน ขณะนี้ดำรงตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาอาชญาลัย ให้กับนายกเทศมนตรี) ได้รับการรับรอง จาก

รองนายกเทศบาล และจากที่ชาวบ้านเห็นว่าเป็นลูกอดีตผู้ใหญ่บ้านจึงรับรองให้ คณะกรรมการ กองทุนหมู่บ้านมีวาระ 2 ปี ผลกำไรว้อยละ 10 ที่ได้จากการอกรถเงินกู้ จะนำมาแบ่งให้คณะกรรมการเมื่อครบวาระจึงมีได้นำเงินมาทำประযุชน์ให้กับชุมชน เพราะถือว่าเป็นค่าเสียเวลาของคณะกรรมการ

คณะกรรมการมีการกำหนดเงื่อนไขในการกู้เงิน สมาชิกที่ต้องการกู้เงินจะต้องหาคนค้ำประกันที่น่าเชื่อถือ (มีฐานะการงานมั่นคง) อย่างน้อย 2 คน เพื่อทำการค้ำประกัน และคนค้ำประกันนี้จะต้องไม่มีซึ่งกันและกันเดียวกัน ทำสัญญาการกู้เงินในวันที่ 5 ของทุกเดือน หลักฐานที่ต้องใช้คือ สำเนาทะเบียนบ้านของผู้ค้ำ 2 ชุด สำเนาทะเบียนบ้านของผู้กู้ 1 ชุด เปิดบัญชีธนาคารออมสิน โดยมีคณะกรรมการร่วมพิจารณา 3-5 คน เป็นอย่างน้อย กำหนดให้วางเงินการให้กู้ไม่เกิน 20,000 บาทต่อครั้ง คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านกำหนดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1 ต่อเดือน (12 บาทต่อปี)

การผ่อนชำระจะกำหนดชำระเป็นรายเดือน เหมือนชุมชนอื่น ๆ ในเทศบาลแห่งนี้ จำนวนดอกเบี้ยจะลดลงตามจำนวนเงินต้นที่ได้ชำระไปแล้วตามรูปแบบการผ่อนชำระแบบธนาคาร เช่น ในเดือนแรกจ่าย 1,870 บาท เดือนที่สองจ่าย 1,853 บาท เป็นต้น นำเงินมาคืนในทุกวันที่ 10 ของเดือน สามารถกู้ต่อได้เมื่อชำระครบตามจำนวนเงินที่กู้ไปแล้วนั้นและต้องรออีก 1 เดือน ก่อนที่จะกู้เงินได้ในครั้งต่อไป จะเห็นว่าชุมชนนี้ไม่ได้คำนึงถึงวัตถุประสงค์ในการกู้มากนักกว่าจะไปทำอะไรตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ซึ่งส่วนใหญ่จะนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในการลงทุนทำประมง จดซื้อเครื่องมือ และการแปรรูปสัตว์น้ำ ทั้งยังเป็นทุนสำหรับขายของให้กับนักท่องเที่ยวชายหาด รวมถึงเป็นค่าเล่าเรียนบุตรโดยมิใช่เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับปัจจัยการผลิต แต่เป็นเหมือนบ่อน้ำของชุมชนมาต่อแขนขาให้ชุมชน หากแต่บางส่วนยังนิยมกู้เงินนอกจากที่มีอัตราดอกเบี้ยໂนด โดยเฉพาะผู้ที่ไม่สามารถกู้เงินจากกองทุนได้เฉพาะไม่ได้รับอนุมัติ รวมถึงเป็นคนต่างดินที่อพยพเข้ามาโดยมิได้ย้ายทะเบียนบ้านจะไม่มีสิทธิ์ขอภัยแต่อย่างใด

ขั้นตอนการกู้เงินในเบื้องต้นของการกู้เงินนั้น มีการแสดงเจตจำนงโดยนำใบขอภัยเงินจากคณะกรรมการไปลงรายละเอียดให้ถูกต้อง หลังจากนั้นนำเอกสารที่ระบุในข้างต้นเพื่อการกู้มาส่งให้ครบ นำมายื่นให้คณะกรรมการก่อนวันที่ 5 ของทุกเดือน พร้อมกับต้องมีลายเซ็นของผู้ค้ำประกัน 2 คน และพยานอีก 2 คน ในเอกสารให้เรียบร้อยก่อนด้วยผู้ที่จะได้รับเงินกู้นั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีฐานะดี หรือไม่ เช่นนักจะต้องหาคนที่มีฐานะดี นำเชื่อถือมาเป็นผู้ค้ำประกัน และต้องเป็นผู้ที่ทำมาหากินสุจริต ในเบื้องต้นอนุมัติงกู้ครั้งแรกเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2545 จำนวน 8 ราย วงเงินให้กู้ 20,000 บาท ต่อราย ผู้ที่ได้รับการอนุมัติงกู้มีอาชีพค้าขาย 5 ราย ประมง 1 ราย เลี้ยงกุ้ง 1 ราย และมีอาชีพรับจำ 1 ราย (เป็นลูกจ้างประจำในมหาวิทยาลัยนราฯ กรณีนี้อนุมัติงกู้จำนวน 20,000 บาท แต่ต้องแบ่งให้กับน้องที่ยื่นขอภัยก่อนหนึ่งคน 10,000 บาท เนื่องจากอาศัยอยู่ในบ้าน

หลังเดียวกัน คือ เป็นญาติกัน จึงถูกได้เพียง 1 คน) อนุมัติงบประมาณที่สองเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2545 จำนวน 6 ราย วงเงินกู้ 20,000 บาท มีอาชีพค้าขายจำนวน 3 ราย อาชีพประมงจำนวน 2 ราย และอาชีพรับจำจำนวน 1 ราย จะเห็นว่าการกู้เงินกองทุนหมู่บ้านนี้เอื้อต่อคนมีฐานะและใกล้ชิดพากเพ่อง คนที่ไม่มีฐานะไม่มีโอกาสเข้าถึงกองทุนหมู่บ้าน และไม่พบว่ามีปัญหาในการผ่อนชำระคืนเงินกองทุนหมู่บ้านแต่อย่างไร

การวิเคราะห์การดำเนินการของกองทุนหมู่บ้าน

การเตรียมความพร้อมของกองทุนหมู่บ้าน เทศบาลได้อธิบายข้อบังคับสำหรับใช้ใน การดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน ระบุเบี้ยงข้อบังคับมีข้อกำหนดในเรื่องต่อไปนี้ คือ ข้อบังคับเกี่ยวกับสมาชิกภาพ (การเข้าเป็นสมาชิก การลาออก การฝ่ากเงินคอม การถือหุ้น ค่าธรรมเนียม และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสมาชิก) ข้อบังคับเกี่ยวกับการรับเงิน การจ่ายเงินของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ข้อบังคับเกี่ยวกับการกู้ยืมเงิน และชำระเงินกู้ยืมและ ข้อบังคับเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีของกองทุน วิธีการกำหนดระเบียบข้อบังคับ กำหนดขึ้นโดยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและประชาชนในหมู่บ้านร่วมกันกำหนดขึ้น

ระเบียบกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เพื่อให้การบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งก่อตั้งเพื่อส่งเสริมและสร้างนิสัยการอุดมดีเยี่ยมและอุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม รวมทั้งเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกโดยรวม จึงเห็นสมควรกำหนดระเบียบการเกี่ยวกับการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านไว้ให้ชัดเจน รวมถึงวัตถุประสงค์ของการกู้เงินกองทุนหมู่บ้าน

นโยบายของรัฐบาล เกี่ยวกับโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชนพบว่า ประชาชนในชุมชนแสดงความยินดีด้วย และมีความพอใจมาก หากแต่ในช่วงแรก ๆ จะรู้สึกไม่ชอบสักเท่าไร เพราะเรื่องเงินกองทุน 1 ล้านบาทไม่ได้ทำการโอนมาให้ชุมชนเลย ประมาณ 6 เดือนเงินที่ได้มีการโอนเข้าชุมชนและมีการเข้าใจผิดเกิดขึ้นในปัจจุบัน ประชาชนในชุมชนก็เริ่มดำเนินการบริหารจัดการดีขึ้นเป็นลำดับ หากแต่ยังไม่เป็นรูปกระทำที่เห็นเด่นนัก เพราะการปล่อยเงินกู้แก่สมาชิกได้慢นานนัก ทั้งยังมีปัญหาอุปสรรคในการกู้เงินกองทุนไม่ว่าจะเป็นระเบียบปฏิบัติและความพร้อมของชุมชนเมือง

คณะกรรมการหมู่บ้านชุดปัจจุบัน ได้มีการบริหารการจัดการ ประธานและคณะกรรมการไม่ค่อยมีการประชุมกันพร้อมเพียงสักเท่าไร เพราะแต่ละคนมีภาระหน้าที่ทางธุรกิจและการงาน ส่วนตัว จึงทำให้กองทุนไม่ก้าวหน้ากันนักและอีกอย่างเป็นการปล่อยเงินกู้ล่าช้า มีการคัดเลือกสมาชิกเป็นตามระเบียบข้อบังคับที่คณะกรรมการเขียนไว้ สามารถที่ติดตามเร่งรัดได้ทุกขณะหากมีเหตุที่ทำให้การกู้มีปัญหา ส่วนมากสมาชิกจะนำเงินไปใช้จ่ายฉุกเฉินหรือลดค่าใช้จ่ายในครอบครัวไม่มีการเพิ่มธุรกิจใหม่ หากมีก็เป็นลักษณะอุปกรณ์เสริมในการประกอบอาชีพ เช่น อวน หรือ

ตาข่ายในการทำประมงน้ำเดิมเท่านั้น ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านต่อชุมชนนั้น สมาชิกในชุมชนยังสมควรเป็นสมาชิกกองทุนไม่ครบถ้วนหลังคาเรือน ปัจจุบันมีสมาชิกประมาณ 48 % ของหลังคาเรือน จึงทำให้เงินกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาทไม่ผลสำเร็จและประชาชนในชุมชนที่เดือดร้อนจริงๆ จะเป็นคนยากจนและคนที่อพยพเข้ามาอยู่ในชุมชน ไม่มีโอกาสสมควรเป็นสมาชิกกองทุนได้ เพราะคุณสมบัติตามข้อบัญญัติไม่ครบตามที่คณะกรรมการตั้งไว้ และยังไม่สามารถกู้เงินกองทุนได้

การกู้ยืมของสมาชิกส่วนมากนำไปซื้ออุปกรณ์เกี่ยวกับการจับปลาทะเล จึงทำให้แยกออกได้เห็นเด่นชัดในผลผลิตที่เกิดขึ้นไม่ได้เท่าที่ควร เพราะมีปัจจัยด้านอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น จับปลาในถყูมรสม ถყูฝน ถყูวางไข่จับได้มากน้อยต่างกัน การกู้เงินในการประกอบอาชีพอยู่แล้ว หากต้องการใช้บริการอย่างจะกู้เฉย ๆ เพราะรัฐบาลมีโครงการนี้จึงใช้บริการดีกว่าไปกู้ธนาคาร เพราะกู้ของทุนดอกเบี้ยถูกกว่า รวมถึงเงินอกรอบบินในชุมชน

จำนวนเงินที่ได้จากการกู้ของทุน สมาชิกเมื่อมีความเดือดร้อนหรือเหตุจำเป็นที่จะต้องใช้เงินสดก็สามารถกู้ของทุนได้ทันที โดยทางกองทุนจะมีเงินสดสำรองไว้ให้สมาชิกกู้ยืมเป็นกรณีพิเศษ เงินกองทุนที่ให้กู้ยืมไม่เพียงพอที่จะให้สมาชิกกู้เมื่อมีจำนวนสมาชิกกู้พร้อมกันภายในเดือนเดียวกันเช่น 1 เดือนกู้ 30 คนก็ไม่สามารถกู้ได้ ต้องเดือนละ 15 คนและเงินที่ให้กู้แต่ละรายน้อยเกินไปคือกำหนดเดือนการกู้ไว้สูงสุด 20,000 บาทเท่านั้น แต่ควรขยายพิจารณาตามศักยภาพของอาชีพเป็นหลักและความจำเป็น เพราะอาชีพบางอาชีพต้องใช้เงินในการลงทุนทำอาชีพมากกว่า 20,000 บาท

การทำกิจการอย่างถูกวิธีของผู้กู้ การเกิดกองทุนหมู่บ้านพบว่าช่วงตอนแรกเริ่มก่อตั้งกองทุนหมู่บ้านเมื่อประมาณต้นเดือนธันวาคม พ.ศ 2544 เหตุที่จัดตั้งลำชาเพราชาวบ้านในชุมชนไม่ค่อยทราบข่าวเกี่ยวกับนโยบายนี้ของรัฐบาล พร้อมทั้งเทศบาลมาแนะนำจึงตั้งกองทุนสำเร็จพร้อมกับเขียนข้อบังคับระเบียบกองทุนเป็นที่เรียบร้อยพร้อมกับรับสมาชิกกองทุน ระบบการบริหารกองทุน พบว่ามีระบบการจัดการที่ดี มีการแสดงยอดของบัญชีตามที่คณะกรรมการได้เขียนข้อบังคับไว้ในการนำสมาชิกเข้ารับการโอนเงินเข้าบัญชีของสมาชิกที่ธนาคารออมสิน พร้อมกรอกเอกสารให้ทุกคน ประกอบกับหมู่บ้านอยู่ใกล้เขตเทศบาลเมืองที่เป็นเทศบาลในเขตแหล่งท่องเที่ยว จึงทำให้ເຂົ້າຕົວเศรษฐຸກິຈມีความสามารถพัฒนาต่อไปได้ การเกิดองค์กรเครือข่ายของการเรียนรู้ พบว่าชุมชนเป็นสังคมค่อนข้างเป็นสังคมเมือง ประชาชนค่อนข้างที่จะมีฐานะแตกต่างกันอย่างมาก ซึ่งไม่ค่อยมีการสร้างองค์กรเครือข่ายของกองทุนหมู่บ้าน เพราะประชาชนไม่เดือดร้อนอะไร ส่วนคนที่เดือดร้อนจริง ๆ จะเป็นพวกประชาชนแบ่งที่อพยพมาจากต่างถิ่นไม่มีฐานทางเศรษฐกิจ และไม่ได้เป็นสมาชิกกองทุน

เงินที่ผู้กู้ชำระคืน ผู้กู้ที่ยื่นเงินจากกองทุนชุมชนเข้าสามัญ ที่นำไปลงทุนในกิจการต่างๆ เมื่อถึงวันครบกำหนดชำระคืน ผู้กู้จะนำเงินมาส่งคืนให้กับคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ครบตามกำหนดในสัญญาที่ได้ทำไว้กับกองทุนทุกคน คุณสมบัติของผู้กู้เป็นไปตามระเบียบของกองทุน หมู่บ้าน ซึ่งก่อนการปล่อยกู้ทางคณะกรรมการได้ตรวจสอบภัยหลังและความเป็นอยู่ของผู้กู้ เพื่อดูถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโครงการที่ขอรุ่มมากกว่า ที่จะดำเนินถึงวัตถุประสงค์ ของการกู้เงินกองทุนหมู่บ้าน จากนั้นจึงลงมติในที่ประชุมในสีเหลืองกึ่งหนึ่งอนุมัติให้กู้ได้ ซึ่งผู้ได้รับการอนุมัติให้กู้เป็นไปตามข้อกำหนดในระเบียบกองทุนหมู่บ้านที่วางกรอบกว้าง ๆ เท่านั้น

ระเบียบกองทุนหมู่บ้าน การจัดทำระเบียบกองทุน เกิดขึ้นจากความร่วมมือของทางรัฐ ซึ่งได้แก่ ทางเทศบาลและการประชุมของชาวบ้านในชุมชน รวมถึงการแสดงความคิดเห็นของชาวบ้าน ดังนั้น ในการร่างระเบียบกองทุนหมู่บ้านขึ้นมาใช้ในการบริหารกองทุนหมู่บ้านถือเป็นเรื่องที่เหมาะสมและสมควรที่จะนำไปปฏิบัติจริง หลังจากการใช้ระเบียบกองทุนนี้ไปได้ 9 เดือนแล้วอาจต้องมีการประชุมกันอีกครั้ง เพื่อปรับปรุงในระเบียบบางข้อที่ไม่เหมาะสมและที่เห็นควรที่จะต้องปรับปรุงต่อไป คำอธิบายแนะนำวิธีการบริหารกองทุนหมู่บ้านกระบวนการบริหารกองทุนชุมชน ได้รับการประสานงานร่วมกันระหว่างเทศบาลชุมชนใกล้เคียง ในการแนะนำและอธิบายวิธีการบริหารกองทุนในช่วงแรก จากนั้นทางคณะกรรมการกองทุนได้มีการทำที่เป็นระบบมีการเรียนรู้งานซึ่งกันและกัน จึงสามารถช่วยในการบริหารงานกองทุนหมู่บ้านเป็นไปอย่างมีหลักเกณฑ์และเป็นระบบสามารถที่จะตรวจสอบ ความมุ่งสืบเป็นเจ้าของกองทุนชุมชน ชาวบ้านในชุมชนเห็นความสำคัญกับเงินกู้ของรัฐบาล และได้ขอรู้เงินโดยดูจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ได้แก่ การเข้าร่วมประชาคมเพื่อจัดตั้งคณะกรรมการและร่วงระเบียบกองทุน และให้ความร่วมมือในการขอรู้เงิน เพื่อนำไปประกอบอาชีพและเพื่อนำไปพัฒนาอาชีพของตนเองให้ดียิ่งขึ้น นโยบายการอนุมัติให้กู้เป็นไปตามกฎระเบียบของกองทุนและยึดหลักศักยภาพของผู้กู้มากกว่า โดยมิได้เน้นถึงวัตถุประสงค์ที่ขอรุ่มกัน รวมถึงวงเงินกู้ที่จะอนุมัตินั้นหมายความว่า กิจการที่จะทำด้วย และการอนุมัติต้องเป็นไปตามระเบียบของกองทุนหมู่บ้าน

การประชุมคณะกรรมการชุมชน คณะกรรมการจะจัดการประชุมในทุกวันพุธที่สองของเดือน หรือประชุมทุกครั้งที่มีเรื่องເງື່ອງເວັນ และในการประชุมจะมีการจดบันทึกการประชุมอยู่เสมอ และจะทำการสรุปติดประกาศไว้ให้ประชาชนและผู้กู้ทราบเพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนในการประชุมครั้งต่อไป จำนวนผู้กู้ ในปัจจุบันยอดการปล่อยเงินกู้ล่าสุดเดือนสิงหาคม มีจำนวนผู้กู้ที่กู้ไปแล้ว 46 ราย เป็นจำนวนเงิน 1,636,000 บาท ในการปล่อยเงินกู้ในครั้งต่อไป จะใช้จำนวนเงินที่ผู้กู้นำมาระเป็นยอดในการปล่อยกู้ครั้งต่อไป ส่วนในเรื่องความพอใจของประชาชนต่อการดำเนินงานกองทุนชุมชนนั้น ประชาชนพอใจกับการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน เพราะทำให้ชาวบ้านได้รับเงินทุนมาหมุนเวียนในกิจการของตนเองในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำ และยังทำให้ชาวบ้าน

ได้พบประสังสรรค์กันมากขึ้น แต่ยังมีอีกส่วนหนึ่งที่ยังไม่ได้รับการอนุมัติการกู้ยืมโดยเฉพาะคนยากจน และไม่มีคุณสมบัติที่คณะกรรมการกำหนด คืออยู่ไม่ครบ 2 ปีหรือไม่มีทะเบียนบ้านในเขต จากลักษณะดังกล่าวเมื่อเงินเข้ามาให้กับคนที่มีฐานะ

ส่วนในเรื่องของจำนวนทุนสะสมของชุมชน จะมีเพิ่มขึ้นตลอดไปซึ่งที่ผู้กู้นำเงินมาชำระซึ่งถ้าไม่มีการปล่อยกู้ในเดือนนั้น เงินที่ได้ก็จะสะสมไว้เป็นทุนสะสมของกองทุนแต่เมื่อมีการปล่อยกู้เงินที่สะสมไว้ในเดือนนั้น จะเริ่มลดลงไปตามจำนวนที่คณะกรรมการได้ปล่อยกู้ไป แต่ในส่วนของดอกเบี้ยที่ทางกองทุนได้รับจากการปล่อยกู้นั้น ยอดในเดือนสิงหาคม มียอดรวม 8,773.27 บาท เพราะในเดือนสิงหาคมมีการปล่อยกู้ไป

ในการขยายกิจการของผู้กู้ในชุมชนมีน้อยมาก เพราะชาวบ้านมักนำเงินที่ได้ไปหมุนเวียนในกิจกรรมมากกว่า แต่มีบางรายเช่น การนำไปขยายการเลี้ยงหอย และการซื้ออุปกรณ์สำหรับบริการต่าง ๆ จากโครงการขอภัยของชาวบ้าน มักจะไม่ได้นำไปทำกิจการอื่นนอกเหนือจากที่ตนได้มีประสบการณ์อยู่แล้ว ส่วนมากจะใช้ในการเพิ่มทุนในกิจการของตนเองมากกว่า เพราะวัตถุประสงค์ที่ผู้กู้นำเงินไปนั้น มักจะนำไปขยายมิใช่ทำอาชีพที่แตกต่างไปจากเดิมที่มิได้มุ่งหวังเพิ่มมูลค่า แต่เป็นการเกื้อหนุนการประกอบอาชีพเดิม สำหรับการรับชำระหนี้ของผู้กู้ในการส่งคืนเงินกู้ของกองทุนชุมชนจะมีการส่งคืนเงินกู้ภายในวันที่ 10 ของทุกเดือนไม่มีวันหยุด เพราะว่าที่ทำการของทุนเป็นที่รู้จักกันของชาวชุมชนในชุมชน เมื่อถึงวันครบกำหนดผู้กู้จะมาส่งเงินกู้ได้ครบ บางกรณีอาจต้องกู้ยืมเงินจากระบบมาผ่อนชำระแทนในลักษณะของการหมุนเวียน

กองทุนหมุนบ้านมีศักยภาพและความสามารถในการเติบโตได้จากการบริหารเงินกองทุน 1 ล้านบาท เพราะจากการดำเนินงานครบ 1 ปี ทุนสะสมของหมุนบ้านมีมากเพียงพอที่จะปล่อยกู้ได้ตลอดเวลา ซึ่งคนในชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับกองทุนในระดับที่ดีและให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการกองทุนหมุนบ้านเป็นอย่างดี เนื่องจากประชาชนในชุมชนได้ให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เครือข่ายการเรียนรู้ในการจัดตั้งคณะกรรมการกองทุนหมุนบ้านส่วนหนึ่งคณะกรรมการบางคนจะไม่เคยเข้ามาทำงาน เมื่อเกิดกองทุนหมุนบ้านขึ้นทำให้เกิดการเรียนรู้ระบบการบริหารงานอย่างเป็นระบบเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ที่เพิ่มขึ้น รวมถึงผู้ที่ไม่ได้เป็นคณะกรรมการกองทุน แต่เป็นคณะกรรมการชุมชนเองที่ยังได้รับความรู้ในการทำงานไปด้วย เพราะถือว่าเป็นบุคคลที่สำคัญในชุมชนที่จะนำพาความเจริญเข้าชุมชน ดังนั้นการเรียนรู้จึงถือเป็นเรื่องที่สำคัญ รวมถึงชาวบ้านในชุมชนเองก็ยังเกิดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นี้อาจจะเกิดขึ้นโดยคนที่อยู่ในชุมชนและมีรู้ด้วยตัว ซึ่งผู้วิจัยสังเกตเห็นได้ก็คือ คนในชุมชนเรียนรู้ความรู้เกี่ยวกับกองทุน เรียนรู้หน้าที่ที่มีต่อกองทุน เรียนรู้ที่จะมีส่วนร่วมในชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ กระบวนการเรียนรู้ที่จะแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ให้แก่ชุมชน ทำให้ในชุมชนได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ร่วมกัน

รูปลักษณ์ภาษาหลังกองทุนหมู่บ้านเข้ามา

เมื่อกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเข้ามานั้น สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือ การเรียนรู้เกี่ยวกับกองทุน ว่าเป็นสิ่งใดบ่อน้ำของชุมชนที่จะมีเงินตราเข้ามาในการลงทุนประกอบอาชีพ หรือผ่อนคลายภาระหนี้สินให้กับชาวบ้าน ทุกคนต่างยินดีปฏิรูป ก่อให้เกิดการพัฒนาและมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ภายหลังจากทุนนิยมเข้ามาก่อนแล้ว ชุมชนได้เปลี่ยนไปตามกระแสทุนนิยม โดยเฉพาะเป็นชุมชนเขตเมือง ทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยว จึงมีความแตกต่างทางเศรษฐกิจระหว่างผู้ที่ประกอบอาชีพกับการทำประมงพื้นบ้าน ส่วนหนึ่งคือ ชุมชนยังมีทุนที่เข้มแข็ง ร้อยรัดระหว่างสมาชิกในการทำประมง หากแต่ต้องเก็บหุนกัน ถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันอยู่ตลอด มีชันนั้นจะไม่สามารถดำเนินอยู่ได้ ผิดกับอาชีพอื่น ๆ ทั้งชุมชนประมงพื้นบ้านยังมีความเป็นเครือญาติที่ผูกพันสืบท่อกันมา ตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ แต่ชุมชนจำเป็นต้องมีการปรับตัวให้ทันยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงทุนนิยม โดยเฉพาะเขตเมือง เมื่อกองทุนหมู่บ้านเข้ามาสิ่งหนึ่งคือ มีทุนเงินตราที่ได้เข้ามาช่วยเหลือ และยังสร้างความรู้

ความรู้ความสามารถของผู้กู้และครอบครัว รวมทั้งประสบการณ์ในการประกอบอาชีพของผู้กู้มีมาก เพราะได้ทำอาชีพนั้นมาเป็นระยะเวลาหลายปีแล้ว จึงอาศัยความชำนาญในการประกอบอาชีพซึ่งว่าเป็นลักษณะเด่นของผู้กู้ในชุมชนนี้ แต่ผู้วิจัยพบข้อด้อยในเรื่องนี้ด้วยก็คือแนวความคิดการทำอาชีพยังเป็นแบบเก่าอาศัยความชำนาญตามแบบบรรพบุรุษที่ทำต่อ ๆ กันมาเป็นหลัก ไม่มีการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันมาปรับปรุงมากนัก ซึ่งอาจจะทำให้มีการลงทุนน้อยกว่าแต่ผลผลิตคุ้มค่ากว่าที่ทำอยู่

หนี้สินของผู้กู้ในระบบธนาคาร ผู้กู้บางรายก็เป็นสมาชิกในระบบการกู้เงินธนาคาร เช่น กัน แต่ส่วนใหญ่การกู้ยืมเงินธนาคารมักจะกู้ไปเพื่อซื้อบ้านมากกว่า แต่ก็มีบางส่วนที่กู้ยืมมาเป็นทุน สำรองในการดำเนินธุรกิจแต่ก็มีบางส่วนเท่านั้น เพราะคนในชุมชนก็ไม่ได้ลงทุน กิจการใหญ่โดยท่า ใดนัก ส่วนหนี้สินของผู้กู้ในระบบนายทุนนอกรอบ ผู้กู้ที่มีการกู้ยืมกับนายทุนนอกรอบในชุมชน นั้นมีอยู่มากมาย มีนายทุนหลายคนที่ปล่อยเงินกู้ให้กับชาวบ้าน และคิดดอกเบี้ยในอัตราที่สูงคือ ร้อยละ 20 บาทต่อเดือน ซึ่งทำให้ชาวบ้านประสบภัยปัญหาในการชำระคืน ได้แต่หาเช้ากินค่ำและ ทำงานส่งดอกเบี้ยไปวันๆ เท่านั้น

อาชีพหลักของผู้กู้ ส่วนใหญ่จะเป็นการทำประมงมากกว่าเพาะพืชที่ส่วนใหญ่อยู่ติดทะเล กัน ผู้กู้ในชุมชนบางรายมักจะประกอบอาชีพในการค้าขายซึ่งถือได้ว่าเป็นอาชีพที่มีความมั่นคง ถึงแม้ว่าจะมีรายได้ไม่มากนักแต่ก็สามารถอยู่ได้ในสภาวะเศรษฐกิจชعبเช่นในหมู่บ้านได้ รายได้ ของครอบครัวผู้กู้ ส่วนใหญ่จะเป็นรายได้ที่รับผลผลิตมากกว่ารายได้ประจำ เช่นการออกเรือหา ปลา การเลี้ยงหอยนางรม กิจการที่ผู้ดำเนินการอยู่จะเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้กับผู้กู้เป็นอย่างดี

รายได้ส่วนใหญ่จะมีเข้ามาในครอบครัวเป็นรายเดือน แต่มีบางครอบครัวที่มีเข้ามาเป็นปี เพราะทำการเกษตรและการประมง

ประสบการณ์ในการดำเนินกิจการของผู้กู้บ้างราย ได้รับการสืบทอดกันมาของครอบครัวมาตั้งเกิดแล้ว เช่นการประมงพื้นบ้าน ดังนั้นย่อมมีประสบการณ์ในการทำงานตลอดชีวิตแน่นอน ถ้ามองในด้านตรงกันข้ามคนเริ่มที่จะเรียนรู้ได้เมื่อปีก่อนถือได้ว่ามีประสบการณ์ แต่ประสบการณ์บางครั้งก็ไม่ได้สามารถประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน เพราะยังต้องอาศัยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอีกด้วย ไม่เป็นที่ยึดติดกับสิ่งเก่า ๆ หากไป การใช้เงินกู้ใน การพัฒนา กิจการของผู้กู้เงินจากกองทุนหมุนบ้าน อาชีพธุรกิจส่วนตัว ซึ่งได้แก่ การบริการ การเลี้ยงสัตว์ เงินที่ได้กู้ยืมมาจากกองทุนผู้กู้ส่วนใหญ่นำมาเป็นเงินทุนหมุนเวียนในกิจการ หรือบางส่วนอาจนำไปซื้ออุปกรณ์ในการทำงานเพิ่มเติมจากที่มีอยู่ ซึ่งทำให้รายได้ของกิจการมีเพิ่มมากขึ้น อาชีพค้าขาย ผู้กู้ที่มีอาชีพค้าขาย จะนำเงินนี้ไปซื้อสินค้าเข้าร้านและเหลือบางส่วนไว้เป็นเงินทุนหมุนเวียนในกิจการ

ในการดำเนินงานของผู้กู้ยังคงยึดติดกับการอาชีพในรูปแบบเดิมมากกว่า เพราะไม่กล้า หรือมีความเสี่ยงที่จะมีวิธีใหม่มาใช้กลัวว่าจะทำให้เสียเวลาและอาจจะทำให้ได้ผลลัพธ์ออกมากได้ไม่ดีเหมือนเดิม ปัจจุบันก็มักจะเป็นการประมงมากกว่าและในส่วนที่ขยายกิจการและประสบความสำเร็จนั้นทราบว่าทำให้ผู้กู้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น จึงถือว่าเป็นช่องทางในการขยายธุรกิจได้มากขึ้น ผู้กู้ยังไม่มีเทคนิคใหม่ ๆ ในกระบวนการทดสอบการผลิตในแบบเดิมเลย เพราะผู้กู้มีประสบการณ์ในการทำในรูปแบบเดิมมาเป็นเวลานาน และยังเป็นวิธีที่ทำให้ได้รายได้ ผู้กู้จึงไม่คิดที่จะปรับปรุงหรือหาวิธีการใหม่ ๆ หลังจากที่ได้รับเงินไปใช้ในการประกอบอาชีพของตนเองเป็นระยะเวลาหลายเดือน ผู้กู้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยดูได้จากการจับจ่ายใช้สอยในการซื้อสินค้าในร้านค้า รวมถึงการซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งผู้กู้บ้างรายไม่มีรถจักรยานยนต์ แต่หลังจากได้มีการทำอาชีพที่ได้รับเงินจากการจัดสรรนี้ไปทำให้มีใช้เป็นของตนเอง

ความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านในชุมชน มีพื้นฐานความเป็นอยู่ที่ต้องพึ่งพาตนเองมาตั้งแต่สมัยก่อนแล้ว ดังนั้น ไม่ว่าจะมีการประกอบกิจการใดก็ตามก็ยอมที่จะมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองอยู่เสมอ แต่ในปัจจุบันอาจจะต้องพึ่งพาตนเองมากขึ้น เพราะความเจริญด้านวัสดุทำให้ชาวบ้านต้องเริ่มมีการไม่ให้ความสำคัญกับการพึ่งพาตนเองมากนัก จะไปจ้างคนมาทำงานหรือไม่ก็ไปซื้อสินค้าสำเร็จรูปมากกว่าที่จะทำเอง ในชุมชนมีผู้ที่เป็นสมาชิกกองทุนชุมชนอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ก็มีผู้กู้จำนวนไม่นัก จึงทำให้ผู้วิจัยสามารถเห็นถึงสภาพของผู้กู้ในการประกอบกิจการได้ง่ายขึ้น เพราะคนในชุมชนส่วนใหญ่ก็มีพอกิน แต่บางชุมชนผู้ขอ กู้ก็ไม่สามารถกู้ได้ ด้วยเหตุผลและระเบียบที่กำหนดไว้

จุดเด่นของทุนหมู่บ้าน

คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารกองทุน และรับรู้ความเคลื่อนไหวของชุมชนเป็นทุนใน การบริการเพื่อประกอบอาชีพเมืองทุนหมุนเวียน ประสบการณ์ของคนในชุมชนที่ประสบความ ล้มเหลวมาก่อนจึงได้อาศัยประสบการณ์ในการช่วยพัฒนาไปสู่ความสำเร็จ คนในชุมชนมีส่วนร่วม ในกิจกรรมของชุมชน แต่ที่เป็นปัญหาแก่ทุนหมุนจนแทนจะไม่มีร่องรอยปรากฏให้เห็นได้คือ เพราะคนในชุมชนยังมีสภาพเป็นลูกหนี้ของธนาคารและนายทุนเงินกู้ ซึ่งมีอัตราดอกเบี้ย ค่อนข้างสูง

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

กองทุนหมู่บ้านมีสีียงสะท้อนต่อสังคม ว่าต้องการให้เป็นแกนกลางในการสร้างสรรค์ สังคม เศรษฐกิจของชุมชน จึงควรมีกระบวนการในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้านอย่าง แท้จริง คือ ควรจะมีการให้ชาวบ้านเข้ามารับรู้ถึงบทบาทในฐานะผู้กู้ และต้องชำระเงินตามที่ได้ ตกลงไว้ กระบวนการนี้เป็นกระบวนการหนึ่งในการสร้างเอกภาพ คือ ให้ชาวบ้านตระหนักรถ บทบาทและหน้าที่ของตนต่อสังคมโดยรวม และสถาบันการเงินควรจะทำหน้าที่เป็นที่พึ่งและที่ ปรึกษาทางด้านการเงินให้คนในหมู่บ้านได้

เมื่อกองทุนดำเนินการมาแล้วช่วงระยะเวลาหนึ่ง และประสบปัญหาซึ่งทางคณะกรรมการ กองทุนชุมชน หาทางแก้ไขโดยต้องการเปลี่ยนแปลงระบบเบียบข้อกำหนดของกองทุนหมู่บ้านและ ชุมชนเมื่องที่ว่าจะเบียบของกองทุนใดจะแก้ไขได้ต้องดำเนินการกว่า 1 ปี เสนอให้มีการเปิดให้ ผู้กู้ยืมในวงเงินกู้ที่เพิ่มขึ้นอีกสำหรับบ้านที่มีกิจการลงทุนสูง เพื่อให้เหมาะสมกับกิจการและความ ต้องการของประชาชน หรือเพิ่มขึ้นใน 1 บ้านได้กู้มากกว่า 1 คน ควรมีการจัดสังสรรค์ในกลุ่มผู้กู้ และคณะกรรมการรับง เพื่อสร้างความสามัคคีในกลุ่มชาวบ้าน และเพื่อเสริมสร้างมนุษย์สัมพันธ์ ที่ดีระหว่างกัน เพราะผู้กู้หรือสมาชิกบางรายยังไม่กล้าที่เข้ามาปรึกษาหารือในเรื่องของการกู้เงิน หรือแม้แต่การขอคำปรึกษาจากคณะกรรมการในการชำระเงินกู้ ถ้าคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน สร้างความกระซับมิตรที่ดีระหว่างกันได้

การนำเงินกู้ไปพัฒนาเกษตรกรรมอาชีพของแม่บ้านและพ่อบ้าน เพื่อที่จะให้เกิดการพัฒนาสินค้า ของกลุ่มให้เป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคมากขึ้น ทางหน่วยงานของรัฐควรจะเข้ามีส่วนในการ สนับสนุนให้ความรู้ในการประกอบกิจการของกลุ่มให้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนมีรายได้และ ก่อให้เกิดการเรียนรู้มากขึ้น

เสียงสะท้อนจากชุมชน

จากการพูดคุยกับชาวบ้านในชุมชนหาดวอนนภาพบว่า มีชาวบ้านจำนวนหนึ่งที่ไม่สนใจกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน เนื่องจากมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการเป็นหนี้ และอีกจำนวนหนึ่งพบว่าเงินที่ให้กู้น้อยเกินกว่าจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในอาชีพของตนได้ การกำหนดอัตราดอกเบี้ย ร้อยละ 12 ต่อปี เมื่อตนกันทุกชุมชน จะเห็นว่าสูงกว่าในเขตชนบทเกือบทุกแห่ง แต่ชาวบ้านก็ไม่มีส่วนกำหนดได้ การกำหนดหลักเกณฑ์ต้องผ่อนชำระทุกเดือน อาจก่อให้เกิดปัญหาในการชำระคืน

ประโยชน์ที่ได้จากการกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้านนั้น ช่วยให้ชาวบ้านลงทุนเพื่อประกอบอาชีพของตนเองได้ส่วนหนึ่ง อีกจำนวนหนึ่งเห็นว่าสามารถนำเงินไปชำระหนี้ของระบบได้ ทั้งยังมีเงินเหลือสำหรับไปลงทุนค้าขายเล็ก ๆ น้อยได้อีกด้วย ที่เห็นพ้องต้องกันคือ ดอกเบี้ยมีราคาถูกกว่าที่เคยกู้มา

เสียงเรียกร้องเพื่อปรับปรุงโครงการ เนื่องจากการดำเนินนโยบายในรูปลักษณะนี้ค่อนข้างจะเป็นเรื่องใหม่ มีปัญหาอุปสรรคที่ชาวบ้านในชุมชนคิดว่าชาวบ้านน่าจะปรับเปลี่ยนมีดังนี้คือ

1. วงเงินที่ให้กู้น้อยเกินกว่าจะประกอบอาชีพประจำได้
2. กลุ่มการประกอบเดียวกัน เช่น มีความหลากหลายและมีความต้องการในการใช้เงินในแต่ละอาชีพต่างกันในแต่ละชุมชน จึงควรที่จะให้มีการกู้เงินข้ามชุมชนได้ โดยพิจารณาจากความต้องการในการใช้เงินของครัวเรือน ๆ
3. กรณีที่เป็นคนจน ไม่สามารถหาคนค้ำประกันได้ ควรจะมีมาตรการในการช่วยเหลือด้านนี้ด้วยการปล่อยกู้น้อยรายโดยเฉพาะคนจน แทนไม่มีโอกาสหรือไม่มีโอกาสด้วยซ้ำ
4. ไม่ควรจะบังคับให้ต้องซื้อหุ้นอย่างต่อเนื่องไว้

บทที่ 6 บทสรุป

จากผลพวงการพัฒนาประเทศไทยไปสู่ความทันสมัยของชุมชนชนบทไทย ได้มีการปรับเปลี่ยนเคลื่อนย้าย จากเมืองสูงชนบทได้ก่อให้เกิดการล้มถลาย ลดทอน คุณค่าของความเป็นคนลงเหลือเป็นเพียงแค่ภัยเพื่อรอการพัฒนาจากรัฐเท่านั้น ชุมชนถูกย่ออย่างถลายไปตามการพัฒนาทางเศรษฐกิจมากกว่าจะดำเนินถึงศักยภาพที่แท้จริงที่กำรงอยู่ในชุมชนนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นทุนทางสังคม หรือทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งรัฐให้ความสำคัญกับการสร้างมูลค่าส่วนเกินในระบบเศรษฐกิจ เพื่อการสะสมทุน จากปัญหาดังกล่าว รัฐจึงมีนโยบายให้กองทุนหมุนบ้านเป็นตัวแก้ไขความยากจน สร้างพลังของชุมชนชนบทให้มีทุนทางเศรษฐกิจที่จะช่วยผ่อนคลาย ลดภาระหนี้สินของชุมชนชนบทลง และสร้างทุนทางสังคมและวัฒนธรรมให้เกิดความเข้มแข็งเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทไทยต่อไป

ในการศึกษาประมีนและวิจัย ผลกระทบของการแก้ไขปัญหาด้วยกองทุนหมุนบ้านหนึ่งล้านบาท ได้ก่อรูปให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในแบบแผนของกองทุน การคัดเลือกคณะกรรมการแบบประชาธิปไตย การกำหนดอัตราราดออกเบี้ย การชำระคืน และการนำดอกเบี้ยกลับคืนมาเป็นสาธารณะประโยชน์ให้กับชุมชนต่อไป ดังนั้น นอกจากการประมีนแล้ว สิ่งสำคัญจะต้องมีการเรียนรู้ร่วมกัน เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีสิทธิมีเสียงที่จะพัฒนาชุมชนของตนเอง ได้ด้วยตนเอง โดยรัฐเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนในฐานะที่ปรึกษาด้วยรากฐานขององค์กรชุมชนที่จะพัฒนาไปตามเป้าประสงค์

การที่พัฒนาให้ชุมชนชาวประมงมีความเข้มแข็งในการดำรงอยู่ของชุมชน ที่ถูกถลาย สันคลอนจากการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากกองทุนหมุนบ้านที่เป็นเสมือนป้อน้ำหรือน้ำทิพย์โดยให้กับคนยากจนในชุมชนชนบทและเมืองแล้ว สำหรับการประมงที่เป็นอาชีพที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจะสอดคล้องหาก ชุมชนไม่มีอำนาจจัดการประมง ขนาดใหญ่ที่ใช้เทคโนโลยีที่มีเงินทุน รัฐจะต้องทำการมอบอำนาจในการจัดการประมงให้กับชุมชน ชุมชนจะมีสิทธิครอบครองทรัพยากรที่อาชีวอยู่ในท้องทะเล ที่ชุมชนได้รับมอบจากรัฐ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ชุมชนมีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทะเลที่ชุมชนเป็นเจ้าของ และขณะเดียวกัน ชุมชนก็มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรต่างๆ ที่อยู่ในทะเลอนาคตของชุมชน รวมทั้งหน้าที่บริหารและจัดการใช้ประโยชน์จากทะเล ภายใต้เงื่อนไขของการอยู่ดี กินดีของชุมชนในชุมชน

ดังนั้นเพื่อตอบคำถามการวิจัยที่เป็นการสืบค้นเงื่อนไข และกระบวนการของชุมชนได้แก่ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมและทุนเงินตรา รวมถึงวิถีชีวิตว่าทำหน้าที่อย่างไรในการ

ดำรงอยู่ของชุมชน จากปรากฏการณ์ของชุมชนที่ศึกษาได้ก่อรูปของทุนชุมชนในอดีตไม่ว่าจะเป็นทุนทางรวมชาติ ซึ่งในชุมชนที่ศึกษามีทรัพยากรทางทะเลดังเดิมที่มีร่องรอยของความอุดมสมบูรณ์ ขณะที่เนื้อจดจำบันทึกพยากรณ์เหล่านี้เลื่อมထอยลงไป ชุมชนก็ยังคงดำรงทุนทางวัฒนธรรมซึ่งเหลือปรับตัวเรียนรู้ในการประกอบอาชีพเพื่อการดำรงอยู่ระหว่างกันและกัน ซึ่งนำไปสู่วิถีการดำรงชีวิตที่ถูกสร้างหรือค่าเป็นทุนเงินตราที่ทุกคนต่างมุ่งให้เกิดการผลิต การหาทรัพยากรทางทะเล เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนเป็นเงินตราในการดำรงชีพ โดยผ่านระบบความรู้ที่ถูกอุดมการณ์ของทุนนิยมเข้าครอบงำ เป็นอุดมการณ์ที่ถูกผลิตขึ้นมาให้กลายเป็นอุดมการณ์แห่งชีวิตที่ต้องพิงและขอความช่วยเหลือจากคนภายนอก ทำให้ขาดความมั่นคงและขาดเสถียรภาพ ขณะที่ชุมชนพยายามที่จะอยู่รอดได้ด้วยตนเองจากอดีตที่ผ่านมาต้องสูญเสียไป กลยุทธ์มีชีวิตที่เมื่อนียนยื่นอยู่บนเส้นด้าย หากแต่พลังของชีวิตพยายามที่จะปรับเปลี่ยนความรู้ตามกระแสของการพัฒนา และการรุกคืบของความรู้ที่มาจากการภายนอกของชุมชน อันเป็นความรู้ชุดใหม่เข้ามาแทนที่ความรู้ชุดเก่าจึงยากที่ชุมชนจะเข้ามาต้านได้ ด้วยกระบวนการของการครอบงำอย่างเบ็ดเสร็จทำให้ความรู้ในชุมชนถูกกดทับ ทำให้ชุมชนกลยุทธ์เป็นชุมชนที่ถูกลดถอนศักดิ์ศรีลงเหลือเป็นเพียงแรงงานรายวันเช่นในทุกวันนี้

จุดเชื่อมประisanที่กองทุนหมู่บ้านได้สร้างทุนทางเศรษฐกิจ และสังคมให้กับชุมชนชาวประมง คงหลีกไม่พ้นในเรื่องของการสร้างความรู้ให้กับชุมชนให้เกิดความตระหนักรและให้คำจำกัดความรู้ที่จะเป็นพลังผลักดันในการจัดการวิถีชีวิตของตนเอง การที่ชุมชนสามารถที่จะนำเอาเงินจากการกองทุนหมู่บ้านมาเป็นตัวจุดประกายต่อเติมเสริมแต่ง ให้ชุมชนมีทุนทางเงินตราในการดำรงชีพได้ รวมทั้งมีการสร้างปัจจัยทางการผลิตรวมทั้งการสร้างทุนทางสังคมให้กับชุมชนเกิดศักยภาพที่จะดำรงอยู่ได้ เนวี่ถือเป็นการเปลี่ยนแปลง มิฉะนั้นชุมชนจะต้องพึ่งพิงทุนเงินตราที่ต้องก่อร่างสร้างหนี้สิน จึงกลยุทธ์เป็นกับดักของวงจรหนี้สินขึ้นมาในชุมชน ทั้งยังไม่สามารถที่จะพลิกฟื้นทุนชุมชนที่มีมาแต่อดีตได้เลย หากขาดซึ่งการสร้างทุนความรู้ของชุมชนที่ได้ซึ่งเป็นเพียง “แหล่งอาชีวกรรมสมัยใหม่” กองทุนหมู่บ้านจึงเป็นเสมือนตาข่ายที่สร้างหรือยึดโยงให้กับคนในชุมชนเป็นปีกแ朋มากกว่าที่จะสร้างความร้าวฉาน หากปราศจากซึ่งความอยู่ติดรวมของสังคม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2541) คนจนในประเทศไทย ทศวรรษ 2530 (2530-2540) ในเศรษฐศาสตร์การเมือง คนจนไทยในภาวะเศรษฐกิจ ณ วงศ์ เพชรประเสริฐ บรรณานิกร กรุงเทพฯ : เอกลักษณ์เพลส.

เกรียงไกร เจนพาณิชย์. (2545) การประเมินโครงสร้างองค์กรของทุนหมุนบ้านและชุมชนเมือง : กรณีศึกษาของทุนชุมชนเข้าสัมมูล สถาบันราชภัฏราชวิทยาลัยคุณิธรรม ประกาศนียบัตรสาขาวิชาการจัดการและประเมินโครงการ.

กังวลาดย์ จันทร์ชิต. (2541) การจัดการประมงโดยชุมชน กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ฉัตรพิพิธ นาถสุภา. (2540) บ้านกับเมือง กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
.....(2543) ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นภาภรณ์ หวานนท์, เพ็ญสิริ จีระเดชาภุลและสุรุ่ย ปั๊ดไธสง. (2541) โครงการพัฒนาดั้งนี้ ความเข้มแข็งของชุมชน โครงการวิจัยเพื่อขอรับทุนจากการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

นภาภรณ์ หวานนท์, เพ็ญสิริ จีระเดชาภุลและสุรุ่ย ปั๊ดไธสง. (2543) เอกสารหมายเลข 1 วิธีวิทยาในการศึกษาปรากฏการณ์ความเข้มแข็งของชุมชน เอกสารประกอบการ สัมมนา องค์ความรู้ในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน : จากปรากฏการณ์สู่ทฤษฎีฐาน ราก ณ ห้องสัมมนานายทหารโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จังหวัดนครนายก 28-29 กุมภาพันธ์ 2543.

นภาภรณ์ หวานนท์, สุรุ่ย ปั๊ดไธสง, ทศวร มนีศรีขำและวนชัย ธรรมสัจการ. (2543) เอกสารหมายเลข 9 สร้างชุมชนเข้มแข็งบนฐานการต่อสู้กับการขยายตัวของภาค อุตสาหกรรม เอกสารประกอบการสัมมนา องค์ความรู้ในเรื่องความเข้มแข็งของ ชุมชน : จากปรากฏการณ์สู่ทฤษฎีฐาน ราก ณ ห้องสัมมนานายทหารโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จังหวัดนครนายก 28-29 กุมภาพันธ์ 2543.

นภาภรณ์ หวานนท์, สุรุ่ย ปั๊ดไธสง, อุษณិយ ឧនធមរយ៉ាและសុមវរន តិនវោង. (2543) เอกสารหมายเลข 2 สร้างชุมชนเข้มแข็งบนความหลากหลายของผลผลิตเพื่อการดำเนินการ ประกอบการสัมมนา องค์ความรู้ในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน : จากปรากฏการณ์สู่ทฤษฎีฐาน ราก ณ ห้องสัมมนานายทหารโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จังหวัดนครนายก 28-29 กุมภาพันธ์ 2543.

ເພື່ອສີ ຈົະເທົາກຸດ, ສູງວຸດີ ປັດໄໂຮສງ, ພນຈັກ ປຣີດາກຣມແລ້ພຣິຈ ລື່ຖອງອິນທີ. (2543)

ເອກສາරກາວົງຈີຍໝາຍເລຂ 5 ດວມເຂັ້ມແຂງຂອງຊຸມໜັນຊັ້ນຮາກຂອງເທິງຊື່ກິຈ
ພອເພີ່ຍງ ເອກສາປະກອບກາຮສົມນາ ອົງຄໍຄວາມຮູ້ໃນເງື່ອງຄວາມເຂັ້ມແຂງຂອງຊຸມໜັນ :
ຈາກປາກງົງກາຮນີ້ທຸ່ກົງວິສູ້ສຳນາຍຮາກ ໃນ ທົ່ວສົມນານາຍທຫາຮອງເຮືອນນາຍຮ້ອຍ
ພຣະຈຸລຈອມເກຳລ້າ ຈັງຫວັດນຄຣນາຍກ 28-29 ກຸມພັນນີ້ 2543.

ພຶສີ່ຈົ້ ຂາງູເສນາ. (2537) ດນກູ່ທະເລ ປາກູ້ຄານຸລນີໂກມລົມທອງ ປະຈຳປີ 2537 ໃນ ທົ່ວ
ເອົ້າ ມາຫວິທາລີຍໝຣວມສາສຕ່ງ 22 ກຸມພັນນີ້ 2537 ກຽມເທິງທີ່ : ໂກມລົມທອງ.

ຢສ ສັນຕສມປັດີ. (2539) ທ່າເກວິຍນ ບທວິເຄຣະທີ່ເປັ້ນດັ່ນວ່າດ້ວຍກາຮປັບຕົວຂອງຊຸມໜັນຫາວ່າ
ໄທຍທ່າມກາລາກາຮປິດລ້ອມຂອງວັນນອຣວຸດສາກຮຽມ. ກຽມເທິງທີ່ : ຄບໄພ

ສູງວຸດີ ປັດໄໂຮສງ, ເພື່ອສີ ຈົະເທົາກຸດ, ຈົ່ງສັກດີ ສູງວັດນາແລະຈັດວັນນີ້ ອົງຄສິງທີ່. (2543)
ເອກສາຮໝາຍເລຂ 10 ສ່ວັງຊຸມໜັນເຂັ້ມແຂງດ້ວຍອົງຄກວບກວດທົ່ວທີ່ ເອກສາ
ປະກອບກາຮສົມນາ ອົງຄໍຄວາມຮູ້ໃນເງື່ອງຄວາມເຂັ້ມແຂງຂອງຊຸມໜັນ : ຈາກປາກງົງກາຮນີ້
ທຸ່ກົງວິສູ້ສຳນາຍຮາກ ໃນ ທົ່ວສົມນານາຍທຫາຮອງເຮືອນນາຍຮ້ອຍພຣະຈຸລຈອມເກຳລ້າ ຈັງຫວັດ
ນຄຣນາຍກ 28-29 ກຸມພັນນີ້ 2543.

ສູງວຸດີ ປັດໄໂຮສງ. (2539) ປັບປຸງຫາທາງກາຮພັນນາກາຮມື່ອງໄທຍ ໃນພັນຕິກິຈສາສຕ່ງ ສາສຕ່ງ
ແໜ່ງກາຮເຮືອນຮູ້ແລະຄ່າຍທອດກາຮພັນນາ. ກຽມເທິງທີ່ : ມາຫວິທາລີຍໝຣົວນິກຣົວໂຮມ.

ສູງວຸດີ ປັດໄໂຮສງແລະເພື່ອສີ ຈົະເທົາກຸດ. (2543) ເອກສາຮໝາຍເລຂ 7 ສ່ວັງຊຸມໜັນເຂັ້ມແຂງຈາກ
ກລຸ່ມອອມທັກພົມ ເອກສາປະກອບກາຮສົມນາ ອົງຄໍຄວາມຮູ້ໃນເງື່ອງຄວາມເຂັ້ມແຂງຂອງ
ຊຸມໜັນ : ຈາກປາກງົງກາຮນີ້ທຸ່ກົງວິສູ້ສຳນາຍຮາກ ໃນ ທົ່ວສົມນານາຍທຫາຮອງເຮືອນນາຍຮ້ອຍ
ພຣະຈຸລຈອມເກຳລ້າ ຈັງຫວັດນຄຣນາຍກ 28-29 ກຸມພັນນີ້ 2543.

ສູງວຸດີ ປັດໄໂຮສງ, ນກາງຮນ ຮະວານທີ່, ສະຍົງລ ສີວິປະເສົງສູ້ກຸດ. (2543) ເອກສາຮໝາຍເລຂ 3
ສ່ວັງຊຸມໜັນເຂັ້ມແຂງບັນຊາກາຮພົມເພື່ອກາຮດ້າ : ຕິກິຈສາການນີ້ຄວາມຮ່ວມມືຂອງໜ່ວຍ
ຊຸມໜັນກັບອົງຄກວບກາຮສົມນາ ເອກສາປະກອບກາຮສົມນາ ອົງຄໍຄວາມຮູ້ໃນເງື່ອງຄວາມເຂັ້ມແຂງ
ຂອງຊຸມໜັນ : ຈາກປາກງົງກາຮນີ້ທຸ່ກົງວິສູ້ສຳນາຍຮາກ ໃນ ທົ່ວສົມນານາຍທຫາຮອງເຮືອນນາຍ
ຮ້ອຍພຣະຈຸລຈອມເກຳລ້າ ຈັງຫວັດນຄຣນາຍກ 28-29 ກຸມພັນນີ້ 2543.

ສູງວຸດີ ການສໍາເລັດ. (2545) ການປະປົງໃດກາງກາຮກອງທຸນໜູ້ບ້ານແລະຊຸມໜັນມື່ອງ : ການນີ້ຕິກິຈ
ໜູ້ບ້ານຫາດວອນນກາ ສຕາບັນຮາຊກວັງຮາຊນິກຣົວທີ່ ປະກາສນີ້ນັບຕໍ່ສາຂາກາຮຈັດກາ
ແລະປະປົງໃດກາງກາຮ.

ສຳນັກງານກອງທຸນໜູ້ບ້ານແລະຊຸມໜັນມື່ອງແໜ່ງໜາຕີ. ສຳນັກງານເລຂາທິກາຮນາຍກວັງສູມນີ້ 2544
ຮະບົບສຳນັກງານກວັງສູມນີ້ ວ່າດ້ວຍຄະນະກາຮກອງທຸນໜູ້ບ້ານແລະຊຸມໜັນມື່ອງ
ແໜ່ງໜາຕີ ພ.ສ. 2544 ແລະ ແກ້ໄຂເພີ່ມເຕີມ (ຈັບປຸງທີ່ 2) ພ.ສ. 2544.

สมศักดิ์ ศรีสัมติสุข. (2536) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวทางศึกษา : วิเคราะห์และวางแผน. ขอนแก่น : คณบดีมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ขอนแก่น.

สมคิด ทองสม. (2544) รายงานการวิจัย ฐานอำนาจและการใช้อำนาจ : ชุมชนบ้านแพร กท. อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ภาษาอังกฤษ

Haferkamp Hans and Neil J. Smelser (eds) (1992) *Social Change and Modernity* LosAngeles & Oxford : University of California Press.

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 4 : บทเรียนจากภาคตะวันออก
กองทุนหมู่บ้านริมฝั่งทะเล: การปรับพื้นของทุนชุมชน
ดร.ศิริกาญจน์ โภสุมก์

การวิจัยกรณีศึกษา
จาก
กองทุนหมู่บ้านริมฝั่งทะเล

คำนำ

การวิจัย เรื่อง กองทุนหมู่บ้านริมฝั่งทะเลกับการปรับพื้นทุนชุมชน เป็นโครงการวิจัยกรณีศึกษา ในโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งเป็นโครงการวิจัยของโครงการบริษัทญาเอกพัฒนศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่มีเป้าหมายเพื่อศึกษาและทำความเข้าใจชุมชนที่มีเงื่อนไขความพร้อมและกระบวนการนำกองทุนหมู่บ้านมาดำเนินการแตกต่างกัน รวมทั้งศึกษาถึงจุดอ่อนจุดแข็งของกระบวนการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน ที่มีผลต่อความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้านและผลที่ทุนชุมชนได้รับจากการกองทุนหมู่บ้าน โดยใช้วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (grounded theory) เพื่อสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎีและนำเสนอรูปแบบกระบวนการสาธารณสุขชุมชนและ การสร้างความเข้มแข็งของทุนชุมชนผ่านกองทุนหมู่บ้านในครั้งนี้ สำเร็จลงด้วยดีด้วยความกรุณาของรองศาสตราจารย์ ดร. นภาภรณ์ หวานนท์ ที่ปรึกษาและหัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรุณี ปัสดีวงศ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญสิริ จิราเดชาภุกุล ที่ปรึกษาและนักวิจัยหลักของโครงการ ซึ่งได้กรุณาให้คำปรึกษาและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการวิจัยกรณีศึกษาในครั้งนี้ ด้วยบรรยายกาศของความเป็นกällyanมิติทางวิชาการอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง รวมทั้งได้เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้มีส่วนร่วมในการออกแบบเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การวิจัยกรณีศึกษาจากนักวิจัยของโครงการที่มีความรู้และประสบการณ์ในการวิจัยภาคสนามอย่างหลากหลาย ซึ่งช่วยเพิ่มพูนประสิทธิภาพการวิจัยและเป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยกรณีศึกษาในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยขอขอบขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

พร้อมทั้งขอขอบพระคุณต่อผู้ให้ข้อมูลหลักทุกท่านในการให้ข้อมูลอย่างเต็มใจและให้ความช่วยเหลือผู้วิจัยอย่างดีในการทำงานภาคสนาม และขอขอบคุณผู้ช่วยนักวิจัย ผู้ประสานงานการวิจัย ตลอดจนผู้อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่ได้ให้ความช่วยเหลือและร่วมมืออย่างดียิ่ง จนทำให้งานวิจัยกรณีศึกษา เรื่อง กองทุนหมู่บ้านริมฝั่งทะเลกับการปรับพื้นทุนชุมชนนี้ สำเร็จลงด้วยดี

ผู้วิจัยหวังว่า งานวิจัยกรณีศึกษานี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากองทุนหมู่บ้านให้กลายเป็นกองทุนของชุมชนที่มีความหมายและมีพลังต่อวิถีการพัฒนา ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและทั้งระดับชุมชนในเวลาไม่นานนัก

ศิริกาณ์ โภสุมภ์

สารบัญ

บทที่	หน้า
คำนำ	
สารบัญ	
บทที่ 1 ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา	1
ความนำ	1
ค่าตามการวิจัย	4
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
การเลือกชุมชนและลักษณะของชุมชน	5
การเข้าสู่ชุมชน	6
การศึกษาข้อมูล	6
แนวทางการศึกษา	8
ผู้ให้ข้อมูลหลัก	8
การแบ่งช่วงเวลาเพื่อศึกษาข้อมูล	11
การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล	11
การนำเสนอผลการวิจัยกรณีศึกษา	12
บทที่ 2 ชุมชนบ้านริมฝั่งทะเลก่อนการพัฒนาประเทศ	
   ไปสู่ความทันสมัย	13
บริบทของชุมชนบ้านริมฝั่งทะเล	13
ชุมชนบ้านริมฝั่งทะเล : จากอดีตสู่ปัจจุบัน	14
ทุนชุมชนของชุมชน	15
ทุนความชาติในชุมชน	15

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ทุนทางสังคมในชุมชน	18
สรุปความ	26
บทที่ 3 การเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านริมฝั่งทะเล	
ภายในตัวระบบการพัฒนาประเทคโนโลยีสู่ความทันสมัย	27
ความ窄า	27
ช่วงเวลาของการพัฒนาประเทคโนโลยีสู่ความทันสมัย	27
การเข้ามาของถนนสุขุมวิท	28
สนามบินคู่ตะเกากับจุดเปลี่ยนของชุมชน	28
โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกกับชุมชน	30
ผลของการพัฒนาประเทคโนโลยีสู่ความทันสมัยกับคนในชุมชน	34
ผลกระทบเกี่ยวกับอาชีพในชุมชน	34
ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชน	36
ผลกระทบทางด้านสังคมในชุมชน	37
สรุปความ	37
บทที่ 4 การปรับตัวของชุมชน บ้านริมฝั่งทะเลและ	
ผลที่มีต่อชุมชน	39
การปรับตัวของปัจเจกชน	39
การปรับตัวของกลุ่มคน	42

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
บทที่ 5 กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน	44
แหล่งเงินในชุมชนก่อนการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน	44
การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน	46
การเงินของกองทุนหมู่บ้าน	50
การคืนเงินกู้	51
เหตุผลของการกู้และไม่กู้เงินกองทุน	52
การพั้นจากวงจรเงินกู้	53
การให้ค่าตอบแทนแก่คณะกรรมการกองทุน	54
บทบาทของผู้เกี่ยวข้องกับกองทุน	55
การเลือกกรรมการชุดใหม่	56
ผลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน	57
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	61
สรุปขั้นตอนการวิจัยกรณีศึกษา	61
สรุปผลการศึกษา	63
ข้อเสนอแนะ	64
บรรณานุกรม	66
ภาคผนวก	69
แนวคิดถ้าม	70

บทที่ 1

ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา

ความนำ

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ได้เริ่มดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม เมื่อรัฐบาลโดย สำนักนายกรัฐมนตรี ได้ลงนามในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการกองทุน หมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2544 เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2544 และมีการถ่ายทอด การโอนเงินจากธนาคารออมสินในส่วนกลางไปเข้าบัญชีของกองทุนหมู่บ้านในส่วนภูมิภาค ทำให้ความผันของคนในชุมชนหมู่บ้านเกี่ยวกับเรื่องของกองทุนหมู่บ้าน ตามโครงการสำคัญ เร่งด่วนของรัฐบาล เกิดเป็นภาพจริงให้คนในชุมชนได้เห็นและจับต้องได้

แม้ว่าการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองจะเป็นนโยบายการพัฒนา ประเทศที่เกิดมาจากเบื้องบน คือ รัฐบาล ล้วนเป็นล่าง คือ ประชาชน เช่นเดียวกับนโยบายการ พัฒนาประเทศที่หลายรัฐบาลได้เคยดำเนินการมาตั้งแต่ตั้งเดิม แต่เนื่องจากแนวคิดการตั้ง กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ไม่ได้เป็นเพียงการทำหนนโดยบากแล้วให้หมู่บ้านไปแสวงหา ทรัพยากรและวิธีดำเนินการเพื่อมาปฏิบัติให้บรรลุผลตามนโยบายของรัฐบาล หากแต่กองทุน หมู่บ้านและชุมชนเมืองเป็นมิติใหม่ของการพัฒนาประเทศที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา โดยมีเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง ได้ใช้เงินเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้ม แข็งแก่หมู่บ้านและชุมชนเมือง เพื่อให้หมู่บ้านและชุมชนเมืองมีทุนทรัพยากรเพื่อเพิ่มศักย ภาพในการพึ่งตนเอง และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต โดยมีปรัชญา หรือหลักการสำคัญเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่ง ชาติ พ.ศ.2544 คือ

1. เสริมสร้างสำนึกร่วมกันความเป็นชุมชนและท้องถิ่น
2. ชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคตและจัดการหมู่บ้านและชุมชนด้วยคุณค่าและ ภูมิปัญญาของตนเอง
3. เกื้อกูลประยุชนต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน
4. เชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ราชการ เอกชนและ ประชาสังคม
5. กระจายอำนาจให้ท้องถิ่นและพัฒนาประชาธิปไตยพื้นฐาน

จากปรัชญาหรือหลักการในการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ดังกล่าว จะเห็นว่ารัฐบาลได้ให้กรอบแนวทางการทำงานของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และ ชุมชนเมืองไว้ก่อน ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแต่ละแห่งมีอิสระในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองของตนเอง ตามบริบทของชุมชนที่มีความหลากหลายและมีอัตลักษณ์แตกต่างกันออกไป โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญของการดำเนินงาน ของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ดังนี้

1. เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง สำหรับการลงทุน เพื่อพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้หรือเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย การบรรเทาเหตุฉุกเฉินและจำเป็นเร่งด่วนและสำหรับการนำไปสู่การสร้าง กองทุนสวัสดิภาพที่ดีแก่ประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชน
2. ส่งเสริมและพัฒนามหุบ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถในการ จัดระบบและบริหารจัดการเงินทุนของตนเอง
3. เสิร์ฟสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในด้าน การเรียนรู้ การสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่มเพื่อการแก้ไขปัญหาและ เสิร์ฟสร้างศักยภาพและ ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้านและ ชุมชนเมือง
4. กระตุ้นเศรษฐกิจในระดับฐานรากของประเทศไทย รวมทั้งเสิร์ฟสร้าง ภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในอนาคต
5. เสิร์ฟสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ของประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง

จากปรัชญาหรือหลักการสำคัญในการดำเนินงานและวัตถุประสงค์ของกองทุน หมู่บ้านและชุมชนเมืองดังกล่าว จะเห็นว่า มีความคิดที่ซัดเจน ในกรณีที่จะไม่กองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองมีแหล่งเงินทุนหมู่บ้านหรือชุมชนทางด้านเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น เพื่อให้เป็นแหล่ง ลงทุน สร้างอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ พัฒนาความสามารถในการบริหารจัดการทุนทาง เศรษฐกิจของคนในชุมชนและเสิร์ฟสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในด้านการเรียนรู้ การสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่ม เพื่อแก้ปัญหาและเสิร์ฟสร้างศักยภาพ และสิ่งเสิร์ฟเศรษฐกิจพอเพียงในระดับหมู่บ้านและชุมชนเมือง กระตุ้นเศรษฐกิจระดับฐาน ราก พร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพและความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชน ซึ่ง เป็นแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาประเทศไทยจากฐานราก คือ การพัฒนาที่เริ่มต้นจากเศรษฐกิจ

ชุมชนสู่เศรษฐกิจของชาติหรือการพัฒนาจากฐานรากสู่จุดหมายปลายทางที่ฐานเศรษฐกิจอันยั่งยืนของประเทศไทย

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อคำนึงถึงว่ากองทุนหมุนบ้านและชุมชนเมืองในชุมชนหมุนบ้านของประเทศไทยกว่า 7 หมื่นตำบลนั้น ไม่ได้มีทรัพยากรพื้นฐานหรือทุนชุมชนที่เท่าเทียมกันหรือแม้แต่จะใกล้เคียงกัน เหมือนกันทั่วประเทศ เนื่องจากหมุนบ้านและชุมชนไทยได้ถูกกระแสการพัฒนาประเทศที่เน้นการจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจหรือการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยเข้าไปเป็นกระแสหลักในการพัฒนาชุมชน จนสามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจในสังคมไทยเป็นอย่างมาก ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา จนถึงช่วงของการเข้าสู่ยุคอาเจzag การเมืองของคอมพลิกซ์ อนาร์ตัน ที่ได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – พ.ศ. 2509) ที่เน้นการพัฒนาประเทศโดยการเร่งรัดพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) เช่นด้านเศรษฐกิจในรูปของระบบการคมนาคมขนส่ง การสร้างเขื่อนเพื่อผลิตพลังงานไฟฟ้า สาธารณูปการต่าง ๆ รวมทั้งการทุ่มเททรัพยากรเข้าไปในรูปของการพัฒนาเพื่อปูพื้นฐานให้เอกชนเข้ามาลงทุนในการเพิ่มผลผลิตทางด้านเศรษฐกิจเพื่อให้เศรษฐกิจของประเทศไทยเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว จนผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) เพิ่มขึ้นในอัตราเฉลี่ยถึงร้อยละ 8 ต่อปี เนื่องจากเป็นช่วงที่เริ่มมีการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนเพื่อขยายพื้นที่ในการเพาะปลูกอย่างกว้างขวาง ในขณะที่การอุตสาหกรรมก็มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วในช่วงปลายของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับนี้

การประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – พ.ศ. 2509) ฉบับนี้ นับว่า เป็นจุดเปลี่ยน (turning point) ที่สำคัญที่เป็นพื้นฐานให้ประเทศไทยมีทธิทางการพัฒนาประเทศที่เน้นการจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการส่งเสริมอุตสาหกรรมตลอดมาอย่างต่อเนื่อง จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ที่ทำให้ประเทศไทยประสบปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาที่ไม่สมดุลดังกล่าวหลายประการ เช่น การที่เศรษฐกิจของภาคเกษตรกรรมมีอัตราการเจริญเติบโตช้ากว่าอุตสาหกรรมมาก โครงสร้างการผลิตของระบบเศรษฐกิจไทยมีการเปลี่ยนแปลง ดังจะเห็นได้จากสัดส่วนการผลิตด้านการเกษตรกรรมที่ลดความสำคัญลงเรื่อยมาตามลำดับ ส่วนภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ ผลกระทบจากการพัฒนาประเทศที่เน้นความจำเริญก้านทางเศรษฐกิจดังกล่าวยังส่งผลกระทบด้านสังคมต่อประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศไทย เช่น ทำให้ประชาชนมีความเหลื่อมล้ำของรายได้มากและทวีมากขึ้นตามลำดับ รวมทั้งทำให้ชาวชนบทอยู่ในเมืองมากกว่าชนบท เพราะในเมืองมีความพร้อมใน

เรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกและความสะดวกและสาธารณูปโภคสูงมาก ทำให้สังคมชนบทที่เคยอบอุ่นคับคั่ง ด้วยเพื่อนฝูงญาติพี่น้อง เหลือเพียงเด็กและคนแก่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน

ผลจากการพัฒนาประเทศโดยเน้นความก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ทำให้คนในชุมชนต้องหันไปพึ่งเหล่าทรัพยากรหรือทุนนอกรัฐ เช่น โรงงานอุตสาหกรรม แหล่งเงินกู้จากธนาคาร นายทุนเงินกู้นอกรัฐ พ่อค้าขายส่ง ฯลฯ มากขึ้น

สิ่งเหล่านี้ ทำให้ผู้วิจัยที่เฝ้ามองการเคลื่อนเข้าสู่ชุมชนของกองทุนหมู่บ้านและชุมชน เมือง ในฐานะนักวิเคราะห์ที่รับรู้มาสั่งผ่านเข้ามาเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาชุมชนด้วย จุดมุ่งหมายที่ชัดเจนดังที่กล่าวมาแล้วหลายประการนั้น ด้วยคำถามที่ต้องการคำตอบจากการ สำรวจหาความรู้ด้วยการวิจัย ดังนี้

คำถามในการวิจัย

- กระบวนการสะสานทุนชุมชนในวิถีการดำรงชีวิตด้วยการแปรรูปผลผลิต มีลักษณะเป็นอย่างไร ในกรณีของชุมชนขนาดใหญ่
- ทุนชุมชนที่สะสมมาก่อนที่กองทุนหมู่บ้านจะเริ่มดำเนินการ มีผลต่อการเรียนรู้ การคาดหวังและการกำหนดดยุทธศาสตร์ในการดำเนินการ เกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านอย่างไรบ้าง
- สภาพการดำเนินการของกองทุนหมู่บ้านในชุมชนเป็นอย่างไร ประสบความสำเร็จ มากน้อยเพียงใดและสามารถปรับเปลี่ยนทุนชุมชนในหมู่บ้านได้อย่างไรบ้าง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- เพื่อศึกษาแบบแผนการดำรงชีวิต (mode of living) ของชุมชน ในด้านการแปรรูปผลผลิต รวมถึง สิ่งที่ทำให้คนในชุมชนดำรงชีวิตอยู่ได้ เช่น ระบบการผลิต การบริโภค การจัดสรร การแลกเปลี่ยน ระบบความรู้และเทคโนโลยี รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคม และองค์กรสังคมภายนอกชุมชน ว่าเป็นไปในลักษณะใด
- เพื่อศึกษาระบวนการสะสานทุนชุมชน ซึ่งหมายถึง ทุนครอบชาติ ทุนทางสังคม ทุนภูมิปัญญา และความรู้ในชุมชน และทุนเงินตรา ว่าสามารถดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องได้อย่างไร รวมทั้งศักยภาพและจุดอ่อนของชุมชนเป็นอย่างไร คนในชุมชนมีการจัดการกับภาระหนี้สิน ของตนเองได้อย่างไรบ้าง

3. กองทุนหมู่บ้าน มีส่วนในการสร้างกระบวนการสาธารณะทุนชุมชน ซึ่งหมายถึง ทุนธรรมชาติ ทุนทางสังคม ทุนภูมิปัญญาและความรู้ในชุมชน และทุนเงินตราอย่างไร และกองทุนหมู่บ้านมีปฏิสัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนอย่างไรบ้าง

การเลือกชุมชนและลักษณะของชุมชน

เนื่องจากผู้วิจัยต้องการศึกษากระบวนการสาธารณะทุนชุมชน ในชุมชนที่มีวิถีการดำเนินชีวิตด้วยการแปรรูปผลผลิต รวมทั้งศึกษาถึงประวัติความเป็นมาและกระบวนการสาธารณะทุนชุมชนใน หมู่บ้าน สภาพการดำเนินการของกองทุนหมู่บ้านในชุมชนที่อยู่อาศัยผังทะเล เนื่องจากภูมิประเทศแบบชายฝั่งทะเลจะมีแหล่งมทรัพยากรธรรมชาติที่ทำให้ผู้ที่อยู่อาศัยในบริเวณนี้สามารถประกอบอาชีพได้หลากหลายและความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ก็ทำให้มีการขยายออกค่อนข้างน้อย ในชุมชนจึงมีประวัติความเป็นมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้สามารถมองเห็นพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมภายในชุมชนได้ชัดเจน สามารถมองเห็นความต่อเนื่องถึงภาวะที่จะเกิดขึ้นในชุมชนของการเข้ามาของโครงการก่อตั้ง ทุนหมู่บ้าน ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการเลือกชุมชนโดยอาศัยการเลือกเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) ตามหลักเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ข้างต้น โดยเลือกศึกษา จากชุมชน บ้านริมฝั่งทะเล ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในชุมชนชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ซึ่งเป็นพื้นที่พื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของชุมชนที่มีประวัติความเป็นมาภานาน เคยมีความอุดมสมบูรณ์ของทุนชุมชนในหลายด้าน เช่น ทุนธรรมชาติ ทุนทางสังคม ทุนภูมิปัญญาและความรู้ในชุมชน และทุนเงินตรา และได้รับผลกระทบจากการพัฒนาประเทศที่เน้นความจำเริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้คนในชุมชนได้รับผลกระทบทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมจากการพัฒนาประเทศแบบไม่สมดุลในช่วงเวลาที่ผ่านมา

อนึ่ง เนื่องจากการศึกษาข้อมูลการวิจัยกรณีศึกษา (case study) ในครั้งนี้ จำเป็นที่ผู้วิจัยต้องเสียเวลาข้อมูลในเชิงลึก ทั้งในส่วนของความรู้ ความจริงที่มีอยู่ในชุมชน และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ในเรื่องของทุนชุมชน และการปรับฟื้นทุนชุมชนโดยผ่านกองทุนหมู่บ้าน และเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลัก เกิดความเชื่อมั่นในผู้วิจัย มีความเต็มใจที่จะให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย ในทุกประเด็นที่ศึกษา รวมทั้งต้องการให้ข้อมูลที่ได้จากชุมชนเป็นข้อมูลที่ไม่เจาะจงเฉพาะพื้นที่ จนเกินไป เพราะ ชุมชนที่ผู้วิจัยเลือกศึกษา ซึ่งขอตั้งชื่อใหม่ว่า บ้านริมฝั่งทะเล ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะเช่นเดียวกับหมู่บ้านริมฝั่งทะเลทั่วไปเป็นส่วนมาก และเพื่อให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์และอภิปรายผลการวิจัยได้อย่างลึกซึ้งโดยมีเสรีภาพทางวิชาการพอสมควร ผู้วิจัยจึง

ขอปกป้องผู้ให้ข้อมูลลักษณะของชุมชน ผู้เกี่ยวข้องกับการเก็บข้อมูลทุกคน รวมทั้งที่ตั้งของชุมชน โดยการใช้ชื่อชุมชน บุคคล และสถานที่ เป็นชื่อสมมติ

การเข้าสู่ชุมชน

หลังจากที่กำหนดคุณลักษณะของชุมชนที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาและเลือกชุมชนแล้ว ผู้วิจัยเริ่มเข้าสู่ชุมชนด้วยการสำรวจข้อมูลพื้นฐานด้านภูมิศาสตร์ของชุมชน ศึกษาโครงสร้างทางสังคมของคนในชุมชน เลือกผู้ช่วยนักวิจัยที่เป็นบุคลากรในพื้นที่ เพื่อเป็นผู้นำทางให้ผู้วิจัยเข้าไปสู่การเป็นสมาชิกของชุมชน ในฐานะผู้สนับสนุนในการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านจากมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง ซึ่งจากการที่ทางราชการมีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในหลายพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ทำให้การเข้าสู่หมู่บ้านของผู้วิจัยเป็นเหตุการณ์ปกติที่เกิดขึ้นในชุมชนนี้ เนื่องจากคนในชุมชน นอกจากจะเดยให้ข้อมูลหลายอย่างแก่ทางราชการ เช่น สถาบันราชภัฏและมหาวิทยาลัยแล้ว ยังมีบางส่วนที่เคยให้ข้อมูลแก่ผู้ติดตามประเมินผลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง เช่น พัฒนาการทั้งในระดับจังหวัดและอำเภอ รวมไปถึงการที่มีการพูดคุยกันในชุมชนเกี่ยวกับเรื่องกองทุนหมู่บ้าน ที่มีประเดิมให้คนในชุมชนได้รับการช่วยเหลือกันมาอย่างสม่ำเสมอตั้งแต่เริ่มมีชาวราษฎรเกี่ยวกับนโยบายเรื่องนี้จากรัฐบาล จนถึงเมื่อมีกองทุนหมู่บ้านเข้าไปในชุมชน เมื่อผู้วิจัยเข้าไปร่วมพูดคุยถึงเรื่องนี้กับคนในชุมชน จึงได้รับความร่วมมือในการให้เวลาพูดคุยและให้ข้อมูลด้วยความเต็มใจ

การศึกษาข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลจากคนในชุมชนอย่างละเอียดและครบถ้วนเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงในชุมชน ทุนชุมชนและการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านในชุมชน ให้ได้ข้อมูลที่สามารถตอบคำถามการวิจัยที่ผู้วิจัยได้ตั้งประเดิมไว้ หลังจากศึกษาข้อมูลพื้นฐานทางด้านภาษาภาพและทางด้านโครงสร้างทางสังคมของคนในชุมชนแล้ว ผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีการศึกษาควบรวมข้อมูล 3 วิธีการหลัก คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) การจัดกลุ่มสนทน (focus group discussion) และวิธีการสังเกตและจดบันทึก (observation and field – note) นอกจากนี้ ได้ศึกษาข้อมูลบางส่วนจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของชุมชน รวมทั้งการศึกษาข้อมูลจากเอกสารของกองทุนหมู่บ้าน รวมผู้ที่มีส่วนได้เสียในชุมชน 3 วิธีการหลัก มีรายละเอียดของการศึกษาข้อมูล ดังนี้

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการจัดทำแนวคำถาม (guideline) โดยการนำแนวคำถามการเก็บข้อมูลของโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน ที่คุณนัก

วิจัยหลัก จัดทำขึ้นมาพิจารณาเพิ่มเติมในส่วนที่ต้องการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชนบ้านริมฝั่งทะเล เช่น ผลของการดำเนินงานโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (Eastern Seaboard Development Project) ที่มีต่อชุมชนบ้านริมฝั่งทะเล วิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านริมฝั่งทะเลที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงก่อนเริ่มโครงการ และหลังการดำเนินงานโครงการ รวมถึงทุนชุมชนที่เพิ่มขึ้นหรือลดลง เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยผู้วิจัยจะไม่ซึ่นนำทั้งทางตรงและทางอ้อม ให้ผู้ให้ข้อมูลหลักตอบไปในแนวทางที่ผู้วิจัยต้องการ แต่อาจมีการขอให้ผู้ให้ข้อมูลหลักให้ข้อมูลเพิ่มเติมในบางประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการรายละเอียดของข้อมูลเพิ่มขึ้น เพื่อเชื่อมโยงการสัมภาษณ์ให้เข้าสู่ประเด็นที่ต้องการศึกษาอย่างลึกซึ้ง และตรวจสอบความเข้าใจให้ตรงกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นการตรวจสอบและสรุปประเด็นตามแนวคิดมาเป็นระยะๆ เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัย

ส่วนการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้วิธีการเลือกเชิงทฤษฎี (Theoretical sampling) โดยไม่มีการกำหนดคุณลักษณะเฉพาะของผู้ให้ข้อมูลหลักไว้ล่วงหน้า ดังนั้นมีส่วนของการสัมภาษณ์ระดับลึกผู้ให้ข้อมูลหลักรายแรกซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านแล้วผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์ข้อมูลทันที เพื่อสร้างมโนทัศน์ (concept) และจัดหมวดหมู่ (categorize) มโนทัศน์ต่างๆ หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อสัมภาษณ์เป็นรายต่อไป ที่เชื่อว่าจะเป็นผู้ให้ข้อมูลที่แตกต่างไปจากมิติ (dimensions) และคุณสมบัติ (properties) ของกลุ่มมโนทัศน์ที่พบรากการสัมภาษณ์ระดับลึกที่ผ่านมา ส่วนการเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ระดับลึกรายต่อ ๆ มา ผู้วิจัยได้เลือกโดยคำนึงถึงความแตกต่างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มในทัศน์ต่าง ๆ โดยการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักในลักษณะเด่นนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการต่อไป จนเมื่อวิเคราะห์ข้อมูลแล้วเสร็จ จนผู้วิจัยมั่นใจว่า แบบแผนต่าง ๆ ของกลุ่มมโนทัศน์ที่เกิดขึ้นนั้นช้า ๆ กันจนเป็นแบบแผนที่แน่นอน แม้เมื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายอื่น ๆ ต่อไป ก็ไม่ได้ข้อมูลเพิ่มเติมอีก (theoretical saturation) ผู้วิจัยจึงหยุดศึกษาข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ระดับลึก โดยได้ผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นจำนวนและเป็นประธานกรรมการกองทุนหมู่บ้าน พัฒนาการอำเภอ หรือภูมิทัศน์ ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งเป็นทั้งผู้ที่กู้และไม่กู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน จำนวน 25 คน

2. การจัดกลุ่มสนทนา (focus group discussion) เป็นจากการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการทราบถึงความคิด ความเชื่อ และทัศนะของผู้ให้ข้อมูลหลัก ทั้งฝ่ายที่เป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านที่กู้เงินกองทุนเพื่อแปรรูปผลผลิต และคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านที่เป็นความคิดเห็น ฐานคิด และทัศนคติร่วมกันหรือแตกต่างกันในกลุ่ม ผู้วิจัยจึงศึกษาข้อมูล

ด้วยวิธีการจัดกลุ่มสนทนา เพื่ออาศัยพลวัตรของกลุ่ม (group dynamic) เป็นสิ่งกระตุ้นให้แต่ละกลุ่มแสดงความคิดเห็น และทัศนะของตนเองอย่างเปิดเผยและจริงใจ โดยเลือกผู้ร่วมกลุ่มที่มีคุณลักษณะพื้นฐานคล้ายคลึงกัน (homogeneous) โดยจัดกลุ่มสนทนาเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มสมาชิกกองทุนซึ่งมีผู้ร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 6 คน และกลุ่มคณะกรรมการกองทุน มีผู้ร่วมสนทนากลุ่ม จำนวน 3 คน รวมสมาชิกผู้ร่วมสนทนากลุ่ม จำนวน 9 คน

2. การสังเกตและจดบันทึก (observation and field - note) ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตเป็น 2 แบบ คือ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในช่วงแรกของการศึกษา เพื่อสำรวจข้อมูลพื้นฐานของชุมชนโดยการสร้างความคุ้นเคยและความสัมพันธ์ (rapport) กับคนในชุมชนหลังจากนั้นจึงใช้วิธี การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อสังเกตสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศในชุมชน เช่น การประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อพิจารณาเงินกู้ การสนทนาระหว่างหัวหน้าหมู่บ้านและผู้นำชุมชน การประชุมเพื่อเลือกคณะกรรมการกองทุน เป็นต้น สำหรับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ได้ มาใช้ประกอบการวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ระดับลึกและการจัดกลุ่มสนทนา รวมทั้งศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อตรวจสอบ ข้อมูลที่ได้จาก ชุมชนบ้านเริ่มผ่านทางเดลากลายแหล่ง หมายวิธีการและหลักแหล่งกลุ่มบุคคล (triangulation) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ใกล้เคียงกับความเป็นไปของปรากฏการณ์ในชุมชนให้มากที่สุด

แนวทางการศึกษา

เนื่องจากการศึกษา เรื่อง กองทุนหมู่บ้าน : ภาพสะท้อนจากผู้แปรูปผลรายย่อย เป็นการศึกษากรณีศึกษา (case study) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน โครงการปริญญาเอกพัฒนาศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ใน การศึกษาครั้งนี้ จึงศึกษาโดยใช้แนวคิด (guideline) ที่โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านจัดทำขึ้นเป็นแนวคิดหลักและปรับแนวคิดตามดังกล่าว เพื่อศึกษาเจาะลึกเกี่ยวกับแบบแผนการดำรงชีวิต (mode of living) ของคนในชุมชนด้านการแปรูปผลผลิต (ดังแนวคิดในภาคผนวก)

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

1. ผู้ให้ข้อมูลจากด้วยการสัมภาษณ์ระดับลึก

ลำดับที่และอาชีพ	เพศ	อายุ	ตำแหน่งในกองทุน	การกู้เงิน
			หมู่บ้าน	กองทุน
1. กำนันและนักธุรกิจ	ชาย	54	ประธานกองทุนหมู่ 5	ไม่กู้
2. ผู้บริหารโรงเรียน	ชาย	60	สมาชิกหมู่ 2	กู้
3. นักธุรกิจ	ชาย	65	ประธานกองทุนหมู่ 2	กู้
4. ผู้ประกอบการแปรรูปผลผลิต	หญิง	37	สมาชิกหมู่ 5	กู้
5. ผู้ประกอบการผู้แปรรูปผลผลิต	หญิง	35	สมาชิกหมู่ 5	กู้
6. ซ่างเสริมราย	หญิง	27	สมาชิกหมู่ 2	กู้
7. ผู้ประกอบการแปรรูปผลผลิต	หญิง	55	สมาชิกหมู่ 5	กู้
8. พัฒนากร	หญิง	40	-	-
9. พัฒนากร	หญิง	42	-	-
10. บัดติ iota สา	หญิง	27	-	-
11. ผู้บริหารโรงเรียน	หญิง	61	รองประธานกองทุน หมู่ 2	กู้
12. ครู	หญิง	59	เหตุภัยิกกองทุนหมู่ 2	กู้
13. แม่ค้า	หญิง	31	รองเลขานุการกองทุนหมู่ 5	ไม่กู้
14. ผู้ประกอบการแปรรูปผลผลิต	หญิง	42	สมาชิกหมู่ 5	กู้
15. นักธุรกิจ	ชาย	46	สมาชิกหมู่ 5	ไม่กู้
16. ผู้ประกอบการแปรรูปผลผลิต	ชาย	66	สมาชิกหมู่ 5	กู้
17. ผู้ประกอบการแปรรูปผลผลิต	หญิง	72	สมาชิกหมู่ 5	ไม่กู้
18. ครู	ชาย	40	กรรมการหมู่ 5	ไม่กู้
19. ผู้ประกอบการแปรรูปผลผลิต	หญิง	37	เหตุภัยิกหมู่ 5	ไม่กู้
20. ผู้ประกอบการแปรรูปผลผลิต	ชาย	74	สมาชิกหมู่ 5	ไม่กู้
21. พ่อค้า	ชาย	45	รองประธานกรรมการหมู่ 5	ไม่กู้
22. คนงานในโรงงาน	ชาย	27	สมาชิกหมู่ 5	กู้
23. ผู้ประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์	หญิง	47	สมาชิกหมู่ 5	กู้
24. พนักงานขับรถเอกสาร	ชาย	48	สมาชิกหมู่ 5	กู้
25. ผู้ประกอบอาชีพประมง	ชาย	56	กรรมการหมู่ 5	ไม่กู้

2. ผู้ให้ข้อมูลจากการจัดกลุ่มสนทนा จำนวน 9 คน ได้แก่

2.1 กลุ่มสมาชิกกองทุน จำนวน 6 คน ได้แก่

ลำดับที่และอาชีพ	เพศ	อายุ	ตำแหน่งในกองทุน	การถูกเงินจากกองทุน
			หมู่บ้าน	
1. รับจำนำ	หญิง	43	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	กู้
2. ค้าขาย	หญิง	43	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	กู้
3. รับจำนำ	ชาย	37	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	กู้
4. ค้าขาย	ชาย	28	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	กู้
5. ค้าขาย	หญิง	41	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	กู้
6. รับจำนำ	หญิง	36	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	กู้

2.2 กลุ่มคณะกรรมการกองทุน จำนวน 3 คน ได้แก่

ลำดับที่และอาชีพ	เพศ	อายุ	ตำแหน่งในกองทุน	การถูกเงินจากกองทุน
			หมู่บ้าน	
1.ค้าขาย	ชาย	45	กรรมการ	ไม่กู้
2.ค้าขาย	ชาย	38	กรรมการ	ไม่กู้
3.ค้าขาย	ชาย	50	กรรมการ	กู้

สรุปจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ระดับลึก	25	คน
ผู้ให้ข้อมูลโดยการจัดกลุ่มสนทนा	9	คน
รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น	34	คน

การแบ่งช่วงเวลาในการศึกษาข้อมูล

ข้อมูลในการวิจัย กรณีศึกษา (case study) ครั้งนี้ ศึกษาจากข้อมูลในช่วงเวลาเดียวกันกับการศึกษา กรณีศึกษาของชุมชนหมู่บ้านอื่น คือ การแบ่งช่วงเวลาเป็น 3 ช่วงเวลา กว้าง ๆ คือ

ช่วงที่ 1 ช่วงเวลา ก่อนที่ชุมชนจะเข้าสู่กระบวนการพัฒนาไปสู่สังคมสมัยใหม่ เช่น มีการผลิตเพื่อขาย การซื้อสินค้าเพื่อบริโภคแทนการผลิตเองเป็นส่วนใหญ่ และการแลกเปลี่ยนตามกลไกตลาด

ช่วงที่ 2 ช่วงเวลาที่ชุมชนเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ถึงก่อนมีกองทุนหมู่บ้าน

ช่วงที่ 3 ช่วงที่กองทุนหมู่บ้านเข้าไปในชุมชนจนถึงปัจจุบัน

การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ในขณะศึกษาข้อมูลในพื้นที่ชุมชนบ้านริมฝั่งทะเล ผู้วิจัยได้ประมวลผลข้อมูลควบคู่ไปกับการศึกษาข้อมูล โดยการฟังข้อมูลจากเทพบันทึกเสียง หลังจากการสัมภาษณ์ระดับลึก และการจัดกลุ่มสนทนาระดับครั้ง และเขียนรายละเอียดของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ระดับลึกเพื่อเป็นแนวทางที่จะใช้ในการปรับปรุงการสัมภาษณ์ระดับลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักคนต่อไป จนสามารถเก็บข้อมูลได้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์การวิจัยและปัญหาในการวิจัยที่ต้องการศึกษาจึงหยุดการศึกษาข้อมูล

หลังจากเก็บข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนต่อไปนี้

- นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาปรากฏการณ์ในชุมชนบ้านริมฝั่งทะเล โดยการสัมภาษณ์ระดับลึก และการจัดกลุ่มสนทนา มาจัดระบบ ถอดเทปบันทึกเสียงคำต่อคำ จัดพิมพ์ข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม ด้วยโปรแกรม Microsoft word 97 จนครบถ้วนราย

- วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม Atlas / ti Visual Qualitative Data ในการทำ open coding เพื่อจัดหมวดหมู่ของข้อมูล (category data) ตามคุณสมบัติ (properties) ของมโนทัศน์ (concept) แต่ละกลุ่ม และแยกข้อมูลที่มีความหมายสามารถอธิบายเรื่อง ทุนชุมชนบ้านริมฝั่งทะเลและกองทุนหมู่บ้านริมฝั่งทะเล รวมทั้งปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้อง ออกจากข้อมูลที่ไม่มีความหมายและไม่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่องนี้

- นำข้อมูลทั้งหมดที่จัดหมวดหมู่แล้ว มาแปลความหมายข้อมูล (interpreting data) แล้วเขียนคำอธิบายเกี่ยวกับทุนชุมชนหมู่บ้านริมฝั่งทะเลและกองทุนหมู่บ้านริมฝั่งทะเล